

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie

RNDr. Eva Kačerová

Chrudimský kraj v polovině 17. století – demografická a sociální struktura

Chrudim region in the half of 17th century – demographic and social structure

Disertační práce

Školitelka: doc. RNDr. Ludmila Fialová, CSc.

Praha, 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 25. května 2011

Eva Kačerová

Poděkování patří především mé školitelce doc. RNDr. Ludmile Fialové, CSc. za poskytnuté rady, cenné připomínky a náměty a v neposlední řadě též za velkou trpělivost.

Děkuji také své rodině, blízkým a přátelům za podporu v průběhu studia, zejména pak při psaní disertační práce.

Abstrakt

Cílem předkládané práce je podat ucelený obraz o demografické struktuře obyvatelstva Chrudimského kraje po skončení třicetileté války tak jak jsou zachyceny v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. U jednotlivých zapsaných osob bylo uvedeno jméno, povolání či vztah k hlavě domácnosti, věk a náboženské vyznání.

Na území Chrudimského kraje Soupis zachytil 46 626 osob. Na většině panství byly systematicky zaznamenávány pouze osoby starší 11 či 12 let. Údaje o věku byly zaokrouhlovány.

Jedním z hlavních cílů je odhadnout početnost chybějící dětské složky populace. Základním předpokladem odhadu počtu dětí mladších 12 let byla úvaha, že stejně staré ženy (muži) v různých oblastech mají v průměru stejný nebo alespoň podobný počet dětí v jednotlivých věkových skupinách.

Matematické modely odstraňující zaokrouhlování údajů o věku spočívají ve formalizaci úvah, kterak asi lidé mohli tehdy svůj věk zaokrouhlovat. Jednou z možností je předpoklad, že čím blíže bylo jejich skutečné stáří k nějakému oblíbenému věku (násobky 10, 5, sudá čísla), tím spíše svůj věk zaokrouhlovali na tyto oblíbené hodnoty. Další možnost představuje předpoklad rovnoměrné tendence k zaokrouhlování v rámci vymezeného intervalu. Poslední možností je nalezení deformačních konstant, které by převedly známou nezaokrouhlovanou věkovou strukturu na tu, kterou analyzujeme a která je zaokrouhlená. Zpětnou aplikací těchto deformačních konstant zaokrouhlování odstraníme.

Z rubriky povolání čerpáme informaci o typech řemesel a způsobech obživy, ve městech také o počtech konšelů a na venkově i o velikosti hospodářství (sedlák, chalupník, zahradník). Další příslušníci domácnosti mají v této kolonce zapsán příbuzenský vztah k hlavě domácnosti (manželka, syn, tchyně aj.), postavení v domácnosti (sirotek, podruh) nebo u čeledi název její funkce (pacholek, pohůnek, skoták, děvka, chůva apod.).

Další část si klade za cíl dát odpověď na otázku, v jakém věku a jakém sociálním postavení lidé uzavírali manželství a jaké byly věkové rozdíly mezi manžely.

Údaje o křestních jménech byly využity k posouzení případných odlišností četnosti výskytu jednotlivých křestních jmen u různých generací, odlišností v závislosti na vyznání či na jazykové oblasti.

Poslední dvě kolonky zachycují, zda daná osoba je katolík či nekatolík a u nich poznámku, zdali je nebo není naděje na obrácení ke katolické víře. Díky této rubrice můžeme získat přehled o rekatolizaci Čech a o podílech nekatolického obyvatelstva, ačkoli tyto, pro Soupis nejdůležitější údaje, nejsou zcela hodnověrné a srovnatelné mezi různými oblastmi.

Abstract

The aim of the submitted thesis is to give an overall picture of the demographic structure of the population of the Chrudim region after the end of the Thirty Years War as recorded in the List of Serfs according to Faith of 1651. Each individual was listed according to name, occupation or relationship to household head, age and religious status.

The List recorded 46 626 persons of the Chrudim region. This List did not avoid the rounding-off the age of the people and failed to record consistently the infant part of the population.

One of the main aims is to provide an estimate of the child component of the population. The basic prerequisite for estimating the number of children under the age of 12 was that women (men) of the same age in various parts of the estates had on average the same or at least a similar number of children in the individual age groups.

Mathematical models eliminating rounding the age of the people consist in formalisation of thinking the way people could rounding their age. One possibility is hypothesis that closer their real age was to some favourite age (multiples 10, 5, even numbers) so much the more they rounded their age for this favourite values. Another possibility presents hypothesis of uniform tendency to rounding within the frame of determinate interval. The last possibility is finding deformation invariables, which translate known non-rounded age structure into which is analysed and rounded. Using reverse application of these deformation constant take out rounding off.

Data about profession gives information on the types of trades and ways of earning a living in the area studied; and in towns also on the numbers of councillors and in the countryside also on the size of farm (peasant, cottager, gardener). Additional members of a household have recorded in this column their relationship to the head of the household (wife, son, mother-in-law, etc.), their standing in the household (orphan, servant) or in the case of labourers the name of their function (stable-boy, ploughboy, cowman, maid, nurse, etc.).

A further part of the project sets itself the aim of answering the question at what age and with what social standing people got married and age gap between married couple.

Data concerning first names served to analyse differences in frequencies of first names in different age groups, in diverse confession or language groups.

The last two columns show whether the person concerned is a Catholic or non-Catholic and in the case of non-Catholic persons we also find it recorded whether there is any hope or not of conversion to the Catholic faith. Thanks to this column we can reach an overview of the re-Catholicising of Bohemia and the proportions of the non-Catholic population – although these data, the most important for the List, are not completely credible and comparable between various areas.

Obsah

Seznam tabulek.....	8
Seznam obrázků.....	11
1 Úvod.....	16
2 Soupis poddaných podle víry z roku 1651.....	20
2.1 Chrudimský kraj v Soupise poddaných podle víry z roku 1651.....	22
3 Dosavadní stav poznání	26
4 Struktura obyvatel podle pohlaví.....	30
4.1 Struktura obyvatel Chrudimského kraje podle pohlaví	34
5 Věková struktura.....	38
5.1 Věková struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651.....	41
5.2 Odstranění vlivu zaokrouhlování.....	45
5.2.1 Klouzavé průměry.....	47
5.2.2 Matematické modely	48
5.2.2.1 Rovnoměrný model.....	49
5.2.2.2 Lineární model.....	49
5.2.3 Mechanismus odstraňování deformace věkové struktury – využití deformátoru.....	52
5.3 Odhad počtu dětí předzpovědního věku	57
5.3.1 Odhad podle panství Radenín a Choustník.....	59
5.3.2 Odhad podle panství Rokycany	67
5.3.3 Odhad podle panství Německý Brod	74
5.3.4 Odhad podle Náchodska	82
5.3.5 Porovnání odhadů	88
5.3.6 Odhady založené na procentních podílech dětí mladších 12 let.....	91
5.4 Srovnání věkové struktury Chrudimského kraje s dalšími lokalitami.....	95
6 Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu.....	102
7 Věkové rozdíly mezi manžely	114
7.1 Věkové rozdíly mezi manžely v Chrudimském kraji	116
7.2 Sňatkový věk a začátek sexuální aktivity	120
7.3 Opětovné sňatky ovdovělých osob	123
8 Sociální struktura	127
8.1 Osoby v čele domácnosti	132
8.1.1 Povolání hlavy domácnosti	139
8.1.2 Šafáři a šafářky	143
8.2 Podruzi	144
8.3 Čeled' a děti.....	150
8.3.1 Sirotci.....	151
8.3.2 Povolání čeledi.....	153
8.3.3 Tovaryši a učedníci.....	155
8.4 Osoby ve služebném postavení podle věku, pohlaví a rodinného stavu.....	161

9	Náboženské vyznání obyvatel Chrudimského kraje	165
9.1	Průběh rekatolizace v Čechách	165
9.1.1	Vývoj církevní správy v 17. století	168
9.2	Vyznání obyvatel Chrudimského kraje podle Soudního poddaných podle víry	170
9.3	Vyznání obyvatel královských měst a jejich hospodářského zázemí	176
9.3.1	Průběh rekatolizace královských měst v kraji	176
9.3.2	Nekatolíci v královských městech a jejich hospodářském zázemí	179
9.4	Vyznání na vybraných panstvích Chrudimského kraje	182
9.5	Nekatolíci mezi osobami šlechtického stavu	190
9.6	Náboženské vyznání dětí mladších 12 let	191
9.7	Náboženská struktura manželských dvojic	194
9.8	Náboženské vyznání v domácnostech Chrudimského kraje	197
9.9	Farní správa v Chrudimském kraji ve světle Soudního poddaných podle víry z roku 1651	199
9.10	Chrudimsko ve zprávních seznamech z let 1671–1725	203
10	Křestní jména	207
10.1	Křestní jména v Chrudimském kraji	208
10.2	Ženská křestní jména	209
10.3	Mužská křestní jména	216
10.4	Křestní jméno a vyznání	223
10.5	Křestní jména u osob mladších 12 let	227
11	Závěr	231
	Zkratky	241
	Prameny	241
	Literatura	242
	Přílohy	251

Seznam tabulek

Tab. 4.1: Počet mužů na 100 žen na vybraných panstvích roku 1651	31
Tab. 4.2: Počet mužů na 100 žen podle věku roku 1651 na vybraných panstvích	33
Tab. 4.3: Poměr pohlaví v pětiletých věkových skupinách v Chrudimském kraji	35
Tab. 4.4: Počet mužů na 100 žen v pětiletých věkových skupinách ve vybraných městech Chrudimského kraje	36
Tab. 5.1: Index věkové kumulace a průměrný věk v modelových populacích	52
Tab. 5.2: Index věkové kumulace a průměrný věk na vybraných panstvích	52
Tab. 5.3: Index věkové kumulace a průměrný věk v modelových populacích (metoda deformátoru)	56
Tab. 5.4: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku dle panství Radenín a Choustník	60
Tab. 5.5: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Radenín a Choustník	64
Tab. 5.6: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov dle panství Radenín a Choustník	67
Tab. 5.7: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku dle panství Rokycany	69
Tab. 5.8: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-města dle města Rokycany	70
Tab. 5.9: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku podle panství Německý Brod	82
Tab. 5.10: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov podle panství Německý Brod - venkov	82
Tab. 5.11: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-města podle panství Německý Brod - města	82
Tab. 5.12: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov podle Náchodsko-venkov	83
Tab. 5.13: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-města podle Náchodsko-města	83
Tab. 5.14: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku podle Náchodska	83
Tab. 5.15: Počet obyvatel na Chrudimsku – porovnání odhadů	89
Tab. 5.16: Počet obyvatel na Chrudimsku-venkov – porovnání odhadů	90
Tab. 5.17: Počet obyvatel na Chrudimsku-města – porovnání odhadů	91
Tab. 5.18: Odhady založené na procentních podílech dětí mladších 12 let pro Chrudimský kraj	93
Tab. 5.19: Podíly dětí mladších 10 let a podíly zjištěné na vybraných panstvích (v %)	96
Tab. 5.20: Odhady podílu dětí mladších 12 let a podíly zjištěné ve vybraných panstvích (v %)	97

Tab. 5.21: Věkový medián a průměrný věk obyvatelstva ve vybraných oblastech v roce 1651.....	99
Tab. 5.22: Podíly biologických generací v Chrudimském kraji a na vybraných panstvích (v %)	100
Tab. 6.1: Podíl vdaných žen na počtu všech žen daného věku ve vybraných oblastech	106
Tab. 6.2: Podíl ženatých mužů na počtu všech mužů daného věku ve vybraných oblastech	107
Tab. 6.3: Struktura obyvatel měst na Chrudimsku podle věku a rodinného stavu (v %).....	110
Tab. 6.4: Struktura obyvatel venkova na Chrudimsku podle věku a rodinného stavu (v %).....	111
Tab. 6.5: Struktura obyvatel na Chrudimsku dle věku a rodinného stavu, pětileté intervaly	112
Tab. 7.1. Věkové rozdíly mezi manžely ve vybraných oblastech	115
Tab. 8.1: Sociální struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – muži.....	129
Tab. 8.2: Sociální struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – ženy	129
Tab. 8.3: Sociální struktura mužů v Chrudimském kraji - vsi.....	131
Tab. 8.4: Sociální struktura mužů v Chrudimském kraji - města	131
Tab. 8.5: Sociální struktura žen v Chrudimském kraji - vsi	132
Tab. 8.6: Sociální struktura žen v Chrudimském kraji - města.....	132
Tab. 8.7: Věk hlavy domácnosti v Chrudimském kraji v roce 1651	134
Tab. 8.8: Věk hlavy domácnosti v Chrudimském kraji v roce 1651- vsi	135
Tab. 8.9: Věk hlavy domácnosti v Chrudimském kraji v roce 1651- města.....	135
Tab. 8.10: Rodinný stav osoby v čele domácnosti v Chrudimském kraji	138
Tab. 8.11: Rodinný stav osoby v čele domácnosti v Chrudimském kraji - venkov	138
Tab. 8.12: Rodinný stav osoby v čele domácnosti v Chrudimském kraji - města.....	138
Tab. 8.13: Muži v čele domácnosti podle sociálního postavení	140
Tab. 8.14: Muži v čele domácnosti podle vykonávaného řemesla	140
Tab. 8.15: Povolání žen v čele domácnosti	142
Tab. 8.16: Šafáři a šafářky podle věku	143
Tab. 8.17: Věková struktura podruhů ve vybraných oblastech v roce 1651	147
Tab. 8.18: Střední hodnoty věku usedlého obyvatelstva a podruhů starších 15 let na Chrudimsku a Poděbradsku v roce 1651	148
Tab. 8.19: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji (v %).....	148
Tab. 8.20: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji – venkov (v %).....	149
Tab. 8.21: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji – města (v %)	149
Tab. 8.22: Podíl podruhů mezi staršími 15 let.....	150
Tab. 8.23: Povolání ženské čeledi	154
Tab. 8.24: Povolání mužské čeledi	154
Tab. 8.25: Věková struktura učedníků v Chrudimském kraji.....	156

Tab. 8.26: Věková struktura tovaryšů v Chrudimském kraji.....	156
Tab. 8.27: Povolání učedníků a tovaryšů ve městech a na venkově.....	160
Tab. 8.28: Struktura osob ve služebném postavení dle věku, pohlaví a rodinného stavu, Chrudimský kraj	161
Tab. 8.29: Struktura osob ve služebném postavení dle věku, pohlaví a rodinného stavu, Chrudimský kraj - venkov	162
Tab. 8.30: Struktura osob ve služebném postavení dle věku, pohlaví a rodinného stavu, Chrudimský kraj - města.....	162
Tab. 8.31: Věková struktura městské čeledi v roce 1651 (v %)	163
Tab. 8.32: Podíl čeledi na obyvatelstvu starším 15 let	164
Tab. 9.1: Poměr katolíků a nekatolíků na jednotlivých panstvích v Chrudimském kraji (v %)	174
Tab. 9.2: Počty a poměr katolíků a nekatolíků ve městech a na venkově v Chrudimském kraji, starší 12 let.....	174
Tab. 9.3: Vyznání ve městech a na vsích na jednotlivých panstvích (v %), starší 12 let	175
Tab. 9.4: Vyznání na jednotlivých panstvích podle pohlaví na Chrudimsku - města v roce 1651, starší 12 let	180
Tab. 9.5: Vyznání na jednotlivých panstvích podle pohlaví na Chrudimsku - vsi v roce 1651, starší 12 let	181
Tab. 9.6: Vyznání ve městech a na vsích na jednotlivých panstvích, mladší 12 let.....	193
Tab. 9.7: Náboženská struktura manželských párů v Chrudimském kraji v roce 1651	195
Tab. 9.8: Náboženská struktura manželských párů v Chrudimském kraji – města v roce 1651.....	195
Tab. 9.9: Náboženská struktura manželských párů v Chrudimském kraji – vsi v roce 1651.....	196
Tab. 9.10: Struktura domácností podle vyznání	198
Tab. 9.11: Osoba v čele domácnosti podle vyznání a pohlaví.....	198
Tab. 9.12: Úhrnné seznamy duší v letech 1671–1725.....	205
Tab. 10.1: Absolutní a relativní četnost křestních jmen žen, Chrudimsko 1651	209
Tab. 10.2: Průměrný věk podle křestního jména ženy, starší 12 let, Chrudimsko 1651	211
Tab. 10.3: Absolutní a relativní četnost křestních jmen mužů, Chrudimsko 1651.....	217
Tab. 10.4: Průměrný věk podle křestního jména muže, starší 12 let, Chrudimsko 1651	218
Tab. 10.5: Nekatoličky podle věku a křestního jména (vybraná jména)	225
Tab. 10.6: Nekatolíci podle věku a křestního jména (vybraná jména)	226
Tab. 10.7: Křestní jména dívek mladších 12 let	228
Tab. 10.8: Křestní jména chlapců mladších 12 let.....	228
Tab. 10.9: Podíl nekatolíček mezi dívkami mladšími 12 let (podle křestního jména)	229
Tab. 10.10: Podíl nekatolíků mezi chlapci mladšími 12 let (podle křestního jména)	230

Seznam obrázků

Obr. 4.1: Mapa vybraných oblastí v Tab. 4.1	31
Obr. 4.2: Mapa vybraných oblastí v Tab. 4.2	33
Obr. 4.3: Index maskulinity na Chrudimsku v roce 1651 (věk 15–70 let)	35
Obr. 5.1: Typy věkových struktur podle Sundbärga.....	39
Obr. 5.2: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – jednoleté intervaly.....	43
Obr. 5.3: Věková a pohlavní struktura obyvatel Dobrego Miasta a okolních vsí v roce 1695.....	44
Obr. 5.4: Porovnání relativní věkové struktury v oblastech Chrudimsko-města a Chrudimsko-venkov	44
Obr. 5.5: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – pětileté intervaly	45
Obr. 5.6: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – desetileté intervaly, hodnota končící 0 uprostřed intervalu.	46
Obr. 5.7: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651– desetileté intervaly, hodnota končící 0 na začátku intervalu.	46
Obr. 5.8: Klouzávé průměry	47
Obr. 5.9: Rovnoměrný model	51
Obr. 5.10: Lineární model.....	51
Obr. 5.11: Věková a pohlavní struktura obyvatel České republiky k 31.12. 1920.....	54
Obr. 5.12: Předpokládaná věková struktura Chrudimského kraje v roce 1651, transformace ČR 1920	55
Obr. 5.13: Věková a pohlavní struktura obyvatel České republiky k 31.12.1869.....	55
Obr. 5.14: Předpokládaná věková struktura Chrudimského kraje v roce 1651, transformace ČR 1869	56
Obr. 5.15: Věková struktura panství Radenín a Choustník v roce 1651	63
Obr. 5.16: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku a na panství Radenín a Choustník v roce 1651	63
Obr. 5.17: Odhad počtu dětí předzvědního věku na Chrudimsku podle věku ženy na panství Radenín a Choustník.....	65
Obr. 5.18: Odhad počtu dětí předzvědního věku na Chrudimsku podle věku muže na panství Radenín a Choustník.....	65
Obr. 5.19: Odhad počtu dětí předzvědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku ženy na panství Radenín a Choustník	66
Obr. 5.20: Odhad počtu dětí předzvědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku muže na panství Radenín a Choustník	66
Obr. 5.21: Věková struktura panství Rokycany, 1651	70
Obr. 5.22: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku a na panství Rokycany v roce 1651	71

Obr. 5.23: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku-města a na panství Rokycany-město v roce 1651	71
Obr. 5.24: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku podle věku ženy na panství Rokycany	72
Obr. 5.25: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku podle věku muže na panství Rokycany	72
Obr. 5.26: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-města podle věku ženy na panství Rokycany.....	73
Obr. 5.27: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-města podle věku muže v Rokycanech	73
Obr. 5.28: Věková struktura panství Německý Brod v roce 1651.....	77
Obr. 5.29: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku a na panství Německý Brod v roce 1651	77
Obr. 5.30: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku-vsi a na panství Německý Brod-vsi v roce 1651	78
Obr. 5.31: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku-města a na panství Německý Brod-města v roce 1651	78
Obr. 5.32: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku podle věku ženy na panství Německý Brod.....	79
Obr. 5.33: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku podle věku muže na panství Německý Brod.....	79
Obr. 5.34: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku ženy na panství Německý Brod-venkov	80
Obr. 5.35: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku muže na panství Německý Brod-venkov	80
Obr. 5.36: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-města podle věku muže na panství Německý Brod-města.....	81
Obr. 5.37: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-města podle věku muže na panství Německý Brod-města.....	81
Obr. 5.38: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku ženy na Náchodsku-venkov	86
Obr. 5.39: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku muže na Náchodsku-venkov	86
Obr. 5.40: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-města podle věku ženy na Náchodsku-města.....	87
Obr. 5.41: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-města podle věku muže na Náchodsku-města.....	87
Obr. 6.1: Mapa vybraných oblastí	107
Obr. 6.2: Podíl alespoň jednou vdaných a ženatých podle věku ve městech a na vsích	112
Obr. 6.3: Městské obyvatelstvo Chrudimska v roce 1651 dle věku a rodinného stavu.....	113
Obr. 6.4: Venkovské obyvatelstvo Chrudimska v roce 1651 dle věku a rodinného stavu ...	113
Obr. 7.1: Mapa vybraných oblastí v Tab. 7.1	115

Obr. 7.2: Věkové rozdíly mezi manžely ve městech a na venkově (v %)	117
Obr. 8.1: Obyvatelstvo Chrudimského kraje podle věku a sociálního postavení – vsi (v %).....	130
Obr. 8.2: Obyvatelstvo Chrudimského kraje podle věku a sociálního postavení – města (v %)	130
Obr. 9.1: Vyznání podle věku a pohlaví (v %) – Chrudimsko, 15letí a starší (v %).....	172
Obr. 9.2: Vyznání podle věku a pohlaví – Chrudimska-města, 15letí a starší (v %).....	172
Obr. 9.3: Vyznání podle věku a pohlaví – Chrudimsko-vsi, 15letí a starší (v %).....	173
Obr. 9.4: Struktura obyvatel panství Seč podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651	183
Obr. 9.5: Struktura obyvatel na panství Seč podle věku, pohlaví a vyznání (v %)	184
Obr. 9.6: Struktura obyvatel Chocenského panství podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651.....	185
Obr. 9.7: Struktura obyvatel Chocenského panství podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651 v %	186
Obr. 9.8: Struktura obyvatel panství Heřmanův Městec a Stolany podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651	187
Obr. 9.9: Struktura obyvatel na panství Heřmanův Městec a Stolany podle věku, pohlaví a vyznání (v %)	188
Obr. 9.10: Struktura obyvatel panství Rosice podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651.....	189
Obr. 9.11: Struktura obyvatel panství Chroustovice podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651.....	189
Obr. 10.1: Porovnání věkové struktury nositelek vybraného křestního jména s věkovou strukturou žen na Chrudimsku (starší 15 let, v %)	211
Obr. 10.2: Porovnání věkové struktury nositelů vybraného křestního jména s věkovou strukturou mužů na Chrudimsku (starší 15 let, v %).....	219

Disertační práce využívá výsledků výzkumu uskutečněných v rámci grantových projektů:

Kačerová, E.: „Matematické modelování věkových struktur historických populací“. Grant poskytla Interní grantová agentura Vysoké školy ekonomické v Praze. Identifikační číslo projektu: 15/08 IGA VŠE.

Koschin, F. (od 2009 Langhamrová, J.): „Reprodukce lidského kapitálu“. Grant poskytlo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Identifikační číslo 2D06026.

Prohlášení spoluautorů upřesňující autorský podíl na uvedených publikacích

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří. Rounded and Missing Historical Data in 17th Century Demographical Sources. *Mundus Symbolicus*, 2010, roč. 18, č. 18, s. 189–196. ISSN 1210-809X.

autorský podíl (Kačerová, E.): 80 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří. Estimation of Age Structure of the Inhabitants of Bohemia in 1651 according to the List of Serfs according to Faith. Vídeň 01.09.2010 – 04.09.2010. In: Special topic: Population and environment. [online] Vídeň : EAPS, 2010, s. 1–4. URL:<http://epc2010.princeton.edu/download.aspx?submissionId=100187>.

autorský podíl (Kačerová, E.): 80 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří. Mathematical and statistical modelling of rounded data in historical populations. Vídeň 01.09.2010 – 04.09.2010. In: Special topic: Population and environment. [online] Vídeň : EAPS, 2010, s. 1–7. URL: <http://epc2010.princeton.edu/download.aspx?submissionId=100186>.

autorský podíl (Kačerová, E.): 80 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří. Smoothing Data in 17th Century Population Bihistograms. Praha 09.09.2010 – 10.09.2010. In: Mezinárodní statisticko-ekonomické dny na VŠE v Praze [CD-ROM]. Praha : FIS KSTP; FPH KMI, 2010, s. 1–9. ISBN 978-80-86175-69-0.

autorský podíl (Kačerová, E.): 80 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří. Marriage structure in Bohemia after Thirty Years' War. Marrakech 27.09.2009 – 02.10.2009. In: XXVI International Population Conference [CD-ROM]. Paříž : IUSSP, 2009, s. 1–10.

autorský podíl (Kačerová, E.): 80 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, KUBÍČEK, Jovan, HENZLER, Jiří. Struktura obyvatelstva Chrudimska podle rodinného stavu v polovině 17. století. Praha 17.09.2009 – 18.09.2009. In: Mezinárodní statisticko-ekonomické dny na VŠE [CD-ROM]. Praha : VŠE KSTP; VŠE KMIE, 2009, s. 1–6. ISBN 978-80-86175-66-9. Abstrakt ISBN 978-80-86175-65-2.

autorský podíl (Kačerová, E.): 80 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří, KUBÍČEK, Jovan. Analýza věkových struktur historických populací. Demografie.info [online], 2009, s. 1–6. ISSN 1801-2914. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=622.

autorský podíl (Kačerová, E.): 75 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří, KUBÍČEK, Jovan. Struktura obyvatel Chrudimska podle pohlaví ve světle Soutěže poddaných podle víry. Demografie.info [online], 2009, s. 1–3. ISSN 1801-2914. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=664.

autorský podíl (Kačerová, E.): 75 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

KAČEROVÁ, Eva, HENZLER, Jiří. Rodina na Chrudimsku v polovině 17. století. Praha 15.12.2008 – 16.12.2008. In: Reprodukce lidského kapitálu – Vzájemné vazby a souvislosti [CD-ROM]. Praha : Oeconomica, 2008, s. 1–12. ISBN 978-80-245-1434-5.

autorský podíl (Kačerová, E.): 90 %

.....

doc. RNDr. Jiří Henzler, CSc.

1 Úvod

Zjištění demografické struktury historických populací je možné pouze pro ta období, pro něž se zachovaly vhodné prameny. Pro území Čech v období raného novověku je jedním z nejcennějších a nejvíce využívaných pramenů tohoto druhu Soupis poddaných podle víry z roku 1651 (dále jen Soupis). Jeho výjimečnost spočívá v tom, že byl takřka pro všechny části pražské arcidiecéze sestaven v téměř stejné struktuře a ve velice krátkém období. Význam tohoto pramene z hlediska demografického bádání ještě zvyšuje skutečnost, že zachytil situaci brzy po skončení třicetileté války.

Prvotním účelem vzniku Soupisu bylo zjištění náboženských poměrů v zemi a určení oblastí, do nichž nutno napřít zvýšené úsilí rekatolizační. Tento pramen umožňuje kromě zkoumání náboženských poměrů i podstatně rozsáhlejší studium. Ačkoliv za tímto cílem nevznikl, lze jej využít ke studiu demografické struktury, sociální struktury, lze z něj zjistit strukturu i velikost tehdejších rodin a domácností, je možné z něj vyčíst krajevou specializaci výroby.

Přiblížení se historické skutečnosti se odvíjí od spolehlivosti a úplnosti použitého pramene. Co se úplnosti týče nelze opomenout skutečnost, že obvykle byly Soupisem zachyceny jen osoby přítomné. U osob, které často měnily místo svého pobytu (úředníci, šlechta), mohlo dojít buď k úniku z evidence, nebo k dvojímu záznamu. Otázka míry zachycení neusedlého obyvatelstva (čeledi, podruhů, žebráků a tuláků) je také problematická, neboť tyto údaje lze jen obtížně srovnávat s nějakým jiným pramenem. Dalším problémem, který s sebou studium demografické struktury na základě Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 nese, je podregistrace dětské složky populace.

Cílem disertační práce je zjištění demografické a sociální struktury obyvatelstva Chrudimského kraje v polovině 17. století a její porovnání se situací v těch oblastech, pro které již byly údaje o demografické a sociální struktuře zjištěny a publikovány. Mezi základní charakteristiky jakékoli populace patří údaj o její velikosti. Na území Chrudimského kraje bylo Soupisem evidováno 46 626 osob.

Možnost srovnávacího studia lidnatosti a věkové struktury různých oblastí je nejvíce ztížena skutečností, že na většině panství nebyly evidovány děti od narození, ale až od tzv. zpovědního věku, přičemž věk, kdy děti chodívaly poprvé ke svátosti smíření, nebyl pevně stanoven.

Údaje pro studium struktury podle pohlaví byly získány nepřímou analýzou křestních jmen. To, co na struktuře podle pohlaví u obyvatel Čech v 17. století upoutá asi nejvíce, je

poměrně značný rozdíl mezi počtem žen a počtem mužů v neprospěch mužů. Převaha žen nad muži byla největší v reprodukčním věku.

Ani údaj o rodinném stavu není Soupisem výslovně uváděn. Lze jej poměrně spolehlivě zjistit u osob žijících v manželství. U ostatních osob je situace poněkud složitější. V mnoha případech najdeme označení vdovec nebo vdova, avšak asi toto označení není u všech ovdovělých osob. Rozhodně nelze považovat všechny ty, u nichž není uvedeno, že by měli manžela či manželku nebo byli ovdovělí, za svobodné.

Výsledky studia věkových rozdílů mezi manžely jsou nutně ovlivněny kvalitou vstupních dat, u nichž je věk zcela evidentně zaokrouhlován na čísla končící nulou či pětkou, a tak je hned v úvodu nutno upozornit, že výsledky nejsou přesným odrazem tehdejších zvyklostí.

Soupis podaných podle víry umožňuje jedinečným způsobem nahlédnout do složení tehdejší rodiny. Rozbor struktury obyvatelstva podle rodinného stavu umožňuje přiblížit se odpovědi k jakému typu evropské rodiny patřila rodina žijící v polovině 17. století v Čechách. Podle J. Hajnala byla západoevropská rodina tvořená jen manželským párem a jeho dětmi. Sňatkový věk byl poměrně vysoký, protože do manželství vstupovali jen ti, kteří měli zajištěnou existenci. Východoevropská rodina byla rodinou komplexní, kde možnost uzavření manželství nebyla vázána na samostatné bydlení, a proto byl sňatkový věk poměrně nízký. Názory historiků na to, zdali střední Evropa patří k západoevropskému nebo východoevropskému typu rodiny, jsou rozdílné.¹

Přestože Soupis obecně zachovává vnitřní strukturu rodiny (domácnosti), je studium rodin a domácností značně ztíženo minimálně dvěma faktory. Chybějící dětská složka neumožňuje zjistit velikost rodin či domácností. Zaznamenané bezdětné rodiny ve skutečnosti děti mít mohly. Tyto byly buď v předzपovědním věku, a tak nebyly soupisem zachyceny, nebo byly poslány do čelední služby.

Příjmení bývalo uváděno většinou pouze u osoby v čele domácnosti, což znemožňuje analýzu vzájemných příbuzenských vztahů v konkrétní domácnosti, která měla ve svém středu čeleď nebo podruhy.

Studium sociální struktury obyvatelstva je v Soupisu znesnadněno skutečností, že u mužů vykonávajících nějakou funkci či úřad nebo zabývajících se řemeslem či živností, písař uváděl tyto funkce, což znemožňovalo určit příslušnost sociální. U ženy, která byla vdaná, je jako povolání uvedena manželka. Podobně u dětí, které ještě žily s rodiči ve

¹ Horský, J.–Seligová, M.: Rodina našich předků. Praha 1997, str. 60–65.

společné domácnosti, najdeme v kolonce povolání uvedeno syn či dcera. Protože děti nebyvaly evidovány od narození, je obtížné zodpovědět otázku počátku věku ekonomické aktivity, jež ale v mnoha případech mohla být vynucena nejen chudobou rodičů, ale i tím, že rodiče zemřeli. Jako sirotci však nejsou Soupisem jistě uváděny všechny děti, jimž zemřeli rodiče. Naopak jako sirotci jsou prokazatelně uváděni i ti, jimž zemřel jen jeden z rodičů a oni s druhým z rodičů žijí v domácnosti, přičemž v této domácnosti už může být přítomen i otčím či macecha.

Poměr katolíků a nekatolíků není na jednotlivých panstvích rozložen rovnoměrně. Existovaly oblasti s převahou nekatolíků i lokality, v nichž převažovali katolíci a nekatolíka bychom zde našli jen výjimečně. Zápisy domácností, v nichž jako jediný katolík je uvedena osoba v čele domácnosti a ostatní jsou nekatolíci, nejsou výjimečné. Vnucuje se tak otázka, jaká je věrohodnost údajů o náboženském vyznání. Snahou majitelů mohlo být vykazovat své poddané jako katolíky, aby se tak vyhnuli dalším kontrolám či dokonce usazení vojska, které bývalo používáno k podpoře úsilí misionářů, aby se obyvatelé dříve (pod dojmem ekonomických ztrát, jenž s sebou živení vojska přinášelo) obrátili na víru katolickou. Náboženské vyznání mohlo mít i vliv na jméno, které bylo dětem dáváno při křtu, a tak byla pozornost věnována i analýze křestních jmen nejen co do četnosti výskytu toho kterého jména, ale i ve vztahu k náboženskému vyznání jeho nositele či jeho rodičů.

Přestože cílem Soupisu bylo zjištění (ne)katolického vyznání, jsou Soupisem zachyceni i židé. Celkem se jednalo o 17 osob, jedna rodina žila na panství Choceň, dvě židovské rodiny zachytil soupis v Chrudimi a jedna na panství Rychmburk. U této rodiny byly dokonce zapsány malé děti, ačkoliv jinak se na rychmburském panství neevidovaly.

Zvláštní pozornost je věnována otázce podregistrace počtu dětí předzपovědního věku a možnostem odhadu tímto soupisem povětšinou opomíjené složky obyvatelstva. Odhad počtu dětí předzपovědního věku byl učiněn metodou per analogiam vzhledem k panství Radenín a Choustník, panství Rokycany, panství Německý (dnes Havlíčkův) Brod² a regionu Náchodsko. Pokud to povaha dat umožňovala, byly odhady počítány vždy pro celé panství a následně zvlášť pro město a pro venkovské oblasti.

Údaje o věku, které jsou u osob v Soupise uvedeny, jsou zcela jistě zaokrouhleny, což komplikuje možnosti výpočtu základních charakteristik věkové struktury populace, jako jsou podíly věkových skupin a hodnoty průměrného věku a věkového mediánu. Jedním z cílů

² V celém textu je užíván starý název „Německý Brod“, pod nímž je také toto panství uváděno v editovaném prameni. Zahradníková, M.–Štrejnová, E (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Čáslavsko 1, Praha 1999.

práce bylo navrhnout způsob, jak odstranit vliv zaokrouhlování údajů o věku pomocí vhodných statistických a matematických modelů.

Není-li za tabulkou či obrázkem uveden pramen, jedná se o vlastní výpočty učiněné na základě Soupisu poddaných podle víry Chrudimsko 1–3.³ Data pro panství Radenín a Choustník byla čerpána ze Soupisu poddaných podle víry Bechyňsko,⁴ údaje pro panství Rokycany ze Soupisu poddaných podle víry Plzeňsko-Klatovsko,⁵ zdrojem pro data z panství Německý Brod byl Soupis poddaných podle víry Čáslavsko⁶ a data pro Náchodsko jsou převzata z práce H. Chodounské.⁷

Tabulky a obrázky jsou číslovány v rámci jednotlivých kapitol, nikoli v rámci podkapitol. Poznámky pod čarou jsou číslovány průběžně v celém textu.

Veškeré výpočty byly provedeny pouze za použití MS Excel.

³ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko 1–3. Praha 2001.

⁴ Kokošková, Z.–Sedláčková, H.–Zahradníková, M. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Bechyňsko 2. Praha 1997.

⁵ Zahradníková, M. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Plzeňsko-Klatovsko. Praha 2003.

⁶ Zahradníková, M.–Štrejnová, E. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Čáslavsko 1. Praha 1999.

⁷ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP, PŘF UK, 2003.

2 Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Vznik Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 souvisí s rekatolizačním úsilím Habsburků. Hlavním smyslem tohoto soupisu bylo zjištění, jak je Čechách rozšířeno katolické vyznání a jak silné zastoupení mají příslušníci ostatních nekatolických vyznání. Snaha o rekatolizaci obyvatel českých zemí znovu nabyla na intenzitě počátkem 50. let 17. století v souvislosti s odchodem švédského vojska, které do té doby drželo „ochrannou ruku“ nad nekatolíky na českém venkově.

Soupis byl zhotoven na základě patentu českých místodržících ze dne 4. února 1651, jenž vyjadřoval nespokojenost s kvalitou dosavadních soupisů nekatolických poddaných a nařizoval vrchnosti, aby podle přiloženého formuláře uvedly „*všechny lidi poddané obojího pohlaví v jistou a hodnověrnou specifikaci*“.⁸ Vrchnost jej měla vyhotovit do šesti týdnů a prostřednictvím krajských hejtmanů odeslat místodržitelské kanceláři. V soupisu měli být evidováni kromě poddaných také vrchnost a patrimoniální úřednictvo, měšťané královských i poddanských měst a svobodníci. Tato povinnost se netýkala vojska, jehož příslušníkům bylo tolerováno nekatolické vyznání, a katolického duchovenstva.

Do předepsaných rubrik se zapisovalo jméno osoby, stav, povolání, věk a údaj o vyznání, u nekatolíků navíc s poznámkou, zdali u nich je či není naděje na obrácení na víru katolickou. Z rodinných příslušníků až na výjimky byly uváděny pouze osoby skutečně přítomné, nikoli např. tovaryši na vandru. Spolu s rodinou bývala uváděna i čeleď a podruzi.

Provedení soupisu probíhalo několika způsoby. Svobodníci a majitelé některých malých statků vyhotovovali soupisy osobně. Ostatní seznamy pořizovala vrchnostenská kancelář pravděpodobně na základě údajů od pověřených a povolaných osob. Pro královská a některá poddanská města vyhotovovala soupis městská kancelář. V jiných poddanských městech byl soupis proveden vrchnostenskou kanceláří.

Soupisy byly vyhotovovány po panstvích a v jejich rámci po jednotlivých lokalitách a to až na úroveň jednotlivých domácností. Vnitřní členění dochovaných soupisů dodržuje určité jednotné schéma zápisu co se týče míst a osob v něm uvedených. Nejprve byl uveden vždy majitel panství nebo hejtman s rodinou a sloužícími v jeho domácnosti, v zámku, kanceláři, dvorech a mlýnech. Dále následují obyvatelé měst s předměstími a městeček v různém pořadí a potom lidé ze vsí. U měst i vesnic jsou na prvních místech uváděni představitelé místní správy (konšelé, rychtář, primas, obecní starší) se svými domácnostmi a teprve potom další

⁸ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 840.

obyvatelé. Na vsích jsou obvykle nejprve zaznamenáni sedláci, dále chalupníci a zahradníci.⁹ Podruzi bývají zapsáni buď v rodinách, ve kterých žili, nebo pohromadě na konci soupisu za příslušnou ves, nebo kombinací obojího. Na konci seznamu byly také často zapsány osoby žijící osaměle, vdovy a „ženy samotné“.

Jednotlivé rodiny nebo domácnosti byly v edici odděleny předsazením jména hospodáře před jména ostatních členů domácnosti. V každé domácnosti byl nejprve uveden hospodář, poté jeho manželka a děti (případně i sirotci) buď podle věku, nebo nejprve synové a potom dcery. Za nimi následovali případní další příbuzní (matka, tchyně, bratr), čeledě, často nejprve mužská, pak ženská, a podruzi s rodinami i podruzi samotní.¹⁰

Zápis je veden v českém či německém jazyce.

Dříve než došlo k ukončení veškeré aktivity související s nařízením ze dne 4. února 1651, bylo vydáno 3. června 1651 další nařízení,¹¹ v němž se povolovalo vyhotovovat pouze sumární počty nekatolického obyvatelstva, a tak na některých panstvích nebyl soupis vůbec proveden nebo nebyl odeslán krajskému hejtmanovi, a tedy ani uložen do vrchnostenského archivu. Do místodržitelské kanceláře nebyly odeslány soupisy z kraje Prácheňského a Litoměřického, údaje z kraje Kouřimského a Rakovnického jsou značně neúplné.

Protože tento pramen byl badateli dosti často využíván, byla roku 1993 zahájena edice Soupisu podle víry, která je nyní již ukončena, resp. vychází dotisk. Postupně vyšlo: Loketsko,¹² Boleslavsko,¹³ Berounsko,¹⁴ Rakovnicko,¹⁵ Žatecko,¹⁶ Kouřimsko,¹⁷ Bechyňsko,¹⁸ Čáslavsko,¹⁹ Hradecko-Bydžovsko,²⁰ Chrudimsko,²¹ Plzeňsko-Klatovsko.²²

⁹ Horský, J.–Seligová, M.: Rodina našich předků, Praha 1997, str. 40–41.

¹⁰ Horský, J.–Seligová, M.: Rodina našich předků, Praha 1997, str. 40–41.

¹¹ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Chrudimsko 1. Praha 2001, str. 3.

¹² Čáňová, E. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Loketsko. Praha 1993.

¹³ Pazderová, A. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Boleslavsko. Praha 1994.

¹⁴ Klímová, H. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Berounsko. Praha 1995.

¹⁵ Pazderová, A. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Rakovnicko. Praha 1996.

¹⁶ Zahradníková, M.–Štrejnová, E. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Žatecko 1–3. Praha 1997.

¹⁷ Klímová, H. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Kouřimsko. Praha 1997.

¹⁸ Kokošková, Z.–Sedláčková, H.–Zahradníková, M. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Bechyňsko 1–3. Praha 1997.

¹⁹ Zahradníková, M.–Štrejnová, E. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Čáslavsko 1–2. Praha 1999.

²⁰ Matušíková, L.–Kukánová, Z.–Zahradníková, M. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Hradecko-Bydžovsko 1–4. Praha 2000.

²¹ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Chrudimsko 1–3. Praha 2001.

²² Zahradníková, M. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Plzeňsko-Klatovsko. Praha 2003.

2.1 Chrudimský kraj v Soupise poddaných podle víry z roku 1651

Chrudimský kraj patřil k větším českým krajům. Rozkládal se převážně na území dnešních okresů Chrudim, Pardubice, Svitavy, Ústí nad Orlicí, i když nepokrýval území těchto okresů beze zbytku. Několik málo Soupisem zaznamenaných lokalit se nachází i na území dalších dnešních okresů. V okrese Hradec Králové to byly vsi Osenice, Dobřenice, Osíčky, Roudnice, Lhota pod Libčany, Běleč nad Orlicí a Vysoká nad Labem, z okresu Havlíčkův Brod je uvedeno pět z deseti místních částí dnešní obce Libice nad Doubravou, z okresu Kolín je uveden městys Týnec nad Labem a vsi Krakovany, Polní Chrčice, Uhlířská Lhota. Z okresu Rychnov nad Kněžnou soupis zaznamenal obyvatele Čermné nad Orlicí, Albrechtic nad Orlicí, Nové Vsi a Štěpánovska – části dnešního Týniště nad Orlicí. Poslední z dnešních okresů, který leží na území někdejšího Chrudimského kraje je okres Žďár nad Sázavou, z nějž Soupis zaznamenal obyvatele města Svatka, vsi Herálec, Chlumětín a jedné místní části dnešní obce Jimramov.

Na severu sousedil s krajem Hradeckým, za východní a jižní hranicí se rozkládalo Markrabství moravské a na jihozápadě sousedil s krajem Čáslavským. Většinu kraje tvořila pahorkatina, část kraje rovina, která na severozápadě přecházela v úrodnou rovinu labskou. U hranic s krajem Čáslavským byly Železné hory, na jihozápadě Českomoravská vrchovina.

Charakter krajiny a nadmořská výška určují možnosti zemědělského využití půdy. V údolí Labe je nadmořská výška kolem 200 m. Průměrná výška pahorkatiny na Pardubicku a Týnišťsku je 260–280 m. V nadmořské výšce kolem 300–350 m se výrazněji mění klimatické podmínky a častěji dochází k podzolizaci. Plošiny Českomoravské vysočiny a Železných hor na jih od Chrudimi, Skutče a Litomyšle mají nadmořské výšky mezi 400–600 m. Pozvolné svahy Českomoravské vysočiny směřují k severu. Krajina v podhůří Orlických hor se sklání k západu. Na nevelkou vzdálenost způsobují nápadné výškové rozdíly spolu se sklonem k různým světovým stranám značné rozdíly v teplotách i ve srážkových úhrnech.²³

Krajem protékaly řeky Labe, Tichá Orlice, Chrudimka, Loučná, Novohradka a potoky Podolský, Načešický, Ležák, Žejbro.

V rámci Chrudimského kraje zahrnuje Soupis 17 panství (Bystrá a Čankovice, České Heřmanice, Hrady Nové (dále Nové Hrady), Choceň, Choltice, Chrast, Chroustovice, Košumberk, Lanškroun a Lanšperk, Litomyšl, Městec Heřmanův (dále Heřmanův Městec) a Stolany, Nasavrky, Pardubice, Rosice, Rychmburk, Seč a Slatiňany), 17 statků (Bělá,

²³ podle: Válek, B.: Půdy východních Čech. Havlíčkův Brod 1964.

Bítovany, Březovice, České Heřmanice, Hrochův Týnec, Lhotka, Libanice, Morašice, Orel, Přestavlký, Svojanov, Trojovice, Třebřichy, Uhersko, Zaječice, Zdechovice a Žumberk), 3 věnná města (Chrudim, Polička, Vysoké Mýto), 3 svobodné dvory (Čankovice, Vlčnov a dvůr Jana Handereücha ve vsi Zderaz na novohradském panství).²⁴

V rámci panství a statků Soupis výslovně uvádí 9 měst, 12 městysů, 8 městeček, 567 vsí, 106 dvorů, 12 zámků, 1 hrad, 2 tvrze, na nichž bylo celkem zapsáno 46 246 osob. Dále jsou soupisem evidovány 4 děkanské kostely, 75 farních kostelů a 6 kaplí.²⁵

Informace o osobách žijících v roce 1651 na Chrudimsku, které jsou v této studii zpracovány, byly čerpány z vydané edice Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 z oddílů Chrudimsko 1–3, vydané Státním ústředním archivem v Praze.²⁶ Autorsky se na edici podílely L. Matušíková a A. Pazderová, které v úvodu stručně popsaly průběh rekatolizace v kraji, pořizování soupisu i geografický profil kraje. Velice stručně se také věnovaly analýze některých problémů (četnost výskytu křestních jmen, vymezení katolických a nekatolických oblastí). Samotná edice pochopitelně zachovává oddělování údajů, které byly (mnohdy nedůsledně) graficky odděleny i v originále (např. jednotlivé domácnosti). V třetím díle je připojen rejstřík míst v Soupisu uvedených.

V Chrudimském kraji byly soupisy za jednotlivá panství a města pořízeny během měsíců dubna a května 1651, tedy ještě před tím, než místodržitelská kancelář vydala 3. června 1651 další patent, jímž byla podrobná forma soupisu nahrazována pouze sumárním výkazem nekatolických osob.²⁷

V jednotlivých nařízených rubrikách soupisu nalezneme tyto informace:

- **jméno**: křestní jméno bylo uváděno téměř vždy. Příjmení bývalo uváděno u osoby v čele domácnosti, i když v mnoha případech se spíše než o příjmení jednalo o povolání dané osoby (Tesař, Tkadlec, Truhlář, ...). Jako příjmení je u žen někdy uváděno i povolání manžela nebo zemřelého manžela (např. Maruše Pekařka z panství Bystrá a Čankovice);
- **stav**: zde se setkáváme s následujícími zkratkami „r“ – rytíř, „e“ – erbovník, „m“ – měšťan, „s“ – svobodný, „np (nU v německy psaném zápisu)“ – nepoddaný, „ciz.“ cizopanský, „sel.“ – selský, „p (U)“ – poddaný;

²⁴ V dalším textu nebudou panství, statky a svobodné dvory dále rozlišovány, bude užíváno jednotné označení „panství“.

²⁵ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Chrudimsko 1. Praha 2001, str. 4.

²⁶ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Chrudimsko 1–3. Praha 2001.

²⁷ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Chrudimsko 1. Praha 2001, str. 3.

- **povolání:** zde nalezneme různé typy úředníků (zámeckých i městských), řemeslníků, hospodářů (sedláci, chalupníci, zahradníci, sousedé) nebo čeledi (nejčastěji se jednalo o děvečky, pacholky, pohůnky, zajímavý je tvar pastvice namísto pasačka). U členů rodiny se uváděl v kolonce povolání příbuzenský vztah k osobě v čele domácnosti (manželka, syn, dcera, otec její, matka jeho, ...);
- **věk:** uváděné stáří osob je nutno podrobit kritickému zkoumání, neboť uváděný věk byl zcela jistě zaokrouhlován (viz dále);
- **náboženství:** zde se uvádělo, zdali je dané osoba katolíkem „k“ nebo nekatolíkem „n“ (v německy vyhotovené části „u“). Pokud byla vyznání nekatolického, mělo být dále uvedeno, zda je, či není naděje na její obrácení na víru katolickou.

Za výčtem jednotlivých osob bývala připojena zpráva o stavu kostelů a dalších sakrálních budov, stavu zádušního majetku, dávek a obročí a stavu duchovní správy majetku na daném panství. Dále bylo uvedeno prohlášení majitele o pravdivosti uváděných údajů, datum a pečeť.

Při posuzování Soupisu je nutno přihlédnout k několika skutečnostem, z nichž nejdůležitější je úplnost pramene. E. Maur se domnívá,²⁸ že není až tak velkým problémem to, že nebylo evidováno duchovenstvo, jelikož jeho počet byl v době poválečného rozvratu církevní správy většinou zanedbatelný, jako spíše fakt, že Soupis neregistruje vojsko. U šlechty, vyšších úředníků a panských služebníků, tedy u skupiny obyvatelstva, která často měnila místo pobytu, nelze vyloučit ani možnost úniku z evidence, ani možné dvojí zapsání jedné osoby na dvou různých místech. Co se týče úplnosti evidence měšťanů a držitelů panských usedlostí, lze vypožorovat poměrně velké rozdíly mezi jednotlivými městy a panstvími. Nejméně věrohodné jsou údaje pravděpodobně tam, kde během války došlo k výrazné depopulaci a po válce k masové rekolonizaci. Obtížnější je zjistit, nakolik Soupis opomíjí tzv. „neusedlé“ obyvatelstvo: čeledi, podruhy, tuláky, žebráky atd. V těchto případech totiž nelze srovnat Soupis podle víry a berní rulu.

Asi největším nedostatkem soupisu provedeného v Chrudimském kraji je to, že v něm nebyly zaznamenávány děti tzv. předzpovědního věku, tedy děti mladší 10–12 let. I v těch lokalitách, kde jsou děti evidovány již od 10 let, bývá skupina 10 a 11letých příliš málo početná, a tak nelze předpokládat, že byly zachyceny všechny děti tohoto věku. Dalším problémem je spolehlivost údajů o věku. Objevuje se zcela evidentní tendence k zaokrouhlování k násobkům deseti či pěti, v mladším věku i k násobkům šesti. Větší oblibě

²⁸ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 843.

se také těšila čísla sudá, takže lze hovořit i o zaokrouhlování k násobkům dvou. Základní příčinou zaokrouhlování věku mohla být všeobecně rozšířená neznalost skutečného stáří. Poměrně časté bylo uvádění desetiletého věkového rozdílu mezi manžely. U mladších dvojic je často uvedeno stáří ženy 20 let a u muže věk 30 let, u starších manželských dvojic najdeme u ženy uvedený věk 30 a u muže 40 let. Je tedy možné, že příčinou zaokrouhlování věku nebyla ani tak neznalost ročníku narození, jako to, že soupis nebyl pořizován tak, že by zhotovitel soupisu osobně obcházel všechny, kteří žili na daném panství, ale že mu se sestavením soupisu pomáhali jiní (rychtáři, obecní starší aj.) a věk prostě odhadovali podle postavení osob v rodině či domácnosti.²⁹

Je nutno si uvědomit, že důvodem pro pořízení Soupisu nebylo podat obraz demografické struktury, ale zapsat u sčítaných osob jejich náboženské vyznání, věk byl pouze doplňkovou charakteristikou. Například na panství Bystrá a Čankovice není věk uveden u žádné z 1 958 evidovaných osob.

Dalším závažným problémem je to, že nelze zjistit strukturu jednotlivých rodin a domácností, a to přestože Soupis zpravidla domácnosti uvádí odděleně. Příjmení bývalo uváděno zpravidla pouze u osoby v čele domácnosti, zcela nesystematicky pak u velké části neusedlého obyvatelstva. Není tak možné proniknout do struktury případných vzájemných příbuzenských vazeb v konkrétních, zvláště početných rodinách. Z toho, že nejsou uvedeny děti předzповědního věku vyplývá, že je zachyceno mnoho bezdětných rodin, které ve skutečnosti však asi děti měly, jak je možné se v některých případech oprávněně domnívat za situace, kdy se v domácnosti vyskytovala kojná (ale dítě uvedeno nebylo).

K záměrnému zkreslování údajů mohlo dojít u deklarovaného vyznání obyvatel. Majitelé panství se mohli snažit uvádět osoby zde žijící jako katolíky. Také se lze setkat s přiznanými nekatolíky, u nichž však není uvedeno, zda u nich je, či není naděje na obrácení. K zamyšlení též přivedou zápisy, kdy osoba v čele domácnosti je uváděna jako katolík, ale ostatní členové jsou nekatolíci.

²⁹ Čáňová, E.: Population of the Třeboň Dominion. In: HD 13, 1989, str. 39.

3 Dosavadní stav poznání

Práce zabývající se demografickou strukturou obyvatelstva v 17. století se nejčastěji opírají o Soupis podle víry, berní rulu a tereziánský katastr. K. Doskočil vydal souhrnný index obcí, osad a samot k berní ruli.³⁰ V. a J. Červení vydali index k dosud vydaným i nevydaným svazkům berní ruly. Jeho členění odpovídá spíše zájmům genealogů, pro studium určitého regionu se příliš nehodí.³¹ J. Pekař se souhrnně zabýval katastry z let 1654–1789.³²

Literatura zaměřená na historický vývoj Chrudimského kraje jako celku prakticky neexistuje s výjimkou práce K. Adámka.³³ Vznikla však řada prací místopisného a vlastivědného charakteru, které pojednávají o východních Čechách. Jednou z nich je publikace *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* T. Šimka.³⁴ O jednotlivých panstvích je možné nalézt zprávy v rozsáhlém místopisu A. Sedláčka.³⁵

Soupis podle víry úzce souvisí se snahou o rekatolizaci českých zemí. Za základní dílo v této oblasti lze považovat Bílkovu Reformaci katolickou.³⁶ Náboženským poměrům v době třicetileté války i po třicetileté válce se věnoval také H. Opočenský³⁷ a J. Tichý.³⁸ Z novějších prací zmiňme práce E. Čáňové³⁹ a J. Hanzala.⁴⁰ Pohled na tuto problematiku očima církevního historika bychom našli v práci J. Kadlece.⁴¹

Navzdory dříve uvedeným nedostatkům (nepřesný věk, zkreslené počty, neuvádění jména) se Soupisem podle víry zabývala celá řada historiků. Ze starší generace to byli např. J. V. Šimák⁴² a A. Blaschka.⁴³ Okolnostmi vzniku a možnostmi využití tohoto pramene se

³⁰ Doskočil, K.: Berní rula. Sv. 1., K edici berní ruly : (úvodní pojednání), 1950.

Berní rula. Sv. 1 a 2., Popis Čech r. 1654 : souhrnný index obcí, osad a samot k berní ruli. 1953 a 1954. Zpracoval Karel Doskočil

³¹ Červený, V.–Červená, J.: Berní rula : generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly. Praha 2003.

³² Pekař, J.: České katastry 1654–1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním. Praha 1932.

³³ Adámek, K.: Chrudimsko : historické a statistické rozhledy. Roudnice nad Labem 1878.

³⁴ Šimek, T.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 6 – Východní Čechy. Praha 1989.

³⁵ Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl I. – Chrudimsko. Praha 1993.

Sedláček, A.: Místopisný slovník historický. Praha. 1998.

³⁶ Bílek, T. V.: Reformace katolická. Praha 1892.

³⁷ Opočenský, H.: Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře. Praha 1921.

³⁸ Tichý, J.: Ke kritice Soupisu obyvatelstva z roku 1651. In: ČSPS 61, 1953, str. 118–121.

³⁹ Čáňová, E.: Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620–1671). In: SAP 35, 1985, str. 486–560.

Čáňová, E.: Rekatolizace ve Středočeském kraji. In: SSH 11, 1976, str. 65–85.

Čáňová, E.: Seznamy obyvatel vzniklé při rekatolizační činnosti jako prameny pro demografickou statistiku. In: HD 8, 1983, str. 61–74.

Čáňová, E.: Status Libri animarum pražské arcidiecéze z roku 1651. In: SAP 29, 1979, str. 20–55.

⁴⁰ Hanzal, J.: Rekatolizace v Čechách, její historický smysl a význam. In: SH 37, 1990.

⁴¹ Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin I, II. Praha 1991.

⁴² Šimák, J. V.: Soupis osob podle víry na statku Tejnici Hrochovém. In: ČSPS 39, 1931, str. 80–83.

⁴³ Blaschka, A.: Das Trautenauer Untertanenverzeichnis v. J. 1651. In: Jahrbuch des Deutschen Reisegebirgsvereins 14, 1925, str. 110–146.

Blaschka, A.: Die Garafschaft Glatz nach dem Dreißigjährigen Kriege. In: Jahrbücher des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1, 1926, str. 43–146.

věnovala E. Čáňová.⁴⁴ Populační vývoj, sociální a majetková diferenciaci se staly předmětem zájmu prací E. Maura,⁴⁵ a J. Křivky.⁴⁶

Existuje poměrně rozsáhlý soubor sond různých panství a regionů, které využívaly a zkoumaly údaje ze Soupisu z různých hledisek a jejichž metodika není zcela jednotná, takže i když je pro komparaci s jinými regiony poměrně dost materiálu, ne vždy jej lze použít. Strukturou domácností se zabývala E. Čáňová,⁴⁷ dále J. Horský spolu s M. Seligovou,⁴⁸ kteří se věnovali zejména děčínskému panství. P. Mužík zachytil historii obyvatel Domažlic v širokém časovém intervalu počínaje právě rokem 1651.⁴⁹ Demografickou a sociální strukturou panství Dymokury se zabývala E. Rumlová.⁵⁰ J. Grulich též pracoval s údaji, které poskytl Soupis za jihočeské panství Chýnov.⁵¹ Lokální sondu do života dobrovické farnosti provedla M. Holubová.⁵² Obyvatelstvo Berouna ve světle Soupisu zpracovala M. Tošnerová.⁵³ Další lokální sondy nacházíme v pracích M. Běloháve,⁵⁴ P. Burdové,⁵⁵ E. Čáňové,⁵⁶ R. Anděla,⁵⁷ Z. Házy,⁵⁸ M. Holubové,⁵⁹ M. Lenderové,⁶⁰ E. Rumlové,⁶¹ I. Sedláčkové,⁶² D. Štefkové a J. Horského.⁶³ Rozsáhlejší soubory dat byly většinou

⁴⁴ Čáňová, E.: Soupis poddaných podle víry. In: *Paginae Historiae – Sborník SÚA v Praze*, 1992, str. 69–81.

⁴⁵ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: *ČsČH XIX*, 1971, str. 839–870.

Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: *AUC 3*, 1972, str. 9–81.

⁴⁶ Křivka, J.: Čeled' v poddanském hospodářství po třicetileté válce. In: *ČL 56*, 1969, str. 35–41.

⁴⁷ Křivka, J.: Mzdové poměry poddanské čeledě po třicetileté válce. In: *ČL 57*, 1970, str. 7–18.

⁴⁸ Čáňová, E.: Složení domácností v Čechách v roce 1651. In: *HD 16*, 1992, str. 63–66.

⁴⁹ Horský, J.–Seligová, M.: *Rodina našich předků*. Praha 1996.

Seligová, M.: Obyvatelstvo děčínskému panství v polovině 17. století podle věku a rodinného stavu. In: *HD 19*, 1995, str. 23–37.

Seligová, M.: Příspěvek ke studiu rodinných struktur v Čechách v polovině 17. století (panství Děčín – sonda). In: *HD 17*, 1993, str. 111–130.

⁴⁹ Mužík, P.: Obyvatelstvo města Domažlic v letech 1651–1830. In: *SAP 26*, 1986, str. 103–207.

⁵⁰ Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury. In: *HD 17*, 1993.

⁵¹ Grulich, J.: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století. České Budějovice 2008.

⁵² Holubová, M.: Obyvatelstvo dobrovické farnosti v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. In: *HD 26*, 2002, str. 37–61.

⁵³ Tošnerová, M.: Obyvatelstvo města Berouna v polovině 17. století. In: *HD 21*, 1997, str. 73–91.

⁵⁴ Bělohávek, M.: Obyvatelstvo Rokycan a poddanským vesnic po válce třicetileté. In: *Minulostí západočeského kraje VI*, 1968.

⁵⁵ Burdová P.: Poměry námezdně pracujících v zemědělství na Mnichovohradištsku po třicetileté válce. In: *SAP*, roč. 4, č. 2, 1987, str. 99–111.

⁵⁶ Čáňová, E.: Soupis poddaných podle víry a studium historické rodiny. In: *AČ roč. 42*, č. 1, 1992, str. 28–34.

⁵⁷ Anděl, R.: Demografické poměry na lenních statech Frýdlantska v první polovině XVII. století. In: *HD 5*, 1971, str. 66–75.

⁵⁸ Háza, Z.: Počty obyvatel na panství Nový Kunstberg v 17. a 18. stol. In: *HD 3*, 1969, str. 52–72.

⁵⁹ Holubová, M.: Obyvatelstvo dobrovické farnosti v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. In: *HD 26*, 2002, str. 37–61.

⁶⁰ Lenderová, M.: Město Hradec Králové ve světle soupisu obyvatelstva v Čechách podle víry z r. 1651. In: *VSH 2*, 1992, str. 131–140.

⁶¹ Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury. In: *HD 17*, 1993, str. 153–199.

⁶² Sedláčková, I.: Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu v polovině 17. století ve vybraných panstvích Loketského kraje. In: *HD 19*, 1995, str. 39–57.

zpracovávány v diplomových pracích.⁶⁴ L. Nekvapil se ve své bakalářské práci věnoval náboženským poměrům v Chrudimském kraji.⁶⁵ Z Chrudimska byl zpracován soupis panství Litomyšl⁶⁶ a Pardubice.⁶⁷

Ze zahraničních autorů se Soupisem poddaných podle víry nejen v rámci česko-rakouského projektu *Soziale Structure in Böhmen*, v němž došlo k propojení údajů ze Soupisu s údaji z berní ruly, věnoval M. Cerman ve spolupráci s českými, ale i dalšími zahraničními autory.⁶⁸

Na základě Soupisu i dalších seznamů obyvatel ze 17. století se historici pokoušeli o odhad lidnatosti a stanovení úbytku obyvatelstva v důsledku třicetileté války. Významným krokem ke kritickému ocenění válečných ztrát byly práce F. A. Slavíka⁶⁹ a J. Pekaře.⁷⁰ Další odhad válečných ztrát zkonstruoval O. Placht.⁷¹ Na jeho práci navázali J. Petrář,⁷² V. Davídek⁷³ a G. Hofmann.⁷⁴ S odhadem lidnatosti souvisí i odhad chybějící dětské složky. Tímto problémem se zabývali J. V. Šimák,⁷⁵ A. Filáček,⁷⁶ O. Placht.⁷⁷ Současní historici se

⁶³ Štefková, D.–Horský, J.: Rekatolizace a rodinné, sociální a kulturní životní světy (panství Frýdlant – sonda do soupisu podle víry z roku 1651). In: Francek, J. (ed.): Rekatolizace v českých zemích, Pardubice 1995, str. 131–144.

⁶⁴ Sládek, M.: Demografická a sociální struktura třeboňských panství roku 1651, DP na FF UK, 1986.

Vejtrubová, R.: Čáslavský kraj v polovině 17. století – náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura. DP FF UK v Praze, 1993.

Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP FF UK, 2000.

Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PřF UK, 2003.

Vaňková, V.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva na Berounsku v polovině 17. století. DP PřF UK, 2006.

⁶⁵ Nekvapil, L.: Náboženské poměry na Chrudimsku v polovině 17. století. BP FF UPCE, 2008.

⁶⁶ Filáček, A.: Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. In: ČDV XIII, 1926.

⁶⁷ Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – philosophica et historica 3, 1972, str. 9–80.

Poddaná, J.: Soupis poddaných podle víry z r. 1651 – město Pardubice. In: VSH 4, 1994, str. 91–102.

⁶⁸ Cerman, M.–Maur, E.: Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650–1759. In: ČČH 98, 2000, str. 737–774.

Cerman, M.–Ogilvie, S. C.: The bohemian census of 1651 and the position of inmates. In: Social History 28, 1995, str. 333–346.

Cerman, M.: Bohemia after the thirty years' war: some thesis on population structure, marriage and family. In: JFH 19, 1994, str. 149–175.

Cerman, M.–Zeitlhofer, H.: Soziale Strukturen in Böhmen. Ein regionaler Vergleich von Wirtschaft und Gesellschaft in Gutsherrschaften, 16.–19. Jahrhundert. Wien-München, Oldenbourg 2002.

Cerman, M.–Matusíková, L.–Zeitlhofer, H.: Projekt „Sociální struktury v Čechách“. Rozbor pramenů s použitím počítače I–II. In: AČ 49, 1999, str. 107–128 a str. 171–190.

⁶⁹ Slavík, F. A.: O popisu Čech po třicetileté válce. In: Zprávy zemského archivu Království českého III, 1919, str. 17–103.

⁷⁰ Pekař, J.: České katastry 1654–1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním. Praha 1932.

⁷¹ Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století. Praha 1957, str. 126–133.

⁷² Petrář, J.: Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha 1964.

⁷³ Davídek, V.: Statistické příspěvky o osídlení a zalidnění české země v 16. a 17. století. In: D7, 1965, str. 128–144.

⁷⁴ Hofmann, G.: Populace Čech na sklonku 17. století. In: SAP 41, 1991, str. 417–446.

⁷⁵ Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1678–1725, Praha 1909–1938, Úvod, str. 10.

⁷⁶ Filáček, A.: Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. In: ČDV XIII, 1926, str. 152.

⁷⁷ Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století. Praha 1957, str. 126–133.

nejvíce přiklání k závěrům R. Schreibera a sice že děti tvořily 32,5 % obyvatelstva na vsích a ve městech byl jejich podíl kolem 28 %.⁷⁸

⁷⁸ Schreiber, R.: Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege. Praha 1935.

4 Struktura obyvatel podle pohlaví

To, co na struktuře podle pohlaví u obyvatel Čech v 17. století upoutá asi nejvíce, je poměrně značný rozdíl mezi počtem žen a mužů v neprospěch mužů. Převaha žen v populaci se ale v té době netýkala pouze české populace, nýbrž byla v 16.–18. století v evropských populacích zcela běžná. C. Kuklo ve farnosti sv. Kříže ve Varšavě roku 1791 udává, že na 100 žen připadalo 88 mužů.⁷⁹ S výjimkou 0letých do věku 35 let převažovaly ženy, nejvíce ve věku 25–34 let. Ve věku 35–54 let bylo žen jen o něco méně než mužů, a mezi obyvatelstvem starším 55 let již je patrná převaha mužů. Ve Franche-Comté připadalo ve městě na 100 žen 84 mužů, na venkově byl poměr mužů a žen vyrovnanější, na 100 žen zde připadalo 94 mužů.⁸⁰ V Lichfieldu v Anglii v roce 1695 ženy převyšovaly počet mužů ve věkové skupině 15–40 let, ve věku 21–25 roků bylo žen dvakrát více než mužů.⁸¹ Ve farnosti Wieleń sice celkově mírně počet mužů převyšoval počet žen, ale ve věku 15–39 let i zde byla velká převaha žen.⁸²

I jinde ve světě bychom našli výraznější rozdíly v zastoupení mužů a žen v populaci, které mnohdy byly dány migrací a okolnostmi, které jedince k migraci vedly a práci, kterou migranti v cílové oblasti vykonávali.⁸³

S ohledem na vstupní data, která Soupis poskytuje o dětské populaci, budou všechny údaje, nebude-li řečeno jinak, vztahovány k populaci starší 12 let. Údaje o věku byly zaokrouhlovány, a je otázkou, zdali se lze domnívat, že zaokrouhlování bylo u mužů i u žen stejné (viz kapitola 5). K analýze podílu mužů a žen v jednotlivých věkových skupinách byly použity původní Soupisem udávané údaje o věku.

Na 100 žen připadalo zpravidla 90 mužů, větší rozdíly bychom našli ve městech, kde na 100 žen připadalo zhruba 80 mužů, vyskytovala se ale města, v nichž byl tento rozdíl ještě větší, např. v Táboře to bylo pouze 71 mužů na 100 žen a v Hrochově Týnci, který patřil do

⁷⁹ Kuklo, C.: *Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej*. Białystok 1998.

⁸⁰ Reinhard, M. – Armengaud, A. – Dupaquier, J.: *Histoire générale de la population mondiale*, Paris 1968 str. 194. cit. podle Maur, E.: *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*. In: *ČsČH XIX*, 1971, str. 850.

⁸¹ Reinhard, M. – Armengaud, A. – Dupaquier, J.: *Histoire générale de la population mondiale*, Paris 1968. str. 153. cit. podle Maur, E.: *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*. In: *ČsČH XIX*, 1971, str. 850.

⁸² Brodnicka, E.: *Ludność parafii Wieleń nad Notecią w drugiej połowie XVIII. w.* In: *Przeszłość demograficzna Polski* 2, 1968, str. 182. cit. podle Maur, E.: *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*. In: *ČsČH XIX*, 1971, str. 850.

⁸³ Srov. Wray W. D.: *The 17th-Century Japanese Diaspora: Questions of Boundary and Policy*. XIII Economic History Congress, Buenos Aires 2002. Dostupné na <http://eh.net/XIIICongress/cd/papers/10Wray383.pdf> dne 11.10.2010; Galley, Ch.: *A Model of Early Modern Urban Demography*. In: *Economic History Review*, 1995, 48/3, str. 448–469.

Chrudimského kraje, dokonce jenom 66 (Tab. 4.1). Na venkově byla situace odlišná, počty mužů a žen zde byly vyrovnanější, v některých venkovských oblastech dokonce muži mírně převažovali. V Hrochově Týnci a ve vsích patřících na rokycanské panství připadalo na 100 žen 111 mužů. Chrudimsko se z hlediska feminity nijak neliší od oblastí v literatuře již zpracovaných a hodnotami tohoto ukazatele je průměrnou oblastí.

Tab. 4.1: Počet mužů na 100 žen na vybraných panstvích roku 1651

Místo	Města	Vsi	Panství	Děti uváděny od věku x let
Chrudimsko	81,03	90,47	87,54	12
Český Dub ¹	79,68	94,25	85,76	12
Hrochův Týnec ¹	65,57	112,49	81,70	12
Kdyně ¹	89,93	–	89,93	12
Kolín ¹	–	95,51	95,51	12
Poděbrady ¹	85,32	99,70	–	0
Přísečnice ¹	–	89,77	89,77	0
Rokycany ¹	84,10	110,99	94,25	0
Tábor ¹	71,07	97,85	78,06	12
Točnick ¹	88,73	103,20	98,04	10
Trutnov ¹	68,17	94,34	92,42	12
Sadská ¹	96,15	–	96,15	12
Dymokury ²	86,96	87,57	87,49	0
Náchodsko ³	84,89	95,33	93,46	0
Hluboká n. V. ⁴	87,41	103,31	98,81	0

Podle: ¹ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, s. 846.

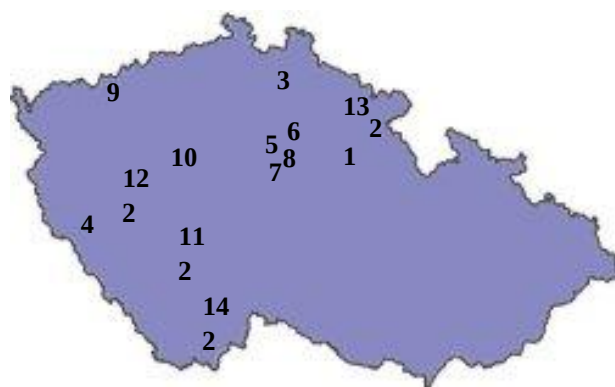
² Rumlová, E., Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury v polovině 17. století. In: HD 17, 1993, str.156.

³ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodsko v polovině 17. století. DP PŘF UK 2003, str. 34.

⁴ Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP FF UK 2000. str. 43–44.

výpočet vlastní

Obr. 4.1: Mapa vybraných oblastí v Tab. 4.1

1 – Chrudimsko, 2 – Náchodsko, 3 – Český Dub,
4 – Kdyně, 5 – Sadská, 6 – Dymokury, 7 – Kolín,
8 – Poděbrady, 9 – Přísečnice, 10 – Točnick,
11 – Tábor, 12 – Rokycany, 13 – Trutnov
14 – Hluboká nad Vltavou

Sledujeme-li feminitu odděleně pro tři hlavní věkové skupiny podle Sundbärgova dělení, zjišťujeme mezi nimi velké rozdíly (Tab. 4.2). V oblastech, v nichž byly děti evidovány od narození, byla ve věku 0–14 let feminita nižší, někde se dokonce měnila v maskulinitu. Také rozdíly mezi městy a venkovem byly v tomto věkovém intervalu podstatně menší. Poměr pohlaví při narození se považuje za biologicky daný, na 100 narozených dívek připadá 104–107 chlapců. Ve vyšším věku je poměr mužů a žen ovlivňován rozdílnou intenzitou migrace a úmrtnosti mužů a žen. Ačkoliv se tedy rodí více chlapců než dívek, vlivem vyšší úmrtnosti chlapců začínají s přibývajícím věkem v generaci převažovat ženy a tato biologická zákonitost je ještě umocňována migrací, přičemž je třeba mít na paměti, že vojsko (tedy část mužské složky populace) Soudisem evidována nebyla. Ostatně většina žoldnéřských armád se po třicetileté válce na českém území nenacházela. Muži, kteří se nechali naverbovat v Čechách, hájili zájmy císaře mimo hranice své domoviny. Lze se domnívat, že ani jeden z těchto faktorů nebyl ve sledované době pro děti do 15 let natolik pohlavně diferencován, aby se výrazně změnily proporce početnosti dle pohlaví, takže bychom mohli očekávat, že poměr pohlaví zůstal až do počátku reprodukčního období zhruba 100:100. Avšak jak dokládají některé zpracované části Soudisu, kde byly děti evidovány od narození (Tab. 4.2), byla v tomto věku zaznamenána mírná převaha žen a to jak na panství Přísečnice, tak i na Náchodsku, kde byl i značný rozdíl mezi městem, v nichž na 100 žen ve věku 0–14 let připadalo pouze 87 mužů, a venkovem, kde na 100 žen připadalo 99 mužů.

Převaha žen nad muži se nejvýrazněji projevovala v reprodukčním věku (15–49 let), zejména ve věkové skupině 15–29 let. Ve vyšším věku byla už feminita mnohem slabší a okolo 40 let věku již často převažovali muži,⁸⁴ nicméně v mladším reprodukčním věku, byla převaha žen tak velká (až 3:2, jak např. dokládá E. Rumlová pro panství Dymokury),⁸⁵ že celkově v reprodukčním věku ženy převažovaly. Ze všech uváděných míst (Tab. 4.2), byla největší rovnováha mezi počtem žen a mužů v rodičovské generaci na panstvích Točnick a Kolín a ve venkovských oblastech panství Hluboká nad Vltavou, kde na 100 žen bylo 93, resp. 92 mužů. Ve městech v různých částech Čech (Tábor, Český Krumlov, města na Náchodsku) byla nerovnováha mnohem větší, na 100 žen připadalo zhruba 75 mužů.

Kde hledat příčiny vysoké feminity ve věkové skupině 15–49letých a zejména ve věku 15–29 let, když v obou zbývajících biologických generacích byla převaha žen slabá nebo v nich bylo více mužů? Vyšší specifická úmrtnost chlapců vlivem jejich nižší fyzické

⁸⁴ Fialová, L. – Kučera, M. – Maur, E. – Horská, P. – Musil, J. – Stloukal, M.: Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha 1998, str. 106–108.

⁸⁵ Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury v polovině 17. století. In: HD 17, 1993, str. 156.

odolnosti i jejich větší úrazovost v dětství, jinošství i dospělém věku vysvětluje tento fakt pouze zčásti. Více než biologické zákonitosti ovlivňoval v tomto věku poměr pohlaví mechanický pohyb. Největší část mužů, kteří opustili rodný kraj, odešla k vojsku. Zčásti vstupovali do armády dobrovolně a zčásti z donucení. Pokud se vrátili, byli zpravidla

Tab. 4.2: Počet mužů na 100 žen podle věku roku 1651 na vybraných panstvích

Místo		0–14	15–49	50+
Panství	Chrudimsko		82,14	129,39
	Děčín ¹		77,70	
	Hluboká n. V. ²		82,78	168,07
	Kolín ¹		92,00	
	Loket ¹		79,94	
	Nejdek ¹		71,28	
	Přísečnice ¹	96,06	79,62	
	Sokolov ¹		80,84	
	Točnick ¹		92,68	
	Náchodsko ³	95,51	82,10	175,44
Města	Chrudimsko		76,85	101,23
	Č. Krumlov ²		75,41	128,04
	Tábor ²		76,80	94,70
	Náchodsko ³	86,73	74,57	144,09
Venkov	Chrudimsko		84,26	149,02
	Hluboká n. V. ²		92,34	185,53
	Tábor ²		85,32	300,30
	Náchodsko ³	98,72	82,99	206,61

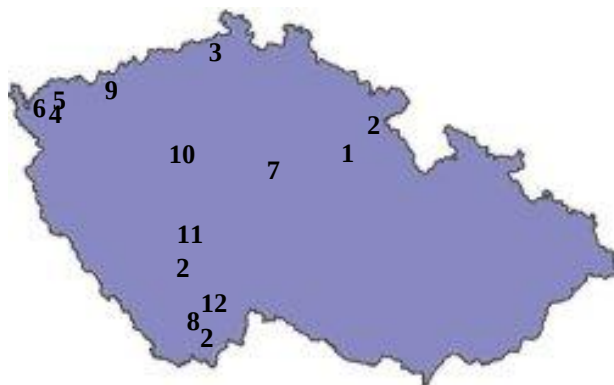
Podle: ¹Horský, J.– Sedláčková, I.–Seligová, M.: Ein einheitliches „altes demographisches Regime“ oder die Bindung eines demographischen Verhaltens zu „Ökotypen“? In: HD 20, 1996, str. 73.

²Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“, DP na FF UK v Praze 2000, str. 48.

³Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století, DP PpF UK 2003, str. 36.

výpočet vlastní

Obr. 4.2: Mapa vybraných oblastí v Tab. 4.2

1 – Chrudimsko, 2 – Náchodsko, 3 – Děčín,
4 – Locket, 5 – Nejdek, 6 – Sokolov, 7 – Kolín,
8 – Český Krumlov, 9 – Přísečnice, 10 – Točnick,
11 – Tábor, 12 – Hluboká nad Vltavou

zestárli a často i zmrzačení a odvyklí normálnímu nevojenskému životu.⁸⁶ Další, pravděpodobně mnohem menší, část mužů vandrovala jako tovaryši po celých Čechách i Evropě. Do měst také přicházely do služby dívky z venkova, což ještě více zvětšovalo feminitu ve městech.

U obyvatelstva staršího 50 let téměř ve všech oblastech převažovali muži a se zvyšujícím se věkem jejich převaha rostla. Výjimku tvořila snad jen některá města, v nichž byl počet žen mírně vyšší než počet mužů (Tábor, Tab. 4.2). Avšak na venkově bylo ve věku 50 a více let dvakrát až třikrát více mužů než žen. Tyto hodnoty jsou vysvětlitelné těžkým údělem žen, jež kromě dřiny na poli a v domácnosti vyčerpávaly i četné porody a samovolné potraty,⁸⁷ a to v podmínkách, kdy péče o těhotné ženy a šestinedělky byla na velice nízké úrovni. To vše způsobovalo, že ženy umíraly v průměru dříve než muži. Vyšší zastoupení mužů v populaci starší 50 let mohlo být způsobeno i špatnou evidencí starších žen, případně ženskou marnivostí, jež se projevila nižším uváděným věkem než byl věk skutečný.

4.1 Struktura obyvatel Chrudimského kraje podle pohlaví

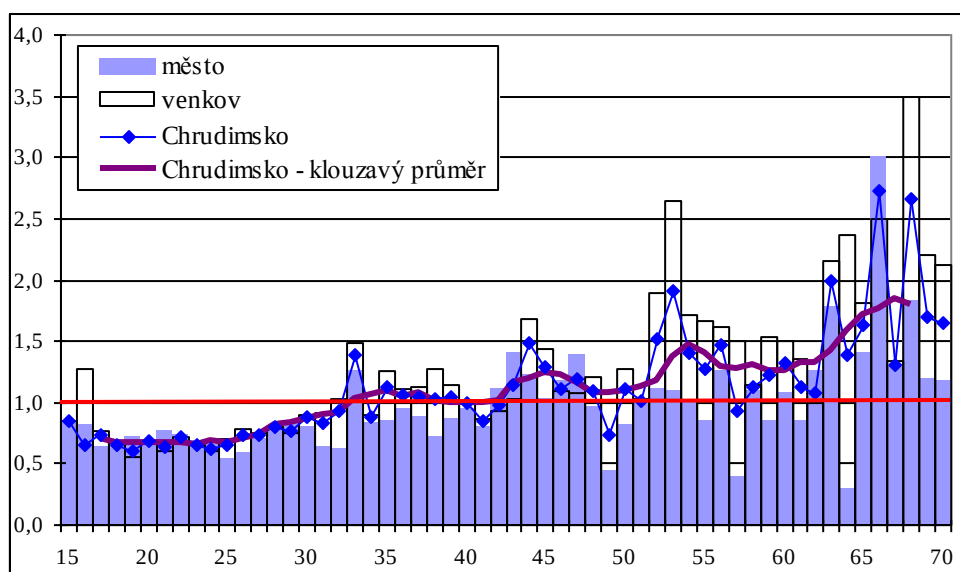
Chrudimský kraj se příliš neliší od ostatních částí země. Početně převažovaly v populaci Chrudimského kraje ženy, ve městech připadalo na 100 žen 81 mužů, na venkově bylo na 100 žen 91 mužů, celkově připadalo 88 mužů na 100 žen. Ve věkové skupině mladší 15 to nelze posoudit, neboť děti nebyly evidovány systematicky. Kromě zanedbatelného počtu osob ve věku 0–4 roky (pouze 59 dětí) o tom vypovídá i poměr chlapců a dívek v této věkové skupině (34:25), i když v takto malých počtech může jít o náhodnou odchylku od biologického zákona. Mezi dětmi ve věku 5–14 let byl index maskulinity na Chrudimsku 0,9, tedy nabýval podobných hodnot, jaké zjistila H. Chodounská pro oblast Náchodska, kde však v uváděném vzorku byly na rozdíl od Chrudimska evidovány všechny děti.

Sledování poměru mužů a žen v jednoletých intervalech je nutně zkresleno zaokrouhlováním uváděného věku, o němž nemáme jistotou, že bylo stejné u mužů i u žen. Navíc některé jednoleté věkové skupiny byly málo početné buď proto, že osoby tohoto věku nebyly zapisovány systematicky (týká se především dětí), nebo se jednalo o „neoblíbené“ věky končící 9 a 1, nebo vlivem úmrtnosti se vysokého věku mnoho osob nedožilo. Proto nebyly podíly mužů a žen pro starší 70 let zjišťovány (Obr. 4.3).

⁸⁶ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 849–850.

⁸⁷ Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – Phil. et Hist. 3, 1972, str. 47–48.

Obr. 4.3: Index maskulinity na Chrudimsku v roce 1651 (věk 15–70 let)

Tab. 4.3: Poměr pohlaví v pětiletých věkových skupinách v Chrudimském kraji

Věk	Města		Vsi		Celkem	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
0–4	60	40	44	56	58	42
5–9	48	52	46	54	47	53
10–14	45	55	49	51	48	52
15–19	40	60	42	58	41	59
20–24	41	59	40	60	40	60
25–29	40	60	43	57	42	58
30–34	45	55	49	51	48	52
35–39	46	54	55	45	52	48
40–44	50	50	50	50	50	50
45–49	50	50	56	44	54	46
50–54	47	53	58	42	54	46
55–59	49	51	60	40	56	44
60–64	52	48	60	40	57	43
65–69	62	38	67	33	65	35
70–74	58	42	66	34	63	37
75+	60	40	61	39	61	39
nezj.	52	48	47	53	49	51
Celkem	45	55	47	53	47	53

Ženy převažovaly do věku 35 let, přičemž největší nepoměr mezi počtem mužů a žen v neprospěch mužů byl ve věku 15–29 let (Tab. 4.3). Osoby v tomto věku byly až ze 60 % ženy. Ve městech byla převaha ženské složky populace mírně vyšší než na venkově, začínala se projevovat již mezi 10–14letými (data z této věkové skupiny nejsou za Chrudimsko úplná). Ve věku 25–29 let je ze 100 osob ve městech 60 žen, na venkově jich ze 100 je 57.

Mezi 30–34letými již je na venkově převaha žen zanedbatelná, ve městě bylo obyvatelstvo v tomto věku z 55 % tvořeno ženami. Ve věkové skupině 35–39 let je celkově v Chrudimském kraji již méně žen než mužů. Jsou ale značné rozdíly mezi venkovským

a městským obyvatelstvem. Ve městech v této věkové skupině ještě výrazně převažovaly ženy, na venkově bylo ze 100 osob žen 45. Zřetelný pokles ženské složky populace nastává ve věkové skupině 45–49 let, kde ze 100 osob je 46 žen a 54 mužů. Ve vyšším věku je zastoupení žen ještě menší, ve věku 65–69 bylo ze 100 osob žen dokonce pouze 35. Tato věková skupina však byla poměrně málo početná, čítala pouze 270 osob a ve vyšším věku se stále více projevovalo zaokrouhlování k násobkům 10, což tuto věkovou skupinu činilo nepochybně méně početnou než ve skutečnosti byla.

Ve městech však nastala převaha mužů až od věku 60 let. Rozdílná struktura obyvatel města a venkova je vysvětlitelná rozdílnou strukturou osob sloužících na venkově a ve městech. Na vesnici byla zaměstnávána spíše mužská čeleď, zatímco ve městech byly žádány spíše kuchařky, chůvy, služky na domácí práce.

Tab. 4.4: Počet mužů na 100 žen v pětiletých věkových skupinách ve vybraných městech Chrudimského kraje

Věk Město	10–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60+	Celkem
Choceň	82	69	84	81	76	133	77	113	113	75	127	88
Chrudim	72	75	83	76	78	72	111	107	74	50	121	83
Luže	100	59	64	90	107	200	100	57	133	150	-	90
Lanškroun	80	69	70	66	68	91	74	81	95	181	146	79
Litomyšl	89	56	63	62	80	90	115	61	83	83	140	77
Heřmanův Městec a Stolany	106	52	80	48	112	73	123	225	100	100	117	88
Vysoké Mýto	89	77	83	66	75	76	79	141	108	94	103	86
Pardubice	88	71	69	53	99	87	106	81	66	167	87	80
Dašice	97	83	54	114	78	92	84	73	82	75	82	82
Polička	66	55	60	107	80	57	124	88	94	163	83	76
Skuteč	71	72	85	66	64	74	104	125	88	19	129	78
Hlinsko	100	47	42	24	118	92	127	129	109	40	167	73

Ve vybraných městech Chrudimského kraje je trend vývoje poměru pohlaví v závislosti na věku shodný s ostatními městy (Tab. 4.2), ale mezi jednotlivými městy nalézáme i dosti velké rozdíly. Obecnému trendu se vymykají města Luže, Heřmanův Městec a Stolany (Tab. 4.4). V Luži je podíl mužů v populaci poměrně vysoký, na 100 žen zde připadalo 90 mužů, převaha mužů nastává již ve věku 30–34 let a s výjimkou věkové skupiny 45–49letých pokračuje i do vyššího věku a ve věku 60 a více let již v Luži nebyla ani jedna žena. Další zvláštností oproti ostatním městským lokalitám Chrudimského kraje je převaha mužů ve věku 10–14 let. Příčinou těchto odlišností od ostatních měst může být skutečnost, že v Luži i v Heřmanově Městci a Stolanech jsou málo početné populace, které čítají kolem 290 osob. Počet mužů a žen ve věku 10–14 let v Hlinsku byl shodný, ale je nutné si uvědomit, že

i zde porovnáváme příliš malý vzorek, mužů i žen bylo pouze 15. Avšak ani ve městech, v nichž žilo více než 1 500 osob, není rozložení mužů a žen podle věku všude stejné, i když tendence shodné jsou. V Lanškrouně nastala převaha mužů až ve věku nad 55 let, v Pardubicích byla převaha mužů pouze ve věkové skupině 40–44 a 55–59, v Litomyšli jenom ve věku 40–44 let a ve věku nad 60 let.

Tyto nepravidelnosti ve věkové a pohlavní struktuře nutně musely mít závažné důsledky na reprodukční chování. Přijmeme-li hypotézu, že muži hledali partnerky o několik let mladší než byli sami, pak ve městech by téměř dvě pětiny a na venkově 20 % žen zůstávalo trvale vyřazeno z procesu reprodukce, neboť v tehdejší společnosti slušná žena měla děti až po uzavření manželství.

Nedostatek mužů mladších 30 let měl za následek i vyšší věkové rozdíly mezi manžely. Mladé dívky nemohly najít adekvátně starého manžela. To bylo ještě nepřímo podporováno ze strany mužů, u kterých nebylo neobvyklé, že si brali za manželky ženy výrazně mladší než byli sami. Zejména vdovci se ženili s mladými dívkami, které často byly stejně staré jako jejich děti z prvního manželství. To mělo za následek přebytek žen na sňatkovém trhu. Šance ovdovělých žen na opětovný sňatek byly značně omezené, pokud se ovšem nejednalo o vdovu majetnou. Mladších žen bylo na sňatkovém trhu dostatek a muž si mohl vybírat (více v kapitole 7 Věkové rozdíly mezi manžely, str. 114).

5 Věková struktura

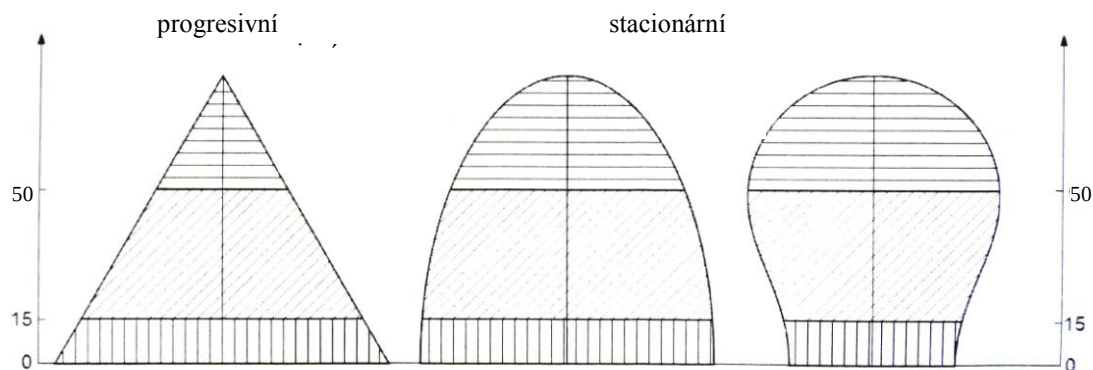
Pro studium demografické struktury je velice důležitý údaj o věku jednotlivých osob. Cílem takto rozsáhlé soupisové akce bylo získat představu nejen o počtu nekatolíků, ale asi také rámcovou představu o jejich stáří. Získání pokud možno přesného obrazu o věkové struktuře obyvatelstva ze Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 znesnadňuje hned několik faktorů. Jedním z nich je skutečnost, že nebylo zaznamenáno všechno obyvatelstvo. Některé osoby nebyly evidovány systematicky (vojáci, duchovní, mniši a mnišky, řeholníci a řeholnice), jiné mohly z evidence uniknout náhodou (tovaryši, čeledí, žebráci aj.). Rozhodně se nelze domnívat, že by věková struktura těch, kteří nejsou Soupisem zaznamenáni, byla stejná jako věková struktura evidovaných, neboť mezi duchovními, vojáky, tovaryši aj. se takřka nevyskytovaly děti mladší 12 let. Odhaduje-li se tedy podíl dětí mladších 15 let v populaci v polovině 17. století na zhruba 29–43 %, ⁸⁸ v souboru Soupisem neevidovaných osob bude tento procentní díl mnohem menší. Skutečná věková struktura by tedy měla mít vyšší podíl dospělých a menší podíl dětí, než věková struktura evidovaná Soupisem. Jak velké je v různých oblastech toto zkreslení, závisí na poměrné četnosti souboru nezaznamenaných osob v dané lokalitě. V oblastech, v nichž nebyly kláštery ani vojsko, se skutečná věková struktura od té zjištěné ze Soupisu snad příliš neodlišuje. Odhad podílu a věkové struktury neevidovaných osob je značně nejistý, a tak není do dalších úvah a výpočtů zahrnován, avšak s vědomím, že jeho existence je velmi pravděpodobná.

Podle schopnosti reprodukce lze populaci rozdělit do tří základních skupin: dětské, rodičovské a prarodičovské. Hranice mezi první a druhou skupinou je celkem zřejmá – udává se obvykle věk 15 let. Samozřejmě to není nikterak striktní vymezení, výjimečně se můžeme setkat i s rodiči mladšími, ale omezíme-li se i v intencích níže zmíněného zaokrouhlování na „kulatá“ čísla, tak o jiné hranici uvažovat nelze. Hraniční věk mezi druhou a třetí skupinou již tak zřejmý není, zejména ne u mužů. Protože žen, které porodí i ve věku 50 let či starším, je jen velmi málo, můžeme hranici 50 let považovat za ukončení reprodukční aktivity. S určitými výhradami lze tuto hranici akceptovat i u mužů. ⁸⁹

⁸⁸ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 860.

⁸⁹ C. Kuklo stanovuje horní hranici reprodukční aktivity pro muže i pro ženy věk 59 dokončených let. In: Kuklo, C.: Demografia rzeczypospolitej przedrozbiorowej. Varšava 2009, str. 136.

Obr. 5.1: Typy věkových struktur podle Sundbärga

podle: Kuklo, C.: Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej. Varšava 2009, str. 136.

A. G. Sundbärg si všiml, že druhá biologická generace představuje v každé populaci zhruba 50 % a podle toho rozdělil populace do tří typů (Obr. 5.1). V progresivní populaci převažuje dětská generace nad generací prarodičovskou. Tento typ věkové struktury bychom našli u historických populací a dnes se s ním lze setkat v rozvojových zemích. V druhém populačním typu je počet členů dětské a rodičovské generace zhruba vyrovnaný – jedná se o stacionární populaci. Populace, v níž převažuje třetí biologická generace nad první, je označována jako regresivní. Každá populace postupně prochází od progresivní přes stacionární k regresivnímu typu.

U historických populací, které ještě neprošly demografickou revolucí, jež je spojena se změnami v porodnosti a úmrtnosti, je typická progresivní věková struktura. Věková struktura takovéto populace nutně nemusí mít podobu velmi blízkou rovnoramennému trojúhelníku (Obr. 5.1), ale může být deformována poklesem počtu narozených v letech válečných, a stejně tak vzrůstem úmrtnosti v těchto obdobích, který se ale neprojevoval se stejnou intenzitou ve všech věkových skupinách. Svůj vliv na nepravidelnost věkové struktury měly i různé epidemie a hladomory, během nichž opět docházelo ke zvýšení počtu zemřelých, a které se také nemusely projevit na různých generacích stejnou měrou. V období epidemií a hladomoru obvykle také klesal počet narozených dětí, takže generace v těchto letech narozené byly méně početné. Poté, co epidemie či hladomor přešly, docházelo k nárůstu počtu sňatků a následně ke zvýšení počtu narozených dětí. Nelze také zapomenout na migraci, která mohla věkovou strukturu ovlivnit.

Mezi objektivní příčiny nepravidelnosti věkové struktury je nutno zařadit epidemie moru, které Čechy postihly už na začátku 17. století v letech 1611–1614 a za třicetileté války v letech 1624–1626, 1633–1635, 1639–1640 a 1648–1649. Během morových epidemií byla celkově úmrtnost vyšší, přičemž nejvyšší nárůst byl pozorovatelný u starých osob a u kojenců. Kromě vyšší mortality snižovaly epidemie také sňatečnost a porodnost, což ještě zvyšovalo jejich dopad na věkovou strukturu obyvatelstva.⁹⁰ Počet sňatků a tím i narozených dětí, neboť podle relativně dodržované morálky tehdejší doby se děti měly rodit v manželství, byl negativně ovlivněn epidemiemi nejen přímo, ale také nepřímo skrze s válkou spojený stres a hladomor, které mohly zapříčinit dočasnou sterilitu ženy.⁹¹ Právě tyto faktory se podílely na slabém zastoupení věkových kategorií 10–14, 15–19 a 35–39 let. Např. M. Holubová pro panství Dobronice uvádí podíl 10–14letých dětí 6,5 % a 15–19letých 11,4 %.⁹²

Na děti mladší 10 let připadalo v tehdejších populacích 22–30 % (Tab. 5.19, str. 96), děti mladší 12 let představovaly 25–36 % (Tab. 5.20, str. 97), děti mladší 15 let tvořily na vsích 30–43 %, ve městech se jejich podíl pohyboval mezi 29–37 % (Tab. 5.22, str. 100). Na rodičovskou generaci obvykle připadlo více než 50 %, které uvádí u všech populačních typů Sundbärg. Na venkově to bylo 50–64 %, ve městech 51–61 %. Zastoupení prarodičovské generace v tehdejší populaci bylo velmi nízké. Na venkově žilo starších 50 let méně (4–13 %) než ve městech (7–15 %). Ve vsích na panství Habry to bylo dokonce pouze 0,5 %.⁹³

Stáří populace se spíše než procentním podílem dětské a prarodičovské generace poměruje indexem stáří, což je podíl prarodičovské a dětské generace. Toto však není mezi historickými demografy obvyklé, a tak od toho v dalším textu upustíme a budeme se i pro porovnání s ostatními autory držet zavedených procentních podílů.

Další přirozenou charakteristikou stáří populace je průměrný věk těch jedinců, kteří k danému okamžiku populaci tvořili. Kromě průměrného věku bychom mohli také používat při hodnocení stáří populace věkový medián, tedy takový věk, který alespoň polovina populace ještě nepřekročila a zároveň aspoň polovina populace ještě nedosáhla.

⁹⁰ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971.

⁹¹ Maur, E.: Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku. Třicetiletá válka. In: Obyvatelstvo českých zemí, Praha 1996, str. 104.

⁹² Holubová, M.: Obyvatelstvo dobronické farnosti v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. In: Historická demografie 26, 2002, str. 41.

⁹³ Vejtrubová, R.: Čáslavský kraj v polovině 17. století – náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura. DP FF UK, 1993.

Dále se na nepravidelnosti věkové struktury tehdejších populací projevila skutečnost, že věk, který bývá v soupisech uváděný, není přesný, jak ukázala M. Tošnerová pro panství Beroun, když porovnávala věk uváděný v Soupise s věkem z křestních matrik.⁹⁴

Zaokrouhlování údajů o věku však nebylo specifikem analyzovaného pramene. I v Polsku (Obr. 5.3) na konci 17. století se lze setkat s podobnou tendencí zaokrouhlovat věk na násobky pěti či deseti nebo aspoň na sudá čísla.

Zaokrouhlování věku lze odstranit jak metodami grafickými, tak i matematickými či statistickými. Ke grafickým metodám patří volba dostatečně širokého věkového intervalu, který vytvoříme z jednoletých věkových intervalů. Dále můžeme grafickou podobu věkové struktury ovlivnit umístěním nejčastěji udávaného věku (obvykle násobky deseti) na počátek či do středu vytvářené širší věkové skupiny.

Matematické a statistické metody spočívají ve formalizaci úvah, kterak asi lidé mohli tehdy svůj věk zaokrouhlovat. Jednou z možností je předpoklad, že čím blíže bylo jejich skutečné stáří k nějakému oblíbenému věku (násobky 10, 5, sudá čísla), tím spíše svůj věk zaokrouhlovali na tyto oblíbené hodnoty. Další možnost představuje předpoklad rovnoměrné tendence k zaokrouhlování v rámci vymezeného intervalu. Poslední možností, které bude věnována pozornost, je nalezení deformačních konstant, které by převedly známou nezaokrouhlovanou věkovou strukturu na tu, kterou analyzujeme a která je zaokrouhlená. Zpětnou aplikaci těchto deformačních konstant zaokrouhlování odstraníme.

5.1 Věková struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651

Věková struktura obyvatel Chrudimského kraje zaznamenaných v Soupisu poddaných z roku 1651 má rysy, které jsou pro skladbu obyvatelstva tehdejší doby obvyklé (Příloha 1, Obr. 5.2) a s nimiž se setkali i jiní badatelé.⁹⁵

Děti mladší 12 let nebyly v Chrudimském kraji registrovány systematicky. Děti, kterým v době pořizování soupisu nebyl ani jeden rok, nejsou zachyceny vůbec. Nejmladší Soupisem zapsané děti byly jednoleté. V celém Chrudimském kraji jich nalézáme pouze 14, z toho 13 na panství Chrast a jedno na panství Vysoké Mýto. Dvouletých dětí je evidováno 16, dvě ve Vysokém Mýtě, jedno v Pardubicích a 13 na panství Chrast. Tříleté děti nalézáme opět na

⁹⁴ Tošnerová, M.: Obyvatelstvo města Berouna v polovině 17. století. In: HD 21, 1997, str. 78.

⁹⁵ Maur, E.: Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku. Tricetiletá válka. In: Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha 1996, str. 106.

Chodounská, H. Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PČF UK, 2003, str. 17.

Holubová, M.: Obyvatelstvo dobroňické farnosti v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. In: HD 26, 2002, str. 44.

panství Chrast, Vysoké Mýto a jedno je zachyceno v židovské rodině na panství Rychmburk, ačkoli zde jinak takto malé děti zapsány nejsou. Čtyřletých dětí bylo zapsáno 15 a až na jedno, které je z panství Březovice, byly všechny z panství Chrast. Mezi devíti pětiletými dětmi zapsanými je opět jedno z židovské rodiny z města Skuteč na panství Rychmburk. Děti ve věku šesti let již je zapsáno 27, ale opět jsou pouze na panství Chrast a čtyři ve Vysokém Mýtě. Děti 7–9leté jsou již zapsány na více panstvích, avšak o systematické evidenci by se dalo snad hovořit pouze v případě panství Chrast.

Na některých panstvích Chrudimského kraje (Březovce, Chroustovice, Košumberk, Libanice, Vysoké Mýto, Pardubice, Rosice, Třebřichy, Uhersko, Zdechovice a Žumberk) byly děti zaznamenávány již od 10 let.

Písaři měli tendenci věk těch, které neznali dobře, zaokrouhlovat na násobky 10 či 5. Větší oblibu než lichá čísla měla čísla sudá (Obr. 5.2, Příloha 1). Ve věku mladším 30 let by se dalo hovořit i o zaokrouhlování vlivem šedesátkové soustavy.⁹⁶ Nelze si také nepovšimnout spojitosti věku s některými sociálními kategoriemi. Vdovám-podruhným se často připisoval věk 40 let, pokud byly starší tak 60 let. U „žen samotných“ majících děti, tedy pravděpodobně svobodných matek, zase často najdeme věk 30 let apod.

Podle E. Maura bylo zaokrouhlování věku častější ve venkovských oblastech než ve městech, jak by dokládaly podíly žen ve věku 30 a 35 let na věkové skupině 30–39 let na vesnicích komorních panství na Podbrdsku.⁹⁷ Ve věku 30 let zde bylo uvedeno 75 % a ve věku 35 let 23 % všech žen této věkové skupiny, zatímco ve městě Pardubicích to bylo 35 % a 13 %. Nelze však opomenout dvě skutečnosti. První z nich je fakt, že na hodnotu 30 let byly zaokrouhlovány nejen údaje o věku žen 31–39letých (příčemž zejména pro interval 35–39 je to již značně diskutabilní), ale nepochybně i žen mladších 30 – zhruba ve věku 26–29 let. Za druhé, na jednotlivých lokalitách se mohly lišit metody a způsoby, které příslušní písaři k odhadu věku používali.

Na Chrudimsku byl rozdíl v zaokrouhlování mezi venkovem a městy mnohem menší, než se uvádí v literatuře.⁹⁸ Ženy, u kterých bylo uvedeno 30 let, tvořily z žen ve věkové skupině 30–39 let na venkově 44 % a ve městech a městečkách 36 %; obdobně žen ve věku 35 let bylo uvedeno 14 %, resp. 15 %. Ve věkové skupině 40–49 let byl věk zaokrouhlován více, avšak rozdíly mezi venkovskými oblastmi a městy byly minimální. Dále se zvyšujícím se věkem je vliv zaokrouhlování věku na násobky 5 či 10 stále patrnější. Mezi 60–69letými

⁹⁶ Ducháček, K.–Fialová, L.–Horská, P.–Répásová, M.–Sládek, M.: On using the 1661–1839 lists of subject of the Třeboň dominion to study the age structure of the population. In: HD 13, 1989, str. 59–75.

⁹⁷ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 846.

⁹⁸ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 846.

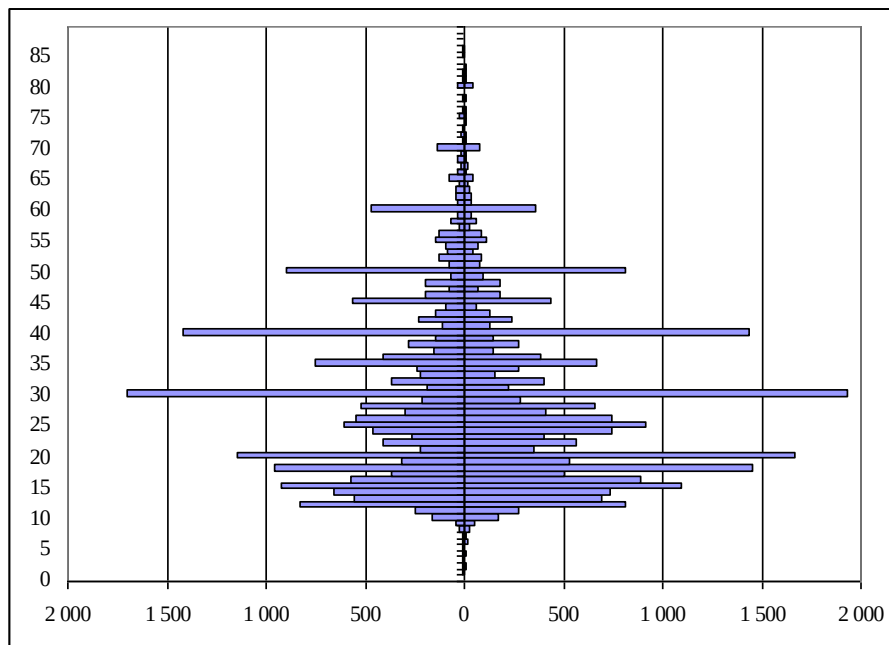
ženami jich je uvedeno 63 % právě ve věku 60 let. Důvodem však nemusí být jenom zaokrouhlování, ale také vliv úmrtnosti, neboť 60letých a starších již byla pouze 4 % z celkového počtu osob. Mezi muži byla situace podobná. Také je více zaokrouhlován věk mužů na venkově, avšak se zvyšujícím se věkem míra zaokrouhlování neroste tak rychle jako u žen (Příloha 2 a Příloha 3).

Míra zkreslení věkové struktury zaokrouhlováním v dospělém věku je měřitelná indexem věkové kumulace ik :

$$ik^p = \frac{5 \cdot \sum_{x=0}^7 S_{25+5x}^p}{\sum_{x=23}^{62} S_x^p}, \quad (1)$$

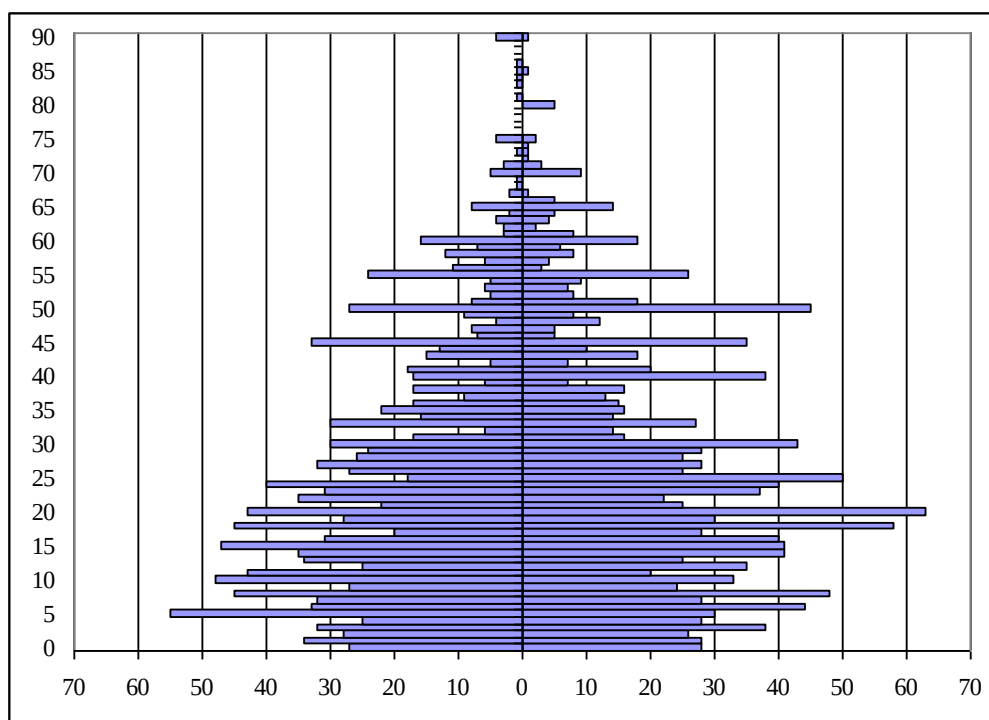
kde S_x je představuje počet osob v dané věkové skupině a horní index p je pohlaví. Na rozdíl od panství Třeboň, pro něž M. Sládek udává hodnoty 4,9 pro město a 8,3 pro venkov a panství Třeboň–klášter s hodnotou indexu věkové kumulace 6,3 ve městech a 7,8 na venkově,⁹⁹ byla míra zkreslení věkové struktury na Chrudimsku podstatně menší. Na celém Chrudimsku byla zjištěna hodnota $ik = 2,51$, na venkově 2,53 a ve městech 2,49. Rozdíly mezi městy a venkovem jsou překvapivě malé, vzhledem k poměrně značným rozdílům ve věkové struktuře městského a venkovského obyvatelstva na Chrudimsku (Obr. 5.4). Rozdíly

Obr. 5.2: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – jednoleté intervaly

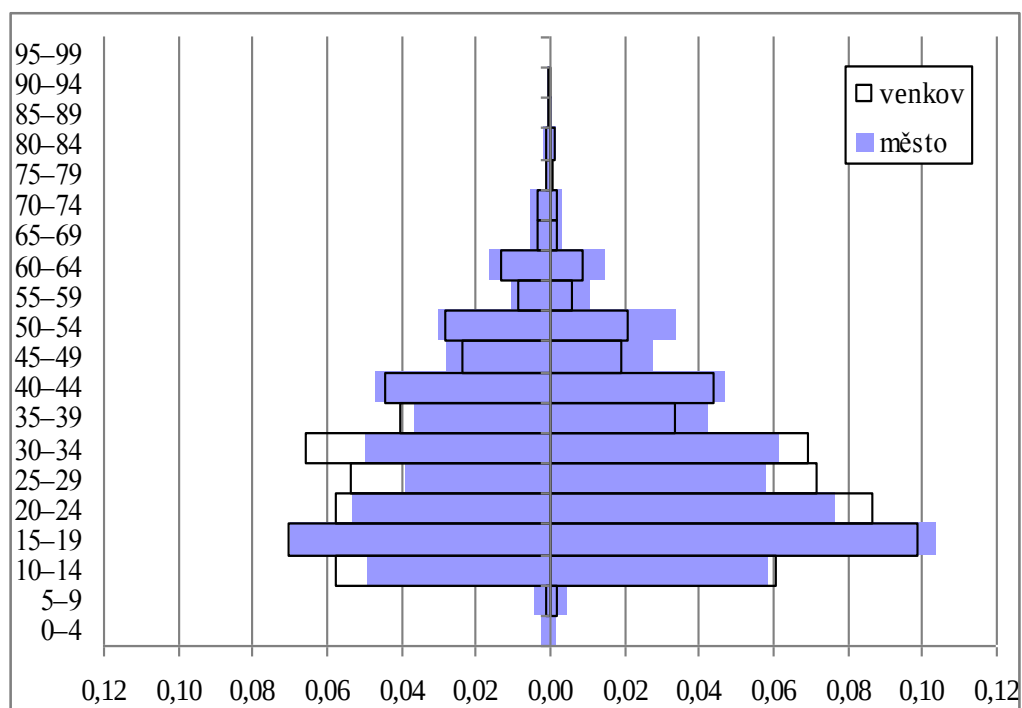
⁹⁹ Sládek, M.: Demografická a sociální struktura třeboňských panství roku 1651. DP FF UK 1986, str. 3.

Obr. 5.3: Věková a pohlavní struktura obyvatel Dobrego Miasta a okolních vsí v roce 1695

Pramen: Kuklo, C.: Demografia rzeczypospolitej przedrozbiorowej, Varšava, 2009, str. 137.

Obr. 5.4: Porovnání relativní věkové struktury v oblastech Chrudimsko-města a Chrudimsko-venkov

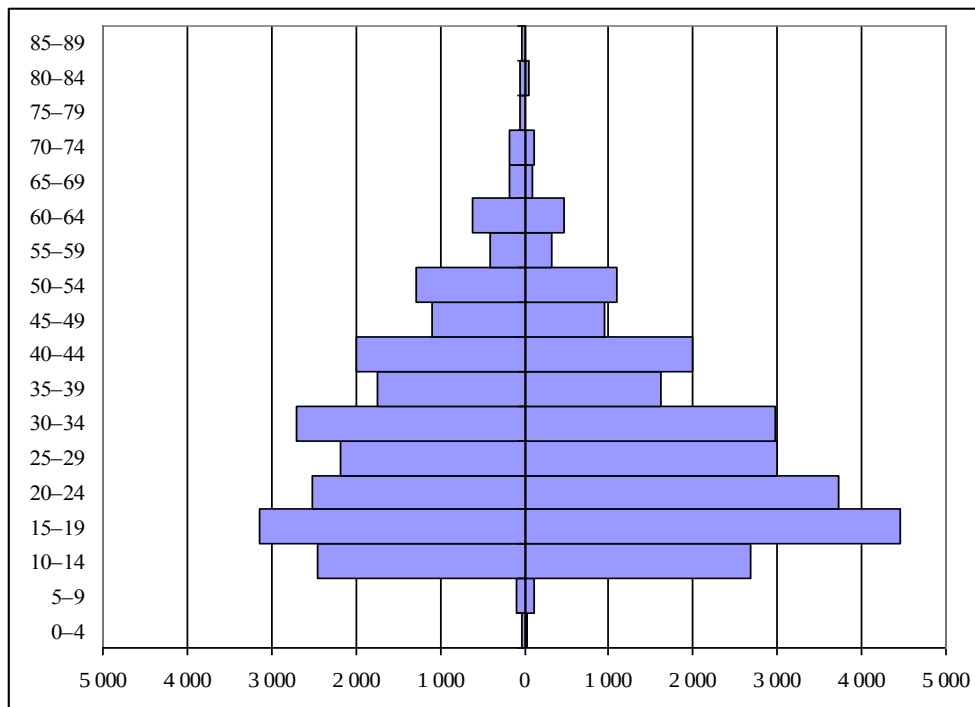

mezi muži a ženami byly minimální, největší zkreslení lze pozorovat u mužů na venkově, kde index dosáhl hodnoty 2,62, naopak nejméně zaokrouhlované byly hodnoty věku u žen ve městech, kde byl index věkové kumulace 2,43.

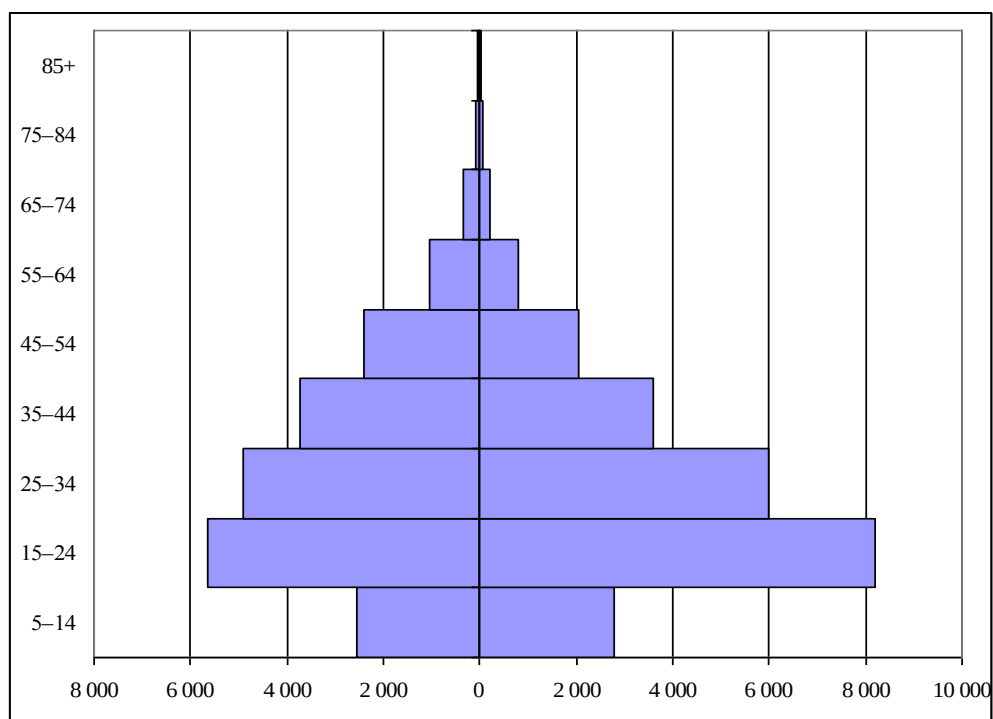
5.2 Odstranění vlivu zaokrouhlování

Zaokrouhlování věku se negativně promítlo do výsledků studia věkové struktury obyvatelstva. Pro možnost srovnání s dnešní situací i s výsledky bádání dalších autorů zabývajících se rozbořem Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 je potřeba zachovat obvyklé věkové intervaly: 0–4, 5–9, 10–14, atd. (Obr. 5.5). Zkreslení je možné zmenšit použitím vhodných grafických nástrojů jako je například volba desetiletých věkových intervalů, v nichž bude nejčetnější hodnota vždy uprostřed, tedy 5–14, 15–24, atd. (Obr. 5.6). V některých studiích se ještě můžeme setkat s desetiletými intervaly 0–9, 10–19, atd. (Obr. 5.7). Volba věkových intervalů tak může ovlivnit význam zaokrouhlování ve výsledné věkové struktuře. V každém případě však vede ke ztrátě informace. I přes zjevné nepřesnosti a zaokrouhlování představuje Soupisem udávaný věk cennou informaci (Příloha 1).

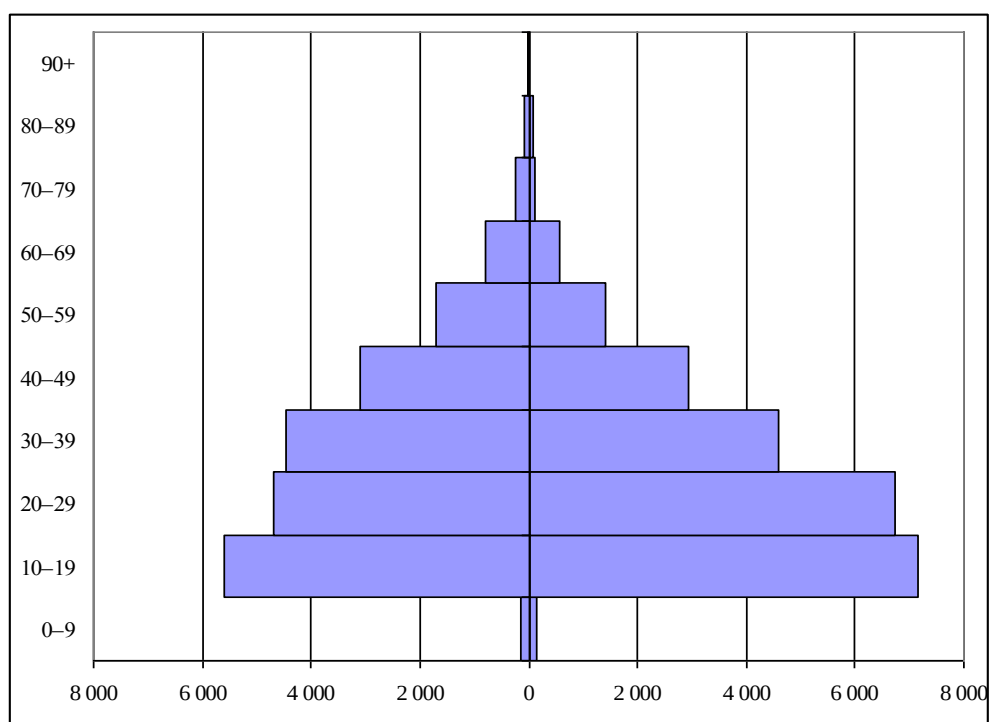
Obr. 5.5: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – pětileté intervaly

Obr. 5.6: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – desetileté intervaly, hodnota končící 0 uprostřed intervalu.

Obr. 5.7: Věková a pohlavní struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – desetileté intervaly, hodnota končící 0 na začátku intervalu.

5.2.1 Klouzavé průměry

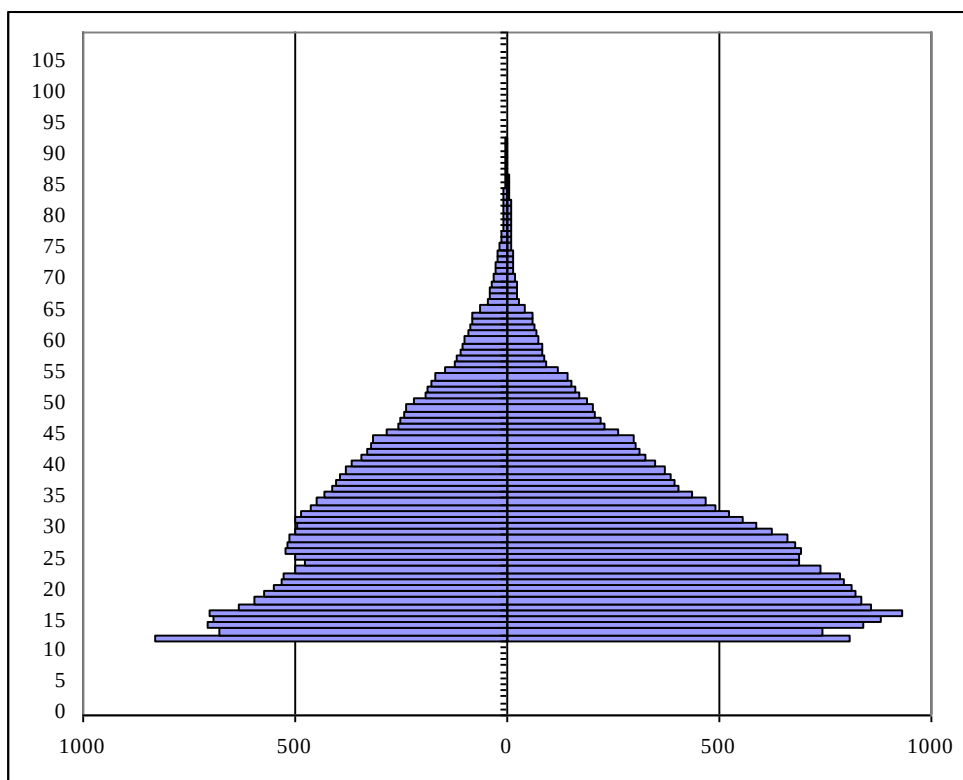
Standardní statistickou technikou odstraňování deformací struktur je vyhlazení dat pomocí klouzavých průměrů. Protože nejčtenější zaokrouhlování se dělo na celé desítky, přichází v úvahu klouzavé průměry deseti po sobě jdoucích hodnot. Kdybychom zvolili, jak bývá obvyklé, klouzavé průměry z jedenácti po sobě jdoucích hodnot, pak by vzhledem k oblíbenému zaokrouhlování na násobky deseti byly počty obyvatel ve věkových skupinách končících 5 jistě nadhodnoceny oproti skutečnému stavu. Nejenže věk končící 5 jako takový patřil mezi věky, na něž bylo ve zvýšené míře zaokrouhlováno, ale navíc by do klouzavého průměru v tomto případě vstupovaly jako krajní hodnoty dva násobky deseti.

Aby byla zajištěna symetrie ohledně nahrazované hodnoty, byla data v kategorii k let, $k \geq 17$, nahrazena aritmetickým průměrem dvou následujících klouzavých průměrů:

$$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{10} \sum_{i=k-5}^{k+4} d_i + \frac{1}{10} \sum_{i=k-4}^{k+5} d_i \right), \quad (2)$$

kde d_i je zjištěná hodnota pro věk i (Obr. 5.8).

Obr. 5.8: Klouzavé průměry

Věkové skupiny mladší 12 let jsou v datovém souboru výrazně méně početné, ať už proto, že děti nebyly zaznamenávány, nebo byly údaje o 10 a 11letých zahrnuty do kategorie zpovědního věku 12 let. Proto nebyly údaje pro věk nižší než 12 let začleněny do zpracování. Aby v následujících věkových kategoriích nedošlo absencí dat za mladší 12 let ke zkreslení tvaru věkové pyramidy, je pro kategorie 12 až 16 let, kde by klouzavý průměr deseti po sobě jdoucích hodnot zasahoval do věku pod 12 let, počítán klouzavý průměr z kratšího věkového intervalu: pro kategorii 12 let je nahrazen zjištěnou hodnotou, pro kategorii 13 let je nahrazen aritmetickým průměrem hodnot v kategoriích 12, 13, 14, pro 14 let aritmetickým průměrem dat z věku 12, 13, 14, 15, 16, pro 15 let průměrem z dat pro věk 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 a konečně pro 16 let průměrem z dat pro věk 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Od 17 let počínaje jsou data nahrazena klouzavými průměry deseti hodnot.

5.2.2 Matematické modely

Další možností odstranění deformací je vytvořit jednoduchý matematický model předpokládající, že zaokrouhlování vykazuje určitou zákonitost. Pokud teoretická data získaná na základě takového modelu nebudou vykazovat systematickou chybu, lze na základě použitého modelu vyslovit hypotézu o možném způsobu zaokrouhlování.

V obou matematických modelech se předpokládá, že na celé desítky se zaokrouhluje věk nejvýše o 4 roky větší a nejvýše o 4 roky menší, na hodnoty zakončené 5 se zaokrouhluje věk nejvýše o 2 roky větší a nejvýše o 2 roky menší, na sudá čísla se zaokrouhluje věk nejvýše o 1 rok větší a nejvýše o 1 rok menší. Zaokrouhlování na čísla dělitelná 6 nebylo v těchto modelech zohledněno, jelikož vzhledem k několika málo hodnotám, které přicházely v úvahu (18, 24, 30), by nebylo možné odhadnout systematickou chybu modelu.

V obou modelech byl však navíc vzat v úvahu zajímavý fenomén zřejmý z výchozí věkové struktury (Obr. 5.2, Příloha 1), že totiž počínaje věkem 24 je věk zakončený na 6 výrazně četnější (někde více než dvojnásobně) než věk zakončený na 4. To mohlo být způsobeno tím, že v případě věku 23, 33 atd. bylo zaokrouhlováno nahoru nikoli na 24, 34 atd., ale přímo na 25, 35 atd. a dále že věk 25, 35 atd. byl zaokrouhlován pouze nahoru na 26, 36 atd. a nikoli naopak.

Aby bylo možné odhadnout četnosti h_{10}, h_5, h_2 , které v empirických hodnotách věku zakončených na 0, 5 a na sudé číslo připadaly na zaokrouhlení, a odtud z empirických hodnot y_i odhadnout teoretické hodnoty Y_i , předpokládalo se v obou modelech, že se sousední

teoretické hodnoty věku $Y_{28}, Y_{29}, Y_{30}, Y_{31}, Y_{32}$ liší o stejnou hodnotu Δ ; stejně tak hodnoty $Y_{33}, Y_{34}, Y_{35}, Y_{36}, Y_{37}$, atd.

Údaje o obyvatelích předzповědního věku, tj. mladších 12 let, byly ze stejných důvodů jako v případě klouzavých průměrů z analýzy vyloučeny.

5.2.2.1 Rovnoměrný model

V rovnoměrném modelu předpokládáme, že četnosti hodnot zaokrouhlených na věk zakončený 0, 5 a sudým číslem jsou pro všechny okolní zaokrouhlované hodnoty stejné. Např. při zaokrouhlování na věk 30 byl zaokrouhlen stejný počet $h_{10}(30)$ osob o skutečném věku 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, při zaokrouhlování na věk 35 byl zaokrouhlen stejný počet $h_5(35)$ osob o skutečném věku 33, 34, 37 (k věku 36 viz výše), atd.

Z rovnic

$$y_{28} = Y_{30} + 2\Delta - h_{10} + 2h_2(28) \quad (3)$$

$$y_{29} = Y_{30} + \Delta - h_{10} - h_2(28) \quad (4)$$

$$y_{30} = Y_{30} + 8h_{10} \quad (5)$$

$$y_{31} = Y_{30} - \Delta - h_{10} - h_2(32) \quad (6)$$

$$y_{32} = Y_{30} - 2\Delta - h_{10} + 2h_2(32) \quad (7)$$

vypočteme neznámé $Y_{30}, h_{10}, h_3(28), h_3(32), \Delta$ a zbývající hodnoty $Y_{28}, Y_{29}, Y_{31}, Y_{32}$ a stejně postupujeme u obdobných rovnic pro $y_{38}, y_{39}, y_{40}, y_{41}, y_{42}$, atd.

Podobně vyřešíme soustavu

$$y_{33} = Y_{35} + 2\Delta - h_{10}(30) - h_5 - h_2(34) - h_2(32) \quad (8)$$

$$y_{34} = Y_{35} + \Delta - h_{10}(30) - h_5 + h_2(34) \quad (9)$$

$$y_{35} = Y_{35} + 4h_5 - h_2(36) \quad (10)$$

$$y_{36} = Y_{35} - \Delta - h_{10}(40) - h_5 + 2h_2(36) \quad (11)$$

$$y_{37} = Y_{35} - 2\Delta - h_{10}(40) - h_5 - h_2(36) - h_2(38) \quad (12)$$

a obdobné soustavy pro $y_{43}, y_{44}, y_{45}, y_{46}, y_{47}$ atd. (Obr. 5.9).

5.2.2.2 Lineární model

V lineárním modelu se předpokládá, že četnosti hodnot zaokrouhlených na věk zakončený 0, 5 a sudým číslem jsou tím větší, čím je zaokrouhlovaná hodnota blíže k té, na kterou se zaokrouhluje. Např. při zaokrouhlování na věk 30 by se zaokrouhlovalo $h_{10}(30)$

osob o skutečném věku 26 a 34, dvojnásobný počet osob $2h_{10}(30)$ o skutečném věku 27 a 33, $3h_{10}(30)$ osob o skutečném věku 28 a 32, a $4h_{10}(30)$ osob o skutečném věku 29 a 31, a podobně při zaokrouhlování na věk 35 (zde se však zohlednil vliv fenoménu 34, 36) atd.

Podobně jako v rovnoměrném modelu vycházíme z rovnic

$$y_{28} = Y_{30} + 2\Delta - 3h_{10} + 2h_2 \quad (28)$$

$$y_{29} = Y_{30} + \Delta - 4h_{10} - h_2 \quad (29)$$

$$y_{30} = Y_{30} + 20h_{10} \quad (30)$$

$$y_{31} = Y_{30} - \Delta - 4h_{10} - h_2 \quad (31)$$

$$y_{32} = Y_{30} - 2\Delta - 3h_{10} + 2h_2 \quad (32)$$

a rovnic

$$y_{33} = Y_{35} + 2\Delta - 2h_{10}(30) - h_5 - h_2(34) - h_2(32) \quad (33)$$

$$y_{34} = Y_{35} + \Delta - h_{10}(30) - 2h_5 + h_2(34) \quad (34)$$

$$y_{35} = Y_{35} + 4h_5 - h_2(36) \quad (35)$$

$$y_{36} = Y_{35} - \Delta - h_{10}(40) + 2h_2(36) \quad (36)$$

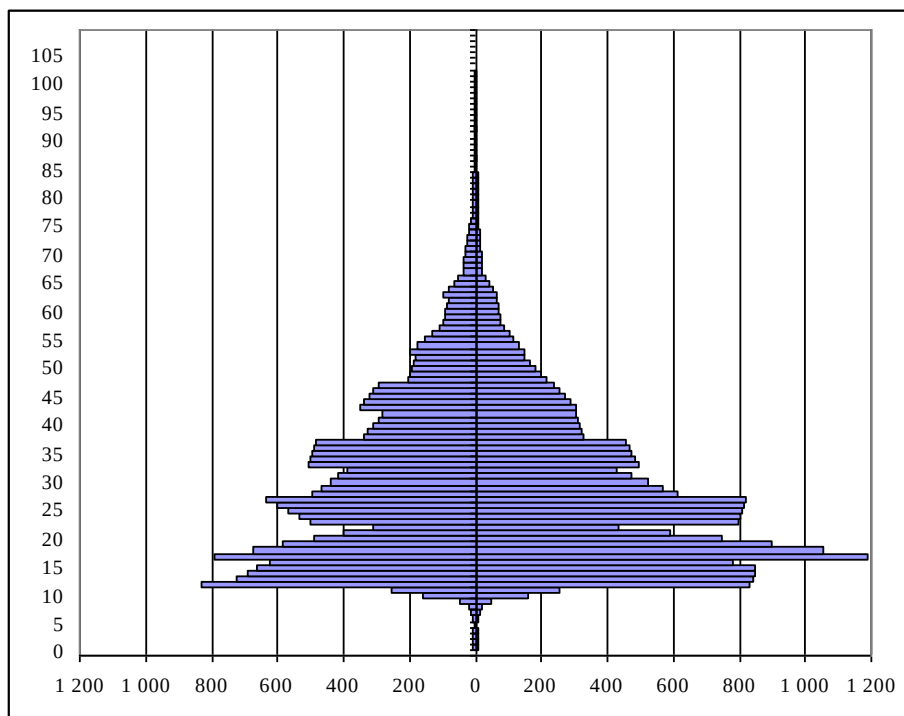
$$y_{37} = Y_{35} - 2\Delta - 2h_{10}(40) - h_5 - h_2(36) - h_2(38) \quad (37)$$

Z obou teoretických bihistogramů (Obr. 5.9 a Obr. 5.10) je patrné, že v případě studované populace vykazuje menší systematickou chybu (periodicitu teoretických dat) lineární model. V případě rovnoměrného modelu se zdá, že tento model věrněji vystihuje ženskou složku populace. Zásadní rozdíl mezi statistickým přístupem založeným na klouzavých průměrech a přístupem užívajícím jednoho nebo druhého modelu spočívá v tom, že matematickými modely se do dat vnáší určité hypotézy založené zčásti na současných znalostech realizace takovýchto soupisů v 17. století, zatímco statistický přístup pracuje pouze s daty.

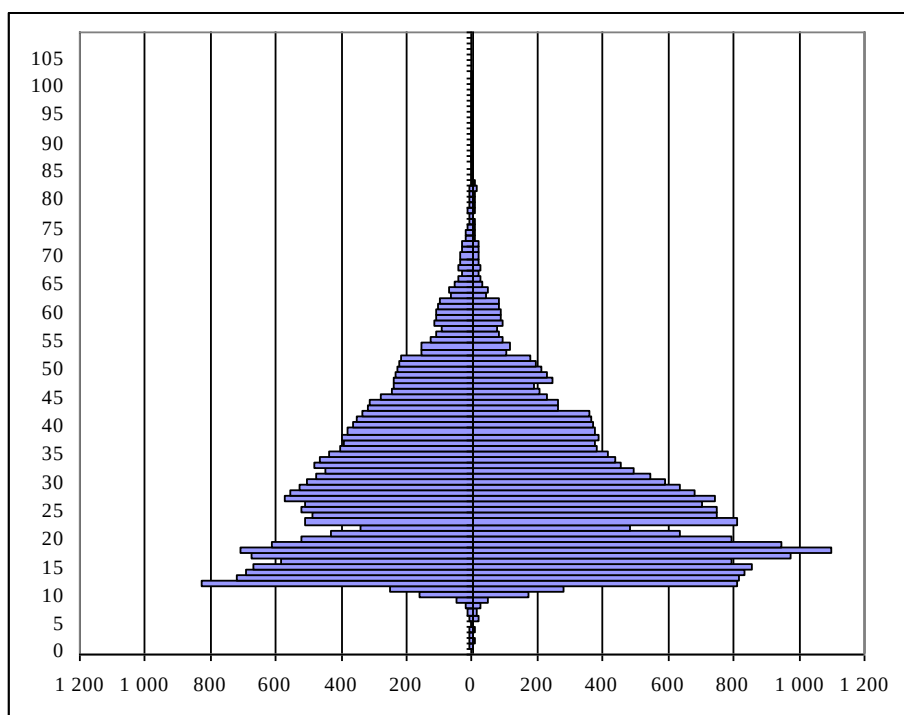
Klouzavé průměry neodstraní vliv zaokrouhlování úplně, jak dokládá vypočtený index věkové kumulace (rovnice 1, str. 43) z věkové struktury starších 12 let v Chrudimském kraji, která byla očištěna od zaokrouhlování za použití klouzavých průměrů 10 po sobě jdoucích hodnot (Tab. 5.1). Z definice rovnoměrného a lineárního modelu je zřejmé, že oba dokonale odstraňují vliv zaokrouhlování, i když každý jiným způsobem. Nepřekvapí tedy, že v obou modelových populacích Chrudimského kraje vzniklých jak aplikací rovnoměrného, tak

i lineárního modelu na původní věkovou strukturu obyvatel Chrudimského kraje 12letých a starších vyjde index věkové kumulace rovný jedné.

Obr. 5.9: Rovnoměrný model

Obr. 5.10: Lineární model

Spočítáme-li průměrný věk osob 12letých a starších zaznamenaných soupisem na Chrudimsku (Tab. 5.2) a porovnáme-li jej s modelovými věkovými strukturami, zjistíme, že všechny modely průměrný věk zvyšují, přičemž model klouzavých průměrů více než zbývající dva modely (Tab. 5.1). To by opravňovalo k vyslovení hypotézy, že údaje o věku nebyly zaokrouhlovány symetricky, ale že se častěji zaokrouhlovalo směrem dolu.

Tab. 5.1: Index věkové kumulace a průměrný věk v modelových populacích

Model	Index věkové kumulace			Průměrný věk (ze starších 12 let)		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Klouzavé průměry	0,9980	0,9950	0,9965	31,71	29,31	30,44
Rovnoměrný model	1,0000	1,0000	1,0000	31,65	29,05	30,26
Lineární model	1,0000	1,0000	1,0000	31,69	29,10	30,31

Tab. 5.2: Index věkové kumulace a průměrný věk na vybraných panstvích

Oblast	Index věkové kumulace			Průměrný věk (ze starších 12 let)		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Chrudimský kraj	2,57	2,46	2,52	30,29	27,80	28,97
Radenín a Choustník	2,80	2,69	2,75	31,34	30,89	31,12
Rokycany	2,24	2,28	2,26	33,79	33,75	33,77
Německý Brod	2,27	2,20	2,23	34,34	33,39	33,91

5.2.3 Mechanismus odstraňování deformace věkové struktury – využití deformátoru

Další možností, jak odstranit evidentní zaokrouhlování údajů o věku, k němuž v Soupisu docházelo, je postup, který je v podstatě opačný vzhledem k přístupu uvedenému v kapitole 5.2.2. Mějme tedy věkovou strukturu, o níž víme, že není deformována zaokrouhlováním a hledejme sadu deformátorů, které by ji převedly na zkoumanou zaokrouhlovanou věkovou strukturu. Bohužel z poloviny 17. století žádné zcela spolehlivé údaje o věkové struktuře nemáme. I zde si tedy musíme vystačit s určitou analogií. V první fázi byla použita struktura obyvatel ČR dle věku a pohlaví k 31. 12. 1920 s vědomím, že se již jedná o populaci, která má za sebou první fázi demografické revoluce, nicméně stále se jedná o progresivní věkovou strukturu v členění podle Sundbärga (Obr. 5.11). Početně slabé generace narozené během 1. světové války vlastnosti uvažovaného modelu neovlivní, neboť do konkrétního výpočtu nevstupují, protože Soupisem nejsou systematicky ve všech sledovaných lokalitách evidovány děti mladší 12 let. Závažnější námitkou je však skutečnost menšího zastoupení mužů již od věku 18 let ve srovnání se stejně starými ženami v populaci ČR, což je nepochybně dáno větší úmrtností mužů během 1. světové války. Na druhou stranu

i v 17. století se setkáme s podregistrací mužů. V potaz je také potřeba brát zlepšování úmrtnostních poměrů, k němuž docházelo od konce 18. století.

Zaokrouhlování věku můžeme chápat jako přiřazování určitých věkových hodnot na úkor jiných. Proto jsme implementovali mechanismus, který umožňuje vyjádřit tyto přesuny mezi jednotlivými ročníky a aplikovat je na různých vzorcích populace.

Vytvořme nyní obecný model, který bude abstrahovat od neúplné registrace dětí v předzपovědním věku. Mějme skupiny obyvatel S_x , kde x je věk, $x \in \langle 0;100 \rangle$, tyto skupiny odpovídají původnímu reálnému rozložení populace. Díky chybám ve sčítání obyvatelstva došlo k transformaci těchto skupin na S_x^* kde x je věk $x \in \langle 0;100 \rangle$. Míra přesunu obyvatel mezi původní věkovou skupinou S_x a cílovou věkovou skupinou S_x^* je definovaná pomocí konfigurační konstanty deformace def_x^n , kde x je věk a n označuje posun v letech mezi cílovým a zdrojovým ročníkem. Uvažujeme zaokrouhlování maximálně na věk o pět let vyšší či nižší než je věk dané skupiny.

Předpokládáme matici konstant

$$\begin{bmatrix} def_0^{-5} & def_0^{-4} & \dots & def_0^5 \\ def_1^{-5} & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ def_{100}^{-5} & \dots & \dots & def_{100}^5 \end{bmatrix}.$$

Velikost matice je tedy 101×11 . Počet sloupců je 11, protože předpokládáme smysluplný posun zaokrouhlování pouze o pět. Tedy např. osoba, u které je dle Soupisu uveden věk 30 mohla být skutečně 30letá či jí mohlo být nejméně 25 a nejvíce 35 let. Obdobně o osobě, u níž je uveden věk 40 let, předpokládáme, že jí bylo mezi 35–45 roky. Řádků dané matice je 101, neboť se snad oprávněně domníváme, že v populaci byly osoby ve věku 0–100 let. Pokud se snad vyskytovaly nějaké osoby starší 100 let, byli to jednotlivci, kteří nemají na předkládaný model žádný vliv.

Transformace $S_x \rightarrow S_x^*$ probíhá následujícím způsobem:

$$S_x^* = S_x - \sum_{n=-5}^5 S_{x+n} def_x^n + \sum_{n=-5}^5 S_x def_{x+n}^{-n} \quad (23)$$

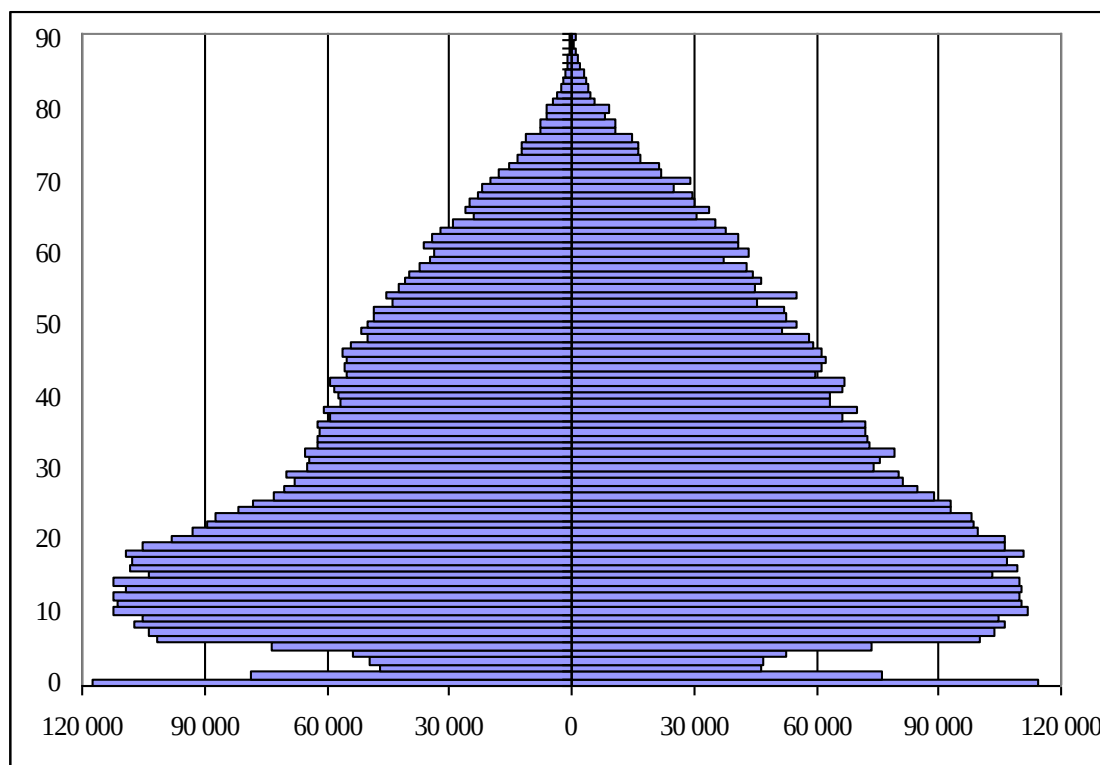
Cílem aplikace tohoto algoritmu je získat odpovídající konfigurační matici, jejíž aplikace povede k vytvoření žádané deformace, což je taková deformace, která by transformovala nezaokrouhlovanou věkovou strukturu ve strukturu zaokrouhlovanou. Algoritmus je oboustranný, lze jej využít i pro odstranění deformace, pouze změnou znamének u hodnot konfiguračních konstant def_x^n .

Předpokládaná věková struktura obyvatel Chrudimského kraje roku 1651 starších 12 let v sobě po transformaci (Obr. 5.12) nutně nese podobnost se vstupní populací (ČR 1920), která je zejména v mužské složce ovlivněna zvýšenou úmrtností během první světové války.

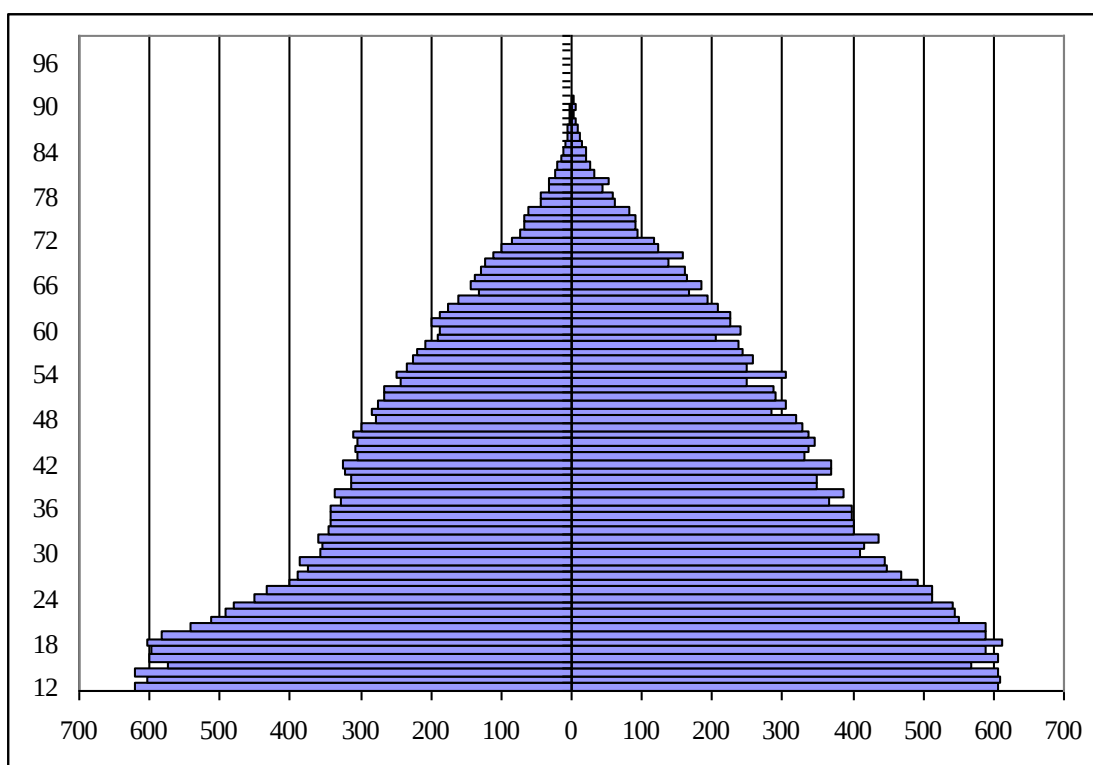
Vhodnější je proto použití starší věkové struktury. Věková struktura populace českých zemí ke konci roku 1869 vykazovala rysy progresivní populace (Obr. 5.13). Dětská generace představovala v této populaci 33,9 %, podíl rodičovské generace byl 50,3 % a na prarodičovskou generaci zbývalo 5,8 %. Věková struktura z roku 1869 není tak postižena náhlými výkyvy v ročních počtech narozených a zemřelých, takže není tak deformována jako věková struktura z konce roku 1920, přesto nelze tuto strukturu přijmout zcela nekriticky jako základ k aplikaci zpětného odstranění vlivu zaokrouhlování pomocí metody deformátoru. I v roce 1869 byly údaje o věku zaokrouhlovány na násobky 10, i když v podstatně menší míře než tomu bylo v údajích ze Soutpisu.

Protože však chceme odstranit pouze vliv zaokrouhlování, ale jinak by měla zůstat zachována velikost původní populace Chrudimského kraje z roku 1651, jejíž početnost známe poměrně spolehlivě pouze pro osoby 12leté a starší, a tak do modelu deformátoru vstupovaly z roku 1869 počty pouze 12letých a starších.

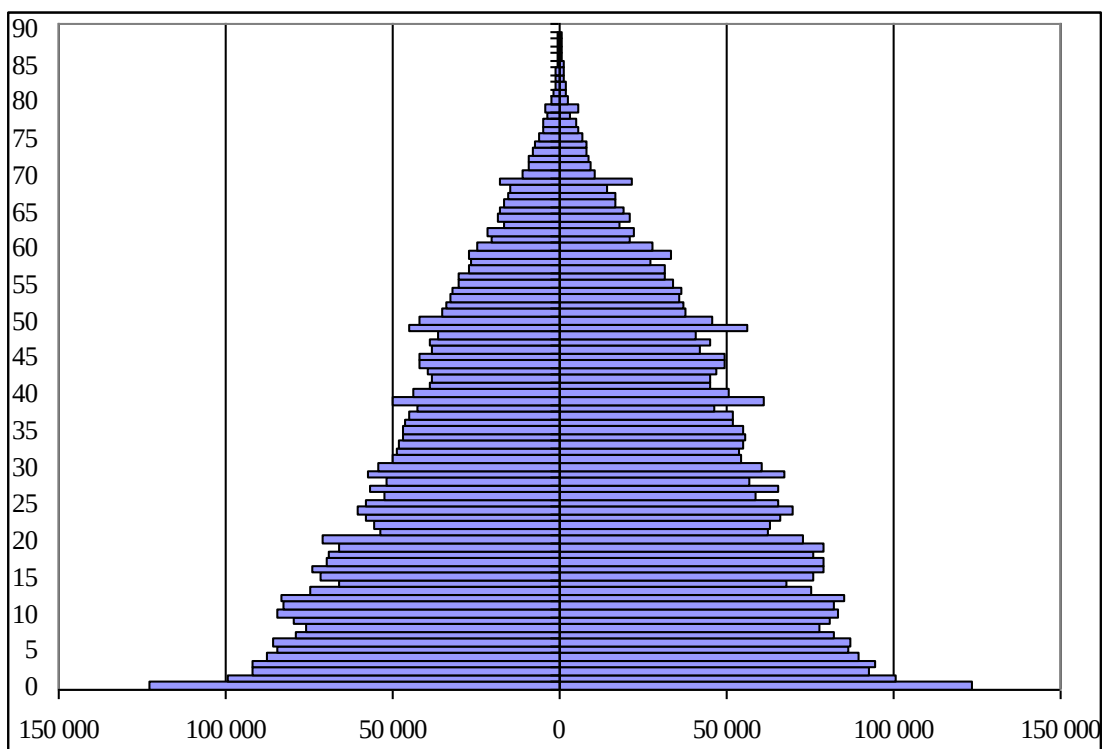
Obr. 5.11: Věková a pohlavní struktura obyvatel České republiky k 31.12. 1920

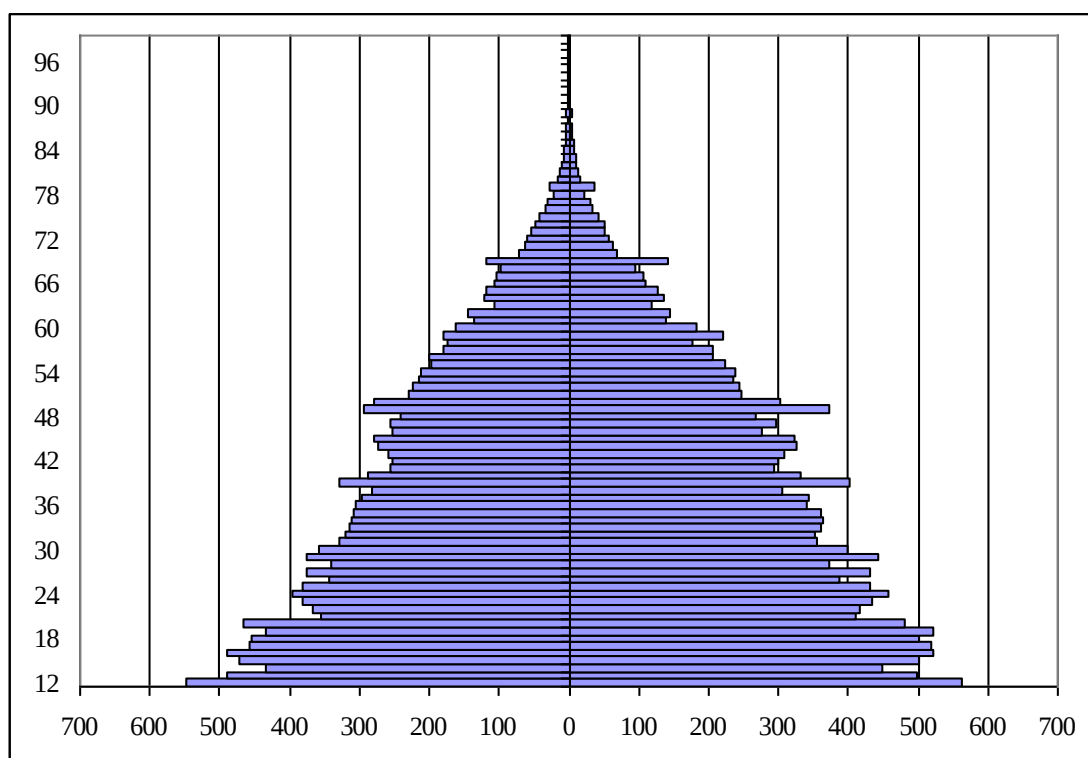
Obr. 5.12: Předpokládaná věková struktura Chrudimského kraje v roce 1651, tranformace ČR 1920

Obr. 5.13: Věková a pohlavní struktura obyvatel České republiky k 31.12.1869

Obr. 5.14: Předpokládaná věková struktura Chrudimského kraje v roce 1651, tranformace ČR 1869

Z indexu věkové kumulace vyplývá, že metoda deformátoru odstraňuje zaokrouhlování poměrně spolehlivě. Samotné věkové struktury, které byly podkladem k aplikaci deformátoru, vykazovaly minimální zaokrouhlování, index věkové kumulace se pohyboval okolo jedné. Porovnáme-li průměrný věk osob starších 12 let v Chrudimském kraji s průměrným věkem populací českých zemí z roku 1920 a z roku 1869, pak zjistíme, že obyvatelstvo v 17. století bylo výrazně mladší (Tab. 5.3). Z tohoto hlediska bychom při použití navrhované metody deformátoru podle populace Českých zemí z let 1920 a 1869 „nechali“ populaci Chrudimského kraje také, měřeno průměrným věkem, o zhruba 6 let zestárnout.

Tab. 5.3: Index věkové kumulace a průměrný věk v modelových populacích (metoda deformátoru)

Oblast	Index věkové kumulace			Průměrný věk (ze starších 12 let)		
	Muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Chrudimský kraj	2,57	2,46	2,52	30,29	27,80	28,97
České země 1920	0,99	1,00	0,99	35,92	36,89	36,43
České země 1869	1,03	1,03	1,03	35,83	35,86	35,84
Chrudimský kraj deformace 1920	0,99	1,00	0,99	35,92	36,89	36,43
Chrudimský kraj deformace 1869	1,03	1,03	1,03	35,83	35,86	35,84

5.3 Odhad počtu dětí předzpovědního věku

Jedním z hlavních problémů studia věkové struktury založené na Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 je neregistrace či velká podregistrace dětí přezpovědního věku. Je třeba mít na paměti, že hlavním důvodem, proč byl Soupis pořizován, bylo zjistit kolik nekatolíků se stále zdržuje na území pražské arcidiecéze. Určit vyznání malých dětí mohlo být problematické, zvláště když ještě nedosáhly věku, kdy se obvykle začínalo chodit ke svátosti smíření. To je nepochybně jedním z důvodů, proč nejsou děti Soupisem evidovány. V oblastech, v nichž byly děti Soupisem uvedeny, se lze u malých dětí setkat se systematicky uváděným nekatolickým vyznáním, ačkoliv dospělé obyvatelstvo bylo katolické. To proto, že děti zatím nebyly u zpovědi.¹⁰⁰ Další možností, jak se vypořádat s vyznáním u malých dětí, bylo jej vůbec neuvádět, jako to učinil hejtman panství chrastického.¹⁰¹

Odhadu počtu nezaznamenaných dětí předzpovědního věku se věnovali již mnozí badatelé. J. V. Šimák¹⁰² navrhoval pro dobu po třicetileté válce počítat na děti 20–25 %, A. Filáček¹⁰³ 28,5 % a O. Placht¹⁰⁴ 28 %. R. Schreiber¹⁰⁵, k jehož odhadu se přiklání i E. Maur,¹⁰⁶ dospěl k číslům vyšším, a to 30,8 %. Při odhadování podílu dětí předzpovědního věku je také nutné mít na zřeteli rozdíly mezi městem, kde bylo i vlivem přílivu sloužících z venkova dětí procentuelně méně, a venkovem, kde byly jejich podíly vyšší (Obr. 5.4). Podíl dětí mladších 12 let Schreiber ve městě odhadoval nejvýše na 28 % a na venkově asi 32,5 %. E. Maur také upozornil na rozdíl v podílu dětí předzpovědního věku mezi oblastmi hodně poškozenými válkou a poté nově osidlovanými, kam přicházeli převážně mladí lidé, a mezi oblastmi, jichž se válka příliš nedotkla. Pro odhad počtu dětí do 12 let pak navrhoval použít koeficientů znamenajících jejich podílové zastoupení ve městě 28 %, na venkově 31 % a na nově osídleném venkově 33 %. Pro odhad počtu dětí mladších 10 let to bylo 25 %, respektive 27 %, respektive 31 %.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Např. panství Vodice v Bechyňském kraji. In: Kokošková, Z.–Sedláčková, H.–Zahradníková, M. (eds.): *Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Bechyňsko 3*. Praha 1997, str. 764–776.

¹⁰¹ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko 1*. Praha 2001.

¹⁰² Šimák, J. V.: *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1678–1725*, Praha 1909–1938, Úvod, str. 10.

¹⁰³ Filáček, A.: *Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen*. In: ČDV XIII, 1926, str. 152.

¹⁰⁴ Placht, O.: *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*. Praha 1957, str. 126–133.

¹⁰⁵ Schreiber, R.: *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege*. Praha 1935, str. 104–107.

¹⁰⁶ Maur, E.: *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*. In: ČSČH XIX, 1971, str. 860.

¹⁰⁷ Maur, E.: *Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté*. In: AUC – Phil. et Hist. 3, 1972, str. 29–30.

Jednou z možností odhadu chybějící dětské složky populace je zjistit podíl této složky v oblastech, v nichž byly děti evidovány od narození, a tento podíl potom aplikovat i na oblasti, ve kterých děti evidovány nebyly (podrobněji viz kapitola 5.3.6).

Další možností by bylo vyjít z konceptu stabilní populace a využít modelových úmrtnostních tabulek zkonstruovaných Coalem a Demenym.¹⁰⁸

Pro odhad počtu dětí předzpovědního věku, tj. mladších 12 let, bylo využito metody per analogiam. Odhad počtu dětí mladších 12 let byl v první fázi proveden pro celou oblast Chrudimska bez dalšího členění a poté bylo přikročeno i k odhadu zvlášť pro venkov a zvlášť pro město. Základním předpokladem odhadu bylo, že stejně staré ženy v různých lokalitách mají v průměru stejný počet dětí v jednotlivých věkových skupinách. Zjistíme-li tedy na dostatečně velkém vzorku (problematiku velikosti vzorku ponechme stranou), že na jednu ženu ve věku 30 let připadá průměrně 0,18 dítěte, jemuž není ani jeden rok, 0,68 dítěte ve věku 1–4 let, 0,57 dítěte starého 5–9 let a 0,09 dítěte starého 10 či 11 let, lze snad oprávněně předpokládat, že takto staré děti budou mít i ostatní ženy ve věku 30 let v lokalitách, kde děti evidovány nebyly. Tato metoda má jistě svá úskalí a obzvláště v těch hodnotách věku, ve kterých bylo zapisováno jen málo osob (jde o lichá čísla okolo kulatých hodnot – 27, 29, 31, 39, 41,...), může dojít k chybě způsobené malou početností vzorku, na jehož základě je metoda per analogiam uplatněna. Tato chyba se potom projeví i u dalších osob daného stáří. Naštěstí neoblíbenost těchto hodnot věku byla všeobecná, a tedy případná nepřesnost není použita na příliš velký soubor osob. I přes další nedostatky tohoto postupu odhadování velikosti souboru dětí mladších 12 let budou snad jeho souhrnné výsledky, celkový počet dětí do 10, respektive 12 let, poměrně uspokojivé.

Pro kontrolu popsání odhadu počtu dětí mladších 12 let byl vytvořen ještě druhý odhad, ve kterém se průměrný počet dětí v různých věkových skupinách vztahoval nikoli k věku ženy (matky), ale k věku muže (otce). Bylo tak učiněno také proto, že poměrně mnoho dětí žilo se svým otcem, který se po ovdovění znovu oženil často s mladou dívkou. Bylo-li tomu v rodině skutečně tak, můžeme z informací dostupných ze Soupisu jen odhadovat podle věku dětí a manželů. Tyto nikterak výjimečné případy by mohly negativně ovlivnit výpočet odhadu počtu dětí podle věku ženy, proto lze odhad podle věku muže považovat za užitečný.

Na celém území Chrudimska nebylo jediné panství, kde by byly děti Soupisem zaznamenány od narození. Pouze na panství Chrast ve městě Chrast a ve vsi Podlažice byly zapsány i děti jednoleté a starší. Tento vzorek byl však příliš málo početný, aby jej bylo

¹⁰⁸ Coale, A.–Demeny, P.: Regional model life tables and stable populations. New York 1966.

možné použít pro metodu per analogiam k odhadu počtu dětí starších jednoho roku. Na panství Vysoké Mýto bylo zapsáno 33 dětí ve stáří od dvou do devíti let, avšak rozhodně se nejednalo o systematickou evidenci.

Z tohoto důvodu bylo zapotřebí hledat vhodné lokality mimo oblast Chrudimského kraje. První volba padla na geograficky vzdálené panství Radenín a Choustník, jež je v literatuře dobře zdokumentováno.¹⁰⁹ Protože se na tomto panství nenacházelo žádné větší město, ale v Chrudimském kraji byla i města, která měla několik tisíc obyvatel, bylo zapotřebí nalézt také jinou lokalitu, v níž by bylo aspoň jedno město a přitom zde byly děti zachyceny od narození. Volba padla na panství Rokycany,¹¹⁰ což je ale opět panství dosti vzdálené a navíc bylo válkou silně postiženo. Chrudimský kraj sousedil s krajem Čáslavským a Hradeckým. Z Čáslavského kraje bylo zvoleno panství Německý Brod¹¹¹ (okolí dnešního Havlíčkova Brodu). Podkladem pro odhady analogií s Hradeckým krajem byly výpočty H. Chodounské¹¹² za region Náchodsko. Jak na Náchodsku, tak i panství Německý Brod se nacházely nejen malé vsi, ale i větší města.

5.3.1 Odhad podle panství Radenín a Choustník

Za referenční oblast bylo zvoleno panství Radenín a Choustník (dnes okres Tábor), kde byly děti evidovány již od narození. Data pro panství Radenín a Choustník byla čerpána ze Soupisu poddaných podle víry – Bechyňsko.¹¹³ Určitou nevýhodou této volby byla okolnost, že je to oblast Chrudimsku geograficky poněkud vzdálená, s jinou válečnou zkušeností a nezahrnuje žádné větší město. Přesto se lze domnívat, že je to pro prvotní aproximaci postačující.

Na panství Radenín a Choustník žilo v době pořízení soupisu 1 465 osob. Věková struktura obyvatel tohoto panství vykazovala v základních rysech shodné vlastnosti s věkovou

¹⁰⁹ např. Grulich, J.: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století. České Budějovice 2008.

Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století. DP FF UK, 2000.

Data podle: Kokošková, Z.–Sedláčková, H.–Zahradníková, M. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Bechyňsko 2. Praha 1997.

¹¹⁰ Data čerpána z: Zahradníková, M. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Plzeňsko-Klatovsko. Praha 2003.

¹¹¹ Data čerpána z: Zahradníková, M.–Štrejnová, E. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Čáslavsko 1. Praha 1999.

¹¹² Data čerpána z: Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století, DP PFF UK 2003.

¹¹³ Kokošková, Z.–Sedláčková, H.–Zahradníková, M. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Bechyňsko 2, Praha 1997.

strukturou Chrudimska: zaokrouhlování k násobkům 5, obliba sudých čísel (Obr. 5.15 a Obr. 5.16).

Byly vypočteny průměrné počty dětí ve věku 0, 1–4, 5–9 a 10–11 let připadající na jednoho muže nebo jednu ženu (Tab. 5.5). Záměrně jsou průměrné počty dětí přiřazovány obecně ženám a mužům nikoli matkám a otcům, neboť nikoliv zanedbatelný podíl dětí žil s macechou či otčímem. Na vybraném panství bylo 175 žen (z toho 6 vdov) a 164 mužů (z toho 2 vdovci), kteří měli v domácnosti dítě (syna nebo dceru) mladší 12 let. Nejmladší žena či muž, s nimiž na panství Radenín a Choustník žily ve společné domácnosti děti v postavení syna či dcery, byli shodně 19letí. Nejstarším mužem, který měl u sebe děti, byl 80letý sedlák Jiřík Matějů, který měl 30letou manželku a s ní čtyři děti ve věku 12, 7, 6 a 3 roky. Od tohoto neobvyklého případu bylo v dalších výpočtech abstrahováno. Podobně bylo naloženo s domácností 63letého sedláka Jiříka Nemravy, jenž měl se svou 45letou manželkou čtyři dcery ve věku 15, 8, 2 a 0 let. Oproti dnes užívanému třídění vycházejícímu ze Sundbärgovy typologie (rodičovská generace je ve věku 15–49 let), byl v daném případě rodičovský věk vymezen u žen hodnotami 19–50 let a u mužů věkem 19–60 let. Vynecháním 50letých žen z množiny potenciálních matek bychom vlivem zaokrouhlování skutečného věku okolo 50 let právě na hodnotu 50 let přišli o podstatnou část potenciálních matek ve věku 47, 48 a 49 let. Je samozřejmě možné, že mezi 50letými ženami-matkami, byly i některé, kterým bylo více než 50 let (problematické zaokrouhlování je věnována kapitola 5.2).

Výsledky odhadu pro Chrudimsko podle žen se bohužel dosti liší od odhadu podle mužů (Tab. 5.4, Obr. 5.17 a Obr. 5.18). Kdyby byl považován za správný odhad podle věku žen, pak by na Chrudimsku žilo 15 625 dětí, zatímco podle věku mužů by jich bylo pouze 14 446. Rozdíly při odhadování počtu 0letých byly nejmenší, největších rozdílů bylo dosaženo při odhadu počtu 10 a 11letých.

Protože věková struktura žen na panství Radenín a Choustník vykazuje větší podobnost s věkovou strukturou potenciálních matek na Chrudimsku než je tomu v případě mužů, lze se domnívat, že reálnější je odhad učiněný na základě věku žen.

Tab. 5.4: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku dle panství Radenín a Choustník

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	celkem		
Ženy	1 632	6 100	6 878	1 015	15 625	203	15 828
Muže	1 712	5 064	6 395	1 275	14 446	255	14 701

Nelze však zapomenout ještě na jednu důležitou námitku vůči výše uvedenému postupu. Tou je fakt, že při takto koncipovaném odhadu jsou vyloučeny osoby mladší 12 let, které již nejsou v postavení syna či dcery, ale odešly do služby. Nejmladším dítětem ve služebném postavení bylo 4leté pachole žijící v domácnosti 39letého sedláka Matěje Ouředníků ze vsi Radenín. Na panství Radenín a Choustník bylo 23 dětí mladších 12 let ve služebném postavení, tj. téměř 5 % osob z této věkové skupiny. Ve věku 10 a 11 let již bylo takovýchto dětí téměř 20 %.

Na některých panstvích Chrudimského kraje (Březovce, Chroustovice, Košumberk, Libanice, Vysoké Mýto, Pardubice, Rosice, Třebřichy, Uhersko, Zdechovice a Žumberk) byly děti zaznamenávány již od 10 let, takže je možné výše uváděný odhad na základě analogie s panstvím Radenín a Choustník otestovat vzhledem ke skutečným údajům o 10 a 11letých v této části Chrudimského kraje. Na výše zmíněných panstvích bylo Soupisem evidováno 399 dětí ve věku 10 a 11 let včetně těch, které byly ve služebném postavení. Na základě odhadu dle věku ženy by zde mělo žít 305 dětí ve věku 10 a 11 let, podle odhadu na základě věku mužů by jich bylo 380. Zdá se tedy, že odhad velikosti věkové skupiny 10–11 let podle věku mužů by tuto skupinu výrazně nadhodnocoval, neboť nelze opomenout přičíst zhruba 20 % dětí, které v tomto věku byly ve služebném postavení. Kdybychom naopak přijali odhad vypočtený na základě věku žen, pak je náš odhad nižší o 23,5 %, tedy i tak je mírně podhodnocený. Po započítání odhadu počtu 10 a 11letých dětí ve služebném postavení by v Chrudimském kraji žilo 15 828, resp. 14 701 dětí mladších 12 let.

Analogií s panstvím Radenín a Choustník bychom dospěli tomu, že počet obyvatel na Chrudimsku (bez panství Bystrá a Čankovice) by se v době pořízení Soupisu pohyboval mezi 58 100 (dětí mladší 12 let odhadované podle mužů) a 59 227 (dětí mladší 12 let odhadované podle žen). Počet obyvatel Chrudimského kraje byl však ještě minimálně o 2 104 osob větší. Nelze zapomenout na 1 958 osob, které žily na panství Bystrá a Čankovice, na němž systematicky nebyl věk uváděn. Kromě nich není věk uveden ještě u dalších 146 osob žijících na různých panstvích. Celkový počet obyvatel Chrudimského kraje by se tedy, podle údajů dostupných ze Soupisu, pohyboval (při odhadu Soupisem nezaznamenaných dětí podle předpokládané podobnosti s panstvím Radenín a Choustník) mezi 60 204 osobami a 61 331 osobou.

Zbývá ještě se rozhodnout, jakým způsobem odhadovaný počet dětí mladších 12 let rozdělit na chlapce a na dívky. U nejmladší skupiny 0letých je to jednoduché, lze použít sekundárního indexu maskulinity, resp. stabilního podílu chlapců mezi živě narozenými – 51,5 %. U dětí jednoletých a starších máme dvě možnosti. Jednou z nich je použít hodnoty

z panství Radenín a Choustník, druhou možností je vytvořit kvalifikovaný odhad podílu chlapců a dívek ve věkových skupinách 1–4, 5–9 a 10–11 let. Proti první navrhované možnosti hovoří malá početnost vzorku, jež se projeví hned ve věkové skupině 0letých, v níž na jihočeském panství bylo zaznamenáno 14 chlapců a 27 dívek.

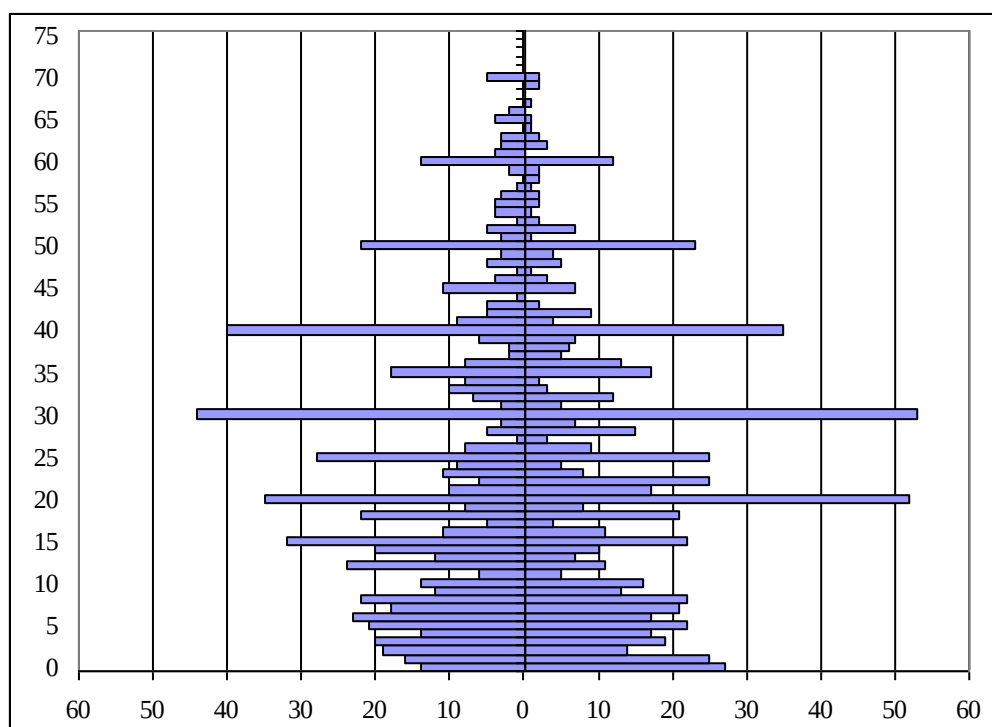
Protože vlastně pro žádnou lokalitu tehdejší doby nemáme k dispozici její skutečnou věkovou strukturu, neboť všechny údaje o věku zjištěné Soupisem je třeba chápat jako odhad, a protože se nelze spokojit s přebíráním poměru chlapců a dívek mladších 12 let podle struktury v lokalitě, kde byly tyto děti evidovány, jelikož se kromě výše zmíněného zaokrouhlování projeví ještě malá početnost příslušného vzorku, je zapotřebí vytvořit nějaký vlastní odhad.

Vyjděme tedy ze známé hodnoty sekundárního indexu maskulinity (chlapci mezi narozenými dětmi tvoří 51,5 %). Ještě mezi 12letými bylo na Chrudimsku více chlapců než dívek, ale od věku 13 let již začaly převažovat dívky. Nejjednodušším předpokladem tak je lineární vývoj maskulinity v závislosti na věku. Pro jednoduchost předpokládáme, že k vyrovnaní podílu mužů a žen v dané generaci docházelo až ve věku 15 let.

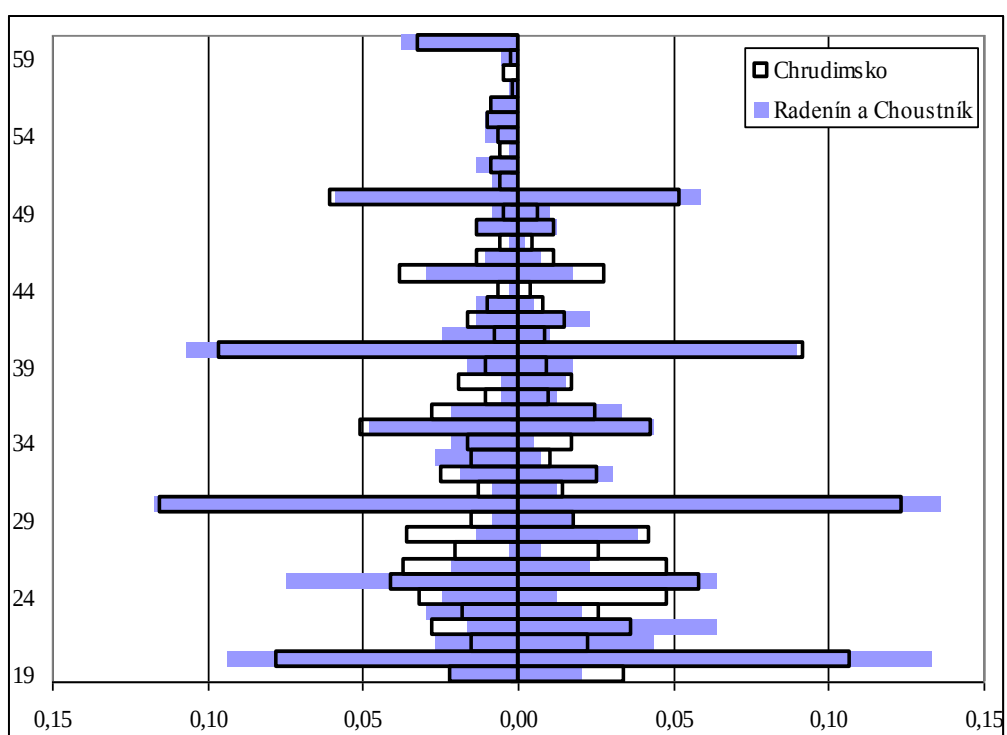
Protože se na radenínském panství nevyskytovala žádná města a protože na základě prací ostatních autorů lze předpokládat rozdíly ve věkové struktuře městského a venkovského obyvatelstva, bylo by vhodnější aplikovat struktury dětí předzpovědního věku zjištěné na panství Radenín a Choustník pouze na venkovskou populaci Chrudimského kraje.

Bylo postupováno stejným způsobem, opět bylo lepších výsledků dosaženo při využití analogie s průměrným počtem dětí daného věku připadajících na jednu ženu daného věku (Tab. 5.6). Věková struktura žen na panství Radenín a Choustník vykazovala větší shodu se strukturou žen na venkově v Chrudimském kraji než tomu bylo v případě mužů. I po provedení kontrolního výpočtu za venkovské oblasti, v nichž byly evidovány děti ve věku 10 a 11 let, bylo opět lepší shody dosaženo při odhadu podle věku žen. Ve venkovských oblastech Chrudimska bylo zapsáno 277 dětí 10 či 11letých. Při odhadu učiněném na základě průměrného počtu dětí tohoto věku připadajících na jednu ženu ve věku 19–50 let (v jednoletých věkových skupinách) by jich bylo 213, tj. 76,9 % skutečného počtu. Tomu zhruba odpovídá 20% zastoupení dětí ve služebném postavení v tomto věku (Obr. 5.19 a Obr. 5.20).

Obr. 5.15: Věková struktura panství Radenín a Choustník v roce 1651

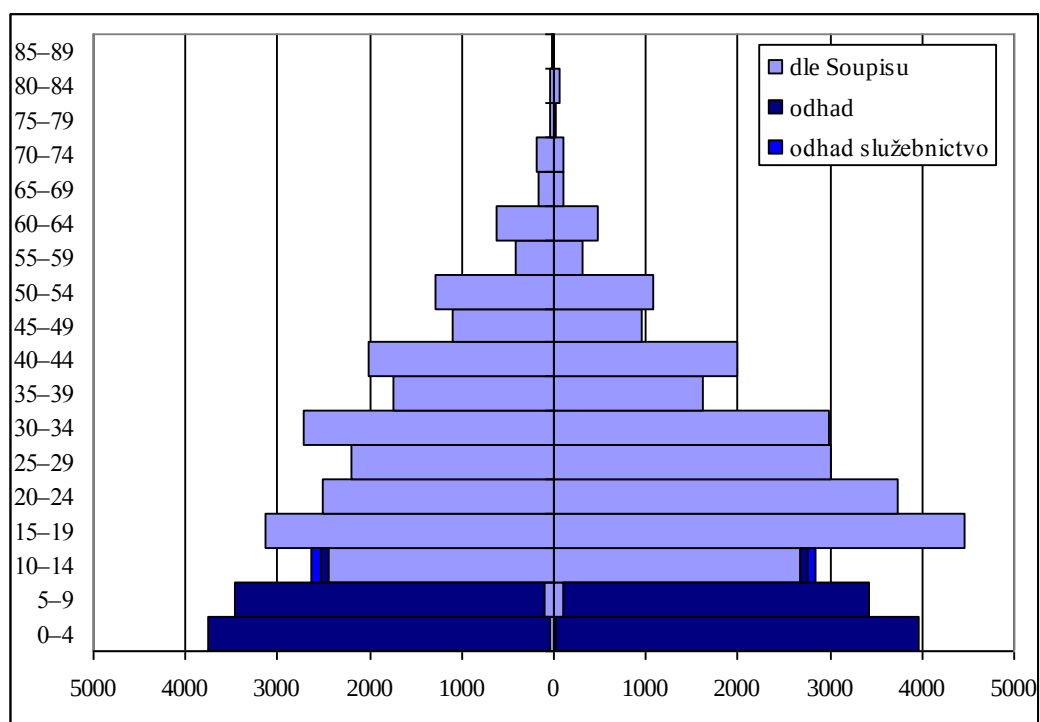
Obr. 5.16: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku a na panství Radenín a Choustník v roce 1651

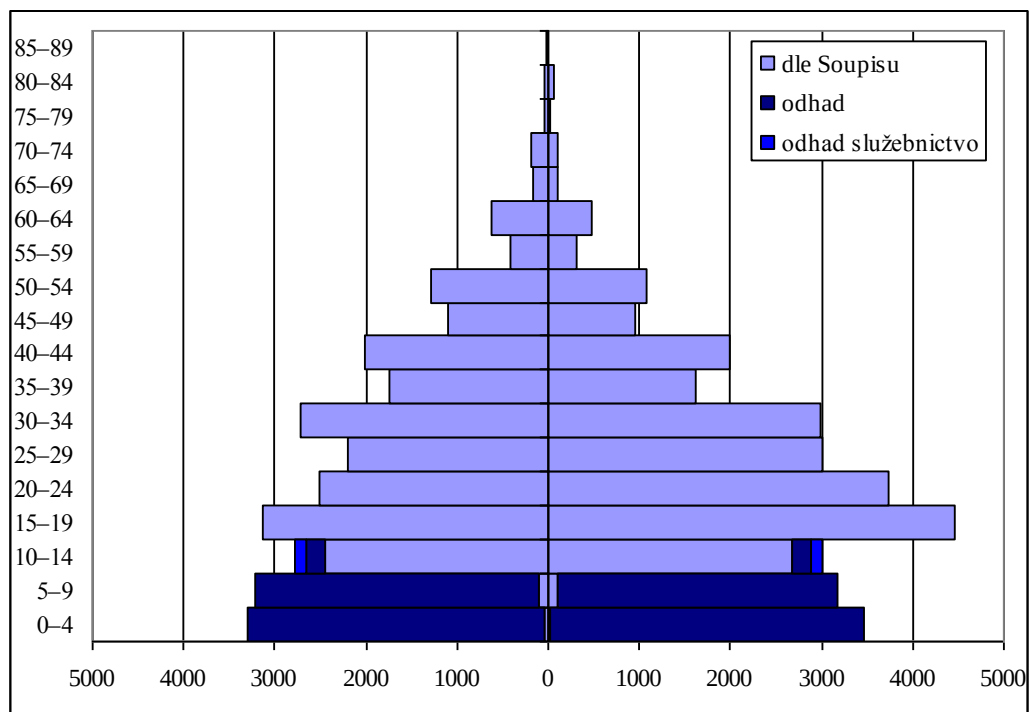
Tab. 5.5: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Radenín a Choustník

Věk ženy/muže	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku				Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku				Chrudimsko	
	0	1–4	5–9	10–11	0	1–4	5–9	10–11	ženy	muži
19	–	0,2500	–	–	0,1250	–	–	–	530	320
20	0,0962	0,2692	0,1731	–	–	–	–	–	1 667	1 146
21	0,1765	0,2941	0,1765	0,1176	–	–	–	–	352	225
22	0,2000	0,3600	0,2000	–	–	–	–	–	567	411
23	0,3750	0,3750	0,2500	–	–	0,0909	–	–	404	266
24	0,4000	0,4000	0,2000	–	0,2222	0,1111	0,2222	–	746	465
25	0,1200	0,4400	0,3600	0,0800	0,0357	0,3571	0,1786	0,0357	915	603
26	–	1,1111	1,0000	–	0,1250	0,2500	0,1250	–	745	544
27	–	0,6667	0,6667	–	–	–	–	–	407	301
28	0,2000	0,4000	0,1333	0,0667	0,8000	0,2000	0,6000	0,2000	658	524
29	0,1429	1,0000	1,4286	–	–	0,3333	–	–	280	217
30	0,1321	0,5472	0,6415	0,1132	0,1818	0,6818	0,5682	0,0909	1 931	1 698
31	0,2000	0,2000	0,4000	–	0,3333	–	0,3333	–	224	188
32	0,1667	0,5000	0,9167	0,1667	0,1429	0,5714	1,2857	–	398	368
33	–	0,3333	0,6667	0,3333	0,2000	0,2000	0,4000	0,2000	158	220
34	–	0,5000	0,5000	–	–	0,7500	0,5000	–	272	238
35	0,0588	0,4118	0,9412	0,1765	0,2222	0,7778	0,4444	0,1111	665	751
36	0,0769	0,7692	1,0000	0,1538	0,2500	0,8750	1,0000	0,3750	385	408
37	–	0,2000	1,0000	0,2000	–	–	–	–	149	155
38	–	0,5000	0,8333	–	–	0,5000	0,5000	0,5000	270	279
39	–	0,1429	–	–	–	0,5000	0,1667	0,1667	143	149
40	0,0294	0,2059	0,2941	0,1471	0,1000	0,5250	0,7250	0,0750	1 436	1 420
41	–	–	0,7500	0,2500	0,1111	0,3333	0,6667	0,1111	132	112
42	0,1111	0,2222	0,6667	–	0,4000	0,8000	1,2000	0,2000	237	234
43	–	–	0,5000	–	–	0,4000	0,6000	–	126	143
44	–	–	–	–	–	–	–	–	63	94
45	0,1429	0,2857	0,1429	–	0,0909	0,4545	0,6364	0,0909	433	561
46	–	–	–	–	–	–	0,7500	0,2500	176	196
47	–	–	2,0000	1,0000	–	–	3,0000	–	68	81
48	–	–	–	–	–	0,4000	0,6000	0,4000	180	196
49	–	–	–	–	–	0,6667	0,6667	–	97	72
50	–	–	0,0870	–	–	0,2727	0,5455	0,1364	813	897
51					–	0,3333	0,6667	–	80	81
52					–	–	0,2000	0,2000	84	128
53					–	–	1,0000	–	44	84
54					0,2500	–	0,5000	0,2500	68	95
55					–	–	0,2500	–	113	144
56					–	–	–	–	88	130
57					–	–	–	–	29	27
58					–	–	–	–	59	66
59					–	–	–	–	31	38
60					–	0,0714	0,1429	0,0714	359	474

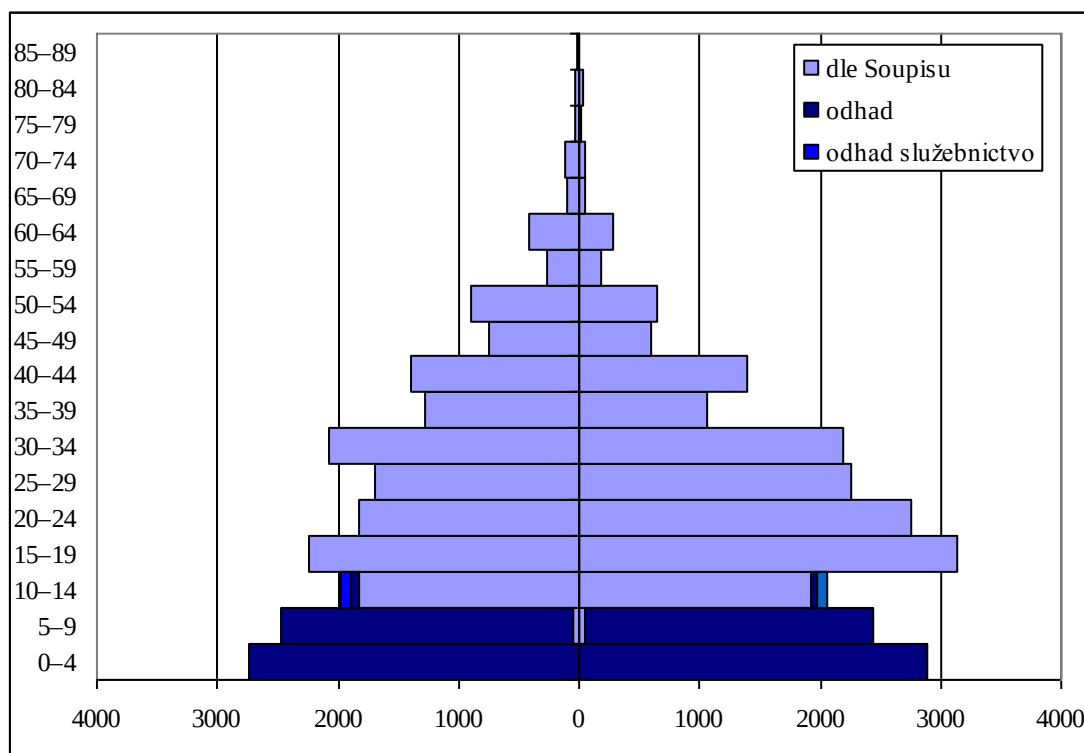
Obr. 5.17: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku podle věku ženy na panství Radenín a Choustník

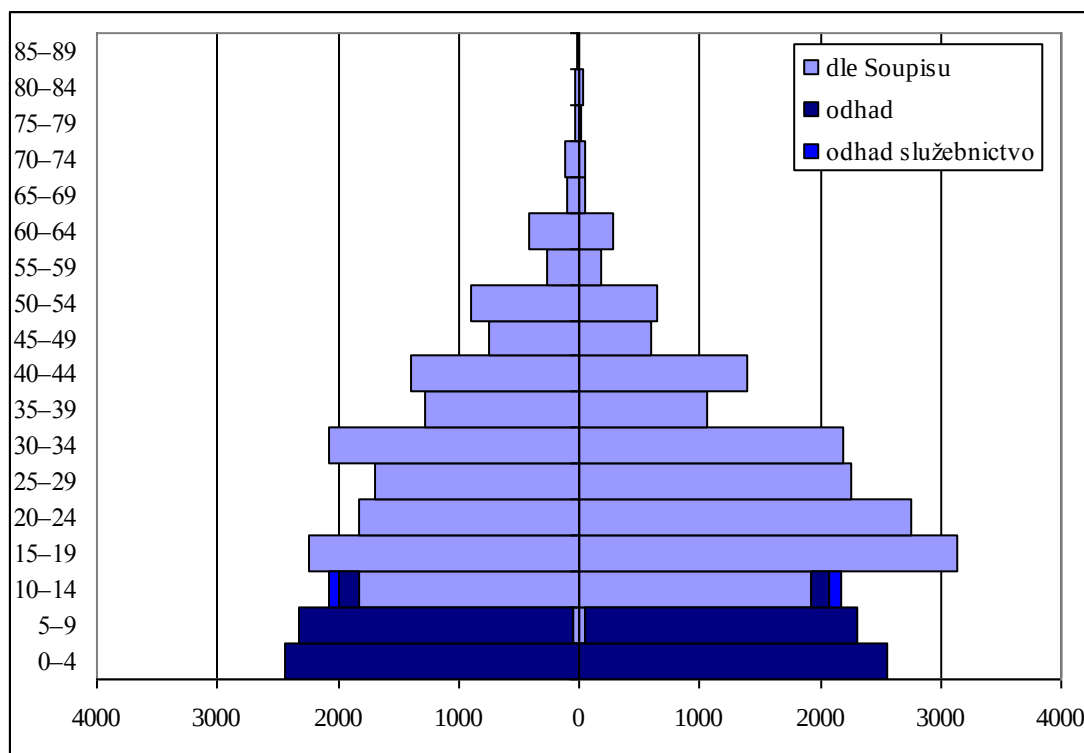
Obr. 5.18: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku podle věku muže na panství Radenín a Choustník

Obr. 5.19: Odhad počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku ženy na panství Radenín a Choustník

Obr. 5.20: Odhad počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku muže na panství Radenín a Choustník

Tab. 5.6: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov dle panství Radení a Choustník

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem		
Ženy	1 202	4 422	4 917	720	11 261	144	11 405
Muže	1 269	3 736	4 625	906	10 536	181	10 717

5.3.2 Odhad podle panství Rokycany

Pokusme se nyní nalézt vhodnou lokalitu, v níž by byly děti evidovány od narození a zároveň se jednalo o městskou oblast. Jedním z takových měst bylo královské město Rokycany.¹¹⁴ Bohužel se opět jedná o lokalitu, která je Chrudimsku geograficky značně vzdálena, a tak život obyvatel ovlivňovaly pravděpodobně jiné události, což se mohlo odrazit v jiných deformacích věkové struktury.

P. Cironis uvádí, že v roce 1596 bylo v Rokycanech 193 domů, v roce 1599 žilo ve městě 162 rodin a jeden farář, v poddanských vesnicích žilo 133 rodin, dva ovčáci, pět pacholků a jeden kněz, v roce 1600 zde bylo 165 domů, v roce 1651 pouze 108 domů.¹¹⁵

U počtu domů je třeba poznamenat, že stav z roku 1651 nemusí být přesný, protože Soupis se týkal obyvatel, nikoli domů a počet domů je badateli odvozován ze způsobu záznamu osob. V případě Rokycan písař v Soupisu rozdělil jednotlivé rodiny tlustou čarou, což by bylo možno vysvětlit tak, že za každou vyznačenou tlustou čarou byl vyznačen také městský dům. Není to však pravda, neboť jak uvádí P. Cironis někteří měšťané měli i více než jeden dům a soudíme-li podle počtu členů některých rodin a sloužících, museli žít v několika domech. Domácnost Josefa Václava Letňanského čítala 36 osob, žila zde jeho manželka a malý syn, dále tři děti ve věku 12–15 let, které jsou uvedeny jako sirotci, ale vzhledem ke skutečnosti, že manželka Josefa Václava byla o 11 let starší, je možné, že to byly její děti z předchozího manželství. V téže domácnosti mělo údajně žít dalších šest manželských párů, které kromě jednoho měly aspoň jedno dítě. Dále jsou zde uvedeny čtyři vdovy, z toho dvě s dítětem. Údajnou společnou domácnost doplňovaly ještě další tři svobodné osoby ve služebném postavení. V případě této domácnosti lze tedy jasně pochybovat, že by všichni žili v jednom domě. Proto číslo 108 rodin uvedených v tomto seznamu nemusí také automaticky znamenat počet rodin ani skutečný počet domů.

¹¹⁴ Data čerpána z: Zahradníková, M. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Plzeňsko-Klatovsko. Praha 2003.

¹¹⁵ Cironis, P.: Obyvatelstvo Rokycan v 16.–18. století. Rokycany 1995, str. 32.

Požárem zničených domů v Rokycanech je z tohoto seznamu napočítáno 54, což tvoří polovinu všech uvedených domů v Rokycanech roku 1651. K tomu je třeba ještě dodat, že některé domy ve městě, na Pražském a Plzeňském předměstí se neuvádějí vůbec, protože byly „spáleny“ či tvořily spáleniště, tj. byly úplně zničeny. V porovnání s rokem 1596, kdy v Rokycanech bylo přiznáno 196 domů, je stav Rokycan z roku 1651, odečteme-li ještě 54 domů „pohořalých“, přímo katastrofický, neboť město v průběhu třicetileté války vlastně přišlo o plných 140 domů a ve městě jakžtakž zůstávalo nedotčeno jen 50 domů. Okolí Rokycan i město samotné bylo poničeno za války procházejícími vojsky jak o tom svědčí i poznámky v Soupisu („*ves Číškov od soldatův zruinovaná*“, mnoho „*pohořalých*“ v samotném městě).

Na panství Rokycany jsou Soupisem zachyceny 1 342 osoby, z toho 561 osoba žila na venkově (Obr. 5.21). Při srovnání věkové struktury potenciálních rodičů na panství Rokycany a na celém Chrudimsku (Obr. 5.22) zjistíme menší shodu než tomu bylo v případě podobnosti Chrudimska a panství Radenín a Choustník, přestože na jihočeském panství není žádné město. Ještě hůře dopadlo srovnání podobnosti věkové struktury potenciálních rodičů v městských částech chrudimského kraje s věkovou strukturou potenciálních rodičů v městě Rokycany (Obr. 5.23). Index věkové kumulace byl na panství Rokycany u žen 2,28 a u mužů 2,24, takže na Rokycansku byl věk zaokrouhlován méně než na Chrudimsku. Ve městě Rokycany byl uvedený index ještě nižší: 1,93 u žen a 1,71 u mužů. Údaje o věku tak na panství Rokycany byly zaokrouhlovány méně než tomu bylo v Chrudimském kraji, kde index věkové kumulace byl u mužů 2,57 a u žen 2,46.

Počet dětí mladších 12 let na území Chrudimského kraje můžeme na základě předpokládané podobnosti s panstvím Rokycany odhadnout hodnotami 13 543 při odhadu podle muže a 14 021 při odhadu podle ženy (Tab. 5.7). Největší rozdíly bychom našli ve věkové skupině 10–11 let, kde se odhad podle muže lišil o 412 osob od odhadu podle ženy. V ostatních dětských věkových skupinách již byly oba odhady podobné, odhad podle muže dosahoval 95–102 % odhadu podle ženy.

Po spočtení kontrolního odhadu 10 a 11letých dětí by jich v těch částech Chrudimského kraje, v nichž jsou děti evidovány již od 10 let, žilo 314 nebo 466 dětí, po přičtení podílu dětí, které ve věku 10 a 11 let již byly ve služebním postavení a kterých bylo na Rokycansku 12 %, by jich bylo 357 až 529. Skutečný počet dětí zapsaných v těch lokalitách na Chrudimsku, v nichž byly děti evidovány od 10 let, byl 399, odhad podle muže by jej tedy snižoval, odhad podle ženy výrazně zvyšoval.

Při aplikaci metody per analogiam mezi městy Chrudimského kraje a samotným městem Rokycany dospějeme k překvapivým závěrům. Zdá se, že je odhad dětské složky podle města Rokycany výrazně nižší než při předchozích odhadech podle panství Radenín a Choustník (Tab. 5.8), a to jak podle mužů, tak i podle žen. Na základě odhadu počtu dětí podle věku ženy by v městech Chrudimského kraje činil podíl 0–9letých dětí 18 %, podle muže dokonce pouze 16,3 %, což je ve srovnání s odhady ostatních autorů velmi málo. Vysvětlením může být malá početnost zvoleného vzorku. Ve městě Rokycany žilo podle Soupisu 105 žen, které měly v domácnosti syna či dceru mladší 12 let, a 88 mužů, u nichž je uvedeno dítě mladší 12 let v postavení syna nebo dcery. Když ale provedeme kontrolní odhad u 10 a 11letých podobně jako tomu bylo v případě analogie mezi panstvím Radenín a Choustník a Chrudimským krajem, resp. venkovskými oblastmi Chrudimska, zjistíme, že počty dětí podle města Rokycany vlastně nejsou nízké. V městech Chrudimského kraje, v nichž jsou zaznamenávány i děti 10 a 11 (takových zde bylo 122), by jich analogií k městu Rokycany nežilo jenom oněch 93 v postavení syna či dcery při dle odhadu podle věku muže, nebo 129 na základě odhadu podle věku ženy, ale vezmeme-li v úvahu, že 12,5 % dětí ve věku 10–11 let ve městě Rokycany bylo ve služebném postavení, můžeme odhadovat, že ve městech Chrudimského kraje, v nichž jsou děti evidovány již od 10 let, bylo dětí ve věku 10–11 let mezi 106 (při odhadu podle muže) a 147 (při odhadu podle ženy). To by znamenalo, že odhad podle muže reálný stav pravděpodobně podhodnocoval, zatímco odhad podle ženy by jej naopak navyšoval.

Jak tyto rozdíly vznikly? Jednou z možných příčin je neúplná evidence 10 a 11letých ve městech Chrudimska, u nichž jsme se domnívali, že jsou tyto věkové skupiny evidovány systematicky. Další příčinou nízkého zastoupení dětí mladších 12 let podle situace ve městě Rokycany může být skutečnost, že zde bylo v populaci menší zastoupení dětí mladších 10 let a toto se promítlo i do odhadu této věkové skupiny v městech Chrudimského kraje (Obr. 5.26 a Obr. 5.27).

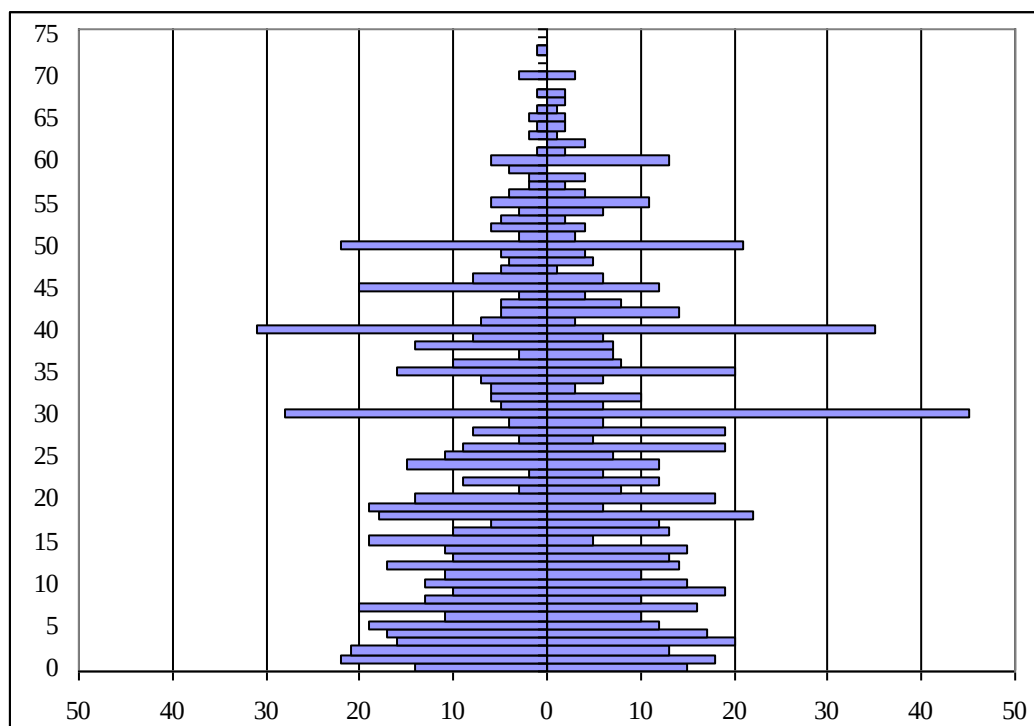
Tab. 5.7: Výsledky odhadu počtu dětí předzповědního věku na Chrudimsku dle panství Rokycany

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem		
Ženy	1 191	5 852	4 705	1 560	13 309	712	14 021
Muže	1 132	5 982	4 693	1 091	12 897	646	13 543

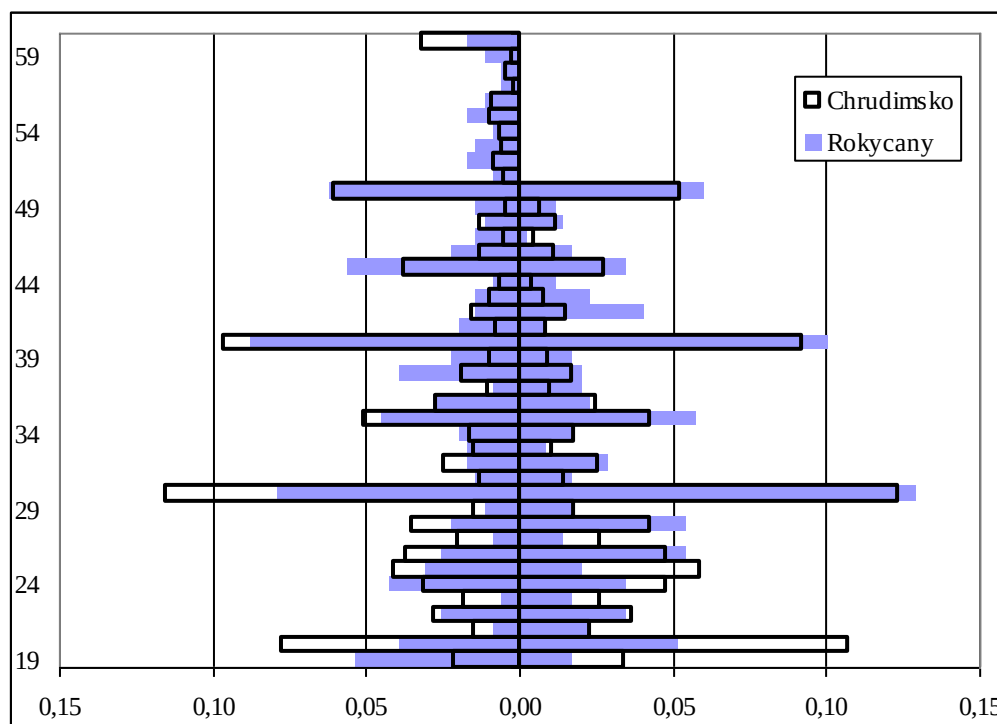
Tab. 5.8: Výsledky odhadu počtu dětí předzповědního věku na Chrudimsku-města dle města Rokycany

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem		
Ženy	306	1 245	1 249	407	3 208	186	3 394
Muže	318	1 133	1 006	286	2 743	145	2 888

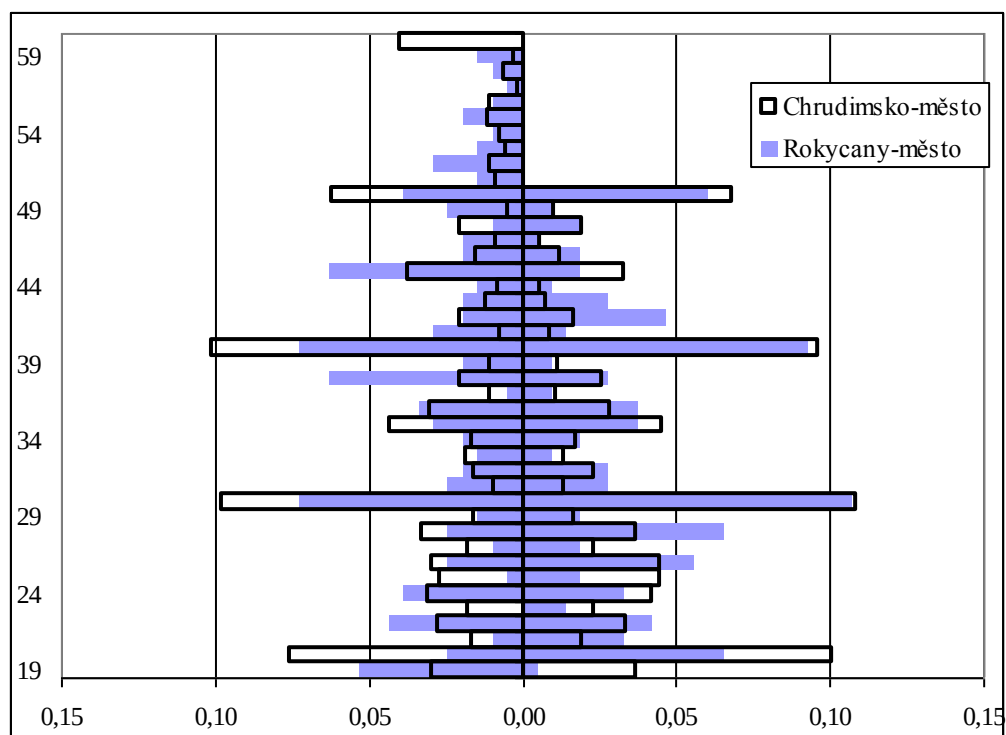
Obr. 5.21: Věková struktura panství Rokycany, 1651

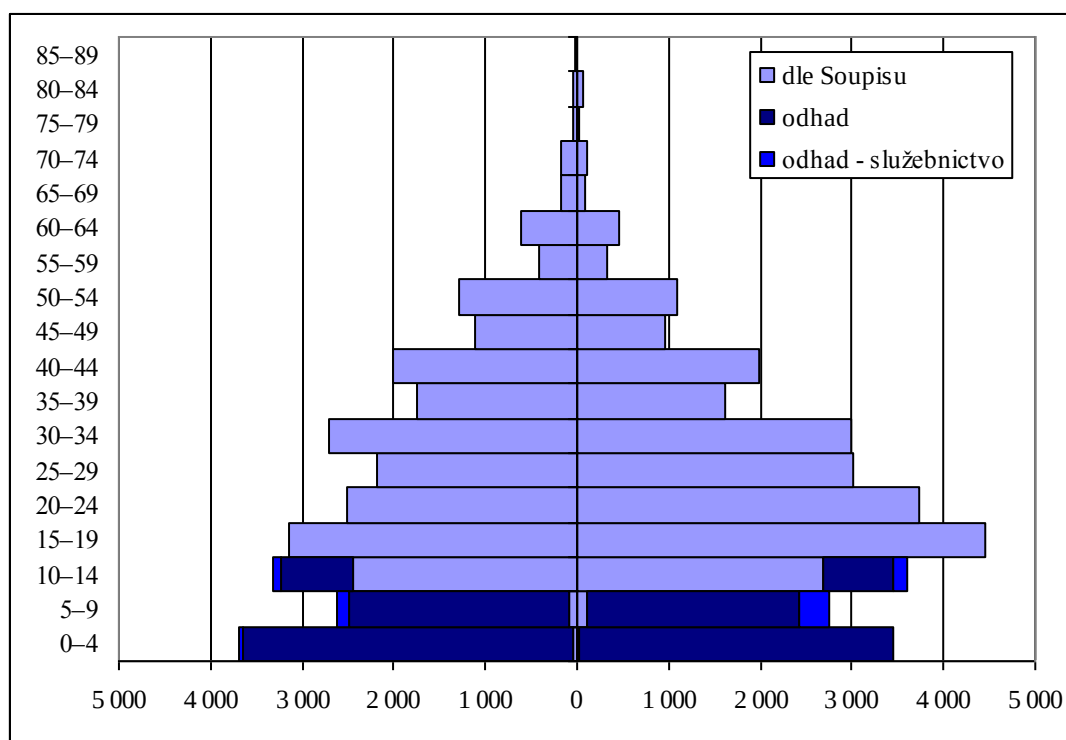
Obr. 5.22: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku a na panství Rokycany v roce 1651

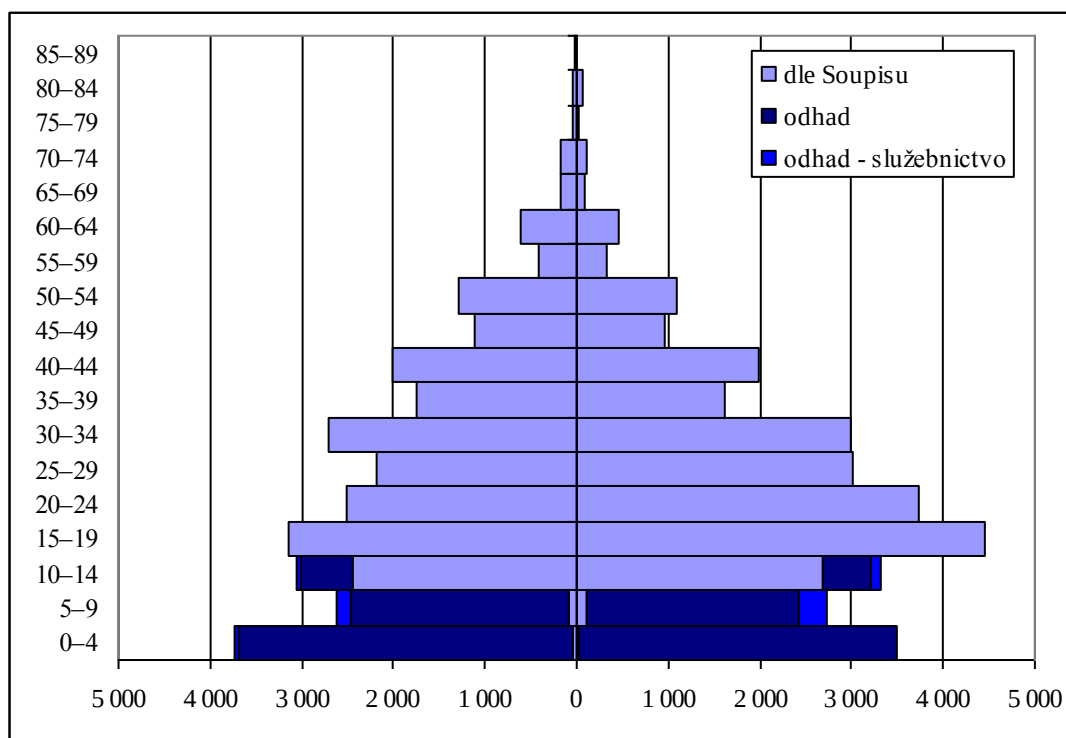
Obr. 5.23: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku-město a na panství Rokycany-město v roce 1651

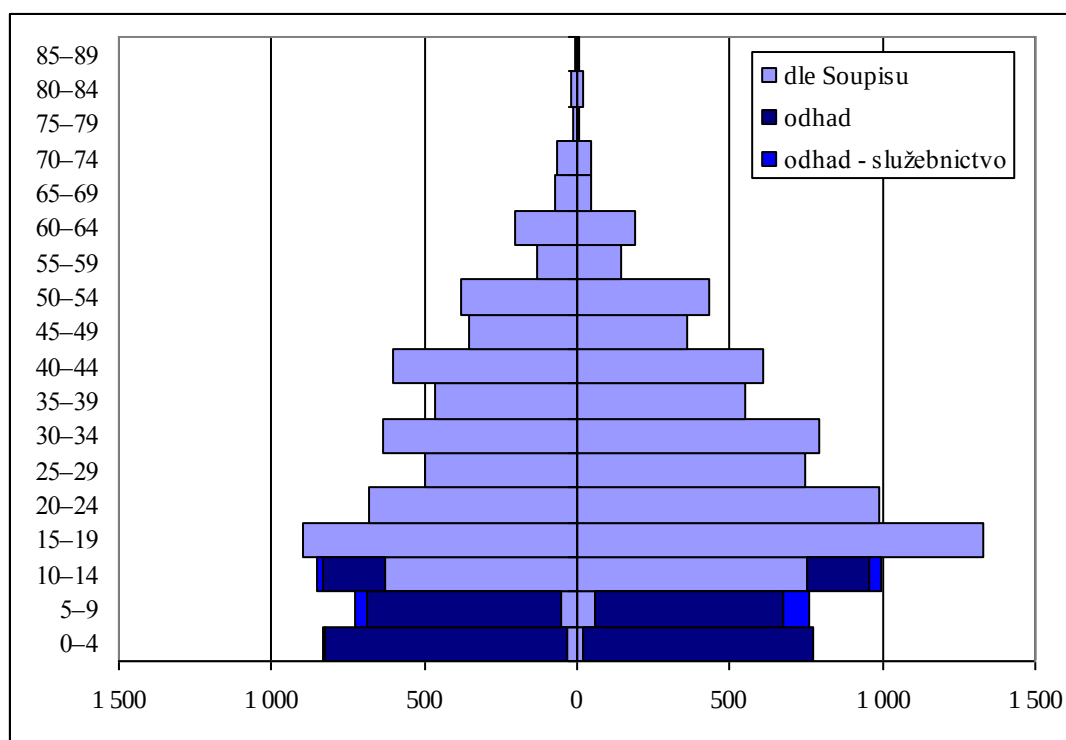
Obr. 5.24: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku podle věku ženy na panství Rokycany

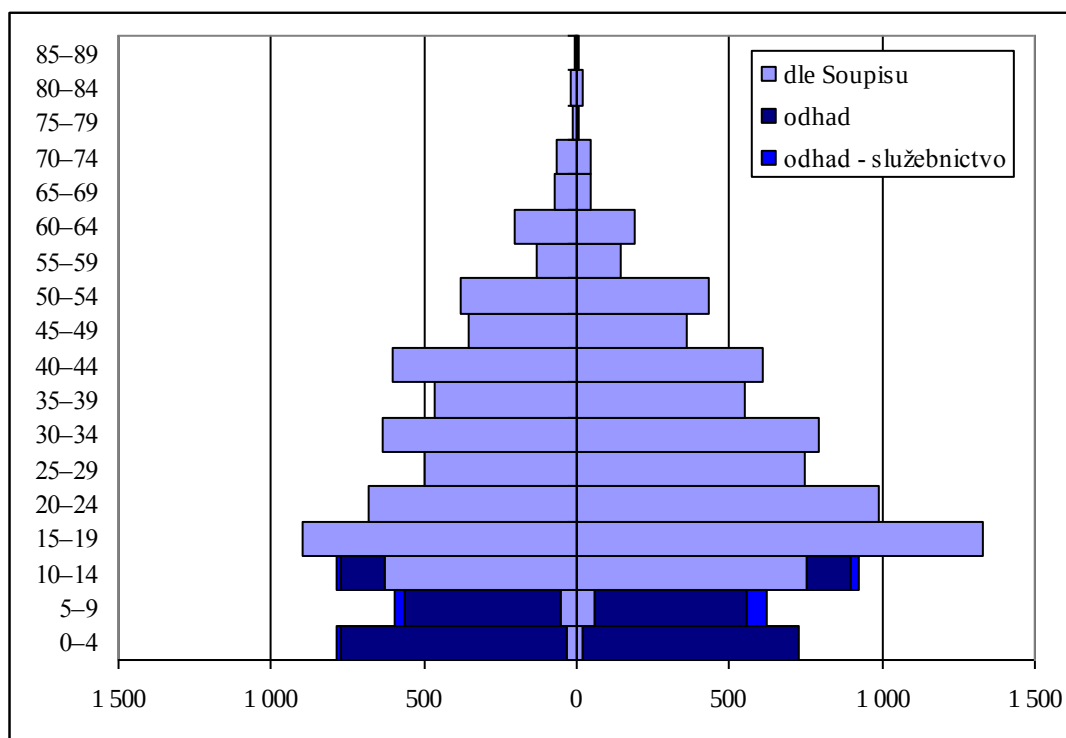
Obr. 5.25: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku podle věku muže na panství Rokycany

Obr. 5.26: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku-města podle věku ženy na panství Rokycany

Obr. 5.27: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku-města podle věku muže v Rokycanech

5.3.3 Odhad podle panství Německý Brod

Dalším panstvím, které bylo použito jako základ pro uplatnění metody per analogiam, bylo komorní panství Německý Brod,¹¹⁶ jehož centrem je město Havlíčkův (dříve Německý) Brod.¹¹⁷ Jedná se o oblast nepříliš vzdálenou od zkoumaného Chrudimska, i když i zde je nepochybně třeba mít na paměti odlišné válečné zkušenosti, které mohly mít přímý či zprostředkovaný vliv na věkovou strukturu obyvatelstva obou území.

Na panství Německý Brod je zachyceno celkem 2 425 osob, z toho 1 296 žen (Obr. 5.28). Ze všech populací, které byly použity jako vzor, vykazuje ta německobrodská nejvyšší feminitu. U žen bylo v postavení syna či dcery evidováno 535 dětí mladších 12 let. U mužů bychom takových dětí napočítali 480. Na děti mladší 12 let tak na Německobrodsku připadlo 22 % z celé populace, což opravňuje k domněnce, že děti na tomto panství přece jenom nebyly Soupisem zachyceny všechny. Zejména počet 0letých dětí je dosti nízký. Překvapivě málo početná je i věková skupina 11letých. Věk dětí, kterým bylo 11 let byl asi uváděn nespolehlivě, a tyto děti byly uvedeny jako 12leté, neboť počet 12letých je ve srovnání s počtem 11 a 13letých výrazně větší.

Nejmladší matkou byla 16letá Kristýna, žena 22letého Jíry ze vsi Knyk; měli dvouletého syna. Nejstarší ženou, u níž bylo zapsané dítě mladší 12 let, byla 56letá vdova Voršila z Německého Brodu, s níž žil její 7letý syn. Byla vlastně na celém panství Německý Brod jedinou ženou starší 50 let, u níž bylo v postavení syna či dcery zapsáno ve společné domácnosti dítě mladší 12 let. Takže podobně jako v ostatních případech budeme uvažovat horní hranici reprodukční aktivity na úrovni 50 let věku. U mužů již horní hranice reprodukční aktivity není tak zřejmá. Nejstarším mužem, u něž žily jeho vlastní malé děti, byl údajně 90letý zámečník Mates Fidler, který měl se svou 36letou ženou 3letá dvojčata. Podobně neobvyklým případem je 70letý Matěj Zedník, který měl se svou 30letou ženou 3letou dceru. Pokud i v případě mužů na panství Německý Brod budeme za horní hranici reprodukční aktivity považovat věk 60 let, pak se sledovaného souboru vyloučíme dvě poměrně početné rodiny. Jednou z nich je rodina 65letého mlynáře Martina Rozndorfského, který měl se svou druhou ženou Mandalenou pět dětí ve věku 0–7 let. Dále bychom vyloučili rodinu 64letého konšela Jana Sydona, jenž měl se svou 39letou ženou šest dětí ve věku 0–10 let a ještě 12letou dceru a 14letého syna z předchozího manželství. Kvůli srovnatelnosti s ostatními regiony ponecháváme hranici reprodukční aktivity u mužů na 60 letech.

¹¹⁶ Zahradníková, M.–Štrejnová, E (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Čáslavsko I. Praha 1999.

¹¹⁷ V celém textu je užíván starý název „Německý Brod“, pod nímž je také toto panství uváděno v editovaném prameni.

Porovnáním věkové struktury potenciálních rodičů na Chrudimsku a na panství Německý Brod (Obr. 5.29) vidíme, že zejména potenciální matky, ale i otcové na Chrudimsku byly mladší než potenciální matky na německobrodském panství. I zde je relativní věková struktura počítána nikoli z celé populace, tedy nikoli jaký představují např. 20letí muži podíl na celkové populaci, ale pouze z populace potenciálních rodičů a sice zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy. Index věkové kumulace byl u žen 2,20 a 2,26 u mužů, takže můžeme usuzovat, že věk na panství Německý Brod byl méně zaokrouhlován než na Chrudimsku, kde byl u mužů index věkové kumulace 2,57 a u žen 2,46.

Počty dětí ve služebném postavení byly pro Chrudimsko opět odhadnuty na základě analogie s panstvím Německý Brod. Můžeme-li Soupisu věřit, tak by nejmladší osobou ve služebném postavení bylo teprve dvouleté pachole žijící v rodině koželuha Foltý Štamotla. Mezi dětmi, které ve věku 1–4 roky byly počítány mezi žijící ve služebném postavení, jsou kromě dvou pacholat také dvě, u nichž bylo uvedeno, že se jedná o vnouče. Není tedy zcela správné je považovat za děti ve službě, ale protože již pravděpodobně nebyly naživu jejich rodiče, nebyly by takto vůbec do odhadu zahrnuty, neboť je nebylo možné přiřadit k žádné ženě-matce či muži-otci. Ve věku 5–9 let bylo ve služebném postavení na panství Německý Brod 6 % chlapců a 10 % dívek, mezi 10 a 11letými to bylo už 16 % chlapců a 12 % dívek.

Kdyby bylo zastoupení dětí ve věkových skupinách 0, 1–4, 5–9 a 10–11 let na Chrudimsku stejné jako u žen na panství Německý Brod, pak by na Chrudimsku žilo celkem 12 178 osob mladších 12 let, z toho by bylo 11 481 v postavení syn či dcera a 697 by jich bylo ve služebném postavení. Pokud bychom přijali za spolehlivější odhad podle věku mužů, pak by na Chrudimsku žilo o 1 471 dětí mladších 12 let méně (Tab. 5.9). Největší rozdíly jsou v odhadu 0letých, podle žen by jich zde žilo 1 004, podle mužů o více než 30 % méně. Příčinu tak velkého rozdílu je nutno hledat nepochybně v rozdílné věkové struktuře mužů, u nichž byly na panství Německý Brod v rodině 0leté děti, a věkové struktuře potenciálních otců, u nichž by mohly být 0leté děti na Chrudimsku. Muži, kteří měli na Německobrodsku 0leté děti, byli ve věku, v němž na Chrudimsku bylo málo potenciálních otců.

Zahrneme-li do našich úvah i výše zmíněné rodiny Martina Rozndorfského a Jana Sydona, pak bychom odhad navýšili o 147 dětí mladších 12 let, z toho by jich bylo osm ve služebném postavení. Původní odhad bychom takto navýšili o 1,3 %.

Jak již bylo několikrát ukázáno, věková struktura ve městech a na venkově se liší, a tak je účelné zpracovat odhad počtu dětí předz povědního věku zvlášť pro města a zvlášť pro venkovské oblasti. Na panství Německý Brod žilo na venkově 855 osob, z toho 234 dětí mladších 12 let. U muže-otce žilo ve společné domácnosti 188 dětí mladších 12 let,

u ženy-matky jich žilo o 16 více. Rozdílný počet dětí v domácnostech u mužů a u žen lze vysvětlit větším počtem samotných žen a to jak těch, které se nevdaly, tedy svobodných matek (jejich jasné určení je ale v Soupise problematické), tak i těch, které ovdověly a zatím či už se znovu nevdaly. Výsledky odhadu podle žen a podle mužů se dosti liší (Tab. 5.10, str. 82). Kdyby bylo zastoupení dětí u jednotlivých žen na venkově v Chrudimském kraji takové, jaké bylo u žen na vsích panství Německý Brod, pak by dětí mladších 12 let žilo na venkově na Chrudimsku 9 943, z toho 652 ve služebném postavení. Při odhadu podle věku mužů by dětí mladších 12 let žilo na chrudimském venkově o 1 876 méně. Děti ve služebném postavení by bylo 538, což představuje větší procentní podíl než z odhadu podle žen.

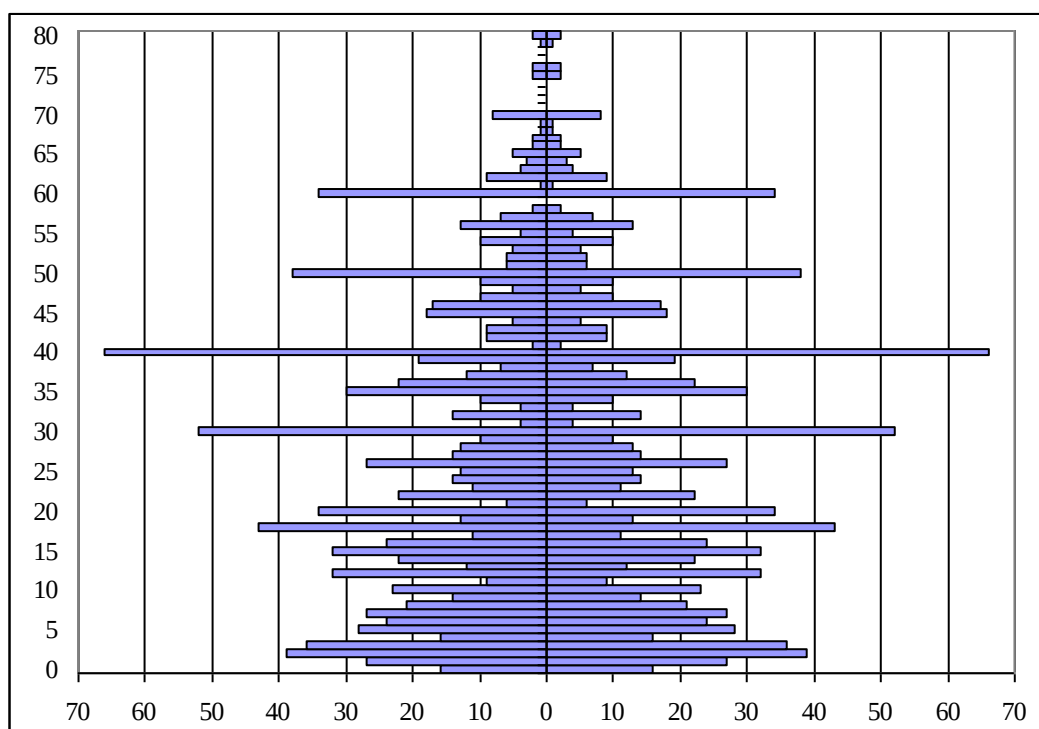
Vytvoříme-li samostatný odhad pro města v Chrudimském kraji analogií s městem Německý Brod a městysem Bělá, pak by ve městech na Chrudimsku žilo 2 785 až 3 066 osob (Tab. 5.11). Jako ve všech předchozích případech byl odhad podle věku ženy vyšší než podle muže. Největší rozdíl je v odhadu dětí mladších jednoho roku, kde odhad podle mužů představuje pouze 61 % odhadu podle žen. V ostatních dětských věkových skupinách se již odhady podle mužů pohybují na 85 až 97 % odhadu podle žen.

Sečteme-li výsledné odhady, které byly vypočteny zvlášť pro město a zvlášť pro venkov (Tab. 5.10 a Tab. 5.11) na Chrudimsku analogií se stejnými typy osídlení na panství Německý Brod, nezískáme stejné hodnoty, jaké byly vypočteny rovnou pro celé Chrudimsko analogií s celým panstvím Německý Brod (Tab. 5.9). Vysvětlení lze hledat v již uváděných rozdílech ve věkové struktuře potenciálních matek a otců na Chrudimsku ve městech i na venkově a ve věkové struktuře mužů a žen, s nimiž žily děti mladší 12 let na Německobrodsku ve městech i na venkově. Další příčinou je rozdílné zastoupení městského a venkovského obyvatelstva v obou regionech.

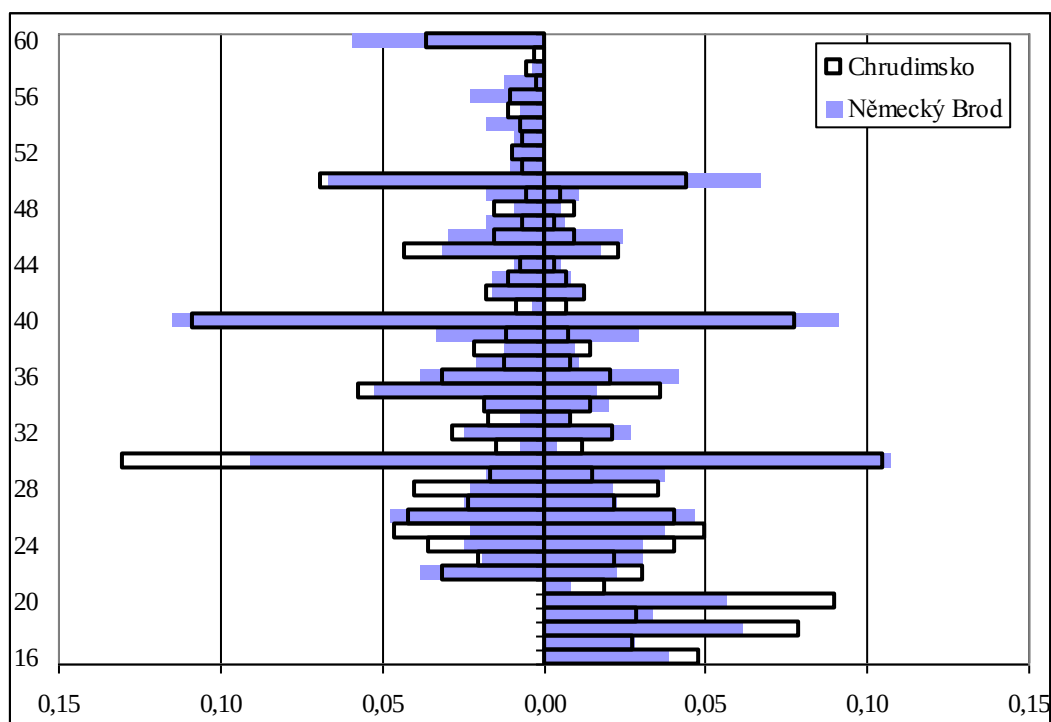
Kontrolní odhady počtu 10 a 11letých bohužel nedávají uspokojivé výsledky. Aplikací počtu 10 a 11letých připadajících na jednu ženu nebo muže na celém panství Německý Brod na věkovou strukturu těch oblastí Chrudimského kraje, v nichž byly děti evidovány již od 10 let, získáme odhad výrazně menší než počet dětí, které zde byly v tomto věku zapsány. Děti ve věku 10 a 11 let registrováno 399, odhadovaný počet je pouze 185 podle muže a 208 podle ženy. Situace se příliš nezlepší ani po započtení 14 % dětí které v této věkové skupině byly ve služebném postavení. Potom se náš odhad posune na 216 dětí podle muže a 242 podle ženy.

V městských oblastech je odhad ještě nižší. Soupisem bylo zachyceno 122 dětí ve věku 10 či 11 let, ale odhadovaný počet 10 a 11letých by při aplikaci počtu 10 a 11letých připadajících na jednu ženu či jednoho muže ve městě Německý Brod a v městyse Bělá byl

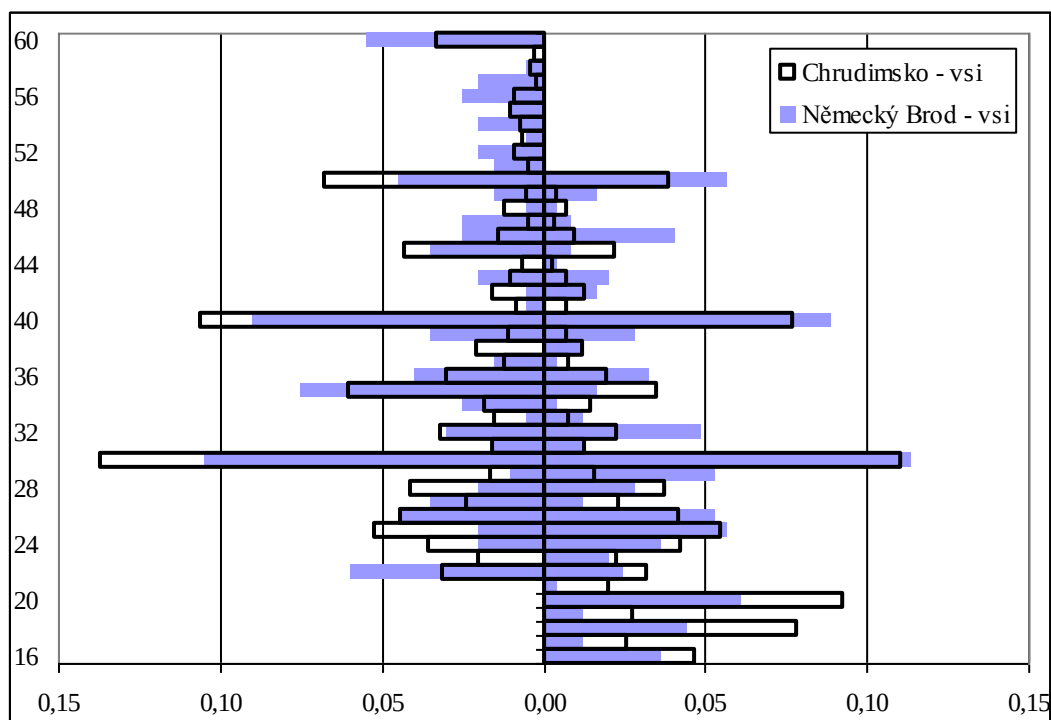
Obr. 5.28: Věková struktura panství Německý Brod v roce 1651

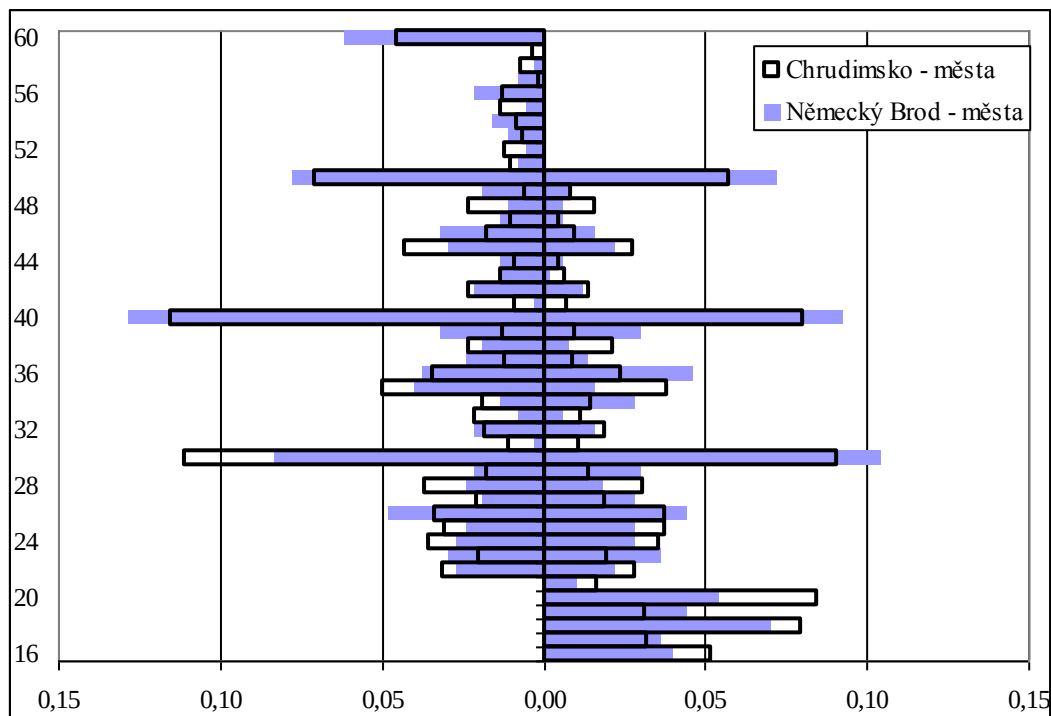
Obr. 5.29: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku a na panství Německý Brod v roce 1651

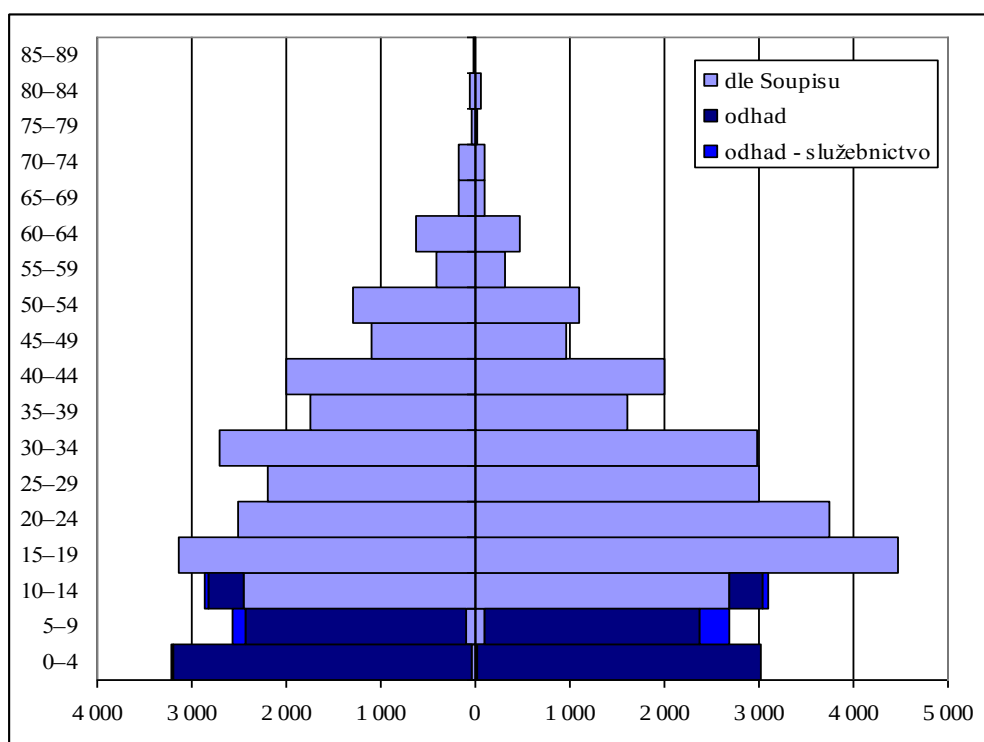
Obr. 5.30: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku-vsi a na panství Německý Brod-vsi v roce 1651

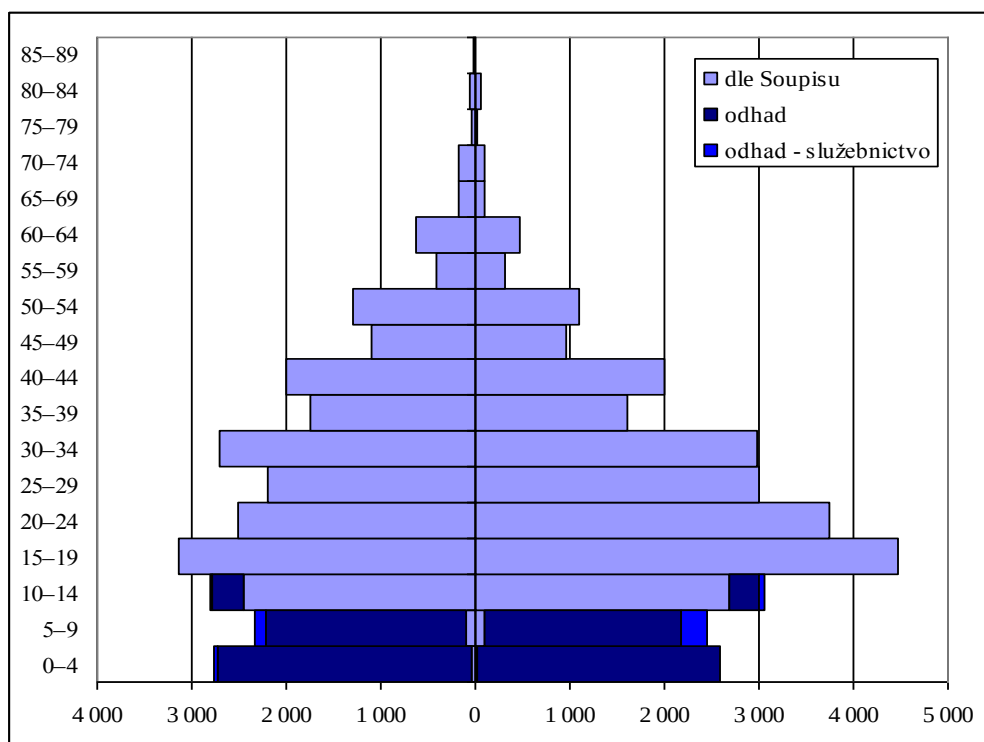
Obr. 5.31: Srovnání relativních věkových struktur potenciálních rodičů na Chrudimsku-města a na panství Německý Brod-města v roce 1651

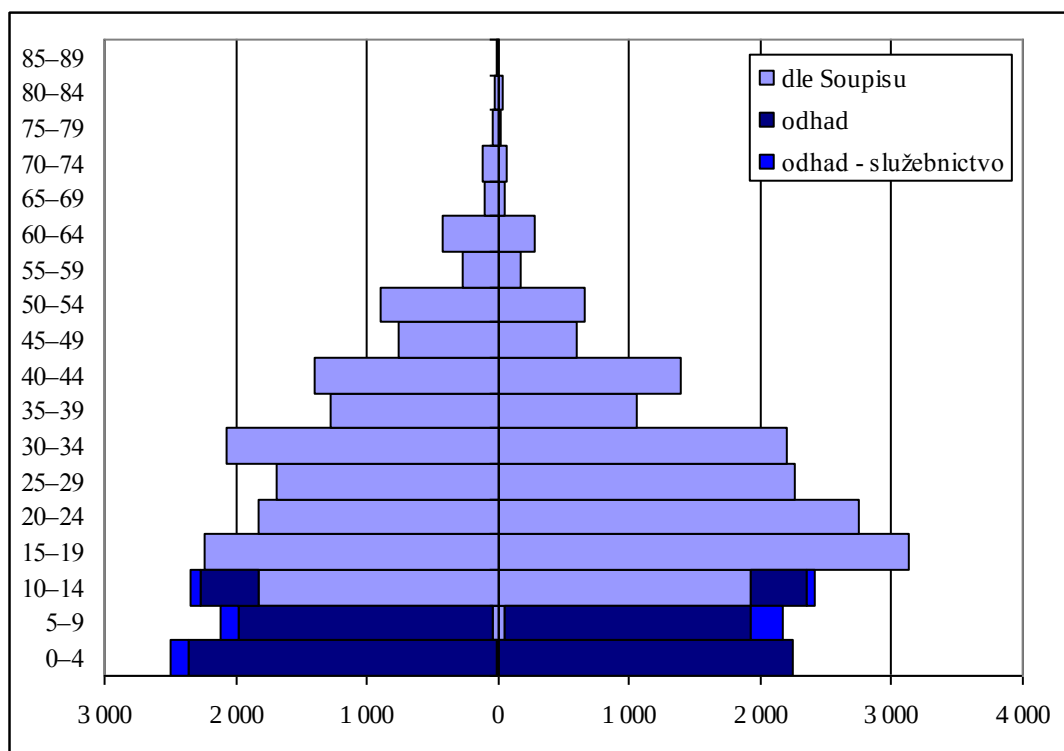
Obr. 5.32: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku podle věku ženy na panství Německý Brod

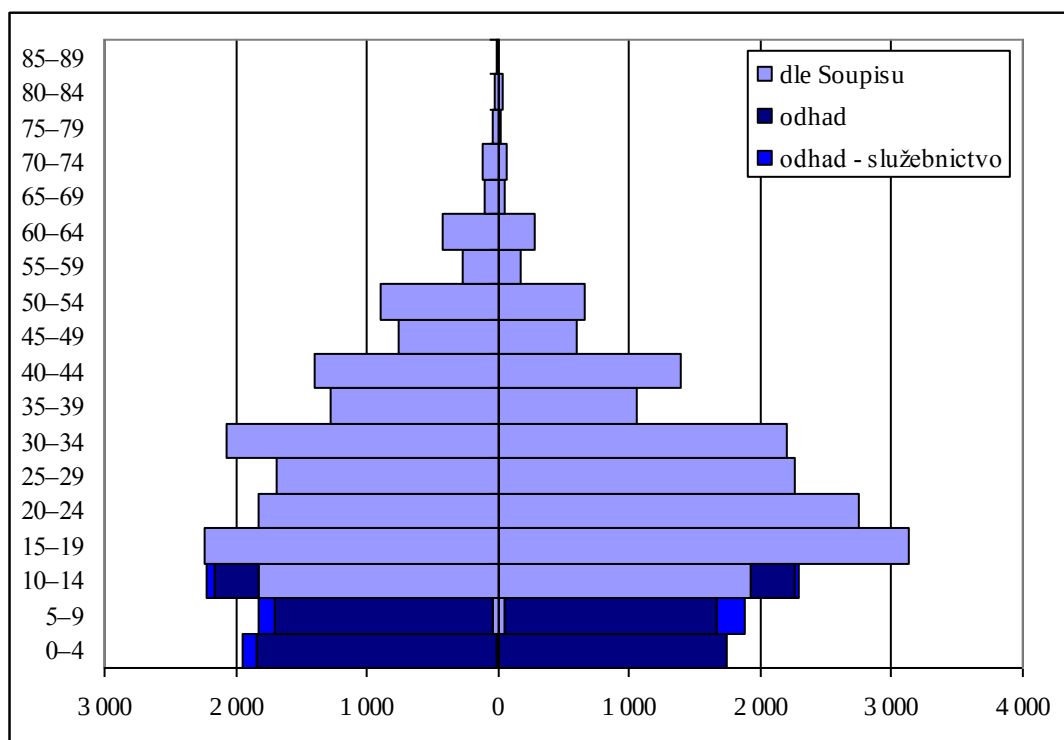
Obr. 5.33: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku podle věku muže na panství Německý Brod

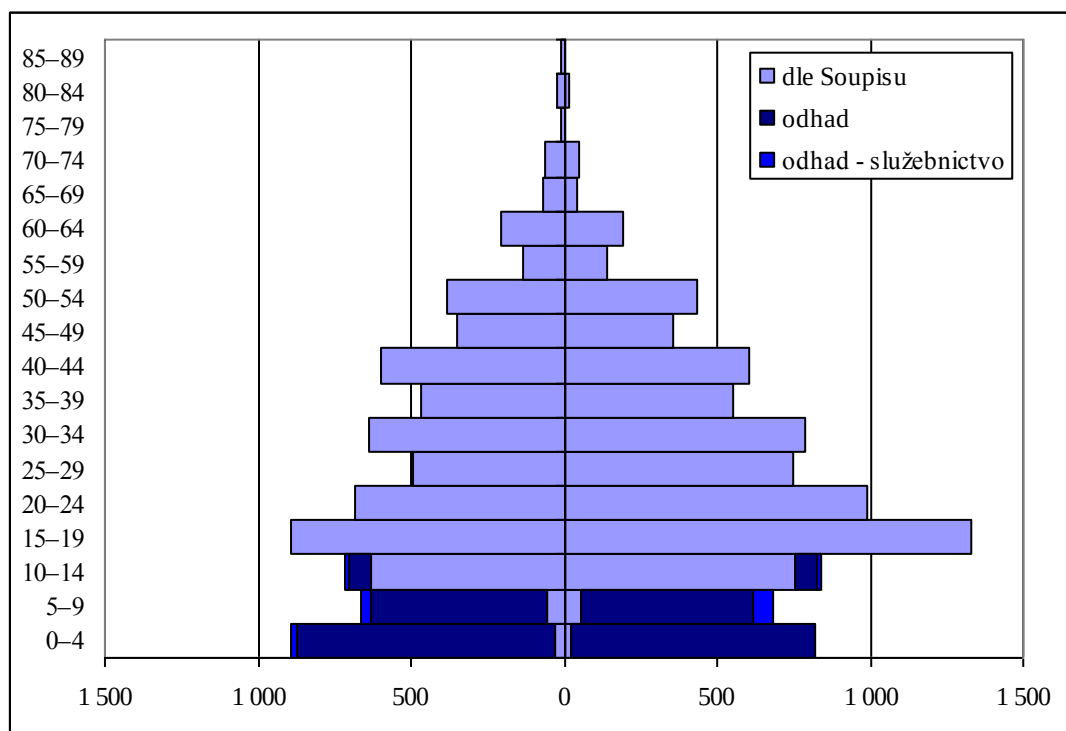
Obr. 5.34: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku ženy na panství Německý Brod-venkov

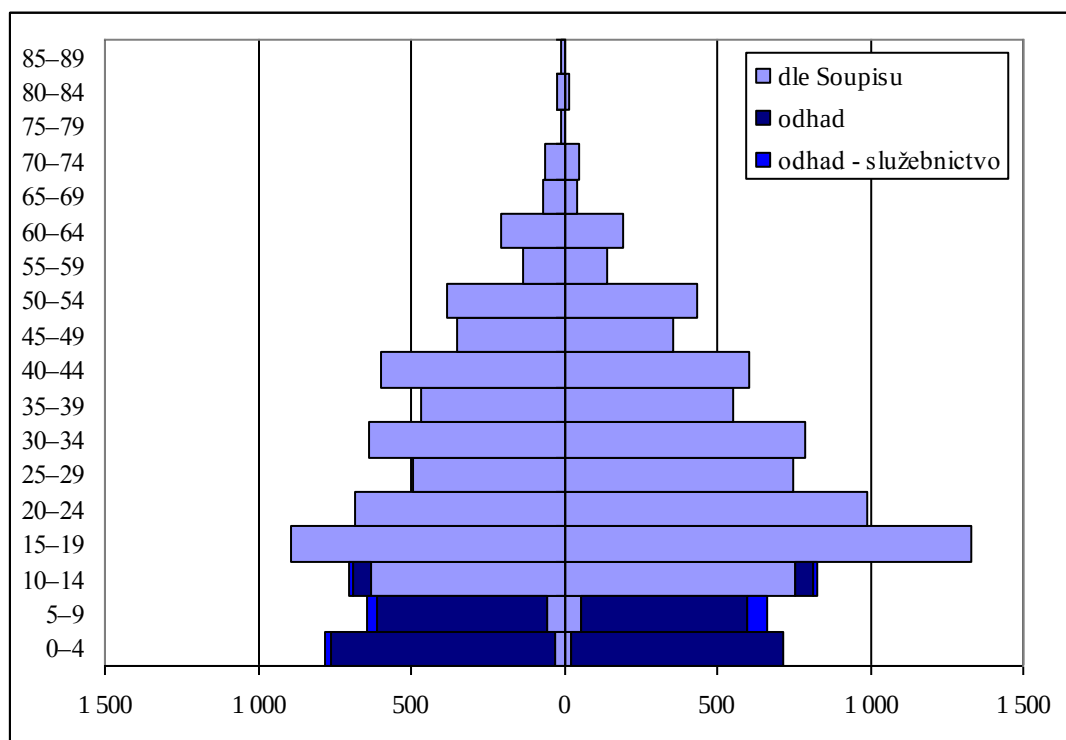
Obr. 5.35: Odhad počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku muže na panství Německý Brod-venkov

Obr. 5.36: Odhad počtu dětí předzповědního věku na Chrudimsku-města podle věku ženy na panství Německý Brod-města

Obr. 5.37: Odhad počtu dětí předzповědního věku na Chrudimsku-města podle věku muže na panství Německý Brod-města

Tab. 5.9: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku podle panství Německý Brod

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem		
Ženy	1 004	5 144	4 604	728	11 481	697	12 178
Muže	685	4 572	4 184	643	10 085	622	10 707

Tab. 5.10: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov podle panství Německý Brod - venkov

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem		
Ženy	1 030	3 572	3 818	871	9 291	652	9 943
Muže	587	2 987	3 283	673	7 530	538	8 068

Tab. 5.11: Výsledky odhadu počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-města podle panství Německý Brod - města

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem		
Ženy	240	1 399	1 138	146	2 923	143	3 066
Muže	149	1 278	1 100	125	2 651	134	2 785

pouze 37, resp. 48. Přičtením dětí ve služebním postavení se odhad příliš nezmění, počty dětí ve věku 10 a 11 let vzrostou na 42 podle muže nebo na 56 podle ženy.

Zdá se, že nejvhodnějšího počtu dosáhneme při aplikaci poměrů z venkovských oblastí panství Německý Brod na venkovské oblasti Chrudimska, v nichž byly děti evidovány od 10 let – takových zde bylo 277. Odhad podle muže po přičtení dětí ve služebním postavení by byl menší o 43 dětí, odhad podle žen pouze o 9 dětí.

5.3.4 Odhad podle Náchodska

Podklady k analogii s Náchodskem jsou převzaty z práce H. Chodounské.¹¹⁸ Na Náchodsku byly děti evidovány ve městech od narození, nebo od 1 roku, nebo od 10 let, nebo od 12 let. Na venkově byly navíc ještě čtyři vsi, kde byly děti evidovány od 2 let. Tyto věkové kategorie ovlivnily i volbu věkových intervalů, v nichž jsou děti sumárně uváděny (Příloha 14 a Příloha 15). Ve venkovských oblastech to byly intervaly 0, 1–2, 3–9 a 10–11, ve městech

¹¹⁸ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PřF UK 2003, str. 85–86.

pak 0, 1–9 a 10–11. Index věkové kumulace uvádí H. Chodounská pouze pro celou oblast Náchodsku: u mužů 2,7 a 2,8 u žen, což by svědčilo o tom, že zaokrouhlování údajů o věku bylo na Náchodsku mírně větší než na Chrudimsku.

Ve srovnání s ostatními odhady dává analogie s Náchodskem nezvykle vysoké výsledky. Kdyby ve vsích na Chrudimsku bylo u žen, u nichž nebyly evidovány děti od narození, takové rozložení dětí jaké bylo ve vsích u žen na Náchodsku, pak by ve vsích na Chrudimsku žilo 18 618 dětí mladších 12 let. Po přičtení 1 531, které by byly ve služebním postavení, by počet chybějících dětí narostl jenom ve venkovských oblastech Chrudimska na 20 149 (Tab. 5.12). Počet dětí ve věku 10 a 11 let ve služebním postavení je téměř jistě nadhodnocen, neboť k jeho výpočtu bylo použito podílu osob ve služebním postavení (zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky) z věkové skupiny 10–14 let. Můžeme se důvodně domnívat, že podíly dětí ve služebním postavení mezi 10 a 11letými byly nižší než mezi 12–14letými.¹¹⁹ Stejně tak bude mírně nadhodnocen odhadovaný počet dětí ve služebním postavení ve věku 3–9 let. Zde byl použit podíl dětí ve služebním postavení z věkové skupiny 5–9letých.

Tab. 5.12: Výsledky odhadu počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-venkov podle Náchodsko-venkov

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–2	3–9	10–11	Celkem		
Ženy	1 877	1 755	13 251	1 735	18 618	1 531	20 149
Muže	2 011	1 525	11 122	1 437	16 095	1 278	17 373

Tab. 5.13: Výsledky odhadu počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku-města podle Náchodsko-města

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku				Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–9	10–11	Celkem		
Ženy	1 051	5 043	666	6 760	275	7 035
Muže	563	3 646	514	4 723	186	4 909

Tab. 5.14: Výsledky odhadu počtu dětí předzpovědního věku na Chrudimsku podle Náchodska

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku				Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem
	0	1–9	10–11	Celkem		
Ženy	2 928	20 049	2 401	25 378	1 806	27 184
Muže	2 574	16 293	1 951	20 818	1 464	22 282

¹¹⁹ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PřF UK, 2003, str. 52 a 54.

Kdybychom odhad chybějící dětské složky ve vsích na Chrudimsku založili na analogii podle mužů ve vsích na Náchodsku, pak by na venkově na Chrudimsku žilo 17 373 dětí mladších 12 let, z toho 1 278 ve služebném postavení (Tab. 5.12).

Rozdíl v odhadovaných počtech dětí podle muže a podle ženy je 2 776 dětí. Rozdíly jsou i v odhadech ve věkových skupinách v dětské složce, ale ne ve všech věkových intervalech je počet odhadovaných dětí podle muže nižší než podle ženy. Počet 0letých by podle muže byl o 134 větší než podle ženy. Ve všech ostatních věkových intervalech jsou odhadované počty chybějících dětí vyšší podle ženy než podle muže. Absolutně největší je pochopitelně rozdíl ve věkovém intervalu 3–9 let, kde by podle ženy bylo o 2 129 dětí více než podle muže. Vezmeme-li za základ odhad podle muže (věková struktura mužů měla podle H. Choudounské¹²⁰ nižší index věkové kumulace), pak odhadovaný počet dětí ve věku 10–11 let podle žen je o 21 % větší než podle mužů.

Zbývá ještě se rozhodnout jakým způsobem transformovat věkové intervaly použité k odhadu chybějící dětské složky populace do pětiletých věkových skupin, abychom vytvořily věkovou strukturu, kterou by bylo možné srovnávat s ostatními odhady. Opět byla použita analogie s venkovským prostředím Náchodska, kde děti 0–4leté představovaly 52 % dětí z věkové skupiny 0–9letých¹²¹ (Obr. 5.38 a Obr. 5.39).

Ve městech Chrudimského kraje bychom analogií podle zastoupení dětí mladších 12 let v rodinách mužů a žen ve městech na Náchodsku dospěli k počtu 4 909 dětí 11letých a mladších podle muže a 7 035 podle ženy (Tab. 5.13). Rozdíly se opět zdají být podezřele velké. Největší shody dosáhly oba odhady pro věkovou skupinu 10–11letých dětí, kde je rozdíl podle muže a podle ženy 152 dětí, resp. odhad podle ženy se od odhadu podle muže liší o necelých 30 %. Největší rozdíl je v odhadu počtu 0letých. Zde je odhadovaný počet dětí podle ženy o 89 % větší než podle muže (Obr. 5.40 a Obr. 5.41).

Uváděné výsledky jsou pouze přenesením poměrů ze vsí a měst Náchodska, v nichž byly děti evidovány od narození. Je třeba vzít v úvahu, že je opět jedná o oblasti s odlišným průběhem třicetileté války než jaký byl v Chrudimském kraji a s odlišným dopadem válečných událostí na obyvatelstvo. Obce, v nichž byly děti zapisovány od narození, byly většinou z jižní úrodnější části Náchodska velmi poničené válkou, z panství Opočno a Nové Město nad Metují. V Novém Městě nad Metují v letech 1626 a 1636 vypukl požár, roku 1631 je dobývali Sasové, roku 1639 ho zapálilo a drancovalo švédské vojsko Banérovo, v letech

¹²⁰ Choudounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PřF UK 2003, str. 25.

¹²¹ Choudounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PřF UK 2003, str. 27.

1645 a 1648 bylo opět ve švédském obležení. Během selského povstání roku 1628 zde bylo vypáleno předměstí, výbuch zničil jedno křídlo zámku a město bylo dobýváno Donem Martinem de Huertou. Berní rula z roku 1654 udává, že zde bylo 28,6 % domů pustých. Opuštěné usedlosti a domy osidlovaly spíše mladé rodiny s dětmi, což mohlo být příčinou, že podíl dětí zde mohl být o něco vyšší, než v jiných částech Náchodska. Ostatní města byla válkou zasažena mnohem méně.¹²²

Je nutné připustit jako oprávněnou domněnku, že v oblastech, v nichž byly děti evidovány od narození a z nichž byly získány průměrné počty dětí daného věku podle věku žen a mužů, mohl být podíl dětí mladších 12 let na celkové populaci vyšší než v ostatních částech Náchodska. Také je možné, že kvůli zaokrouhlování mohl být podobně jako v jiných oblastech počet 0letých dětí uměle snížen, neboť některé z nich mohly být uváděny jako 1leté.

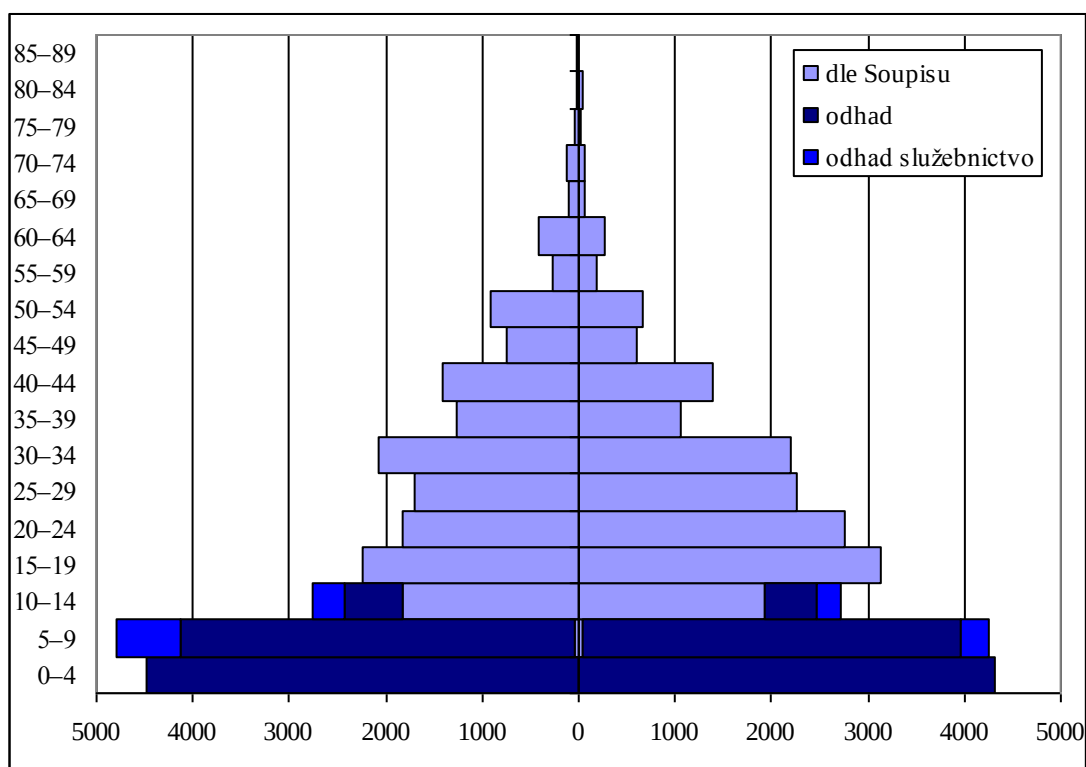
Po sečtení odhadů učiněných na základě přepokládané podobnosti Chrudimska-venkov s Náchodskem-venkov a Chrudimska-města s Náchodskem-města by se počet dětí mladších 12 let pohyboval v rozmezí od 22 282 při odhadech podle mužů až po 27 174 při odhadech podle žen (Tab. 5.14).

Protože je nepravděpodobné, že by na Náchodsku byla během let 1641–1651 o tolik vyšší porodnost než v jiných regionech, zdá se tedy, že volba intervalů v dětském věku může značně ovlivnit výsledky odhadu. Proto by bylo účelné spočítat na vybraných oblastech odhady důsledně pro jednoleté věkové intervaly jak dětí, tak i mužů a žen a ty následně porovnat s odhady již spočtenými podle jednoletých věkových intervalů mužů a žen avšak pětiletých intervalů u dětí.

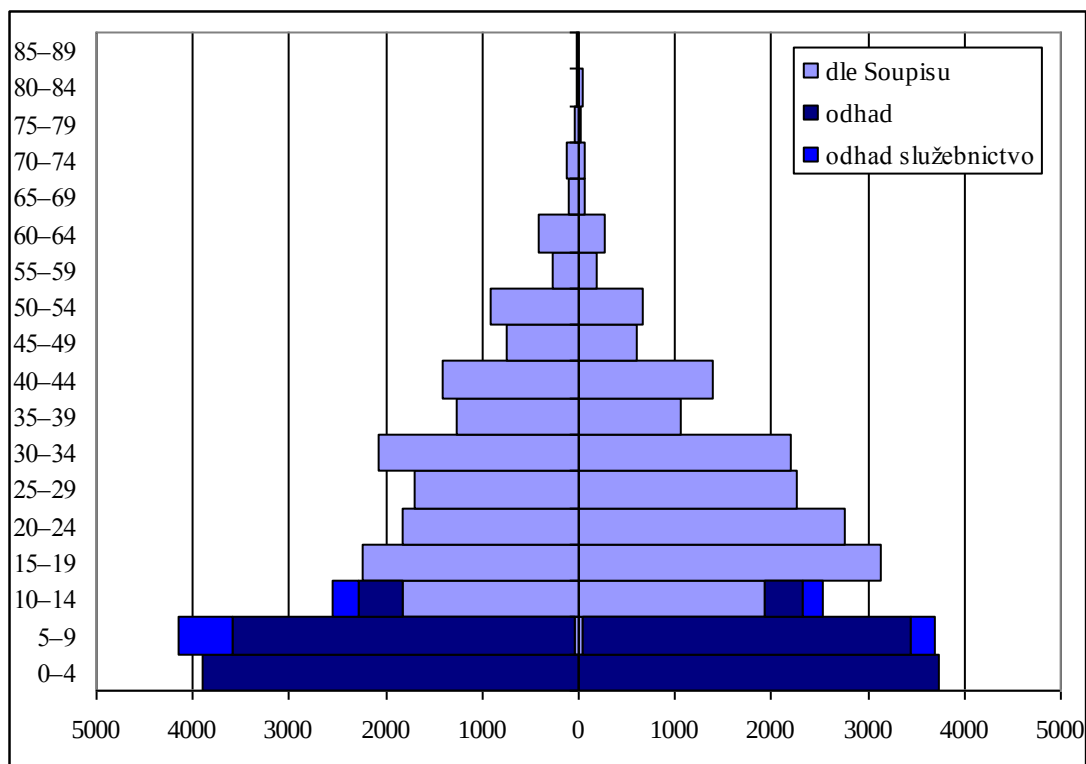
Podobně jako v předchozích odhadech i zde vypočteme kontrolní odhad pouze za ty oblasti, v nichž byly na Chrudimsku děti evidovány již od 10 let. Ve venkovských oblastech bylo evidováno 277 dětí ve věku 10 a 11 let. Analogicky k venkovským oblastem Náchodska by jich na Chrudimsku mělo být zaznamenáno podle muže 423 a podle ženy 498. Zbývá ještě zahrnout do odhadu děti ve služebném postavení. Když použijeme podíl dětí, které ve věku 10–14 let byly na Náchodsku ve služebném postavení, pak bude odhad jistě nadhodnocen, neboť jak již bylo řečeno výše, podíl dětí ve služebném postavení byl mezi 10 a 11letými nižší než mezi 12–14letými. Pokud bychom připustili, že podíl dětí ve služebném postavení mezi 10–14letými byl vhodný i pro 10 a 11leté, pak by v těch částech venkova na Chrudimsku, v nichž byly děti evidovány od 10 let, žilo 634–732 dětí ve věku 10 a 11 let, což je více než dvojnásobek registrovaného počtu.

¹²² Kuča, K: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. díl, Praha 1996, str. 518–519 a 658–664; 2. díl, Praha 1997, str. 570–580; 4. díl, Praha 2000, str. 234–249 a 412–431.

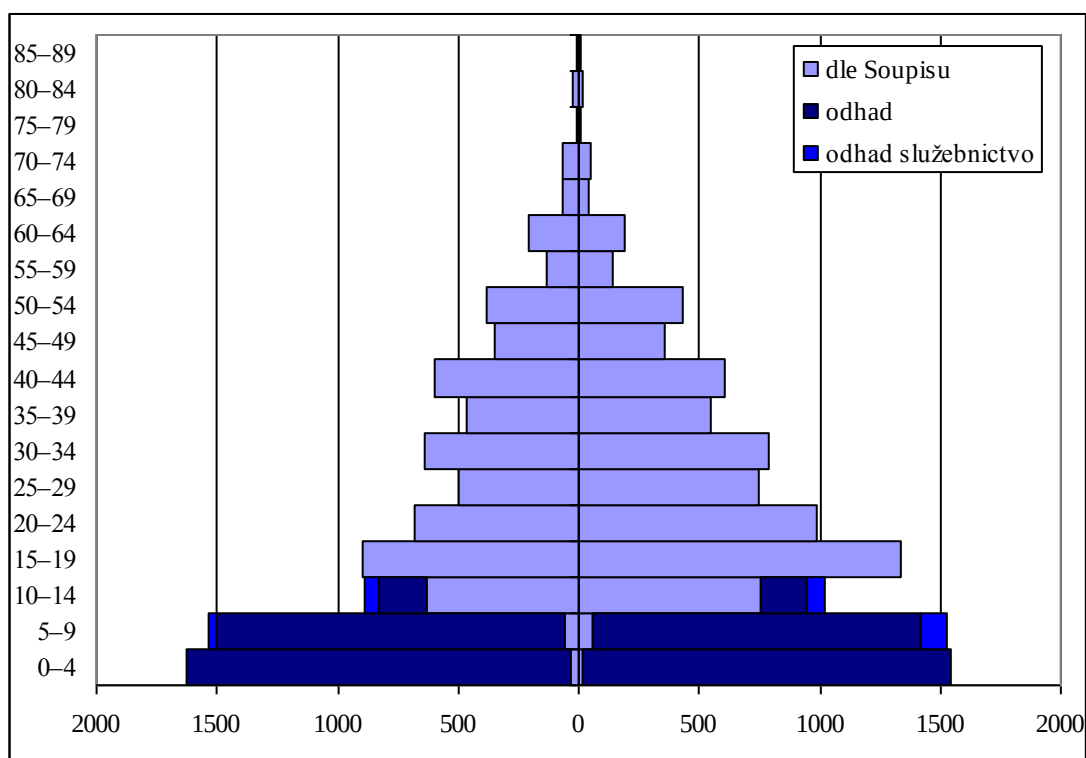
Obr. 5.38: Odhad počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku ženy na Náchodsku-venkov

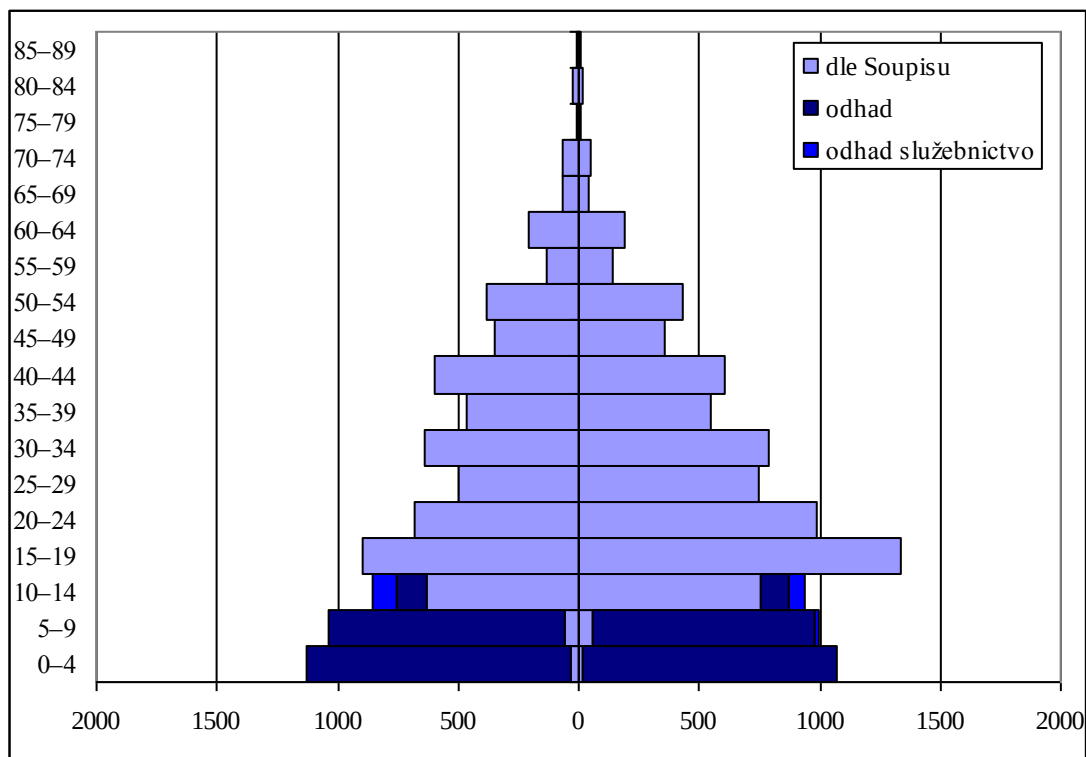
Obr. 5.39: Odhad počtu dětí předzपovědního věku na Chrudimsku-venkov podle věku muže na Náchodsku-venkov

Obr. 5.40: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku-města podle věku ženy na Náchodsku-města

Obr. 5.41: Odhad počtu dětí předzpvědního věku na Chrudimsku-města podle věku muže na Náchodsku-města

Ve městech na Chrudimsku bylo registrováno 122 dětí 10 a 11letých. Odhad učiněný na základě předpokládané podobnosti s Náchodskem by udával 171 nebo 212 takto starých dětí. Už bez zahrnutí podílu dětí ve služebném postavení je odhad vysoký. Když zahrneme i podíly dětí ve služebném postavení, pak se odhad zvýší na 266 dětí 10 a 11letých podle věku muže a 314 podle věku ženy.

5.3.5 Porovnání odhadů

Srovnání výsledků odhadů počtů dětí na Chrudimsku (bez panství Bystrá a Čankovice, na němž nebyl zapsán věk) získaných dle předpokladu, že stejně staré ženy či stejně staří muži měli v oblastech, v nichž děti nebyly evidovány, stejný počet shodně starých dětí jako v oblastech, kde byly děti evidovány již od narození, ukazuje výrazné rozdíly, a tak tento předpoklad je pravděpodobně nesprávný. Z toho důvodu nemá asi smysl pokoušet se jej dále ověřovat volbou dalších a dalších lokalit.

Různé výsledky odhadu dětské složky populace učiněné podle analogie s výše uvedenými vybranými oblastmi mohou být vysvětleny nejen objektivně odlišnou věkovou strukturou zkoumané oblasti a oblastí, jež byly použity k odhadu, ale také jinou či jinak velkou systematickou chybou zaokrouhlovací. Každý písař mohl při vyhotovování soupisu postupovat v intencích nařízení individuálně a mít jiné tendence k zapisování věku osob, které jej neznali či které neznal on sám osobně a jejichž věk jenom hádal. Na větším území, jako bylo Chrudimsko, na němž soupis vyhotovovalo více písařů z jednotlivých panství, tak mohly být tyto chyby zčásti eliminovány.

Analogií s panstvím Radenín a Choustník bychom dospěli tomu, že počet obyvatel na Chrudimsku by se v době pořízení Soupisu pohyboval mezi 58 100 (dětí mladší 12 let odhadované podle mužů) a 59 227 (dětí mladší 12 let odhadované podle žen). Kdybychom připustili podobnost Chrudimska s panstvím Rokycany, pak by se počet obyvatel žijících na Chrudimsku pohyboval ve velmi úzkém rozpětí od 56 942 do 57 420. Odhad podle panství Německý Brod by byl nižší než předchozí dva zmíněné odhady, ale rozdíl mezi odhadem podle věku muže a podle věku ženy by byl větší: 54 106 podle věku muže a o 1 471 více podle věku ženy. Celkový počet obyvatel žijících na území Chrudimského kraje by se při aplikaci analogie dětí mladších 12 let žijících v domácnostech mužů a žen v postavení syna či dcery na Náchodsku i po zahrnutí těch dětí, které v tomto věku už byly ve služebném postavení, pohyboval mezi 65 681 a 70 583. Celkové rozpětí všech uváděných odhadů

představuje 16 477 osob, což je 30 % nejnižšího odhadu nebo 23 % nejvyššího odhadu (Tab. 5.15).

Významné rozdíly jsou i ve věkové struktuře chybějícího počtu dětí v jednotlivých odhadech. Zastoupení 0letých by se potom pohybovalo od 1,2 do 4,1 % z celkového počtu obyvatel. Rozdíly jsou pochopitelně i v zastoupení 0letých v odhadech založených na stejném panství. Samozřejmě ten z odhadů, který je v absolutním počtu nižší, tak bude mít i nižší procentní podíl dětí mladších 12 let z celkového počtu obyvatel, protože ke všem odhadům je přičítán stejný počet osob, které již byly Soupisem registrovány. Největší rozdíly bychom našli v podílech dětí ve věku 1–9 let z celkového předpokládaného počtu obyvatel Chrudimského kraje (interval 1–9 let byl zvolen z důvodu srovnatelnosti všech odhadů s odhadem podle Náchodska). Tato skutečnost by neměla být překvapivá, protože se jedná o podstatnou část z odhadovaného intervalu 0–11letých.

Tab. 5.15: Počet obyvatel na Chrudimsku – porovnání odhadů

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem dětí mladších 12 let	Evidování soupisem starší 12 let	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem				
podle panství Radenín a Choustník									
Ženy	1 632	6 100	6 878	1 015	15 625	203	15 828	43 399	59 227
Muže	1 712	5 064	6 395	1 275	14 446	255	14 701	43 399	58 100
podle panství Rokycany									
Ženy	1 191	5 852	4 705	1 560	13 309	712	14 021	43 399	57 420
Muže	1 132	5 982	4 693	1 091	12 897	646	13 543	43 399	56 942
podle panství Německý Brod									
Ženy	1 004	5 144	4 604	728	11 481	697	12 178	43 399	55 577
Muže	685	4 572	4 184	643	10 085	622	10 707	43 399	54 106
podle Náchodska									
Ženy	2 928	20 049		2 401	25 378	1 806	27 184	43 399	70 583
Muže	2 574	16 293		1 951	20 818	1 464	22 282	43 399	65 681

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

U odhadů podle panství Radenín a Choustník a u odhadů podle Náchodska jsou počty osob ve věkové skupině 5–9 vyšší než počty osob ve věku 10–14 let, přičemž ale v této věkové skupině se již kombinují jak údaje z odhadu, tak i z počtu osob Soupisem registrovaných (Obr. 5.17, Obr. 5.18, Obr. 5.38, Obr. 5.39, Obr. 5.40 a Obr. 5.41).

Nelze si taktéž nepovšimnout značného rozdílu v odhadu počtu dětí předzपovědního věku, které už nebydlely v domě svých rodičů, ale byly ve služebním postavení. Při odhadu podle panství Rokycany a podle panství Německý Brod by jich na území Chrudimského kraje bylo 4krát až 5krát více než při odhadu podle panství Radenín a Choustník. Můžeme tedy

konstatovat, že na těchto dvou vybraných komorních panstvích děti odcházely z domova dříve než tomu bylo na panství Radenín a Choustník. Tyto dřívější odchody do služby mohly být v případě Rokycanska vynuceny velkým válečným zpusťšením. V případě Náchodska nelze zapomenout na jisté nadhodnocení zastoupení dětí ve služebném postavení v odhadu podle Náchodska.

Celkový odhadovaný počet dětí mladších 12 let žijících ve venkovských oblastech Chrudimského kraje za předpokladů podobnosti s panstvím Radenín a Choustník nebo s venkovskými oblastmi panství Německý Brod se od sebe příliš neliší (Tab. 5.16). Celkový rozdíl v těchto čtyřech odhadech je 3 337 osob při odhadu podle ženy na panství Radenín a Choustník a podle muže na Rokycansku. Při porovnání odhadů založených na analogii se stejným pohlavím dosahuje větší shody odhad podle věku ženy než podle věku muže. Ve věkové struktuře již taková shoda nepanuje. Největší rozdíl (v relativním vyjádření) je v odhadu počtu 0letých, přičemž při odhadu podle muže na panství Německý Brod-venkov by 0leté děti na Chrudimsku představovaly pouze 1,5 % z celkového předpokládaného počtu obyvatel Chrudimského kraje (bez panství Bystrá a Čankovice), kdežto při odhadu podle muže na panství Radenín a Choustník by tvořily 3 %. Odhad podle Náchodska-venkov převyšuje oba předchozí odhady zhruba o 9 tisíc osob.

Tab. 5.16: Počet obyvatel na Chrudimsku-venkov – porovnání odhadů

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem	Evidování soupisem starší 12 let	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem				
podle panství Radenín a Choustník									
Ženy	1 202	4 422	4 917	720	11 261	144	11 405	30 998	42 403
Muže	1 269	3 736	4 625	906	10 536	181	10 717	30 998	41 715
podle Německý Brod-venkov									
Ženy	1 030	3 572	3 818	871	9 291	652	9 943	30 998	40 941
Muže	587	2 987	3 283	673	7 530	538	8 068	30 998	39 066
podle Náchodsko-venkov									
Ženy	1 877	15 006		1 735	18 618	1 531	20 149	30 998	51 147
Muže	2 011	12 647		1 437	16 095	1 278	17 373	30 998	48 371

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Největší shody ze všech posuzovaných odhadů bylo dosaženo při odhadu počtu dětí předzpvědního věku žijících ve městech na základě analogie s městem Rokycany a městem Německý Brod společně s městysem Bělá (Tab. 5.17), zejména porovnáváme-li odhady podle analogie se stejným pohlavím a nikoli pouze bez ohledu na pohlaví. Odhad počtu dětí předzpvědního věku se při odhadu založeném na předpokládané podobnosti počtu dětí

v rodinách u stejně starých žen v Rokycanech jako ve městech Chrudimského kraje a počtu dětí v rodinách u stejně starých žen a v městě Německý Brod a městyse Bělá jako ve městech na Chrudimsku liší o 328 dětí. V případě předpokládané podobnosti s počtem dětí v domácnostech u mužů je sice celkový odhadovaný počet nižší než v případě žen, ale shoda obou odhadů je vyšší – liší se pouze o 103 dětí. Největší nesoulad je v odhadovaném počtu 10–11letých. Odhad podle Rokycan je dvakrát až třikrát vyšší než podle panství Radenín a Choustník. Odhad podle Náchodska je oproti odhadu podle panství Radenín a Choustník a podle panství Německý Brod téměř dvojnásobný.

Tab. 5.17: Počet obyvatel na Chrudimsku-města – porovnání odhadů

Odhad podle	Odhadovaný počet dětí ve věku					Odhad. počet dětí ve služeb. postavení	Celkem	Evidování soupisem starší 12 let	Celkem
	0	1–4	5–9	10–11	Celkem				
podle města Rokycany									
Ženy	306	1 245	1 249	407	3 208	186	3 394	12 401	15 795
Muže	318	1 133	1 006	286	2 743	145	2 888	12 401	15 289
podle Německý Brod-města									
Ženy	240	1 399	1 138	146	2 923	143	3 066	12 401	15 467
Muže	149	1 278	1 100	125	2 651	134	2 785	12 401	15 186
podle Náchodsko-města									
Ženy	1 051	5 043		666	6 760	275	7 035	12 401	19 436
Muže	563	3 646		514	4 723	186	4 909	12 401	17 310

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

5.3.6 Odhady založené na procentních podílech dětí mladších 12 let

Opusťme nyní sofistikovanou metodu per analogiam, jejíž výsledky se ukazují být přinejmenším sporné, a vraťme se k odhadům založeným na procentním zastoupení jednotlivých věkových skupin, jak již s nimi pracovali i jiní autoři.

J. V. Šimák¹²³ navrhoval pro dobu po třicetileté válce počítat na děti 20–25 %, A. Filáček¹²⁴ 28,5 %, O. Placht¹²⁵ 28 %. V těchto odhadech se však promítala znalost věkové struktury populace Čech v 19. století. Tato věková struktura ale již byla výsledkem jiného typu reprodukce. Ve srovnání se 17. stoletím byl vyšší věk při sňatku, populace procházela demografickou revolucí (snižování porodnosti a úmrtnosti) a také 19. století bylo obdobím bez velkých válečných konfliktů, které by poznamenaly věkovou strukturu obyvatel Čech.

¹²³ Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1678–1725. Praha 1909–1938, Úvod, str.10.

¹²⁴ Filáček, A.: Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. In: ČDV XIII, 1926, str.152.

¹²⁵ Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století. Praha 1957, str. 126–133.

R. Schreiber,¹²⁶ k jehož odhadu se přiklání i E. Maur, dospěl k číslům vyšším, a to 30,8 %.¹²⁷ Při odhadování podílu dětí předz povědního věku nelze opomenout rozdíly mezi městem a venkovem. Ve městech bylo i vlivem přílivu sloužících z venkova dětí procentuálně méně, zatímco na venkově bývalo dětí procentuálně více (Obr. 5.4, str. 44). Podíl dětí mladších 12 let Schreiber ve městě odhadoval nejvýše na 28 % a na venkově asi 32,5 %. E. Maur také upozornil na rozdíl v podílu dětí předz povědního věku mezi oblastmi hodně poškozenými válkou a poté nově osidlovanými, kam přicházeli převážně mladí lidé, a mezi oblastmi, jichž se válka příliš nedotkla. Pro odhad počtu dětí do 12 let pak navrhoval použít koeficientů znamenajících jejich podílové zastoupení ve městě 28 %, na venkově 31 % a na nově osídleném venkově 33 %. Pro odhad počtu dětí mladších 10 let to bylo 25 %, respektive 27 %, respektive 31 %.¹²⁸

Podle nižšího z Šimákových odhadů by v Chrudimském kraji (bez panství Bystrá a Čankovice) žilo 54 249 osob, podle vyššího odhadu by to bylo 57 865 (Tab. 5.18). A. Filáček a O. Placht předpokládali takřka shodné zastoupení dětí v populaci, a tak se počet obyvatel Chrudimského kraje, k němuž jsme dospěli v těchto dvou odhadech, liší pouze o 442 osob. Podle Schreibera už je možné odhadovat nejen celkový počet obyvatel kraje, kterých by bylo 62 715, ale z jeho odhadů můžeme zjistit i počet obyvatel na venkově (45 923) a ve městech (17 224). Součet obyvatel z měst a venkova se neshoduje s celkovým počtem obyvatel kraje, protože zastoupení dětí ve městech a na venkově bylo rozdílné. E. Maur dospěl pro městskou populaci ke stejnému podílu dětí jako R. Schreiber, v případě venkovské populace se domníval, že podíl dětí je ve srovnání s odhadem Schreiberovým o půl procenta nižší, takže by v tomto případě na Chrudimsku žilo 45 585 osob.

Sloupec „celkem“ v Tab. 5.18 není součtem ze sloupců „celkem-venkov“ a „celkem-města,“ protože ve městě a na venkově byl rozdílný podíl dětí mladších 12 let. Celkové zastoupení dětí mladších 12 ve vybraných lokalitách je tak váženým aritmetickým průměrem zastoupení dětí mladších 12 let ve městech a na venkově, kde váhy představují podíl venkovského a městského obyvatelstva ve vybrané oblasti.

Další odhady jsou založeny na skutečném podílu dětí mladších 12 let, které žily na panství Radenín a Choustník, na panství Rokycany a na panství Německý Brod. Na panství Radenín a Choustník představovaly děti mladší 12 let 27,5 %, počet obyvatel Chrudimského

¹²⁶ Schreiber, R.: *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege*. Praha 1935, str. 104–107.

¹²⁷ Maur, E.: *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*. In: *ČSČH XIX*, 1971, str. 860.

¹²⁸ Maur, E.: *Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté*. In: *AUC – Phil. et Hist.* 3, 1972, str. 29–30.

kraje (stále bez panství Bystrá a Čankovice) by byl 60 717. Na tomto panství nebylo žádné město, takže stejný podíl dětí můžeme využít i pro zjištění počtu osob, které žily na venkovských oblastech Chrudimska: bylo by jich 43 368.

Tab. 5.18: Odhady založené na procentních podílech dětí mladších 12 let pro Chrudimský kraj

Odhad podle	Odhad děti mladší 12 let	Starší 12 let podle Soupisu	Celkem	Odhad děti mladší 12 let	Starší 12 let podle Soupisu	Celkem	Odhad děti mladší 12 let	Starší 12 let podle Soupisu	Celkem			
	venkov			města			celkem					
Šimák I ¹							10 850	43 399	54 249			
Šimák II ¹							14 466	43 399	57 865			
Filáček ²							17 299	43 399	60 698			
Placht ³							16 877	43 399	60 276			
Schreiber ⁴	14 925	30 998	45 923	4 823	12 401	17 224	19 316	43 399	62 715			
Maur ⁵	14 587	30 998	45 585	4 823	12 401	17 224						
panství Radenin a Choustník	12 370	30 998	43 368				17 318	43 399	60 717			
panství Rokycany				3 835	12 401	16 236	16 064	43 399	59 463			
panství Německý Brod	9 464	30 998	40 462	3 786	12 401	16 187	14 315	43 399	57 714			

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice, na němž bylo zapsáno 1 958 osob, a bez dalších 146 osob, u nichž nebyl uveden věk.

¹Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1678–1725, Praha 1930–1937, Úvod, str.10.

²Filáček, A.: Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. In: ČDV XIII, 1926, str.152.

³Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století. Praha 1957, str. 126–133.

⁴Schreiber, R.: Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege. Praha 1935, str. 104–107.

⁵Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC Phil. et Hist. 3,1972,str. 30.

Soupisem bylo v Chrudimském kraji registrováno 43 399 osob, u nichž je uvedeno stáří 12 let či vyšší, což podle analogie s panstvím Rokycany činilo 73 % celkového počtu obyvatel. Na Chrudimsku by podle předpokládané podobnosti s rokycanským panstvím žilo 59 463 osob. Vyjdeme-li z předpokládané podobnosti města Rokycany, kde na děti mladší 12 let připadalo 23,6 % z celkového počtu obyvatel, a měst v Chrudimském kraji, pak by ve městech Chrudimského kraje žilo 16 236 obyvatel. Vytvoření podobného odhadu pro venkovské oblasti není relevantní, neboť na celém rokycanském panství žilo pouze 561 osob na vsích, a činit analogické závěry z tak malého vzorku by mohlo být značně zkreslující.

Na panství Německý Brod na děti připadalo 24,8 %. Kdyby byl podíl dětí na Chrudimsku stejný jako na Německobrodsku, pak by v Chrudimském kraji žilo 57 714 osob. Ve městě Německý Brod a v městyse Bělá představovaly děti 23,6 %, na Chrudimsku by pak ve městech žilo 16 187. Děti ve vsích na panství Německý Brod bylo 234 (27,4 % z venkovské populace). Aplikujeme-li tentýž podíl na vsi na Chrudimsku, pak by zde žilo 40 462 osob.

Rozdíly v předpokládané velikosti populace Chrudimského kraje (bez panství Bystrá a Čankovice) jsou tedy ve výsledcích jednotlivých odhadů poměrně velké. Vezmeme-li jako základ největší ze všech odhadů,¹²⁹ kterým jsme dospěli k předpokládanému počtu obyvatel Chrudimského kraje 62 715, pak nejmenší odhad 54 249, který byl učiněn podle nižšího z Šimákových předpokladů,¹³⁰ je menší o 13,5 % (Tab. 5.18). Rozdíly v odhadech celkového počtu obyvatel Chrudimského kraje učiněných podle skutečného zastoupení dětí mladších 12 let na vybraných panstvích Radenín a Choustník, Rokycany a Německý Brod a přičtením na Chrudimsku Soupisem registrovaného počtu 12letých a starších (takových bylo 43 399) jsou poměrně malé. Na panství Radenín a Choustník bylo dětí mladší 12 let 28,5 % z celkového počtu zde evidovaných osob, na panství Rokycany to bylo 27 % a na panství Německý Brod 24,8 %. Pro Náchodsko bohužel nejsou v práci H. Chodounské¹³¹ potřebné údaje k dispozici. V absolutním vyjádření by se počet obyvatel Chrudimského kraje lišil o 3 003 osob, od 57 714 osob při předpokladu stejného podílu dětí mladších 12 let na Chrudimsku stejně jako na panství Německý Brod, až po 60 717, předpokládáme-li stejné zastoupení dětí, kterým ještě nebylo 12 let, jaké bylo na panství Radenín a Choustník.

Největší shodu vykazují odhady počtu dětí mladších 12 ve městech založené na skutečném procentním podílu dětí předzपovědního věku ve městě Rokycany a ve městech na panství Německý Brod. Rozdíl v podílu dětí mladších 12 let z celkového počtu obyvatel byl totiž v těchto lokalitách, které byly použity jako vzor, minimální – pouhé dvě desetiny procenta: 23,4 % a 23,6 %. Počet obyvatel měst na Chrudimsku učiněný podle Schreiberova resp. Maurova předpokladu¹³² je již větší – 17 224 osob.

Odhady počtu obyvatel žijících ve venkovských oblastech Chrudimského kraje vykazují mezi sebou menší shodu než tomu bylo v případě městských oblastí. Podle Schreibera by na Chrudimsku žilo 46 050 osob, při podobnosti s panstvím Radenín a Choustník by to bylo 43 488 osob, a pokud použijeme podíl dětí mladších 12 let žijících na panství Německý Brod, pak by na Chrudimsku žilo 40 575 osob.

Výše uváděné odhady nezahrnovaly panství Bystrá a Čankovice, na němž nebyl u zapsaných osob uveden věk. Není tedy zcela zřejmé, zdali zde soupis zachycuje i děti mladší 12 let. Podle zastoupení osob v postavení syn či dcera se zdá, že nikoliv, ale nelze říci,

¹²⁹ Učiněný podle předpokladu R. Schreibera, že děti předzपovědního věku představovaly v populaci 30,8 %. Schreiber, R.: *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege*. Praha 1935, str. 104–107.

¹³⁰ Podíl dětí předzपovědního věku byl 20 %. Šimák, J. V.: *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1678–1725*, Praha 1909–1938, Úvod, str. 10.

¹³¹ Chodounská, H.: *Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století*. DP PřF UK 2003.

¹³² R. Schreiber i E. Maur předpokládali, že děti mladší 12 let představovaly v populaci ve městech 28 %.

že by zde žádné dítě mladší 12 let zapsáno nebylo. Pokud bychom předpokládali, že na tomto panství jsou skutečně zachyceni pouze lidé starší 12 let, pak by se předpokládaný počet obyvatel celého Chrudimského kraje pohyboval mezi 56 879 osobami (odhad založený na nižším z odhadů Šimákových) a 65 756 (při odhadu podle Schreibera).

5.4 Srovnání věkové struktury Chrudimského kraje s dalšími lokalitami

Pro zachování porovnatelnosti s odhady ostatních autorů byly podíly spočteny zvlášť pro děti ve věku 0–9 let a zvlášť pro 0–11leté. Podíly dětí mladších 10 let na panstvích, která byla použita jako základ pro metodu per analogiam, jsou nižší než odhady ostatních autorů či podíly jimi zjištěné (Tab. 5.19). Podíl dětí ve věku 0–9 let byl na panství Radenín a Choustník 25,7 %, na panství Rokycany 23,4 % a na panství Německý Brod 22,5 %. Po zjištění předpokládaných počtů Soupisem neregistrovaných dětí za předpokladu, že na Chrudimsku měly stejně staré ženy (muži) shodný počet dětí ve věku 0, 1–4 a 5–9 let jako právě tak staré ženy (muži) na vybraných panstvích, pak by i po zahrnutí těch, které byly již ve služebném postavení, na děti mladší 10 let získané z těchto odhadů připadaly podíly ještě nižší než v původních populacích, které byly vzaty za vzor. V odhadech učiněných na základě analogie s panstvím Radenín a Choustník, s panstvím Rokycany, s panstvím Německý Brod a s regionem Náchodsko by se podíl dětí ve věku 0–9 let v Chrudimském kraji pohyboval od 18,4 % do 24,4 %. Největší rozdíl je při porovnání podílu dětí mladších 10 let na panství Německý Brod a podílu, který by tyto děti představovaly v populaci Chrudimského kraje, když použijeme za základ metody per analogiam právě panství Německý Brod podle muže. Obecně lze říci, že při uplatnění předpokládané podobnosti jsou v odhadech podle věku muže podíly dětí nižší, což však není nikterak překvapivé, neboť i v absolutních počtech byly odhady podle věku muže vždy nižší než podle věku ženy (viz Tab. 5.15, Tab. 5.16, Tab. 5.17).

Zaměříme-li se na podíly dětí mladších 10 let ve městech, pak se nutně musí odhad podle města Rokycany jevit jako příliš malý. Děti 9leté a mladší by tvořily 18 % (při odhadu podle ženy) nebo pouze 16,3 % (při odhadu podle muže) z celkové populace měst v Chrudimském kraji, přestože v samotném městě Rokycany děti tohoto věku představovaly 20,4 % obyvatel města. Tento odhad je tedy ve srovnání s odhady ostatních autorů či reálným podílem dětí tohoto věku uváděným V. Staňkem na panství Hluboká nad Vltavou v mnoha případech nižší o více než 10 procentních bodů. V případě odhadu podle žen na Náchodsku

bychom zase získali podíl dětí mladších 10 let nebývale vysoký - 32 %, i když to by bylo o pouhé 2 procentní body více než uvádí V. Staněk pro panství Hluboká nad Vltavou.

Tab. 5.19: Podíly dětí mladších 10 let a podíly zjištěné na vybraných panstvích (v %)

0–9 let	Vsi	Města	Panství
Panství Radenín a Choustník	25,7		25,7
Panství Rokycany		20,4	23,4
Panství Německý Brod	24,0	21,6	22,5
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy Radenín a Choustník	24,8		24,4
Odhad – Chrudimsko dle věku muže Radenín a Choustník	23,1		22,3
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy panství Rokycany		21,1	20,7
Odhad – Chrudimsko dle věku muže panství Rokycany		21,1	21,1
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy města Rokycany		18,0	
Odhad – Chrudimsko dle věku muže města Rokycany		16,3	
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy panství Německý Brod	21,8	18,7	20,4
Odhad – Chrudimsko dle věku muže panství Německý Brod	18,2	17,7	18,4
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy Náchodsko	34,9	32,0	
Odhad – Chrudimsko dle věku muže Náchodsko	32,0	24,4	
Odhad – A. Filáček, ¹ Čechy			28,8
Odhad – O. Placht, ² Čechy			28,0
Odhad – E. Maur, ³ Čechy	27 /31*	25,0	
panství Hluboká nad Vltavou ⁴	31,0	29,9	30,7
Odhad – Náchodsko dle věku ženy ⁵	30,2	25,6	28,4
Odhad – Náchodsko dle věku muže ⁵	30,0	24,4	27,9

Prameny:

¹ Filáček, A.: Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. In: ČDV XIII, 1926, str.152.

² Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století. Praha 1957, str. 126–133.

³ Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC Phil. et. Hist. 3, 1972, str. 30.

⁴ Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP FF UK 2000, str. 43.

⁵ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století, DP PrF UK 2003, str. 24.

* Venkov / Venkov nově osídlený

Zajímavé výsledky dostáváme v odhadu dle panství Německý Brod – muži, kde by v celém Chrudimském kraji na děti mladší 10 let připadalo 18,4 %, ve městech 17,7 % a na venkově 18,2 %. Příčinu lze hledat v jiné relativní věkové struktuře panství Německý Brod a Chrudimského kraje a také v jiném podílu městského a venkovského obyvatelstva v obou oblastech.

Podíly dětí mladších 12 let se na sledovaných panstvích pohybovaly od 21,3 % na panství Mostov na Loketsku, což je ale hodnota výjimečně nízká, do 35,9 % na panství Kynšperk nad Ohří (Tab. 5.20). Příčiny tak velkého rozdílu lze spatřovat v jiné míře válečného poškození, ale také třeba v malé početnosti zkoumaného vzorku. Ve srovnání s odhady ostatních autorů se jeví odhad chybějících dětí mladších 12 let podle analogie

Tab. 5.20: *Ppodíly dětí mladších 12 let a podíly zjištěné ve vybraných panstvích (v %)*

0–11 let	Vsi	Města	Panství
Panství Radenín a Choustník	28,5		28,5
Panství Rokycany		23,6	27,0
Panství Německý Brod	27,4	23,4	24,8
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy Radenín a Choustník	26,9		26,4
Odhad – Chrudimsko dle věku muže Radenín a Choustník	25,7		24,8
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy panství Rokycany		27,7	26,7
Odhad – Chrudimsko dle věku muže panství Rokycany		25,7	25,7
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy města Rokycany		24,1	
Odhad – Chrudimsko dle věku muže města Rokycany		21,0	
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy panství Německý Brod	24,3	19,8	21,9
Odhad – Chrudimsko dle věku muže panství Německý Brod	20,0	17,3	19,8
Odhad – Chrudimsko dle věku ženy Náchodsko	42,0	38,5	
Odhad – Chrudimsko dle věku muže Náchodsko	36,0	28,4	
Odhad – Náchodsko dle věku ženy ⁵	34,0	29,0	32,1
Odhad – Náchodsko dle věku muže ⁵	33,8	27,8	31,6
Odhad – Šimák I			20
Odhad – Šimák II			25
Odhad – Filáček			28,5
Odhad – Placht			28
Odhad – R. Schreiber, ⁶ Čechy	32,5	do 28	30,8
Odhad – E. Maur, ³ Čechy	31/33*	28	
Panství Mostov (Loketsko) ⁸			21,3
Panství Frýdlant v Čechách ⁸			27,5
Panství Otovice (Loketsko) ⁸			28,5
Panství Lomnice (Loketsko) ⁸			30,7
Panství Lipnice ⁸			30,9
Panství Krajková ⁸			31,0
Panství Přísečnice ⁸			31,2
Panství Falknov ⁸			31,5
Panství Lobzy (Loketsko) ⁸			32,0
Panství Nejdek ⁸			32,3
Panství Kynšperk n. O. ⁸			35,9
Panství Rokycany ⁸	32,6	23,8	
Panství Poděbrady ⁸	34,4	27,5	
Nečtiny ⁸		27,4	
Dvůr Králové ⁸		25,0	

Prameny:

¹ Filáček, A.: Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. In: ČDV XIII, 1926, str.152.

² Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století. Praha 1957, str. 126–133.

³ Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC Phil. et Hist. 3, 1972, str. 30.

⁴ Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP na FF UK v Praze 2000, str. 43.

⁵ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PřF UK 2003, str. 24.

⁶ Schreiber, R.: Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege. Praha 1935. str. 104–107.

⁸ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČSČH XIX, 1971, str. 844.

* Venkov / Venkov nově osídlený

s panstvím Německý Brod jako výrazně nižší. Při odhadu podle věku muže by podíl dětí mladších 12 let na Chrudimsku byl dokonce menší než nižší z odhadů Šimákových.

Dětská složka byla na venkově početnější než ve městech a tuto skutečnost potvrzují i hodnoty věkového mediánu, který byl na venkově okolo 20 let a ve městě kolem 25 let (Tab. 5.21). Průměrný věk ve městě byl kolem 29 let, na venkově okolo 25 let. Tento rozdíl mezi městem a venkovem by bylo možné vysvětlit vyšším zastoupením osob v čelední službě ve venkovských oblastech. Průměrný věk žen byl až na výjimku nižší než průměrný věk mužů. Tato výjimka je představována věkovou strukturou Chrudimského kraje, která vznikla při doplnění chybějícího počtu a věkové struktury dětí mladších 12 let při použití metody per analogiam založené na Náchodsku-města – odhad podle ženy.

Možnosti srovnání mediánového a průměrného věku v uvedených sondách (Tab. 5.21) jsou značně omezené, neboť ne vždy byly děti evidovány od narození. To potom samozřejmě výrazným způsobem zkresluje hodnoty věkového průměru i mediánu. Tak je tomu nepochybně v případě Chrudimského kraje, v němž nebyly evidovány děti přezdpovědního věku. Pro Náchodsko byly tyto hodnoty vypočteny H. Chodounskou pouze za obce, v nichž byly evidovány děti od narození. Ve farnosti Dobrovice byly děti evidovány od 8 let. Stejně tak nebyly děti evidovány od narození ani na celém území Berounského kraje. Naopak v Rokycanech a Dvoře Králové byly zapisovány i děti 0leté. Dále jsou možnosti srovnání ovlivněny metodikou používanou k získání odhadu dětské složky populace na Chrudimsku (viz kapitola 5.3). Tento odhad byl činěn nikoli pro jednoleté věkové intervaly, ale rovnou byly odhadovány počty dětí ve věku 0–4, 5–9 a 10–11 let. Z toho důvodu byl průměrný věk u odhadů získán z věkové struktury Chrudimska (včetně odhadu) tříděné do pětiletých věkových skupin. Věkový medián z věkové struktury v pětiletých intervalech počítán nebyl, neboť takto bychom, aniž by byla provedena interpolace hodnoty v rámci nalezeného intervalu, získali hodnotu mediánového věku s přesností na pět let. Interpolaci v rámci nalezeného intervalu, i když se jednalo o interval pouze jednoletý, evidentně neprováděli ani ostatní autoři, protože veškeré udávané hodnoty jsou s přesností na celá čísla.

Vrátíme-li se nyní k populačním typům podle Sundbärga, pak je zřejmé, že česká populace poloviny 17. století byla populací progresivního typu (Obr. 5.1). Skupina obyvatel v reprodukčním věku se pohybovala mezi 50–63 % (Tab. 5.22), což je v mnoha případech více, než s čím počítal Sundbärg, osoby starší 50 let byly zastoupeny jen slabě 5–15 %, přičemž o něco více jich bylo ve městech. Rozdíl mezi městem a venkovem je zčásti

vysvětlitelný tím, že ve městech bylo více neženatých a neprovdaných osob a z části nižší natalitou i mortalitou městského obyvatelstva.¹³³

Tab. 5.21: Věkový medián a průměrný věk obyvatelstva ve vybraných oblastech v roce 1651

Oblast		Věkový medián		Průměrný věk	
		muži	ženy	muži	ženy
Chrudimsko	města	30	27	31,9	30,0
	vsi	29	25	30,7	28,0
Chrudimsko – odhad Radenín a Choustník podle ženy				24,8	23,4
Chrudimsko – odhad Radenín a Choustník podle muže				25,3	23,8
Chrudimsko – odhad Radenín a Choustník podle ženy venkov				24,6	22,8
Chrudimsko – odhad Radenín a Choustník podle muže venkov				24,9	23,2
Chrudimsko – odhad Rokycany podle ženy				25,4	24,1
Chrudimsko – odhad Rokycany podle muže				25,5	24,1
Chrudimsko – odhad Rokycany podle ženy města				27,0	26,2
Chrudimsko – odhad Rokycany podle muže města				27,7	26,8
Chrudimsko – odhad Německý Brod podle ženy				26,0	24,7
Chrudimsko – odhad Německý Brod podle muže				26,6	25,2
Chrudimsko – odhad Německý Brod podle ženy venkov				25,1	23,7
Chrudimsko – odhad Německý Brod podle muže venkov				25,8	24,1
Chrudimsko – odhad Německý Brod podle ženy města				27,3	26,6
Chrudimsko – odhad Německý Brod podle muže města				27,7	26,9
Chrudimsko – odhad Náchodsko podle ženy venkov				21,5	20,5
Chrudimsko – odhad Náchodsko podle muže venkov				22,3	21,3
Chrudimsko – odhad Náchodsko podle ženy města				22,6	22,9
Chrudimsko – odhad Náchodsko podle muže města				24,9	24,8
Rokycany ¹	města	25	28	28,1	29,3
	vsi	20	20	24,6	24,7
Dvůr Králové ¹	město	18		24,3	
Berounsko ²	města	30	28	30,8	30,2
	vsi	26	25	27,6	26
Náchodsko ³	města	19	19	25,6	23,9
	vsi	17	17	23,2	21,7
Dobruška ⁴	města	30	28	34,7	30,8
	vsi	30	26	31,0	28,0

Prameny:

¹ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 863.

² Vaňková, V.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva na Berounsku v polovině 17. století. DP PŘF UK 2006, str. 30

³ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodsko v polovině 17. století. DP PŘF UK 2003, str. 32.

⁴ Holubová, M.: Obyvatelstvo dobrnické farnosti v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. In: HD 26, 2006, str. 41.

Zastoupení dětské složky populace bylo v Chrudimském kraji, kde děti předzřevného věku byly zaznamenány jenom výjimečně a zcela nesystematicky, odhadnuto podle předpokládané podobnosti se zastoupením dětí ve věku 0, 1–4, 5–9 a 10–11 let v domácnos-

¹³³ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 860–861.

tech jednotlivých mužů nebo žen na panstvích Radenín a Choustník, Rokycany (pouze Rokycany-město), Německý Brod (zvlášť města a venkov) a na Náchodsku se zastoupením takto starých dětí v domácnostech mužů a žen na Chrudimsku. Podíl dětské složky by zde byl ve srovnání s jinými oblastmi Čech, kde byly děti evidovány od narození a kde děti do 15 let tvořily asi 28–38 % městské a asi 29–43 % vesnické populace (Tab. 5.22) spíše nižší, pouze v odhadu podle Náchodsko-venkov by byl vyšší, než ve většině lokalit, kde byly děti evidovány od narození.

Tab. 5.22: Podíly biologických generací v Chrudimském kraji a na vybraných panstvích (v %)

Místo	Vsi			Města		
	0–14	15–49	50 +	0–14	15–49	50 +
panství Radenín a Choustník	34,3	55,5	10,3	–	–	–
panství Rokycany	–	–	–	28,8	56,5	14,8
panství Německý Brod	33,0	53,6	13,3	28,9	55,8	15,3
Chrudimsko – odhad Radenín a Choustník-ženy	34,3	58,1	7,6	–	–	–
Chrudimsko – odhad Radenín a Choustník-muži	33,3	59,1	7,6	–	–	–
Chrudimsko – odhad Rokycany-ženy-město	–	–	–	28,5	60,1	11,4
Chrudimsko – odhad Rokycany-muži-město	–	–	–	26,2	62,1	11,7
Chrudimsko – odhad Německý Brod-ženy	32,0	60,2	8,8	27,0	61,4	11,6
Chrudimsko – odhad Německý Brod-muži	30,7	61,4	7,9	25,6	62,6	11,8
Chrudimsko – odhad Náchodsko-ženy	45,6	48,2	6,2	41,9	48,9	9,2
Chrudimsko – odhad Náchodsko-muži	42,5	51,0	6,5	34,8	54,9	10,3
Náchodsko ¹	42,7	48,9	8,4	35,9	51,8	12,3
panství Rychnov n. K. ²	43,0	57,0		–	–	
panství Opočno ²	40,1	58,5		34,0	44,0	
panství Nové Město n. M. ²	41,5	58,5		36,9	63,1	
Dvůr Králové ²	–	–	–	35,3	53,9	10,8
panství Rokycany ²	38,7	50,8	10,5	28,9	56,5	14,6
panství Přísečnice ²	37,7	57,5	4,8	–	–	–
panství Žleby ³	29,8	63,6	6,6	37,6	51,3	11,1
panství Habry ³	36,2	63,3	0,5	36,7	61,0	2,3
panství Hluboká n. V. ⁴	39,9	56,0	4,1	37,7	54,7	7,6
panství Točnick ⁵	35,5	52,4	12,1	29,3	57,7	11,2
panství Poděbrady ⁵	38,8	54,4	6,8	31,8	53,6	14,6

Prameny:

¹ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PŘF UK 2003. str. 31.

² Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971. str. 861.

³ Vejtrubová, R.: Čáslavský kraj v polovině 17. století – náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura. DP na FF UK v Praze 1993. str. 74.

⁴ Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP FF UK 2000, str. 47.

⁵ Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – Phil. et Hist. 3, 1972, str. 57.

Jak píše E. Maur, byla společnost 17. století velkým dílem společností sirotků. Nebylo neobvyklé, že se rodiče nedožili svatby svých dětí a velký počet dětí v rodině byl stejně samozřejmý jako smrt lidí každého věku.¹³⁴

¹³⁴ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 863–864.

6 Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu

Soupis podaných podle víry umožňuje jedinečným způsobem nahlédnout do složení tehdejší rodiny. Rozbor struktury obyvatelstva podle rodinného stavu umožňuje přiblížit se odpovědi k jakému typu evropské rodiny patřila rodina žijící v polovině 17. století v Čechách. Podle J. Hajnala byla západoevropská rodina tvořená jen manželským párem a jeho dětmi. Sňatkový věk byl poměrně vysoký, protože do manželství vstupovali jen ti, kteří měli zajištěnou existenci. Východoevropská rodina byla rodinou komplexní, kde možnost uzavření manželství nebyla vázána na samostatné bydlení, a proto byl sňatkový věk poměrně nízký. O tom, kam zařadit Střední Evropu, zdali k západoevropskému nebo východoevropskému typu rodiny, nepanuje mezi historiky shoda.¹³⁵

Studium struktury obyvatelstva podle rodinného stavu ze Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 však s sebou nese určité komplikace. Soupis údaj o rodinném stavu explicitně neuvádí, a tak ne vždy je snadné jej určit. Poměrně jednoduché je to u osob žijících v manželství. Manželé jsou v Soupise téměř vždy psaní pod sebou (na Chrudimsku s výjimkou sedmi případů nejdříve muž a hned pod ním žena a jednou je zapsána nejdříve žena a až za ní její manžel). V kolonce povolání je u muže zapsáno řemeslo, funkce v místní správě nebo označení podle rozlohy vlastněné půdy (sedlák, chalupník, zahradník) a u ženy „manželka“ nebo „žena jeho“.

Poněkud složitější situace je u ostatních osob. V mnoha případech najdeme označení vdovec nebo vdova, avšak asi takto nebyly systematicky označeny všechny ovdovělé osoby. Není výjimkou, že Soupis eviduje domácnost, v níž žijí děti a muž bez manželky. Protože je vysoce nepravděpodobné, že by děti, které navíc jsou označeny jako syn či dcera, byly nemanželskými dětmi tohoto muže a dokonce jím byly vychovávány, byli muži z těchto rodin považováni za ovdovělé. Pokud podobná situace nastala u ženy, tj. v domácnosti s ní žily její děti avšak nikoli manžel, vzniká pochybnost, zdali se nejednalo o svobodnou matku. Na tuto otázku však nelze dát jednoznačnou odpověď. Pokud byla taková žena v čele domácnosti nebo pokud měla dvě a více dětí, byla považována za vdovu, v ostatních případech nebylo možné rodinný stav určit.

Relativně často není o rodinném stavu jednotlivých osob zapsáno nic. To se téměř bez výjimky týká veškeré čeledi a velmi často i osob s označením syn a dcera. Pokud byl jejich věk nižší než 35 let, byly automaticky zařazeny mezi osoby svobodné. U čeledi tomu tak s nejvyšší pravděpodobností i bylo. U synů a dcer už tuto jistotu nemáme. Případy, kdy

¹³⁵ Horský, J.–Seligová, M.: Rodina našich předků. Praha 1997, str. 60–65.

u rodičů žil „syn“ a „manželka jeho“, případně „dcera“ a „zet“, nejsou totiž nikterak výjimečné. O tom, jak by asi byl Soupisem označen bezdětný syn (nebo s dětmi tak malými, že je Soupis nezaznamenal) žijící u rodičů poté, co ovdověl, lze jen spekulovat. Je pravděpodobné, že jednoduše „syn“, nelze to však potvrdit ani vyvrátit.

U podruhů a především podruhyň žijících bez manželského partnera najdeme jen označení jejich sociálního postavení, nikoli však zmínku o tom, zda ve svém životě někdy byli či nebyli ženati nebo vdány, a tak mladší 35 let byli považováni za svobodné, u 35letých a starších rodinný stav nebyl zjištěn.

Problémy s určováním rodinného stavu přinášely i zmatečné údaje. Na panství Chocen ve vsi Nasavrky je uvedena v domácnosti rychtáře Václava Charamzy kromě jeho manželky i 60letá žena Marjána Marka, u níž je v kolonce povolání uvedeno „jeho vdova“. Zřejmě se tedy jednalo o ženu ovdovělou, avšak evidentně nebyla vdovou po Václavu Charamzovi. Jiným příkladem nejasného zápisu je 25letá Rozina N., která žila na panství Chrudim u Jana Grubeho. V kolonce povolání je uvedeno „manželka“, ale ze struktury Soupise nelze určit, či by to mohla být žena, a tak byla zařazena do kategorie „rodinný stav nezjištěn“.

Věk při prvním sňatku je jedním z kritérií zařazení do typologie historického utváření rodiny. Z pramenů, z nichž nelze zjistit přesný věk při prvním sňatku a k nimž patří i Soupis poddaných podle víry z roku 1651, lze zjistit kolik procent žen z dané věkové skupiny bylo svobodných, kolik vdaných a kolik ovdovělých a totéž samozřejmě i u mužů. Takto sice nevíme, kdy vstoupila do manželství žena, která je např. ve 42 letech uváděna jako manželka hospodáře, ale při práci s rozsáhlými soubory dat může i tento pramenem vynucený přístup vypovídat o věku při prvním sňatku sice nikoli u konkrétních jedinců, ale na úrovni společnosti.

Reprodukční věk ženy bývá vymezován věkem 15–50 let, avšak v tradiční společnosti se dbalo na to, aby nedocházelo k plození dětí mimo manželství, a tak věk při vstupu do manželství významně ovlivňoval délku reprodukční aktivity ženy. Reprodukční aktivita častěji než překročením výše zmíněné věkové hranice bývala ukončena buď smrtí ženy, nebo jejího manžela, což ji natrvalo či jen dočasně vyřazovalo z reprodukčního procesu.

Rozdíly mezi věkem, kdy vstupovaly do manželství ženy ve městech a na venkově byly poměrně velké (Tab. 6.1, str. 106). Ve městech pouze ve dvou vybraných oblastech překročil podíl vdaných žen v nejmladší věkové skupině 10% podíl – na Náchodsku a v Poděbradech. Nižší podíl vdaných žen 15–19letých ve městech lze vysvětlit množstvím svobodných dívek, které odcházely ze vsí do služby do města. Na venkově byla v tomto věku vdána pětina až třetina žen. Tedy ty mladé ženy, které již byly vdány, do města neodcházely. Naopak, když

měla/mohla mladá žena uzavřít manželství, odcházela do domovské vsi či do vsi k manželovi.

Zastoupení žen ve služebném postavení bylo mezi 20–24letými již podstatně menší, a tak i podíl vdaných žen v této věkové skupině byl podstatně vyšší než mezi ženami o pět let mladšími. Ve věkové skupině 20–24 byla na venkově vdána s výjimkou Sokolova více než polovina žen, ve vybraných oblastech to bylo 55–75 % v tomto věku. Ve městech byla v dané věkové skupině situace rozmanitější; v Sokolově bylo ve věku 20–24 let vdaných 17,3 % žen, v Žebráku téměř 82 %.

Maximální podíl vdaných žen byl ve většině vybraných lokalit ve věkové skupině 25–29 nebo 30–34 let. Samozřejmě je zde na místě opět připomenout problematiku zaokrouhlování věku. U mnoha mladých vdov byl zapsán věk 30 let. Lze říci, že prostě k tomuto rodinnému stavu v takto mladém věku příslušelo stáří právě 30 let. Podíly vdaných žen dosahovaly maxima nejpozději ve věkové skupině 35–39 let (ve vsích na Třeboňsku, Sokolovsku, v okolí Nejdku a Kolína).

Za nárůstem podílu vdaných žen ve věkové skupině 45–49 let oproti předchozímu intervalu lze opět hledat spíše než opětovné sňatky ve vyšším věku vliv zaokrouhlování na hodnotu 40 let a to zejména mezi ženami ovdovělými. To pak mělo za následek zvětšení základu, z něž byly podíly vdaných žen ve věku 40–44 let počítány a naopak snížení základu pro výpočet procentního podílu vdaných žen mezi ženami 45–49letými.

Nejmladší vdanou ženou na Chrudimsku byla údajně teprve 11letá Salomena, žena 36letého sedláka Matouše Kryštofa z Dlouhé Třebové na panství Lanškroun. Takto nízký sňatkový věk je dokonce pod hranicí, kterou tehdy pro ženy připouštělo kanonické právo – ta byla stanovena na 12 let pro ženy a 14 let pro muže.¹³⁶ Ženy se začínaly vdávat v 15 letech, avšak vdané 15, 16 a 17leté byly spíše výjimkou, je-li možné na vsích Chrudimského kraje hovořit o výjimce, pokud ve věkové skupině 15–19letých byla na venkově více než pětina žen vdaných (Tab. 6.1). Drtivá většina z nich však byla ve věku 18 či 19 let.

Nevěst mladší 20 let bylo ve městech na Chrudimsku necelých 8 % (Tab. 6.1). Ve městech se ženy vdávaly ve vyšším věku. I mezi městy Chrudimského kraje byly rozdíly (Příloha 16, Příloha 17 a Příloha 18). Nejdříve se dívky vdávaly ve městech na panství Košumberk, ve věku 15–19 let jich bylo 16 % vdaných. Zároveň je však nutno poznamenat, že je to také lokalita, v níž byl ze všech měst nejvyšší podíl vdov mezi ženami ve věku 50–59 let (žádná žena starší 60 let zde již nežila). Naopak v Heřmanově Městci či ve Vysokém Mýtě

¹³⁶ Tretera, R. J.: Církevní právo. Praha 1993, str. 180.

bylo ve věku 15–19 let ještě téměř 97 % dívek svobodných. V následující věkové skupině již byla s výjimkou Poličky téměř většina žen ve městech vdaných. V Heřmanově Městci byl tento nárůst nejrychlejší, zde bylo již 60 % žen vdaných. Je však nutno si uvědomit, že se zde pohybujeme ve velmi malých vzorcích.

Větší naději na opětovný sňatek měly ženy mladé a majetné nebo alespoň majetné. Ve městech se relativně mnoho vdov po cechovních mistrech provdávalo za tovaryše, pro něž to byla cesta do vyšších pater cechovní organizace. Podívejme se podrobněji na situaci na panství Pardubice. Zde bylo 11 případů, kdy žena byla o 16–20 let starší než její manžel, všechny ve městech a v 7 případech se prokazatelně jednalo o vdovu po mistrovi. Oba řezníci v městyse Sezemi na pardubickém panství, 34letý řezník Daniel Opavský i další sezemický řezník 36letý Matěj Blatnický, měli ženu o 16 let starší. Švec Jiřík Bareš z města Holice měl ženu o 18 let starší, stejně tak i 46letý kovář Václav Kavka z městyse Bohdaneč i Pavel Skořepa 30letý krejčí z Pardubic. V Přelouči žil 26letý soused-krupař Matouš Kabelka se svojí 46letou ženou a dvěma nevlastními dětmi ve věku 11 a 12 let. Úplně stejný věk je uveden u řezníka z Přelouče Jana Lahvičky a jeho ženy.

Samozřejmě se tyto případy nevyskytovaly jenom ve městech na pardubickém panství. Za zmínku stojí případ 40leté Kateřiny z České Třebové, která byla provdána za 30letého řezníka Jana Weydu. Spolu s nimi bydleli v témže domě také její dva synové ve věku 21 a 15 let. Lze se tedy domnívat, že ovdověla ještě v době, kdy synové byli příliš mladí na to, aby živnost převzali.

Co se sociální kategorie týče, pak vdovy byly nejčastěji podruhyne žijící buď osaměle, nebo u svých dětí. Chrudimsko patřilo k oblastem, kde se ženy vdávaly spíše v mladším věku, avšak poté, co ovdověly, byly jejich možnosti uzavřít opětovně sňatek menší ve srovnání s ostatními regiony.

Dívky se vdávaly spíše v mladším věku, ale se vrůstajícím věkem jejich šance na sňatek klesaly, a tak ve věkové skupině 30–34 bylo v městském prostředí téměř 20 % žen svobodných, tj. o 3 % více než u stejně starých mužů. Na venkově byl tento rozdíl ještě vyšší, 30–34letých dosud neprovdaných žen bylo 17,6 %, svobodných mužů pouze 10,2 %. Pokud žena ovdověla, její šance na opětovný sňatek klesala v závislosti na věku. Přestože se ve městech relativně mnoho vdov po cechovních mistrech provdávalo za mladší tovaryše, celkový podíl ovdovělých žen byl v městské populaci o 3 % vyšší ve srovnání s populací venkovskou. Nejmladší vdovy nalezneme již ve věkové skupině 15–19letých a to jak v městském tak i venkovském prostředí. Některé z takto mladých vdov žily ve vlastní

domácnosti – 18letá Kateřina Hurtovská ze vsi Bohoňovice na panství Litomyšl, jiné se vrátily k rodičům, např. 18letá Anna, dcera Šimona Hudečka ze vsi Plchovice na Choceňsku.

Tab. 6.1: Podíl vdaných žen na počtu všech žen daného věku ve vybraných oblastech

Místo		15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+
Chrudimsko		17,5	62,2	79,6	76,3	74,4	61,9	61,8	42,4
Vsi	Chrudimsko	21,8	67,7	81,5	77,1	76,3	62,2	62,6	43,3
	Náchodsko ⁸	15,3	73,1	89,6	85,4	87,7	78,5	80,0	66,8
	p. Třeboň ¹	12,3	56,2	76,1	79,2	85,8	78,1	79,3	67,0
	p. Děčín ²	17,3	60,5	80,4	76,3	76,9	62,8	54,0	40,8
	p. Loket ³	14,1	54,7	92,1	82,9	80,0	54,2	64,3	44,4
	p. Nejdek ³	13,6	56,5	84,0	82,0	87,0	71,9	81,8	57,1
	p. Sokolov ³	4,5	37,4	69,6	77,0	86,5	71,0	91,7	47,4
	p. Kolín ²	31,4	69,7	81,8	82,5	100,0	86,5	100,0	52,4
	p. Poděbrady ²	22,5	78,9	91,7	80,0	65,0	91,4	45,5	50,9
	p. Přísečnice ²	30,0	68,4	72,4	77,3	76,9	55,0	25,0	50,0
	p. Točnick ²	10,0	52,9	89,3	86,7	84,6	82,9	62,5	53,5
	p. Tábor ⁴	3,3	57,1	83,3	87,0	82,3	70,0	25,0	10,0
	p. Žleby ⁵	33,3	82,7		91,2		81,3		53,6
Města	Chrudimsko	7,6	46,8	73,6	74,3	70,7	61,4	60,6	41,1
	Náchodsko ⁸	11,9	61,9	87,0	82,8	82,9	77,0	76,3	56,4
	p. Třeboň ¹	3,9	24,5	69,0	63,8	68,2	61,8	50,0	32,2
	Benešov n. P. ²	7,2	46,7	66,7	80,0	91,7	60,0	50,0	37,5
	Poděbrady ²	15,4	40,0	68,4	71,9	75,0	63,6	42,9	40,9
	Žebrák ²	5,6	81,8	75,0	76,9	50,8	56,2	16,7	45,8
	Č. Kamenice (1670) ⁶	1,3	23,4	69,6	81,0	87,7	89,5	82,6	69,4
	Loket ³	2,8	24,3	60,0	71,9	73,3	72,7	76,2	44,1
	Sokolov ³	3,0	17,3	62,1	67,6	78,8	70,0	72,8	44,6
	Tábor ⁴	6,2	39,4	66,7	63,2	61,1	61,1	44,5	30,3
	Žleby ⁵	.	57,1		69,2		53,3		25,4
	Beroun ⁷	3,8	67,7	52,9	86,6	84,6	73,1	72,0	44,2
Cizina	Bělehrad (1733/4) ²	77,0	92,0	95,0	87,0	73,0	81,0	60,0	15,7
	Ealing (1599) ²	0,0	15,0	43,0	64,0	64,0	62,0	38,0	70,3
	Longuenesse (1778) ²	0,0	0,0	18,0	29,0	64,0	85,0	100,0	49,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Prameny:

¹ Sládek, M.: Demografická a sociální struktura třeboňských panství roku 1651. DP FF UK 1986, str. 34 a 148, str. 32 a 146.

² Seligová, M.: Obyvatelstvo děčínského panství v polovině 17. století podle věku a rodinného stavu. In: HD 19, 1995, str. 32–33.

³ Sedláčková, I.: Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu v polovině 17. století ve vybraných panstvích Loketského kraje. In: HD 19, 1995, str. 55–57.

⁴ Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP FF UK 2000, str. 51–52.

⁵ Vejtrubová, R.: Čáslavský kraj v polovině 17. století – náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura. DP FF UK 1993, str. 72.

⁶ Dušek, L.–Fialová, L.: Age structure of the population of Česká Kamenice in 1670–1750. In: HD 13, 1989, str. 125–160.

⁷ Tošnerová, M.: Obyvatelstvo města Berouna v polovině 17. století. In: HD 21, 1997, str. 85–86.

⁸ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodsko v polovině 17. DP PřF UK 2003, str. 39.

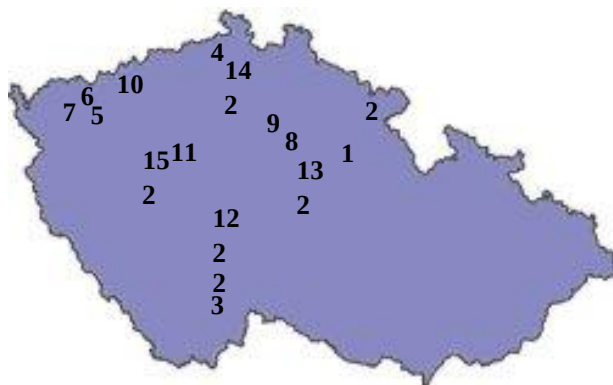
Tab. 6.2: Podíl ženatých mužů na počtu všech mužů daného věku ve vybraných oblastech

Místo		15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+
Chrudimsko		2,6	37,6	77,1	87,2	90,6	89,1	90,1	81,6
Vsi	Chrudimsko	3,3	43,9	79,3	88,7	90,9	89,4	89,4	80,8
	Náchodsko	0,7	37,7	82,9	91,8	93,9	92,1	96,4	89,8
	Třeboň ¹	0,8	23,7	59,4	81,0	82,3	86,6	83,2	85,6
	Děčín ²	2,5	33,9	70,0	91,2	96,9	92,4	96,0	85,7
	Loket ³	–	27,5	87,2	93,3	91,7	90,5	94,1	87,1
	Nejdek ³	8,3	35,3	82,9	94,7	97,1	95,8	100,0	90,0
	Sokolov ³	–	19,8	61,0	82,5	93,9	93,2	89,7	81,3
	Kolín ²	0,0	34,6	85,7	80,0	.	.	.	.
	Poděbrady ²	4,5	37,5	81,5	85,6	.	.	.	.
	Přísečnice ²	5,2	61,8	91,2	92,7	.	.	.	.
	Točnick ²	2,9	21,9	33,3	47,1	.	.	.	.
	Tábor ⁴	–	–	50,0	85,7	92,3	84,2	100,0	79,9
	Žleby ⁵	–	66,6		100,0		100,0		97,4
Města	Chrudimsko	0,7	20,9	69,5	82,2	89,9	88,4	91,8	83,5
	Náchodsko	1,0	33,8	81,0	91,3	95,5	92,8	93,5	92,4
	Třeboň ¹	–	5,6	31,6	67,1	75,0	75,3	79,4	79,2
	Benešov n. P. ²	0,0	33,3	77,8	100,0	85,7	100,0	100,0	88,9
	Poděbrady ²	0,0	27,3	53,2	79,3	.	.	.	.
	Žebrák ²	0,0	28,6	62,5	54,5	.	.	.	.
	Č. Kamenice (1670) ⁶	–	7,0	61,5	86,8	96,7	91,4	97,0	86,5
	Loket ³	–	8,7	72,2	100,0	93,3	95,2	100,0	89,1
	Sokolov ³	–	12,5	73,7	82,3	92,0	95,7	90,5	79,7
	Tábor ⁴	–	20,9	53,8	79,1	84,6	84,4	82,1	96,8
	Žleby ⁵	–	33,3		70,8		84,6		87,5
	Beroun ⁷	–	28,6	36,4	76,2	89,5	90,9	95,0	87,5
cizina	Bělehrad (1733/4) ²	0,0	33,0	68,0	85,0	83,0	93,0	93,0	81,0
	Ealing (1599) ²	0,0	0,0	23,0	62,0	37,0	71,0	50,0	46,3
	Longuenesse (1778) ²	0,0	0,0	10,0	11,0	69,0	75,0	73,0	54,7

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Prameny: viz Tab. 6.1

Obr. 6.1: Mapa vybraných oblastí

1 – Chrudimsko, 2 – Náchodsko, 3 – Třeboň,
4 – Děčín, 5 – Locket, 6 – Nejdek, 7 – Sokolov,
8 – Kolín, 9 – Poděbrady, 10 – Přísečnice,
11 – Točnick, 12 – Tábor, 13 – Žleby, 14 – Benešov
n. P., 15 – Žebrák

Je nutno připustit, že od nich ani po sňatku neodešla. Některé se dostaly do podružského postavení, když domácnost převzal syn zemřelého manžela. To je případ 18leté Doroty ze vsi Makov na panství Poličském, která žila ve společné domácnosti s nevlastním ženatým 18letým synem. Ve věkové skupině 35–39letých již podíl vdov přesahoval 10 % a mezi ženami staršími 60 let již vdovy tvořily většinu. Vdov bylo v tehdejší populaci 4krát více než vdovců. Mnohé vdovy schopné práce i plození potomstva tak byly zbaveny v konkurenci mladších žen možnosti založit novou rodinu a zůstávaly odkázány na příležitostnou práci nebo chodily žebrotou.

Při srovnávání Chrudimska s oblastmi mimo České země je patrná spíše podoba s Bělehradem, a tedy by rodiny na Chrudimsku v polovině 17. století patřily k tzv. východoevropskému typu rodiny, pro který byl typický nízký sňatkový věk. Stejně jako v Bělehradě dosahuje podíl vdaných žen podle věku i na Chrudimsku maxima ve věkové skupině 25–29 let. Poté tento podíl klesá, ale na Chrudimsku není pokles tak rychlý. Největší rozdíl je v podílovém zastoupení vdaných žen mladších 25 let. Zatímco na Chrudimsku bylo ve věku 15–19 let vdáno 17,5 % žen a ve věku 20–24 let 62,2 %, v Bělehradě to bylo 77,0 %, resp. 92,0 %. Sňatkový věk žen byl tedy v Bělehradě v průměru výrazně nižší ve srovnání s Chrudimskem, ale přesto jsou tyto hodnoty Chrudimsku bližší než situace v Anglii, kde se do 25 let vdalo jen 15 % žen, nebo ve Francii, kde se dokonce nevдалa ani jedna žena.

Muži se zřídka ženili před 20. narozeninami (samozřejmě je zde potřeba opět vzít v úvahu zaokrouhlování věku), a pokud ano, dělo se tak častěji ve venkovském prostředí než ve městech (Tab. 6.2). Důvodem odkladu vstupu do manželského života byla nutnost zabezpečit si předem pro budoucí rodinu určité hmotné zázemí. U mužů se předpokládalo, že ještě před vstupem do manželství získají ve městě vlastní živnost, nebo na venkově vlastní hospodářství. To bylo možné získat formou dědictví, když vyplatili sourozence, nebo koupí. Proto si shromažďovali finanční prostředky během čelední služby nebo podružství. Samotná doba čelední služby či strávená v podružství oddalovala vstup do manželství a založení vlastní rodiny a domácnosti, neboť vzhledem k omezeným finančním příjmům bylo zapotřebí spořit poměrně dlouho.¹³⁷ Byli mezi nimi jak tovaryši a sloužící, tak i synkové z dobrých rodin, kteří trpělivě čekali, až jim otec předá zavedenou živnost nebo pomůže s vybudováním vlastní samostatné existence v rámci rodiny.

Ve věkové skupině 20–24 let podíl ženatých mužů ve městech s výjimkou Náchodsko a Benešova nad Ploučnicí nepřesahoval 30 %. Na venkově byl naopak podíl ženatých ve věku

¹³⁷ Šubrtová, A.: Vztah ekonomiky a populace v pramenech k československým dějinám 16.–18. století. In: D 8, 1966, str. 49.

20–24 let výjimečně pod 30 % - na panství Třeboň, Locket a Točnick. V následující věkové skupině již nebyl tak patrný rozdíl mezi městy – zde bylo ženato 62 % mužů – a venkovem, kde bylo ženato 72 % mužů. Je však třeba si uvědomit, že nárůst podílu ženatých mužů mezi věkem 20–24 a 25–29 let nebyl skokový, ale že se probíhal postupně i v rámci intervalu. Podíl ženatých mezi 25letými byl 71 %, mezi 29letými už 82 %.

Ve věkové skupině 30–34letých podíl ženatých mužů na venkově kromě panství Točnick přesahoval 80 % a nezdědka i 90 %. Ve městech byla situace proměnlivější; vyskytovaly se lokality, kde bylo ženatých 100 % mužů (Benešov nad Ploučnicí a Locket), ale i města, kde podíl ženatých mužů v této věkové skupině byl lehce nad 50 % (Žebrák). Od 35 do 49 let věku bylo ve většině venkovských oblastí ženatých 90–100 % mužů, přičemž nikde jejich podíl nebyl nižší 80 %. Ve městech byla situace obdobná, pouze ve městě Třeboni se podíl ženatých mužů nad 35 let pohyboval mírně pod 80% hladinou. Pro muže starší 50 let byl tento podíl o něco nižší, ale stále více než 80 %.

Nejmladším ženatým mužem na Chrudimsku v městském prostředí byl 18letý krejčí Tobiáš Kratochvíle z Litomyšle se stejně starou manželkou. Na venkově byl nejmladším ženatým údajně teprve 14letý Jan Doucha ze vsi Topol na panství Chrudim. Jako manželku má uvedenou 22letou Dorotu. Podíly svobodných mužů se na Chrudimsku se vzrůstajícím věkem snižovaly (Tab. 6.3 a Tab. 6.4). I mezi městskými oblastmi byly na Chrudimsku rozdíly ve věku, v němž mladí muži uzavírali první manželství. Ve věkové skupině 20–24 byl podíl svobodných mezi 63 % v Hlinsku až po 92 % v Heřmanově Městci (Příloha 19). Ve věku 25–29 let bylo ve venkovských oblastech ženato 80 % mužů, ve městech byl podíl ženatých mužů v této věkové skupině o 10 procentních bodů menší (Tab. 6.3 a Tab. 6.4). Opět byly rozdíly mezi různými městy kraje Chrudimského: od 58 % v Chocni až po 85 % v Hlinsku (Příloha 20). Ve věku 30–34 let bylo na venkově ještě 10 % a ve městech ještě 16 % mužů svobodných. Svobodných starších 35 let bylo jak ve městech tak i na venkově zanedbatelné procento. Na poklesu zastoupení svobodných starších 35 se však také výrazným způsobem podílela metodika popsaná výše. Starší osoby, u nichž bylo jasně uvedeno, že jsou svobodné, byly zaznamenány zřídka. K určitému nárůstu (Tab. 6.3) došlo v městské populaci ve věkové skupině 75–79 let, avšak celkem v této skupině bylo 11 mužů, a tak oněch 9,1 % představuje jenom jednoho muže na Chocenském předměstí ve Vysokém Mýtě.

Podíl vdovců byl celkově mírně vyšší ve venkovských oblastech (Tab. 6.3 a Tab. 6.4). Nejmladším vdovcem, můžeme-li Soupisu věřit, byl 22letý zahradník-krčmář Jan Vach, který žil ve společné domácnosti s 18letou dcerou! Pakliže tomu tak skutečně bylo, musel si vzít ženu o dost starší než byl sám, která relativně brzy po svatbě zemřela. Podobná situace nastala

v domácnosti 23letého sedláka-hajného Jiříka Mudrocha ze vsi Lažany na panství Rychmburk, s nímž v domácnosti žil evidentně vyženěný 28letý syn Havel, Havlova 20letá manželka a kromě dvou žen ve služebném postavení ještě Havlův o rok mladší bratr. Stejně tak v domácnosti ovdovělého 23letého sedláka Jiříka Experata z Vlčí Habřiny na Pardubicku žila vyženěná 16letá dcera (protože Soupis nezaznamenal děti mladší 12 let, je možné, že měla mladší sourozence). V podružském postavení je uveden jeho 20letý bratr Petr a 19letý bratr Jakub s 18letou manželkou Kateřinou.

Tab. 6.3: Struktura obyvatel měst na Chrudimsku podle věku a rodinného stavu (v %)

Věk	Muži					Ženy					Celkem
	v %				abs.	v %				abs.	
	svobodní	ženatí	vdovci	nezj.	celkem	svobodné	vdané	vdovy	nezj.	celkem	
15–19	99,3	0,7	–	–	895	92,3	7,6	0,1	0,1	1 332	2 227
20–24	79,0	20,9	–	0,1	680	51,5	46,8	1,4	0,3	987	1 667
25–29	30,3	69,5	0,2	–	495	21,7	73,6	4,6	0,1	746	1 241
30–34	16,4	82,2	1,1	0,3	636	19,5	74,3	6,2	–	790	1 426
35–39	0,4	89,9	1,5	8,1	467	1,1	70,7	13,5	14,7	550	1 017
40–44	0,5	88,4	2,2	9,0	601	0,2	61,4	18,6	19,8	606	1 207
45–49	0,3	91,8	2,3	5,7	352	0,6	60,6	21,5	17,3	358	710
50–54	–	86,4	5,2	8,4	382	0,9	49,5	30,0	19,6	434	816
55–59	–	87,2	3,8	9,0	133	0,7	47,5	37,6	14,2	141	274
60–64	1,0	82,9	8,3	7,8	205	1,0	26,9	47,2	24,9	193	398
65–69	–	71,0	11,6	17,4	69	–	39,5	46,5	14,0	43	112
70–74	–	80,0	9,2	10,8	65	4,2	29,2	47,9	18,8	48	113
75–79	9,1	45,5	27,3	18,2	11	–	16,7	33,3	50,0	6	17
80–84	–	72,7	13,6	13,6	22	–	–	78,9	21,1	19	41
85+	–	100,0	–	–	16	–	12,5	37,5	50,0	8	24
nezj.	35,5	29,0	–	35,5	31	31,0	27,6	3,4	41,4	29	60
Celkem	41,8	52,9	1,7	3,6	5 060	40,9	42,8	9,8	6,4	6 290	11 350

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

V městském prostředí byl nejmladším vdovcem 25letý Tomáš N. z Chrudimi. 10% podíl překročili vdovci ve věkové skupině 65–69 let ve městech, resp. ve věku 60–64 let na venkově. Podle povahy pramene můžeme pouze spekulovat o tom, že vdovství pro muže, na rozdíl od žen, nebylo definitivní, ale že dříve či později uzavírali nový sňatek. Svobodní si většinou vybírali při vstupu do prvního manželství taktéž svobodného partnera. Vdovci a některé zámožnější vdovy obvykle vyhledávali nové manželské partnery, kteří pokud možno ještě neměli zkušenosti s životem v manželství a které mnohdy byly výrazně mladší (viz kapitola 7 Věkové rozdíly mezi manžely).¹³⁸

¹³⁸ Srov. Dušek, L.: Obyvatelstvo Budyně nad Ohří v letech 1701–1850. In: ÚSH 1985, str. 179–181.

Štěrbová, B.: Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedly nad Nežárkou v letech 1686–1910. In: HD 11, 1987, str. 107–110.

Ve starších věkových skupinách klesá relativní zastoupení ženatých mužů, zvyšuje se podíl vdovců a výrazně vzrůstá četnost těch, u nichž nebylo možné na základě Soupisu rodinný stav určit. Na celém Chrudimsku bylo takovýchto mužů 619, tj. 3 % (Tab. 6.5).

U žen častěji než u mužů se nepodařilo rodinný stav určit. Mezi těmi, u nichž zůstal rodinný stav nezjištěn je mnoho těch, které možná byly svobodnými matkami nebo to byly ženy ovdovělé s jedním dítětem. Bez výslovného záznamu v evidenci to však nebylo možné zjistit. Na celém Chrudimsku jich bylo 1 176, tj. téměř 5 % (Tab. 6.5).

Ve městech i na venkově žila poměrně početná skupina dětí měšťanů a sedláků, které i nadále zůstávaly v domě svých rodičů, přestože již dávno dosáhly sňatkového věku. Důvodem byl nedostatek finančních prostředků, jež byly nutné k ekonomickému osamostatnění, nebo čekání na výhodnější příležitost k uzavření sňatku. Ženy se sice vdávaly dříve, ale od dosažení věku 30 let byl podíl alespoň jednou ženatých mužů z dané věkové skupiny trvale vyšší než podíl alespoň jednou vdaných žen v téže věkové skupině (Obr. 6.2). Mezi obyvatelstvem starším 30 let zůstávala asi desetina mužů neženatých a zhruba pětina žen se nikdy neprovdala. Rozdíly mezi městem a venkovem byly zanedbatelné.

Tab. 6.4: Struktura obyvatel venkova na Chrudimsku podle věku a rodinného stavu (v %)

Věk	Muži					Ženy					Celkem
	v %				abs.	v %				abs.	
	svobodní	ženatí	vdovci	nezj.	celkem	svobodné	vdané	vdovy	nezj.	celkem	
15–19	96,7	3,3	–	–	2 239	78,0	21,8	0,2	0,1	3 132	5 371
20–24	55,8	43,9	0,2	0,1	1 833	31,0	67,7	1,2	0,1	2 749	4 582
25–29	19,8	79,3	0,8	0,1	1 694	15,8	81,5	2,6	–	2 259	3 953
30–34	10,2	88,7	1,0	0,1	2 076	17,6	77,1	5,3	–	2 193	4 269
35–39	0,9	90,9	1,6	6,6	1 275	1,0	76,3	10,1	12,6	1 062	2 337
40–44	0,3	89,4	3,0	7,3	1 402	1,2	62,2	20,3	16,4	1 388	2 790
45–49	0,3	89,4	4,9	5,4	754	0,2	62,6	22,0	15,3	596	1 350
50–54	0,4	84,2	8,2	7,2	903	0,9	49,5	31,0	18,6	655	1 558
55–59	0,4	83,8	8,5	7,4	272	–	47,5	35,8	16,8	179	451
60–64	0,2	75,7	12,3	11,8	416	–	33,7	47,1	19,2	276	692
65–69	0,9	82,1	9,4	7,5	106	–	48,1	30,8	21,2	52	158
70–74	–	74,8	17,4	7,8	115	–	25,9	55,2	19,0	58	173
75–79	2,7	73,0	18,9	5,4	37	–	35,7	42,9	21,4	14	51
80–84	–	82,8	6,9	10,3	29	–	15,0	60,0	25,0	40	69
85+	–	42,9	32,1	25,0	28	–	20,0	40,0	40,0	5	33
nezj.	25,0	40,0	2,5	32,5	40	13,0	47,8	2,2	34,8	46	86
Celkem	37,4	57,7	2,2	2,7	13 219	36,3	52,2	7,3	4,3	14 704	27 923

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Hanzal, J.: Demografické poměry v šumavské oblasti v 2. polovině 17. stol. a počátkem 18. století. In: HD 2, 1968, str. 13.

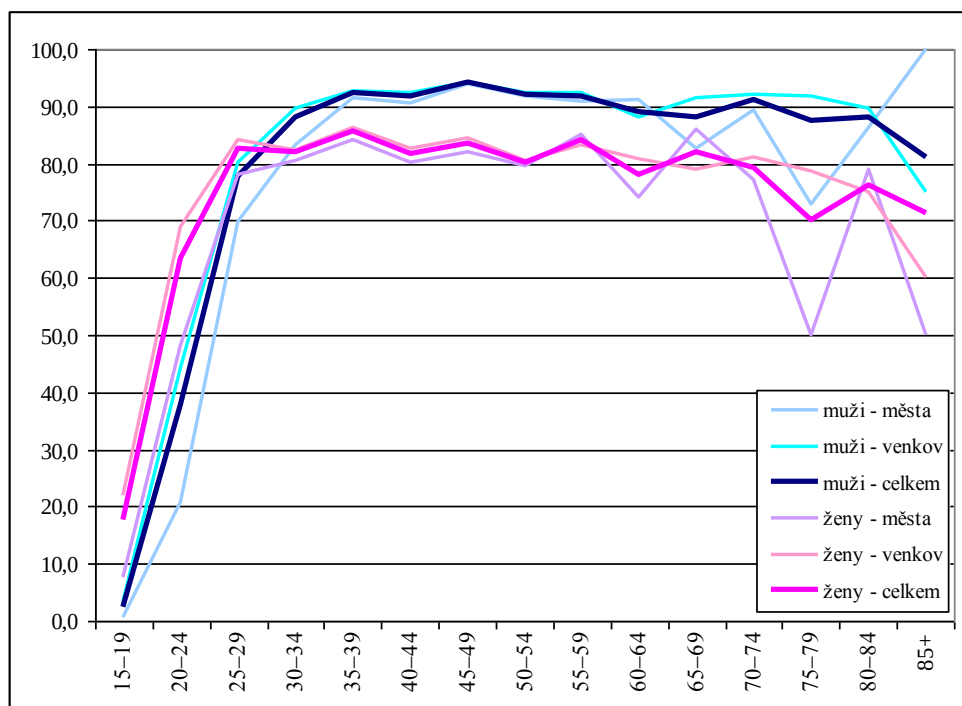
Honc, J.: Příspěvek k poznání populačního vývoje horních městeček (Rekonstrukce 203 rodin ročníků 1610–1690 v matrikách fary Rudolfov u Českých Budějovic). In: AUC Phil. et Hist. 3, 1972, str. 117.

Tab. 6.5: Struktura obyvatel na Chrudimsku dle věku a rodinného stavu, pětileté intervaly

Věk	Muži					Ženy					Celkem
	svobodní	ženatí	vdovci	nezj.	celkem	svobodné	vdané	vdovy	nezj.	celkem	
0–4	34	0	0	0	34	24	0	0	0	24	58
5–9	96	0	0	0	96	107	0	0	0	107	203
10–14	2 454	1	0	0	2 455	2 671	7	0	0	2 678	5 133
15–19	3 054	80	0	0	3 134	3 672	783	6	3	4 464	7 598
20–24	1 560	946	4	3	2 513	1 362	2 324	45	5	3 736	6 249
25–29	485	1 688	15	1	2 189	520	2 391	92	2	3 005	5 194
30–34	316	2 364	28	4	2 712	539	2 277	166	1	2 983	5 695
35–39	13	1 579	28	122	1 742	17	1 199	180	216	1 612	3 354
40–44	7	1 785	55	156	2 003	17	1 235	395	347	1 994	3 997
45–49	3	997	45	61	1 106	3	590	208	153	954	2 060
50–54	4	1 090	94	97	1 285	10	539	333	207	1 089	2 374
55–59	1	344	28	32	405	1	152	117	50	320	725
60–64	3	485	67	66	621	2	145	221	101	469	1 090
65–69	1	136	18	20	175	0	42	36	17	95	270
70–74	0	138	26	16	180	2	29	55	20	106	286
75–79	2	32	10	4	48	0	6	8	6	20	68
80–84	0	40	5	6	51	0	6	39	14	59	110
85–89	0	13	4	4	21	0	1	4	2	7	28
90–94	0	8	4	2	14	0	0	1	1	2	16
95–99	0	4	0	1	5	0	1	0	2	3	8
100–104	0	3	1	0	4	0	0	0	0	0	4
105–109	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
nezj.	21	25	1	24	71	15	31	2	28	76	147
Celkem	8 054	11 758	433	619	20 864	8 962	11 758	1 908	1 176	23 804	44 668

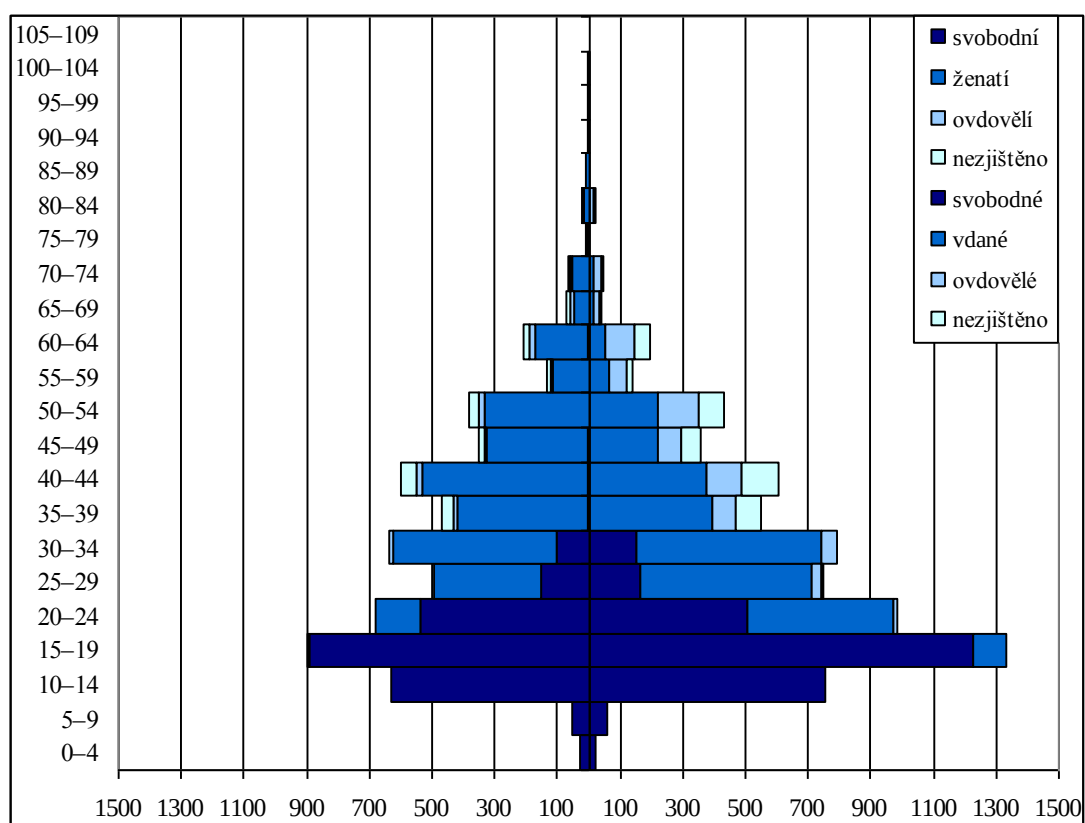
Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Obr. 6.2: Podíl alespoň jednou vdaných a ženatých podle věku ve městech a na vsích

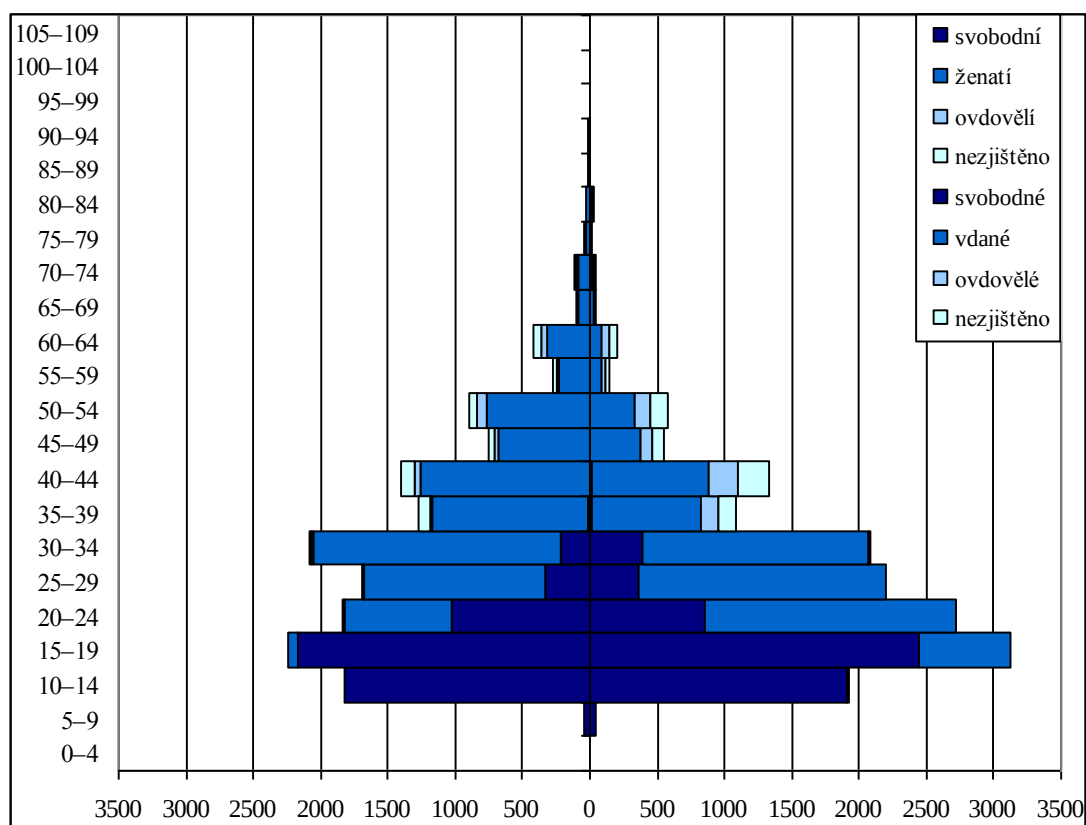
Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Obr. 6.3: Městské obyvatelstvo Chrudimska v roce 1651 dle věku a rodinného stavu

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Obr. 6.4: Venkovské obyvatelstvo Chrudimska v roce 1651 dle věku a rodinného stavu

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

7 Věkové rozdíly mezi manžely

Studium věkových rozdílů mezi manžely je nutně ovlivněno kvalitou vstupních dat, u nichž je věk zcela evidentně zaokrouhlován a to zejména na čísla končící nulou či pětkou, a tak je hned v úvodu nutno upozornit, že výsledky nejsou přesným odrazem tehdejších zvyklostí. Nezřídka lze v Soupise nalézt u mladších manželů u ženy uváděný věk 20 let a u muže 30 let, nebo u ženy je uvedeno stáří 30 let a u muže 40 let. Podobně i ve vyšších věkových kategoriích, avšak tam jsou již rozdíly mezi manžely také ovlivňovány výběrem nového partnera(-ky) po ovdovění. Zároveň tato ledabylost v uvádění věku poskytuje informaci o tom, že desetiletý rozdíl mezi manžely nebyl neobvyklý.

Nejčastěji byl muž o jeden až deset let starší své manželky (Tab. 7.1). Lze se oprávněně domnívat, že do této kategorie spadly i mnohé manželské páry, u nichž skutečný věkový rozdíl byl o pár let větší, avšak vlivem zaokrouhlení věku muže a ženy vznikl uměle věkový rozdíl menší než by odpovídalo skutečnosti. Je samozřejmě také možné, že v této kategorii jsou zahrnuty i manželské dvojice, v nichž byl skutečný věkový rozdíl menší, tedy manželé byli třeba i stejně staří, ale v Soupise mají uveden rozdílný věk – to je velmi nepravděpodobné.

Ve všech níže uváděných panstvích a oblastech ve venkovském prostředí představovaly manželské dvojice, v nichž byl muž o 1–10 let starší, nadpoloviční většinu (s výjimkou panství Okrouhlice a panství Točnick). Ve městech bylo jejich zastoupení nižší, u rozsáhlejších souborů přesahovaly 40% podíl. Ve Žlebech, Světlé nad Sázavou a v Žebráku se pohybovalo mezi 30 a 40 %, přičemž je třeba zmínit, že se jednalo o nejméně početné vzorky.

Druhou nejpočetnější skupinou byly na venkově páry, v nichž byl muž o 11 až 20 let starší než jeho žena. Jak bylo uvedeno výše, kdyby nebyl věk zaokrouhlován, bylo by zastoupení této skupiny pravděpodobně větší než průměrných 18 %. Ve městech se páry s tímto věkovým rozdílem vyskytovaly častěji, průměrně ve 20 %. Sňatky mužů se ženou o více než 21 let mladší byly také častější ve městech než na venkově. Výjimku zde představuje venkovské prostředí Náchodska a panství Okrouhlice, kde podíl těchto rodin byl zhruba 8%, což bylo více než ve většině uváděných měst.

Ve městech častěji než na venkově bylo možné se setkat s páry, v nichž žena byla starší svého muže. Zhruba v polovině uváděných měst bylo takovýchto rodin dokonce více než rodin, v nichž muž byl o 11 až 20 let starší než jeho žena. Vysvětlení lze hledat především ve sňatcích vdov po řemeslnických mistrech s mladšími partnery, pro něž to byla cesta do vyšších pater cechovní hierarchie.

Tab. 7.1. Věkové rozdíly mezi manžely ve vybraných oblastech

Místo		Celkem párů	Žena starší		Stejně stáří	Muž starší		
			11+	1–10		1–10	11–20	21+
Vsi	Chrudimsko	7 706	2,4	11,2	4,0	60,6	16,3	5,5
	p. Třeboň ¹	.	2,6	12,1	7,2	59,5	15,0	3,7
	p. Tábor ²	70	1,4	7,2	8,6	60,0	20,0	2,8
	p. Habry ³	160	0,0	6,8	1,0	77,3	13,0	1,9
	p. Žleby ³	100	0,0	7,0	6,0	65,0	18,0	4,0
	p. Okrouhlice ³	125	4,8	18,4	4,0	43,2	21,6	8,0
	Náchodsko ⁴	1 469	2,4	10,1	3,0	55,8	20,6	8,2
	p. Přisečnice ⁵	201		5,0	1,5	76,6	10,9	6,0
	p. Točnick ⁵	206		13,6	11,6	49,5	20,4	4,9
	p. Rokycany ⁵	92		9,8	8,7	71,7	6,5	3,3
	Loketsko ⁵	.		14,2	5,7	58,8	16,9	4,4
	p. Kolín ⁵	150		16,0	9,3	56,7	19,7	3,3
	p. Poděbrady ⁵	150		16,7	5,4	54,6	18,6	4,7
Města	Chrudimsko	3 052	3,7	13,1	3,5	55,9	16,8	6,9
	p. Třeboň ¹	.	3,0	13,8	2,5	66,5	12,6	1,7
	Tábor ²	212	6,2	16,0	2,8	56,1	14,6	4,3
	Č. Krumlov ²	294	6,8	18,4	0,7	48,3	18,4	7,4
	Habry ³	60	0,0	11,3	0,0	61,7	21,7	5,4
	Žleby ³	38	5,3	26,3	5,3	39,5	21,0	2,6
	Světlá n. Sáz. ³	51	3,9	15,7	9,8	35,3	21,6	13,7
	Náchodsko ⁴	909	3,5	12,2	5,3	50,4	19,0	9,6
	Beroun ⁶	113	8,0	17,7	0,0	55,8	12,4	6,2
	Rokycany ⁵	148		25,0	2,1	43,7	19,5	6,1
	Kolín - křesť. ⁵	.		24,1	4,3	53,3	12,2	6,1
	Žebrák ⁵	52		34,6	5,8	34,6	17,3	7,7
	Trutnov ⁵	63		6,3	1,6	77,8	12,7	1,6
	Poděbrady ⁵	108		25,0	0,9	47,3	19,4	7,4

Pozn.: p. – panství

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Prameny: ¹ Sládek, M.: Demografická a sociální struktura třeboňských panství roku 1651. DP FF UK 1986, str. 36 a 150.

² Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP FF UK 2000, str. 55.

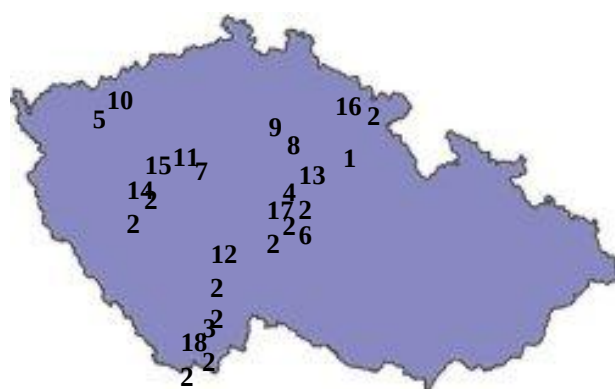
³ Vejtrubová, R.: Čáslavský kraj v polovině 17. století – náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura. DP FF UK 1993, str. 73.

⁴ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PŘF UK 2003, str. 47.

⁵ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 851.

⁶ Tošnerová, M.: Obyvatelstvo města Berouna v polovině 17. století. In: HD 21, 1997, str. 84.

Obr. 7.1: Mapa vybraných oblastí v Tab. 7.1

1 – Chrudimsko, 2 – Náchodsko, 3 – Třeboň,
4 – Habry, 5 – Loket, 6 – Světlá n. Sáz., 7 – Beroun,
8 – Kolín, 9 – Poděbrady, 10 – Přisečnice,
11 – Točnick, 12 – Tábor, 13 – Žleby,
14 – Rokycany, 15 – Žebrák, 16 – Trutnov,
17 – Okrouhlice, 18 – Český Krumlov.

Značné věkové rozdíly mezi manžely dávají tušit, že sňatek nebyl jen vyjádřením lásky dvou osob, ale že měl i ekonomický podtext. Rozdílný věk manželů musel s sebou nutně přinášet i problémy ve vzájemném soužití. Partneri měli rozdílné životní zkušenosti (v tomto období více či méně poznamenané válkou). V rodinách, kde byla žena výrazně starší než její manžel již mnohdy neměli společné děti, muž byl jen v pozici otčima. Poté, co ovdověl, již zpravidla nebyl nejmladší, a aby zvýšil šanci na vlastní potomky, ženival se zpravidla s ženou výrazně mladší. To pak zase vedlo k tomu, že děti z těchto rodin již znali svého otce jen jako starého muže, který se zpravidla nedožil jejich dospělosti.

7.1 Věkové rozdíly mezi manžely v Chrudimském kraji

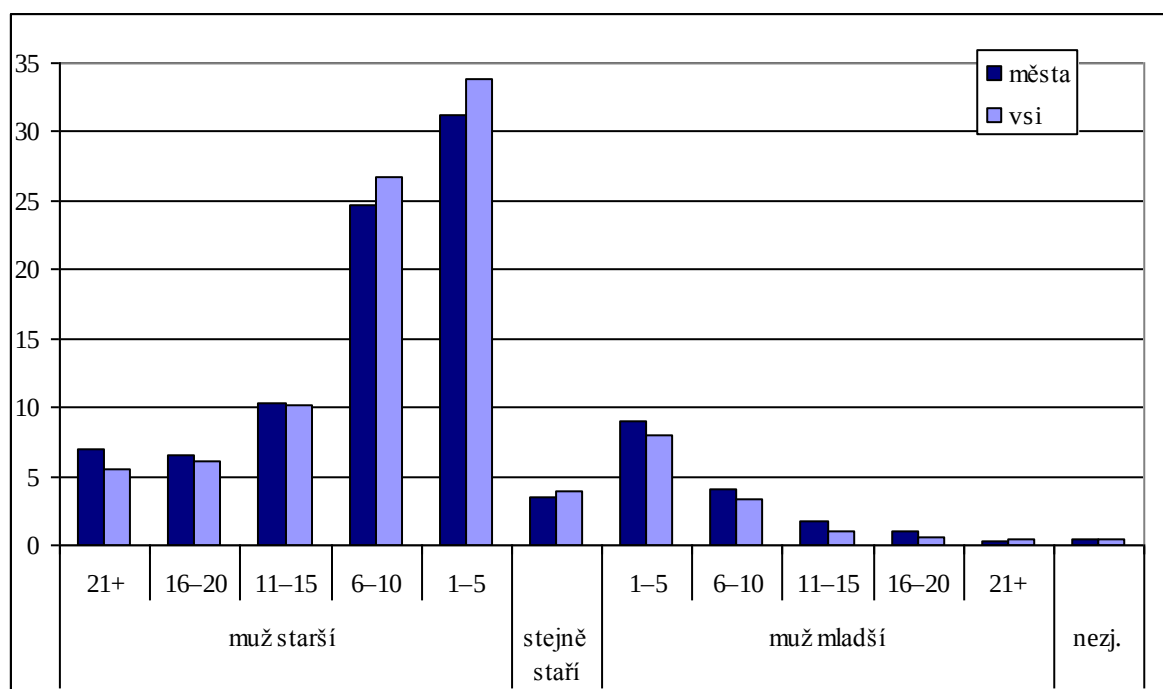
Soupisem bylo v Chrudimském kraji zachyceno 11 758 manželských párů, z nichž 7 706 žilo na venkově. Zjišťování věkových rozdílů mezi manžely na takto rozsáhlém vzorku velice usnadnila skutečnost, že manželé byli až na několik níže uvedených výjimek zapsáni pod sebou, nejdříve muž a pak jeho žena.

V domácnosti rychtáře Petra Duška z Dolní Dobroučnice na panství Lanškroun je za ním zapsána jeho žena, dále jejich dvě dcery ve věku 17 a 10 let a až pod nimi je uveden 20letý Bartoš, u něhož je rubrice povolání zapsáno „zeť jeho“ – byl tedy asi manželem rychtářovy 17leté dcery. Druhý takový případ je opět z panství Lanškroun, kde ve vsi Olbrachtice v domácnosti 44letého zahradníka Martina Rozenbergera je nejdříve uvedena jeho 26letá sestra a až poté jeho manželka. Třetí případ je z Donínského dvora na panství Vysoké Mýto, kde za šafářem Tomešem Doležalem je nejdříve uveden pacholek Matyáš a až za ním šafářka Salomena, u níž je v poznámce připsáno, že je Tomešovou manželkou. Ve dvoře Mířeckém na statku Přestavlky je nejdříve uveden šafář Mikoláš Novotný, následuje mužská čeleď a až za ní je uvedena šafářka Kateřina Novotná, která pravděpodobně byla Mikolášovou ženou, a za ní ženská čeládka. Podobně v jednom ze dvorů na panství pardubickém je nejdříve uveden šafář Jan Křepelka, následuje mužská čeleď a až za ní je šafářka Alžběta Křepelková, která není výslovně uváděna jako Janova žena, ale pravděpodobně jí byla. Ve Vysokém Mýtě na litomyšlské bráně je zapsán nejdříve 40letý branný Kristián, pak 14letá dcera a až potom 38letá Kristiánova žena. V domácnosti 50letého zahradníka Havla Makůvky ze vsi Makov na panství Polička jsou nejdříve uvedeni dva synové ve věku 18 a 20 let a až poté 45letá Anna, u níž je v kolonce povolání uvedeno „manželka“. Z poznámky je zřejmé, že jde o ženu Havlovu a ne některého ze synů. Anna Katarina (28 let) byla manželka 29letého pacholka Ondřeje z Choceňského předměstí ve

Vysokém Mýtě, ale je uvedena dokonce v jiné domácnosti a teprve z poznámky se dovídáme, že byla vdaná a kdo je její muž.

Případ, kdy byla žena uvedena dříve než její manžel se vyskytl pouze na dvoře Rabštejnek, kde za 53letým šafářem je uvedena 73letá šafářka a její 79letý manžel je zapsán až za ní.

Obr. 7.2: Věkové rozdíly mezi manžely ve městech a na venkově (v %)

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Věkové rozdíly byly na Chrudimsku podobné jako v ostatních srovnávaných oblastech. Muž byl průměrně o 6,5 roku starší než jeho žena.¹³⁹ Ve městech byl průměrný věkový rozdíl dokonce o něco menší než na venkově, přestože ve městech bylo více věkově nestejnorodých párů. V městských lokalitách byl sice větší podíl manželských dvojic, v nichž muž byl alespoň o 21 let starší než jeho žena, ale také, a to především, zde bylo větší zastoupení manželských dvojic, v nichž byla žena starší než její muž, což průměrný věkový rozdíl mezi manžely ve městech snižovalo.

V každé třetí dvojici byla žena o 1–5 let mladší než její manžel, ve čtvrtině manželských párů byl muž o 6–10 let starší než jeho žena, přičemž rozdíly mezi městskými a venkovskými oblastmi jako celku nebyly velké (Obr. 7.2), ale jednotlivá města a stejně tak

¹³⁹ Podobně i v případě farnosti Hostivař v 18. století – Laštovková, B.: Demografický vývoj hostivařské farnosti v 18. století. In: HD 19, 1995. str. 56–86. Podobně i na příkladu Mohuče v letech 1630–1790 podle Dülmen, R. van: Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) I. Dům a jeho lidé. Praha 1999, str. 139.

i venkovské oblasti se od sebe odlišovaly (Příloha 23 a Příloha 24). Heřmanův Městec a Stolany, Chrast, Choltice i Svojanov byly malými městskými lokalitami, v nichž se počet manželských párů pohyboval mezi 19 až 80 a v nichž byl podíl dvojic, ve kterých byl muž o 6–10 let starší než jeho žena, výrazně větší než podíl dvojic, v nichž byl starší maximálně o 5 let. Ve městě Chrudimi, kde žilo 402 manželských dvojic, bychom se s páry, v nichž muž byl o 6–10 let starší než jeho žena, setkali o něco častěji než s páry, v nichž byl muž jenom o 1–5 roků starší. Ve venkově takových oblastí nalézáme 11, pouze na panství Heřmanův Městec a Stolany a na panství Chrast žilo více než 100 manželských dvojic, v 7 dalších oblastech bylo manželských dvojic méně než 40, takže tyto výsledky nelze považovat za průkazné.

Ve 22 % manželství byl muž o více než 10 let starší své ženy, častěji ve městech než na venkově. Na statku Hrochův Týnec dokonce tyto dvojice představovaly 46 % ze 46 manželských párů, které tu žily. Naopak na venkovském panství Chroustovice takovýchto dvojic nebylo ani 10 % ze 140 zde žijících párů. Z měst, v nichž bylo zaznamenáno více než 100 manželských dvojic, nejvyšší podíl takovýchto párů nacházíme v Poličce.

Celkem ve 14 % manželství Soupisem v Chrudimském kraji zachycených byla žena starší než její manžel. Největší zastoupení bychom našli na statku Lhota, kde ale žilo jenom 12 párů, a přitom v žádném nebyl muž o 10 a více let starší než jeho žena. Zastoupení manželských párů, v nichž byla žena starší než její manžel, bylo v Chrudimi ze všech městských oblastí nejvyšší – v téměř čtvrtině dvojic byla žena starší (Příloha 23 a Příloha 24).

Vůbec největší rozdíl mezi věkem muže a ženy bychom na Chrudimsku našli v Čermné mezi 99letým podruhem Václavem a jeho o 69 let mladší ženou Zuzanou, kteří žili u sedláka Václava Jilky. Zůstává otázkou, na niž zkoumaný pramen nemůže poskytnout odpověď, co vedlo mladou ženu k sňatku s mužem o tolik starším. Opačný extrém představuje manželství 27letého Ezechiela Hodiny, podruha-pláteníka, se 70letou Kateřinou. Bez prozkoumání sňatkových matrik nelze říci, v jakém věku tyto osoby do manželství vstupovaly ani jaká byla sňatková historie jejich protějšků ani nelze nic říci o věrohodnosti stáří osob zde uváděných.

Vždy jsme přitahováni tím, co není standardní, co je neobvyklé. Ve městech Chrudimského kraje bylo 11 dvojic, v nichž byla žena o více než 21 let starší než její muž. O extrémním případě bylo pojednáno výše, mezi dalšími byly jak dvojice mladšího a středního věku, tak i dvojice středního a vyššího věku. Příkladem prvního typu je 29letý podruh Vít Smejkal na předměstí Poličky a jeho 55letá žena Maruše. 40letý Václav Pohodlný možná kvůli svému povolání, byl totiž katem v Pardubicích, se z nedostatku jiných příležitostí

oženil s ženou o 25 let starší. 22letý pekař Adam Racek měl za ženu 45letou Dorotu, která pravděpodobně v předchozím manželství ovdověla, a mladý Adam sňatkem s mistrovou postoupil z tovaryšského místa na místo mistrovo. Pekařství bylo nepochybně zavedenou živností, ve společné domácnosti je kromě jiných uveden i pekařský tovaryš a prodavač. Jan Chomrák, 35letý soused-krupař z Pardubic, je asi také příkladem vyživení živnosti. Zajímavé je, že s ním a jeho 57letou manželkou je uvedena i 10letá Dorota v postavení dcera, ale ze struktury a věku manželů nelze určit, či byla dcerou. Podobně nevyjasněné biologické vazby jsou v domácnosti Jana Svobody, 37letého klempíře z Chrudimi, a jeho 58leté ženy s nimiž je uváděn i 18letý syn. Příkladem oddobných rozdílů ve středním a vyšším věku je 44letý soused-varhaník, jenž měl za manželku 70letou Kateřinu. Handlíř Jan Dub, jemuž bylo v době sepsání Soupisu 51 let, měl za ženu 86letou Marjánu, nikdo další s nimi není v domácnosti uveden. Kromě těchto 11 podrobně popsanych případů z městského prostředí bychom našli dalších 35 podobných dvojic na venkově. Celkově činil na venkově podíl manželských dvojic, v nichž byla žena starší než její manžel, 13,6 %, ve městech to bylo 16,8 % (Příloha 23 a Příloha 24).

Dvojice, ve kterých byl muž o více než 20 let starší než jeho žena, byly mnohem častější, ve městech jich bylo 212 a na venkově 483, z tohoto důvodu nebudeme popisovat jednotlivé případy.

Ze značných věkových rozdílů mezi manžely lze usuzovat, že sňatky byly motivovány ekonomickými zájmy a záležitosti citové zde až takovou roli nehrály. Rozdílný věk manželů se jistě projevoval i v chodu domácnosti a vztahu rodičů navzájem a mezi dětmi a rodiči, pokud vůbec děti měli. Další komplikací vzájemných vztahů jistě byl vztah starších dětí z předchozího manželství k mladším nevlastním sourozencům.

Na opakované sňatky však nelze usuzovat pouze podle velkého věkového rozdílu mezi manžely. Kvůli vysoké mateřské úmrtnosti se stávali vdovci i relativně mladí muži, kteří se poměrně brzy po ovdovění znovu ženili. Opět nám povaha zkoumaného pramene nedovoluje postihnout, jak často se tak dělo a jaký čas obvykle uplynul od ovdovění k dalšímu sňatku.

Svobodný člověk si při prvním sňatku zpravidla vybíral jiného svobodného partnera přiměřeně svému věku. Vdovci a některé majetnější vdovy zase dávali přednost někomu, kdo ještě žádné zkušenosti s životem v manželství neměl a zpravidla byl i výrazně mladší. Muži se ve vyšším věku nezfídka ženili s mladými dívkami, které byly ve věku jejich dětí.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Kačerová, E.: Demografický vývoj farnosti Panny Marie pod řetězem v Praze v 17. a 18. století. Rigorózní práce PFF UK 2004, str. 38.

Ve městech nebyl podíl rodin s mužem starším o 11–20 let než jeho žena nikterak extrémní, ovšem podíl rodin s mužem starším o více než 21 let patřil k vyšším mezi všemi sledovanými oblastmi (srov. Tab. 7.1 na str. 115). Manželka starší než její manžel byla na Chrudimsku méně častým jevem než ve většině uváděných českých měst. Ani ve venkovském prostředí se Chrudimsko příliš nelišilo od uváděných lokalit.

7.2 Sňatkový věk a začátek sexuální aktivity

V právní praxi 16. století není nijak problematizován pohlavní styk partnerů, k němuž dochází v době ještě před církevním sňatkem, ale už po slibu manželství. Mezi slibem manželství a církevním sňatkem však mohla uplynout i poměrně dlouhá doba a ne vždy byl tento slib naplněn, což mohlo vést k zahájení soudní pře o dívčině počestnosti. V případech, kdy se prokázalo nedodržení slibu ze strany muže, soud prohlásil dívku za řádnou pannu a dceru, přestože mezi ní a provinilým mužem došlo k pohlavnímu styku. Na panenství tedy nebylo pohlíženo fyziologicky, ale bylo určitým sociálním statutem. Avšak svobodná dívka, která otěhotněla a nemohla doložit, že jí bylo slíbeno manželství třeba tím, že předložila zasnubní dar jako doklad, přestala být pro své okolí dívkou počestnou a dítě bylo bastarodem.¹⁴¹

Manželství bylo v katolickém pojetí svátostí, kterou si vzájemně udělovali snoubenci za asistence kněze před alespoň dvěma svědky. V protestantském pojetí byla svátostná podstata manželství popřena. Církevní představitelé obou konfesí se snažili prosazovat normu, kterou dnes považujeme pro tehdejší dobu za mravní zákon, aby intimní život začínal až sňatkem. Jan Hartvicius v roce 1617 ve svém kázání řekl: „*A tak ten, kdož manželství vyhledávati a v ně řádně vstoupiti chce, vůli svou o tom rodičům a přátelům vyjeviti povinen jest, mluvíce: K této jest vůle má manželská, snubte mi tuto. A ti přijdouce k druhým mají o tom s nimi řádně jednati, pravíce: Přítel neb syn náš má vůli k manželství dcerku vaši pojíti a sobě za tovaryšku života svého vzíti. Tu panny povolujíce, mají se rodičové neb přátelé zeptati, jest-li, panno, vůle tvá? Dí-li jest, aneb dí-li, jakž přátelé učiní, již mají toho manželství nerozlučovati, ale je spojiti a sejdouce se ve jménu Páně potvrditi a při tom býti.*“¹⁴²

Uvedená slova by mohla znamenat, že snoubenci se brali ze vzájemné lásky či aspoň náklonnosti. Na druhou stranu o sňatku rozhodovali také rodiče a přátelé, tedy nějaký širší

¹⁴¹ Poznámky z přednášek R. J. Tretery: Církevní právo na PF UK v Praze, letní semestr 2000/2001.

¹⁴² Sládek, M.: Poznámky k problematice svatebních kázání v 17. století. In: Česká literatura doby barokní. Literární archiv 27. Praha 1994, str. 215.

okruh osob. Podle výše uvedeného začínala nerozlučnost manželství již souhlasem oslovené panny a před církevním shromážděním se jenom potvrzovala.

Obě konfese se snažily předmanželskému styku zabránit. Postupně se prosadila zásada poučování snoubeneckých dvojic o náboženském významu manželství a v jeho rámci byly snoubencům kladeny i otázky, jejichž prostřednictvím mělo vyjít najevo, je-li nevěsta ještě pannou.

Na 24. zasedání tridentského koncilu bylo 11. listopadu 1563 vyhlášeno 12 kánonů¹⁴³ a dekret¹⁴⁴ o sňatkové reformě. Pod hrozbou klatby vyhlásil koncil posvátný charakter manželského svazku, monogamii, pravomoc církve stanovit překážky manželství, nerozlučitelnost manželství, možnost rozluky od stolu a lože, zákaz sňatků kněží, liturgický kalendář sňatků (možnost získat dispens) a výlučnou kompetenci církevních soudů v otázkách manželského práva.

Dekret o sňatkové reformě, podle svého prvního slova zvaný Tametsi (zatímco) ve své první kapitole stanovuje slavnostní podobu sňatku. Dekret Tametsi uvrhl do klatby všechny, kdo sňatky uzavřené bez svolení rodičů považují za neplatné. Tím se koncil jasně vymezil vůči protestantům, kde rodičovský souhlas byl podmínkou platnosti manželství. Tím církev nezakázala tajné sňatky, ale dalšími nařízeními je prakticky znemožnila. Dekret prohlásil za neplatné sňatky uzavřené v nepřítomnosti faráře příslušné farnosti nebo jím pověřeného kněze a dvou nebo tří svědků. Kněží, kteří by oddali lidi z jiné farnosti, budou suspendováni. Ženich a nevěsta se mají vyzpovídat a zúčastnit se přijímání, čímž byla možnost uzavřít manželství vázána na účast na mši svaté.¹⁴⁵ Jedinou překážkou tajného sňatku tak byla nutná přítomnost kněze z místní farnosti, jenž znal snoubence a jejich rodiče a jenž by nepřipustil tajný sňatek, který by byl újmou na rodinné cti. Pokud rodiče odmítají dát souhlas k sňatku, nic nebrání tomu, aby kněz sňatku požehnal. Nicméně katechismus nabádá syny z dobrých rodin, aby se neženili bez vědomí rodičů či dokonce proti jejich vůli. Někteří z koncilních otců byli proti vyhlášení dekretu Tametsi, neboť v protestantských krajích, kde nejsou katoličtí kněží, ale žijí tam katolíci, by katolický sňatek nebyl realizovatelný.

Závěry tridentského koncilu byly do praxe uváděny velmi pomalu. Ještě počátkem 17. století bývalo za počátek manželství považováno sepisování svatební smlouvy či svatební

¹⁴³ Kánon je dogmatický zákon, ve kterém se konstatují věroučné pravdy. Přestoupení tohoto zákona znamená uvržení do klatby.

¹⁴⁴ Dekret má disciplinární charakter, stanovuje pravidla, za jejichž porušení jsou těžké postihy, ale nerespektování těchto pravidel není kacířský čin.

¹⁴⁵ Bologne, J.C.: Svatby. Praha 1997, str. 171–177.

veselí.¹⁴⁶ Snoubencům se doporučovalo, aby spolu nebydleli, dokud nedostanou požehnání od faráře při vzájemném slibu manželství. Jednání rodin snoubenců o budoucím sňatku, která směřovala k uzavření svatební smlouvy a k zasnubám měla i nadále výhradně světský charakter a nesměla se vyžadovat účast faráře. Ten se mohl jako jeden ze svědků účastnit zasnub, ale nesměl vykonávat žádné svátostné úkony. Vzájemný souhlas snoubenců se při uzavírání manželství pronášel slovy „přijímám tě za svou ženu (svého muže)“ a kněz jej stvrzoval slovy „spojuji vás v manželství“.

V kázání Bohumíra Hynka Josefa Bílovského z roku 1724 už vidíme jasnou kritik předmanželské sexuality a brzkých sňatků: „... matky do půl noci před domem dceru samou se samým frejřem státi, do lesu, na pole, mezi obilí s tím, oným choditi, po hospodách se toulati a po celých nocích tancovati nechají: ano ještě mnohé matky, aby přece dcery brzy vdaly (to jest, odpusťte slovu, aby se časně kurvily), do hospody nevinné děvčátka posílají. Ó matky, co myslíte?“¹⁴⁷

Nelze se snad domnívat, že by muži i ženy dokázali potlačit své sexuální pudy a ve shodě s tehdejšími normami chování žili v sexuální abstinenci. Přestože se o toto církevní kruhy snažily, máme z jiných pramenů dostatek zpráv, že respektování těchto norem nebylo striktně naplňováno. Mimomanželský sexuální život reflektují matriční záznamy i poddanské seznamy nebo prameny trestněprávní povahy. Podíl nemanželských dětí se pohyboval mezi 1–5 % a důsledkem mimomanželských styků byl i výskyt pohlavních chorob.¹⁴⁸ I když podle kanonického práva měla být volba životního partnera svobodná, nezřídka se vrchnostenská úředníci se snažili ovlivnit (snížit) vysoký sňatkový věk a smilstvo. Některé vrchnostenské instrukce nařizovaly pravidelné „gynekologické prohlídky“ děveček jednou za čtyři týdny. Prováděly je porodní báby a za jejich průběh odpovídali rychtáři a konšelé.¹⁴⁹ Všechny schopné muže se snažili různými prostředky i skrze vězení a pokuty přinutit ke vstupu do manželství.¹⁵⁰

Svobodnými matkami se stávaly většinou děvečky nebo vdovy-podruhyně, u nichž tak byla jen malá naděje na nové manželství. Otcí jejich dětí bývali vojáci, ale také čeledíni a podruzi, kteří museli oddalovat vstup do manželství z důvodu nedostatečného finančního zabezpečení. Případy zneužívání děveček hospodářem také nebyly zcela výjimečné.

¹⁴⁶ Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti. Praha 1962, str. 79–80.

¹⁴⁷ Sládek, M. (ed.): Malý svět je člověk aneb Výbor z české barokní prózy. Praha 1995, str. 32.

¹⁴⁸ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČSČH XIX, 1971, str. 857.

¹⁴⁹ Kalousek, J. (ed.): Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388–1779. In: AČ 29, 1913, str. 314.

¹⁵⁰ Kalousek J.: Řády selské a instrukce hospodářské. In: AČ 24, 1908, str. 25.

Není bez zajímavosti, že přes poměrně vysoký podíl svobodných mužů i žen ve věku mladším 25 let, ale i ve vyšším, nenajdeme v Soupise na Chrudimsku žádnou poznámku o svobodné matce, zmrhané dívce, pankhartovi apod. Na případy svobodných matek můžeme usuzovat ze struktury Soupisu pouze nepřímě. Rozhodně se nelze domnívat, že by všechny ženy, u nichž není uvedeno, že se jedná o vdovu, a u nichž bylo uvedeno nějaké dítě, byly svobodnými matkami. Na druhou stranu je možné oprávněně vyslovit hypotézu, v níž bychom tvrdili, že naopak svobodných matek bylo v populaci mnohem více, a ze Soupisu o nich nic nevíme, neboť nejsou evidovány děti předzpovědního věku.

7.3 Opětovné sňatky ovdovělých osob

Na opětovné sňatky můžeme usuzovat většinou nepřímě ze struktury rodiny. Případy druhých a možná i dalších sňatků lze také odhadovat podle nepřiměřeného věkového rozdílu mezi nejstaršími dětmi a jejich novou matkou (otcem). V případě velkého věkového rozdílu mezi manžely nelze vyloučit možnost, že si bezdětný hospodář vzal mladou ženu, ať již s dětmi nebo bez dětí. Je možné, že se stal otcem teprve v pozdním věku nebo že jeho starší děti již byly samostatné a žily mimo otcovský dům. V některých případech je Soupisem přímo poznamenáno, že se jedná o druhou ženu (o manželovi nic takového uvedeno není) nebo že uváděné děti jsou z předešlé manželky jako je tomu v případě 40letého zahradníka Jakuba Dostála ze vsi Cekov na statku Přestavky. Je zřejmé, že 17letá Dorota a 12letý Lukáš nemohou být vlastními dětmi teprve 20leté Jakubovy manželky, přesto je v poznámce výslovně uvedeno, že jde o děti s předešlou manželkou.

Níže uváděné příklady jsou pouze ilustrací různých případů, s nimiž se na Chrudimsku můžeme setkat a nikoli kompletním výčtem všech situací, z nichž lze usuzovat na opětovné sňatky ovdovělých osob.

V domácnosti 35leté selky Salomeny Němcové v Uhersku žil 22letý syn Pavel a 18letý syn Jan. Třetí uváděný syn byl stár 20 let, jmenoval se taktéž Jan a je u něj poznámka, že je to syn Němcové. Dále na statku žil ještě 14letý syn Václav. Z toho můžeme usuzovat, že Salomena byla vdovou (případně svobodnou matkou, což je ale vzhledem ke sňatku se sedlákem nepravděpodobné) s nejvýše 6letým synem, sňatkem získala dva nevlastní syny a s novým manželem měla potom ještě syna Václava. Všichni synové byli v době úmrtí Soupisem již pochopitelně neevidovaného sedláka pravděpodobně ještě příliš mladí na to, aby se mohli ujmout hospodářství, a tak je v čele domácnosti vedená ovdovělá Salomena.

Na opětovný sňatek můžeme usuzovat u 42letého pekaře Jiříka Hlineckého z městyse Luže, jenž měl za manželku 22letou Mandalenu. Věkový rozdíl mezi manžely ale neznamená,

že šlo o opakovaný sňatek. Spolehlivě nám to indikují až údaje z další domácnosti, kde je zapsán 23letý Hans Fritz, který měl za manželku 18letou dceru Jiříka Hlineckého.

Zajímavostí je manželský pár žijící ve vsi Lytěniny: 39letý Matěj Matoušek a jeho 42letá žena Mandalena, která je označena jako novomanželka. Ve společné domácnosti s nimi žila ještě 17letá dcera Dorota, není však uvedeno, zda je to dcera Matoušova či Mandalenina.

Ve vsi Hluboké na panství Rychmbruk žila v podruží 23letá Magdalena Vojtová. 20letý Mikuláš a o čtyři roky mladší Martin jsou označeni jako její synové. Magdalena se tedy provdala za ovdovělého muže o dost staršího než byla sama, který v době pořízení Soupisu již nebyl naživu.

Na statku sedláka Jakuba Ryvolý (50 let) žily společně děti z prvního a pravděpodobně i z druhého Ryvolova manželství. Jeho ženě Kateřině bylo 35 let. Dále Soupis uvádí dospělé osoby ve věku 29, 28, 27 let v postavení syna či dcery, je tedy evidentní, že Kateřina nemohla být jejich matkou. Dále zde žily děti ve věku 14, 16 a 18 let, kterým mohla Kateřina stejně dobře matkou jako macechou.

V některých případech byly děti z prvního manželství starší než macecha. Např. v rodině kostelníka Jiříka Kudláška (65 let) žila jeho o 30 let mladší žena Lidmila a dále čtyři děti v postavení syna či dcery, kterým bylo 40, 22, 17 a 15 let. Minimálně nejstarší Mikuláš určitě nebyl synem Lidmiliným. U ostatních dětí již tuto jistotu nemáme, i když v případě, že by údaje o věku nebyly zaokrouhlovány, pak bychom ani 22letou Kateřinu nemohli považovat za Lidmilinu dceru.

Dalším takovým případem byla i rodina 20letého chalupníka Samuela Příbramského ze vsi Makov na panství poličském. Jako jeho matka je zde uvedena teprve 18letá Dorota.

Někdy nás o dalším manželství uzavřeném po ovdovění informují přivlastňovací zájmena v kolonce povolání. Z věkové struktury domácnosti řezníka Václava Sovy (56 let) žijícího na poličském předměstí bychom nepoznali, že se podruhé oženil. Jeho ženě Anně bylo 49 let, synovi Pavlovi 29 roků a dceři Dorotě 12 let. U Pavla je ale v kolonce povolání uvedeno „syn jeho“, u Doroty nacházíme údaj „dcera jich“. Význam přivlastňovacích zájmen ale rozhodně nelze přeceňovat, neboť nejsou užívána systematicky. Jako příklad může posloužit zápis rodiny 40letého řezníka Mikuláše Vaníčka z městyse Bohdaneč. Jeho žena Alžběta byla o 12 let mladší, 12letý syn Jan je výslovně uváděn jako „syn jeho“, tedy Mikulášův s předchozí ženou. Kateřina (15 let) je zapsána pouze jako „dcera“. Z věkového rozdílu mezi Alžbětou a Kateřinou je zřejmé, že nemohlo jít o vztah matka-dcera, ale že Kateřina byla oběma dětem macechou.

Ženy, které se po ovdovění opětovně vdaly, bylo podstatně méně než opakovaně ženatých mužů a často byly starší než jejich nový manžel. Jednou z nich byla 30letá Dorota, manželka 22letého Tobiáše Brandejského. Dorota (11 let) je uváděna jako její dcera. Samozřejmě zkoumaný pramen nedovoluje zcela vyloučit možnost, že pro 30letou Dorotu to byl první sňatek a byla svobodnou matkou. Ve vsi Vinařice nacházíme další ženu, která se podruhé vdala. Podobně jako v předešlém případě tak soudíme z toho, že 15letý Matěj je uváděn jako „syn její“, tedy 30leté Anny, manželky 25letého sedláka Pavla Trojana.

Marjána, žena Mikuláše Sloupenského, 35letého rychtáře v Běstovicích, se opětovně vdala velmi brzy po ovdovění. Ondřej (17 let) a Pavel (15 let) jsou uváděni jako její synové, 12letá Dorota a 14letý Jan jsou již dětmi Mikuláše a Marjány. Jsou-li údaje o věku dětí nezaokrouhlené a správné, pak se Marjána vdala nejdříve tři měsíce po ovdovění a nejdéle za 15 měsíců poté, co její předchozí manžel zemřel.

V některých případech víme, že některý z rodičů vstoupil do manželství opakovaně, ale nevíme, zdali to bylo na straně muže či ženy. Takovým příkladem je rodina 34letého sedláka Václava Hebkého ze vsi Běstovice na panství Choceň. Jeho ženě Evě bylo 35 let. U dětí (syn Jan 14 let a dcera Dorota 18 let) bylo v poznámce uvedeno, že jsou sirotci, i když podle struktury Soupisu žily v kompletní rodině. Ani srovnání vzájemného věku rodičů a dětí nám neumožní jasně říci, byly-li to děti Václava či Evy. Protože poznámka „sirotek“ se vyskytovala i u dětí, jimž zemřel jenom otec, můžeme se domnívat, že Václav zde byl v pozici otčima.

Ani výslovně uvedený zápis, že jde o otčima, nezaručuje, že žena, která je uváděna jako jeho manželka, se podruhé vdala. Mohlo by se totiž také jednat o situaci, kdy si muž vzal ovdovělou ženu a vyženil děti, poté sám ovdověl a znovu se oženil, takže děti mohly žít v na pohled kompletní rodině, a přitom být sirotky. U 25letého chalupníka Jana Jindry byl v podruží 56letý Václav, který je uveden jako Janův otčím. Za ním je zapsána 56letá Anna jako Václavova manželka. Ze struktury zápisů tak nevyplývá, zda Anna byla vlastní matkou chalupníka Jana Jindry, nebo jeho macechou.

Zajímavý zápis nacházíme ve vsi Soslávky na panství Rosice. U 30letého chalupníka Martina Svobody žila kromě děvečky i jeho 28letá manželka Mandalena. Přesto je u Martina v kolonce povolání uvedeno „vdovec, chalupník“, ačkoliv nyní žil v manželství. Je možné, že byl ženat podruhé.

Opakované sňatky nebyly záležitostí pouze usedlého obyvatelstva, ale vyskytovaly se i mezi podruhy. Pavel Piskáček, podruh, 31 let, měl 20letou manželku a 15letého syna, který je výslovně uváděn jako „syn jeho“. Podobně i 33letý podruh Jan Kalaš ze vsi Kostěnice na

panství Pardubice, jenž měl 14letého syna Bartoloměje a 25letou manželku Dorotu. Oba dva zmiňovaní podruzi se stali otci ve velmi mladém věku. Stejně tak i 30letý Tobiáš žijící v podruží u konšela Václava Mimra ve vsi Plchůvky na panství Choceň měl ženu teprve 16letou a 15letého syna.

Na celém Chrudimsku nenacházíme ani jeden podružský manželský pár, v němž by měl výrazně mladší podruh za ženu ovdovělou podruhyni. Ve všech případech, v nichž jsou zřejmé opakované sňatky žen, patřil muž mezi osedlé.

8 Sociální struktura

Pro analýzu sociální struktury je důležitý údaj o povolání, kde nacházíme i z dnešního pohledu zápisy velmi nezvyklé: manželka, syn či dcera, bratr nebo sestra či sirotek, které svědčily o postavení v rodině a o do značné míry i o rodinném stavu. Děti či jiní příbuzní se nepochybně podíleli na chodu domácnosti. Specializované povolání je většinou uvedeno u hlavy domácnosti a u osob ve služebném postavení. Osoby v postavení hlavy domácnosti na venkově byly povětšinou označovány jako sedlák, chalupník či zahradník (což bylo i označení, které odpovídalo rozloze vlastněné půdy) nebo jsou uváděny obecně jako hospodáři. I na venkově byli specializovaní řemeslníci. Muži ve městě vykonávali rozličná povolání: apatykář, barvíř, bednář, branný, cihlář, handlíř, hospodář, hrnčíř, hrobař, hřebenář, klempíř, kloboučník, konvář, kovář, koželuh, kožešník, krejčí, krupař, kupec, lazebník, malíř, mečíř, mlatec, mlynář, mydlář, myslivec, nožíř, ovčák, pekař, perníkář, posel, provazník, punčochář, rybníkář, řezač, řezník, semenář, sladovník, soukeník, švec, tesař, tkadlec, truhlář, uzdař, varhaník, vinař, zámečník, zedník nebo zlatník. I ve městě lze nalézt sedláky, chalupníky a zahradníky, podruzi bývali označeni jako nájemníci či nádeníci. Ženy v čele domácnosti bývaly většinou označeny jako vdovy či podruhyň, výjimečně u nich bylo uvedeno nějaké specializované povolání (selka, soukenice, švadlena).

Při specifikaci náplně práce čeledínů jsou uváděny činnosti, jejichž názvy, ale i vlastní obsah činnosti z dnešního světa vymizel, např. volák, pluhař, voráč, kravař, skoták. Některá slova se během staletí neztratila, ale změnila význam: pacholek, děvka, holomek, sviňák, čeládka.¹⁵¹ Úsměvně působí uvedení mladého 25letého muže jako pacholík.

Poddanské obyvatelstvo 17. století se z hlediska sociálního postavení dělilo na dvě velké skupiny: obyvatelstvo usedlé a neusedlé. Mezi obyvatelstvo usedlé patřili majitelé domů a pozemků ve městech, na venkově majitelé gruntů a jejich rodinní příslušníci. Postavení, které jedinec v rodině zaujímal, nebylo jenom postavením v rodině, ale byla to vlastně i právní kategorie, která dávala určitá práva, ale i povinnosti, a byl to i sociální status.¹⁵² Mezi usedlé obyvatelstvo však nelze považovat všechny hospodářům pokrevně či podle práva příbuzné osoby, které s ním v domě žily. Do kategorie usedlé obyvatelstvo spadá především manželka hlavy domácnosti a jejich svobodné děti, které žily doma a nebyly v čelední službě či neodešly do učení. Pokud v domácnosti žil ženatý syn či vdaná dcera, byly mezi usedlé započítány pouze ty osoby, u nichž Soupis výslovně uvádí, že byly v postavení

¹⁵¹ podle Maur, E: Čeledí a tovaryši v Čechách v Soupisu podle víry z roku 1651. In: HD 23, 1999, str. 99.

¹⁵² Horský, J.–Seligová, M.: Rodina našich předků. Praha 1997, str. 82.

syna nebo dcery, tedy „syn ženatý“, „dcera vdaná“. Ostatní vdané či ženaté děti měšťanů a hospodářů, přestože zůstávaly v domě u rodičů, byly zahrnuty mezi podruhy. Pokud s hospodářem a jeho rodinou žil některý z jeho rodičů, popřípadě z rodičů jeho manželky, byli tito zařazeni mezi podruhy.

Neusedlým obyvatelstvem rozumíme ty osoby, které neměly vlastní dům či grunt a bydlely u nějakého jiného vlastníka nemovitosti, ať již příbuzného nebo cizího. Jednalo se především o podruhy, čeled', tovaryše a učně.

Pro osoby mužského pohlaví byly uvažovány následující sociální kategorie. „Hlavou domácnosti“ byl takový muž, který byl uveden jako první z celé domácnosti a jehož jméno bylo v Soupise předloženo. Dále to byl „syn“, tedy chlapec či muž uvedený jako syn hospodáře bez ohledu na věk a to, z kolikátého hospodářova manželství vzešel, nebo byl-li to syn nevlastní. Mezi syny byli zařazeni i vnuci hospodářů. „Podruzi“ s rodinami bývali uváděni v rámci jednotlivých domácností s označením podruh. Na některých panstvích byli podružské rodiny či samotní podruzi uváděni až na závěr seznamu. Do kategorie podruhů byli zařazeni mimo mužů Soupisem označených jako podruzi i nájemníci a nádeníci. Jakousi podkategorií podruhů byli „podruzi–synové“, což byli chlapci zapsaní jako synové podruhů nebo podruhyň. Do kategorie „služebné postavení“ patřili čeledíni, tovaryši a učni.

Pro ženy byly kategorie obdobné, pouze místo „hlava domácnosti“ byla „manželka hlavy domácnosti“, kam byly zapisovány i samostatně hospodařící ženy nebo řemeslnice (setkáme se například s pekařkou). Mezi „podruhyně“ byly zapisovány jak manželky podruhů, tak i podruhyně-vdovy, ženy jen s označením podruhyně nebo „ženy samotné“. Kategorie „dcera“, „podruhyně-dcera“ a „služebné postavení“ byly vymezeny stejně jako u mužů, pouze mezi dívkami ve služebném postavení samozřejmě nenajdeme tovaryše a učně.

Pro obě pohlaví pak ještě vznikla zbytková kategorie *ostatní*, kam spadaly osoby, jež se nedaly zařadit ani do jedné z výše uvedených kategorií. Například to byly manželky ženatých synů, kteří byli zahrnuti mezi syny, a proto by nebylo zcela správné uvádět jejich ženy jako podruhyně. Dále odrostlí sourozenci hospodářů, u nichž není jasné, zda je zařadit k synům a dcerám, čeledi nebo k podruhům.¹⁵³

Možnosti analýzy sociální struktury obyvatel Chrudimského kraje a jejího případného srovnání s jinými oblastmi jsou omezeny nesystematickou evidencí dětí mladších 12 let. To nepochybně výrazně snižuje zastoupení osob v pozici syn či dcera jak v domácnostech hospodářů, tak i v podružských domácnostech. I rozdílné zastoupení jednotlivých sociálních

¹⁵³ V celé této kapitole nejsou zahrnuty osoby z panství Bystrá a Čankovice, kde nebyl uváděn věk, a z panství Heřmanův Městec a Stolany, na němž nebyly oddělovány domácnosti.

kategorií ve městech a na venkově je zčásti vysvětlitelné různým podílem evidovaných dětí, kterým ještě nebylo 12 let (Obr. 8.1 a Obr. 8.2). Z celkového počtu 14 901 muže zapsaného ve venkovských oblastech jich bylo 17,2 % v synovském postavení (bez ohledu na to, zda šlo o děti hospodářů či podruhů), v městském prostředí žilo v synovském postavení 16,8 % z celkového počtu 5 634 mužů evidovaných ve městech (Tab. 8.1). Na venkově bylo 8 259 (55,4 %) mužů v postavení hlavy domácnosti. Protože ve městech bylo zastoupení mužů v této sociální kategorii nižší (48,1 %), lze se domnívat, že domácnosti ve městech měly větší počet členů. Tuto hypotézu podporuje i větší zastoupení osob žijících ve služebném postavení a v podruží ve městech.

Tab. 8.1: Sociální struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – muži

Místo	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
Venkov	8 259	2 567	1 159	2 445	187	284	14 901
Města	2 712	948	500	1 126	167	181	5 634
Celkem	10 971	3 515	1 659	3 571	354	465	20 535

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

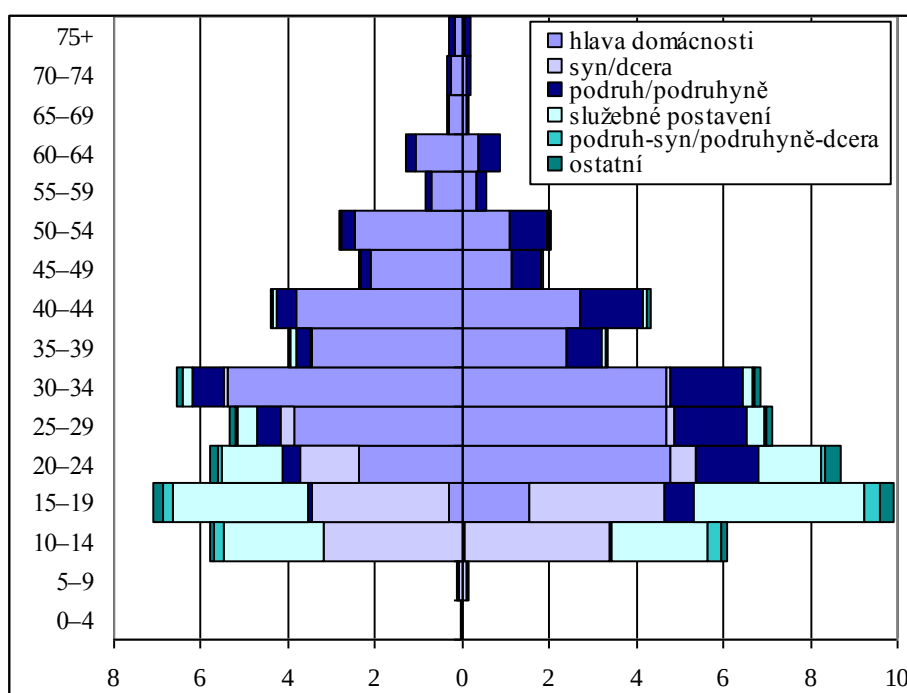
Tab. 8.2: Sociální struktura obyvatel Chrudimského kraje v roce 1651 – ženy

Místo	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhyně	Služebné postavení	Podruhyně-dcera	Ostatní	Celkem
Venkov	7 548	2 338	3 225	2 663	283	393	16 450
Města	2 533	991	1 543	1 446	209	244	6 966
Celkem	10 081	3 329	4 768	4 109	492	637	23 416

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

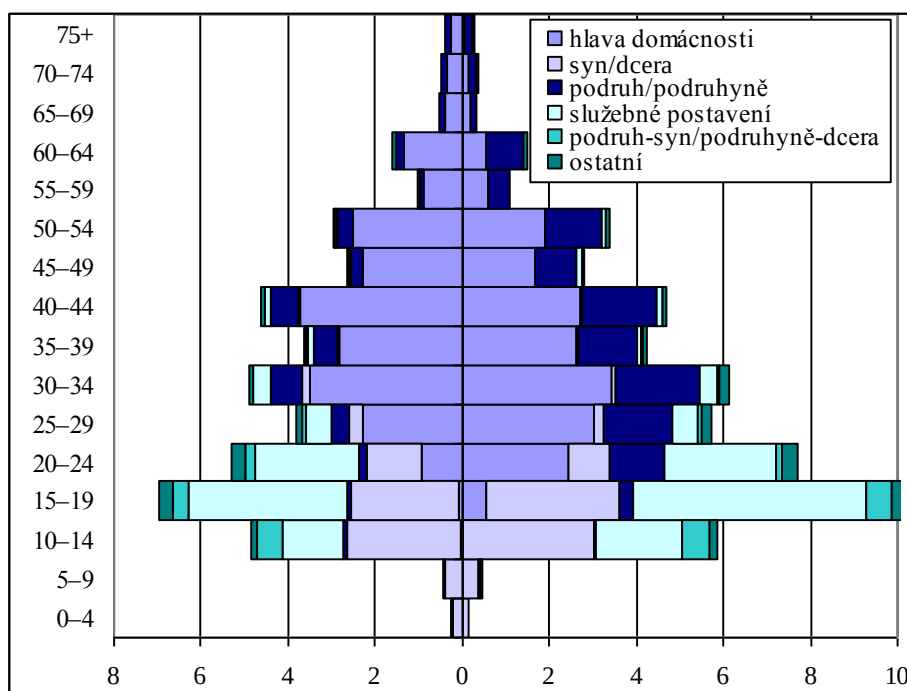
Mezi ženami bylo v postavení dcery (opět bez ohledu na to, zdali byla dcerou hospodáře či podruha) 3 329 osob z celkového počtu 23 416 zapsaných žen. Na venkově i ve městech bylo v postavení dcery shodně 14,2 % ze zapsaných žen (Tab. 8.2). Podíl žen v postavení hlavy domácnosti, resp. manželky hlavy domácnosti byl podstatně menší než podíl mužů v obdobné sociální kategorii. V městském prostředí bylo v této skupině 36,4 % žen, na venkově 45,9 %. To svědčí o tom, že muži v čele domácnosti mohli být v tomto postavení bez manželky, tedy svobodní, nebo vdovci, zatímco žena, která ovdověla, odcházela do podruží. Podíl podruhyň mezi ženami byl více než dvojnásobný ve srovnání s podílem podruhů mezi muži. Ve městech i na venkově představovaly kolem pětiny ze zapsaných žen, zatímco podruhů mezi muži byla necelá dvanáctina. Stejně jako mezi muži tak i mezi ženami bylo větší zastoupení osob ve služebném postavení ve městech než na venkově. Celkový podíl žen a mužů ve služebném postavení ze Soupisem zachycených osob byl takřka stejný.

Obr. 8.1: Obyvatelstvo Chrudimského kraje podle věku a sociálního postavení – vsi (v %)

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Obr. 8.2: Obyvatelstvo Chrudimského kraje podle věku a sociálního postavení – města (v %)

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Pozn.: I když to není zcela korektní bylo v této části ve věkových pyramidách používáno obvyklého členění na pětileté věkové skupiny s tím, že nejnižší věk, od něhož byly děti na jednotlivých panstvích evidovány není všude stejný. To se týká věkové skupiny 10–14letých. Na panství choceňském byly děti zapisovány již od 11 let, na panství Seč a Chrudim bylo zapsáno jedno dítě ve věku 9 let, ale o systematické evidenci lze hovořit až do věku 12 let. Použité grafické nástroje bohužel neumožňují proměnlivou šířku sloupce podle šířky intervalu. Vynecháním celé věkové skupiny 10–14letých a mladších by byla část informace o celkové sociální struktuře podle věku zkrácena.

Tab. 8.3: Sociální struktura mužů v Chrudimském kraji - vsi

Věk	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
0–4	–	100,0	–	–	–	–	100,0
5–9	–	52,4	2,4	35,7	4,8	4,8	100,0
10–11	0,4	61,0	–	32,9	4,7	1,1	100,0
12–14	0,1	53,4	0,5	40,7	3,6	1,7	100,0
15–19	4,5	44,3	1,3	43,6	3,2	3,2	100,0
20–24	40,9	22,9	7,4	24,0	1,4	3,4	100,0
25–29	72,6	5,8	10,2	8,3	0,7	2,4	100,0
30–34	82,5	1,6	10,5	3,6	0,2	1,6	100,0
35–39	86,9	0,6	8,4	3,0	0,1	1,0	100,0
40–44	86,7	0,4	9,8	2,1	–	1,0	100,0
45–49	88,2	0,1	9,5	1,2	–	0,9	100,0
50–54	87,2	–	11,5	0,9	–	0,3	100,0
55–59	83,2	–	14,6	1,1	–	1,1	100,0
60–64	81,8	–	17,0	0,2	–	1,0	100,0
65–69	86,5	–	12,5	–	–	1,0	100,0
70–74	68,7	–	28,7	0,9	–	1,7	100,0
75+	64,4	–	34,4	–	–	1,1	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.4: Sociální struktura mužů v Chrudimském kraji - města

Věk	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
0–4	–	86,7	–	–	10,0	3,3	100,0
5–9	–	88,9	–	3,7	5,6	1,9	100,0
10–11	1,5	64,4	–	17,4	12,1	4,5	100,0
12–14	–	51,8	1,7	31,9	11,9	2,7	100,0
15–19	1,4	35,2	1,1	52,7	5,2	4,4	100,0
20–24	18,0	23,1	4,2	44,8	3,9	6,1	100,0
25–29	60,0	8,1	10,1	15,9	1,4	4,3	100,0
30–34	71,5	4,1	14,4	7,9	0,3	1,8	100,0
35–39	78,5	0,9	15,1	3,7	0,4	1,3	100,0
40–44	80,5	0,7	13,2	3,4	–	2,2	100,0
45–49	85,9	0,3	10,5	1,5	–	1,8	100,0
50–54	83,7	–	13,3	1,3	–	1,6	100,0
55–59	84,6	–	10,8	2,3	–	2,3	100,0
60–64	83,2	–	11,4	1,5	–	4,0	100,0
65–69	73,1	–	26,9	–	–	–	100,0
70–74	69,8	–	23,8	–	–	6,3	100,0
75+	69,4	–	26,5	2,0	2,0	–	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.5: Sociální struktura žen v Chrudimském kraji - vsi

Věk	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhně	Služebné postavení	Podruhně-dcera	Ostatní	Celkem
0–4	–	100,0	–	–	–	–	100,0
5–9	–	61,2	–	26,5	8,2	4,1	100,0
10–11	0,3	62,6	–	29,0	6,1	1,9	100,0
12–14	0,8	53,5	0,6	38,3	5,0	1,9	100,0
15–19	15,5	31,5	6,9	39,3	3,5	3,3	100,0
20–24	54,8	7,2	16,4	16,6	1,2	3,9	100,0
25–29	65,7	2,4	23,6	5,6	0,7	2,1	100,0
30–34	68,7	0,8	24,6	3,2	0,8	2,0	100,0
35–39	71,2	0,1	24,8	2,3	0,3	1,3	100,0
40–44	63,1	0,1	32,9	2,2	0,1	1,5	100,0
45–49	61,7	0,2	34,7	2,1	0,2	1,2	100,0
50–54	54,0	–	42,5	2,2	–	1,3	100,0
55–59	55,4	–	41,2	1,7	–	1,7	100,0
60–64	41,6	–	56,9	0,4	–	1,1	100,0
65–69	51,0	–	47,1	2,0	–	–	100,0
70–74	54,4	–	42,1	–	1,8	1,8	100,0
75+	26,3	–	73,7	–	–	–	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.6: Sociální struktura žen v Chrudimském kraji - města

Věk	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhně	Služebné postavení	Podruhně-dcera	Ostatní	Celkem
0–4	–	94,7	–	–	5,3	–	100,0
5–9	–	75,9	1,7	10,3	12,1	–	100,0
10–11	0,8	63,2	0,8	19,5	12,8	3,0	100,0
12–14	0,5	48,5	0,8	36,3	10,9	3,0	100,0
15–19	5,3	29,7	2,8	51,8	5,8	4,5	100,0
20–24	31,9	11,7	16,6	33,1	1,6	5,0	100,0
25–29	53,0	3,6	27,7	10,3	1,8	3,6	100,0
30–34	55,6	2,1	30,9	7,1	0,8	3,5	100,0
35–39	62,1	0,2	32,0	3,0	0,6	2,2	100,0
40–44	57,8	0,3	36,6	2,7	0,2	2,4	100,0
45–49	60,9	–	33,7	4,0	–	1,4	100,0
50–54	56,7	–	37,5	3,0	–	2,8	100,0
55–59	55,8	–	43,5	0,7	–	–	100,0
60–64	37,8	–	55,3	1,1	–	5,9	100,0
65–69	54,8	–	42,9	2,4	–	–	100,0
70–74	37,5	–	50,0	4,2	–	8,3	100,0
75+	27,3	–	63,6	6,1	–	3,0	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

8.1 Osoby v čele domácnosti

V Chrudimském kraji bylo v roce 1651 zapsáno 12 119 domácností a dalších 216 jednotek, u nichž nelze jednoznačně rozhodnout, byla-li to samostatná domácnost či nikoli. V čele domácnosti stál z 90 % muž (Tab. 8.7). Nejmladší muže – hlavy domácnosti nalézáme

již mezi mladšími 15 let. Byli mezi nimi 12letý Martin Strejček z města Litomyšl, u něhož není povolání uvedeno, a stejně starý pastvec Jiřík ze Lhotky, kteří oba údajně tvořili samostatnou jednočlennou domácnost. Podle Soupisu teprve 10letý písař obilní Samuel Bobrovský ze zámku v Pardubicích žil v domácnosti se svou tetou, pacholetem a děvečkou. Zde nelze než připustit, že Samuelův věk je uveden nesprávně, protože ve stáří 10 let by asi nevykonával povolání písaře. Jméno 10letého pohůnka Jakuba ze vsi Morašice na panství České Heřmanice je sice předsazeno, ale ze struktury okolních zápisů nejspíše patřil do domácnosti sedláka Petra Dostála.

Mladí muži se stávali hlavami domácností zpravidla po smrti svého otce, resp. matky. Mezi muži 15–19letými muži byla necelá 4 % v čele domácnosti (Tab. 8.7, Příloha 25). Zde již nelze dopodrobna popisovat všech 111 případů, zmiňme alespoň některé. Matěj Dudycha ze vsi Podhradí na panství Nové Hradky byl teprve 17letý hospodář, s nímž na statku žil pacholek, děvka, podruh a dvě podruhyně. Kromě 15leté děvečky byli všichni starší než hospodář. Na témže panství je zachycen teprve 16letý mlynář, jenž není zmiňován jménem a který vedl mlýn. Jedinou pomocnicí mu byla 32letá podruhyně. Většinou byli tito muži již v tomto věku ženatí, což jim nepochybně usnadnil fakt, že již takto mladí byli hospodářsky zajištěni. Václav Strouhal, 19letý chalupník ze vsi Sruby na panství Choceň, měl o tři roky mladší manželku a spolu s nimi žily v domácnosti ještě dvě podruhyně. Martin Dočkal stál již v 19 letech v čele statku a byl ženatý s o rok mladší Annou. Jeho o rok starší bratr byl na statku v pozici pacholka. V podruží žila jejich ovdovělá 40letá matka.

Někteří mladí muži byli hlavou domácnosti díky sňatku se starší ženou. Mikuláš Hlaváček, 18letý sedlák ze vsi Plchůvky na choceňském panství, byl ženat s o 20 let starší Mandalenou, která měla 16letou dceru.

Už i mezi takto mladými muži lze nalézt i ženaté hlavy podružské domácnosti, např. 19letý Jan Kalvoda ze vsi Lozice na panství Košumberk nebo 18letý ženatý krejčí Tobiáš Kratochvíle z Litomyšle.

Ve věku 20–24 let bylo na venkově 40 % mužů z této věkové skupiny v postavení hlavy domácnosti. Ve městech jich byla necelá pětina (Tab. 8.3 a Tab. 8.4). Tento podíl se rychle zvyšoval, ve věkové skupině 25–29 let bylo ve městech 60 % v čele samostatné domácnosti, na venkově už téměř tři čtvrtiny mužů byly samostatně hospodařící. Nejvyšší podíl mužů v čele domácnosti ze všech mužů dané věkové skupiny byl ve městech i na venkově mezi muži ve věku 45–49 let – ve městech jich bylo 85 %, na venkově téměř 90 %.

V některých případech docházelo k předání statku či živnosti ještě za života obou rodičů. Pavel Kapounků, 24letý ženatý zahradník ze vsi Lhotka na panství Lanškroun, stál

v čele domácnosti, přestože žili oba jeho rodiče. 31letý sedlák Faltin Langer z Libchav na též panství měl naživu oba rodiče, ale oběma bylo více než 75 let, a tak není divu, že správu statku převzal jejich syn. U 21letého zahradníka Feita Šmida z téže vsi, jenž měl za manželku o dva roky mladší Annu, žil jeho údajně 87letý otec a 82letá matka. Některé údaje o věku zde zřejmě nejsou pravdivé, neboť by to znamenalo, že se Markéta Šmidová stala matkou v 61. roce věku. Bartoš Khariger je Soupisem uváděn jako 23letý sedlák ze vsi Olbrachtice z panství Lanškoun. Soupis dále uvádí jeho 23letou manželku Walperu a jeho údajně 102letého otce a 95letou matku, která by jej tedy porodila v 72 letech. V tomto případě ale, přestože je stáří rodičů neobvykle vysoké, nemusí se jednat o údaj nepravdivý, protože Soupis dále uvádí jejich 70letou dceru. Nelze tedy vyloučit, že nepravdivým údajem je věk hospodáře Bartoše, jenž ve skutečnosti byl patrně o dost starší. Pavel Veverka z Černého Víru na Lanškrounsku byl již ve 20 letech samostatně hospodařícím sedlákem, přestože jeho otcí bylo teprve 43 let a byl podruhé ženat. V domácnosti žil ještě Pavlův 15letý bratr Matěj a 17letá děvečka Anna.

Tab. 8.7: Věk hlavy domácnosti v Chrudimském kraji v roce 1651

Věk	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59
Muži	4	98	737	1 330	1 859	1 273	1 444	854	960	295
Muži-p	–	13	127	173	273	172	222	90	125	38
Celkem	4	111	864	1 503	2 132	1 445	1 666	944	1 085	333
Věk	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89	90–94	95+	?	Celkem
Muži	429	117	95	26	28	11	3	3	23	9 589
Muži-p	71	22	28	6	9	3	2	1	7	1 382
Celkem	500	139	123	32	37	14	5	4	30	10 971

Věk	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59
Ženy	2	4	22	39	66	71	141	67	100	41
Ženy-p	2	6	24	34	80	57	96	41	70	21
Celkem	4	10	46	73	146	128	237	108	170	62
Věk	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89	90–94	95+	?	Celkem
Ženy	56	12	12	1	7	–	–	–	3	644
Ženy-p	40	7	15	3	7	–	–	–	1	504
Celkem	96	19	27	4	14	–	–	–	4	1 148

Pozn.: ? – věk neuveden

p – hlava podružské domácnosti

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Nejvíce mužů v čele domácnosti bylo ve věku 30–34 let (Tab. 8.7). V této věkové skupině bylo téměř 20 % všech mužů, kteří stáli v čele domácnosti bez ohledu na to, zdali se jednalo o domácnost usedlých či o domácnost podružskou. Mezi hlavami domácností bylo

23 % mladších 30 let, 50 % mužů v čele domácnosti bylo ve věku 35–60 let a 7 % mužů-hlav domácností bylo starší 60 let.

Tab. 8.8: Věk hlavy domácnosti v Chrudimském kraji v roce 1651- vsi

Věk	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59
Muži	2	88	641	1 088	1 503	968	1 086	600	693	201
Muži-p	–	11	103	125	188	119	109	57	78	22
Celkem	2	99	744	1 213	1 691	1 087	1 195	657	771	223
Věk	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89	90–94	95+	?	Celkem
Muži	286	73	60	19	18	7	1	1	14	7 349
Muži-p	46	17	19	6	3	2	1	0	4	910
Celkem	332	90	79	25	21	9	2	1	18	8 259

Věk	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59
Ženy	2	3	18	27	42	38	98	36	50	18
Ženy-p	2	6	18	26	64	43	65	21	43	13
Celkem	4	9	36	53	106	81	163	57	93	31
Věk	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89	90–94	95+	?	Celkem
Ženy	30	5	6	0	3	–	–	–	0	376
Ženy-p	27	2	12	3	5	–	–	–	1	351
Celkem	57	7	18	3	8	–	–	–	1	727

Pozn.: ? – věk neuveden

p – hlava podružské domácnosti

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.9: Věk hlavy domácnosti v Chrudimském kraji v roce 1651- města

Věk	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59
Muži	2	10	96	242	356	305	358	254	267	94
Muži-p	–	2	24	48	85	53	113	33	47	16
Celkem	2	12	120	290	441	358	471	287	314	110
Věk	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89	90–94	95+	?	Celkem
Muži	143	44	35	7	10	4	2	2	9	2 240
Muži-p	25	5	9	0	6	1	1	1	3	472
Celkem	168	49	44	7	16	5	3	3	12	2 712

Věk	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59
Ženy	–	1	4	12	24	33	43	31	50	23
Ženy-p	–	–	6	8	16	14	31	20	27	8
Celkem	–	1	10	20	40	47	74	51	77	31
Věk	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89	90–94	95+	?	Celkem
Ženy	26	7	6	1	4	–	–	–	3	268
Ženy-p	13	5	3	–	2	–	–	–	–	153
Celkem	39	12	9	1	6	–	–	–	3	421

Pozn.: ? – věk neuveden

p – hlava podružské domácnosti

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Při srovnání stáří mužů stojících v čele domácností ve městech a na venkově (Tab. 8.8 a Tab. 8.9), zjišťujeme, že na venkově docházelo k předání hospodářství či živnosti nebo ke vzniku nové samostatné domácnosti v rámci životního cyklu dříve. Na venkově bylo 25 % mužů v čele domácnosti mladších 30 let, ve městech byl tento podíl 16%. Na venkově a do jisté míry i ve městech měli šanci na dřívější osamostatnění mladí muži z kategorie neusedlých, resp. po osamostatnění do této kategorie přecházeli. Ve venkovských lokalitách bylo nejvíce mužů v čele domácnosti ve věku 30–34 let, ve městech to bylo až ve věku 40–44 let.

Ne vždy ale po úmrtí ženatého muže přešlo hospodářství na jeho ženu a později na jeho děti, jak o tom svědčí rodinné konstelace na některých hospodářstvích. V případě Jana Vosmažila, 25letého chalupníka ve vsi Bítovany, lze usuzovat na sňatek se starší ženou, která ale v době pořízení Soupisu již nebyla naživu. Kromě dvou podružských manželských párů byly v domácnosti uvedeny také tři děti v postavení syn či dcera, jimž bylo 14 až 21 let. Syn byl 16letý. V době úmrtí otce byl příliš mlád, aby se stal hospodářem, matka se znovu vdala a po její smrti přešlo hospodářství na otčíma.

Ženy se stávaly hlavami domácností většinou tehdy, když ovdověly a v rodině nebyl zatím dostatečně starý syn, který by toto postavení mohl převzít po svém zemřelém otci, nebo vdaná dcera (hlavou domácnosti se stával zeť zemřelého), či se jednalo o jednočlenné domácnosti samostatně žijících podruhyň. Z celkového počtu 12 119 osob v čele domácnosti bylo 1 148 žen.

Podobně jako u mužů nejsou informace o ženách stojících v čele samostatných domácností již ve věku mladším 15 let příliš věrohodné (Tab. 8.7). Jednou takovou byla 13letá sirota Marjána Khoberová zapsaná při lanškrounském špitále. Pastvice Barbora ve věku 14 let žila na stejném místě. Už jenom z místa, kde žily, je zřejmé, že vlastně nemohly vést samostatnou domácnost. 13letá Eva a 14letá Anna byly podruhyněmi zapsanými ve vsi Oldřiš na panství poličském. Seznam podruhů zde však byl uveden až na konci obce.

Ve věku 15–19 let bylo v čele domácnosti pouze 10 žen. Dorota Bučková z Opatovic na panství Pardubice byla ve věku 19 let samostatně žijící a hospodařící zahradnicí-rybářkou. Zdali již v takto mladém věku ovdověla a převzala hospodářství po svém manželovi nebo byla sirotkem nelze ze struktury Soupisu určit podobně jako v případě 19leté zahradnice Doroty Černé ze vsi Žižín na témže panství, která žila v domácnosti s 23letou děvečkou. Dorota Jeřábková z města Bojanov na panství Seč byla již v 19 letech vdovou. Teprve 18leté nevidomé děvče žijící při špitále ve Skutči prakticky nemohlo být v čele samostatné domácnosti, i když je její jméno předsazeno jako tomu bývalo u těch, kteří vedli samostatnou

domácnost. Zbývajících šest žen stálo v čele podružských domácností, dvě jsou uvedeny jako vdovy, u čtyř nebylo možno rodinný stav určit.

Počet žen, které stály v čele domácnosti, se se vzrůstajícím věkem postupně zvyšoval. Absolutně nejvíce (237) jich bylo ve věku 40–44 let, z toho 96 bylo v čele podružské domácnosti. Ženy-hlavy domácností v této věkové skupině představovaly téměř 21 % všech žen v této sociální kategorii. Po překročení 45. roku věku žen v čele domácnosti ubývalo, představovaly ale stále větší díl z žen daného věku. Mezi ženami ve věku 40–44 let bylo 12 % v čele domácnosti, mezi ženami ve věku 70–74 let to bylo 25 %.

Ve městech bylo relativně více žen v čele domácnosti než na venkově a byly jimi spíše ve vyšším věku, zatímco na venkově se ženy do čela domácnosti dostávaly dříve, ale také ji dříve předávaly někomu jinému – synovi, který mezitím dospěl, nebo se znovu vdaly a jako osoba v čele domácnosti je uváděn jejich druhý manžel. Na venkově bylo z celkového počtu 351 žen v čele domácnosti 14 % mladších 30 let, ve městech jich bylo celkem 376 a z toho 7 % ještě neoslavilo 30. narozeniny. 50letých a starších žen vedoucích domácnost bylo mezi ženami v této sociální kategorii na venkově 27 %, ve městech 42 %.

Vyskytovaly se však i případy, kdy syn byl již relativně stár na to, aby vedení domácnosti či živnost převzal, a přesto zůstávala v čele ovdovělá matka. Zuzana Kuttmanová, 38 let, vdova, žila s 18letým synem, 15letou dcerou a 40letým ovdovělým bratrem, přesto je jako hlava domácnosti uvedena 38letá vdova. Mandalena Drajerka byla 41letou vdovou po pekařském mistrovi, která měla 18letého zatím svobodného syna a dvě dcery ve věku 16 a 12 let, dále s nimi žila 50letá vdova-podruhyň.

Vyskytl se i případ, že v čele domácnosti stála žena, přestože byl naživu její otec i matka. Dorota Hyršová z Pardubic byla ve 28 letech asi vdovou, v kolonce povolání má uvedeno „sousedka, truhlářka“; vedla truhlárnu, i když byl na živu její otec i matka.

Zastoupení žen samostatně hospodařících se na různých panstvích Chrudimského kraje více či méně lišilo od průměrného podílu žen v čele domácností v celém kraji, který dosahoval téměř 10 %. Na některých zejména menších panstvích a statcích nebyla v čele domácnosti ani jedna žena (Příloha 38). Ale i mezi panstvími s velkým podílem městského obyvatelstva byly značné rozdíly. Na Choceňském panství, byla pouze v 18 z 377 domácností v čele žena (tj. v necelých 5 %) a v samotném městě Chocni byl tento podíl ani ne 4%. Ve věnném městě Chrudimi a ve vsích k němu náležejících mělo ženu v čele domácnosti 19 % z celkového počtu 530 hospodařících jednotek. Při posuzování města a okolí zvlášť pak shledáváme, že ve městě podíl žen na počtu osob v čele domácnosti přesahoval 20 %, na venkově to bylo necelých 9 %.

Z hlediska rodinného stavu mezi muži, kteří stáli v čele usedlých i neusedlých domácností, převažovali ve všech věkových skupinách ti, kteří byli ženatí (Tab. 8.10 a Příloha 39). Mezi osobami v čele podružských domácností bylo zastoupení svobodných mužů bez ohledu na věk o něco vyšší (3,6 %) než mezi usedlými (2,9 %), přičemž je třeba mít na paměti, že počty svobodných mužů starších 35 let mohou být podhodnoceny vzhledem ke zvolené metodice určování rodinného stavu (blíže viz kapitola 6 Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu). U mužů mladších 20 let byl podíl svobodných a ženatých v čele domácností téměř vyrovnaný, po dosažení 20 let věku začínají výrazně převažovat ženatí muži. Od věku 20 let stojí v čele domácnosti i muži ovdovělí. Tito mladí muži pravděpodobně ovdověli krátce před pořízením Soutpisu a doposud neuzavřeli další sňatek. Podíl vdovců mezi osobami v čele domácností byl až po dovršení 50 let věku větší než 5 % mezi muži z téže věkové skupiny. Zde se již mohlo jednat i o stav trvalého vdovství. Celkově podíl ovdovělých mužů stojících v čele domácností nepřesáhl 3 %, přičemž byl nižší ve městech než na venkově (Příloha 41 a Příloha 43).

Tab. 8.10: Rodinný stav osoby v čele domácnosti v Chrudimském kraji

	Muži				Ženy			
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	svobodná	vdaná	vdova	nezj.
Hlava domácnosti	281	8 862	283	163	46	1	534	63
Hlava podružské domácnosti	50	1 229	38	65	89	–	317	98
Celkem	331	10 091	321	228	135	1	851	161

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.11: Rodinný stav osoby v čele domácnosti v Chrudimském kraji - venkov

	Muži				Ženy			
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	svobodná	vdaná	vdova	nezj.
Hlava domácnosti	235	6 765	223	126	37	1	311	27
Hlava podružské domácnosti	40	799	30	41	74	–	217	60
Celkem	275	7 564	253	167	111	1	528	87

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.12: Rodinný stav osoby v čele domácnosti v Chrudimském kraji - města

	Muži				Ženy			
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	svobodná	vdaná	vdova	nezj.
Hlava domácnosti	46	2 097	60	37	9	–	223	36
Hlava podružské domácnosti	10	430	8	24	15	–	100	38
Celkem	56	2 527	68	61	24	–	323	74

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

S postavením osoby v čele domácnosti souvisely i určité pracovní povinnosti. V selském prostředí žena zastávala v domácnosti vedlejší úlohu. V případě úmrtí hospodáře musel jeho povinnosti převzít okamžitě někdo jiný. Pracovní povinnosti hospodáře mohli dočasně plnit hospodářovi bratři, pokud s ním doposud žili v podruží či jako mladí čeledíni na statku, hospodářovi starší synové nebo nepřibuzní čeledíni. Není tedy nikterak překvapující, že se většina ovdovělých žen snažila se rychle opět provdat, aby v čele domácnosti byl opět muž.

Vdovy z městského prostředí nebyly okolnostmi tak nuceny k opětovnému sňatku, nebyl žádný nebo podstatně menší tlak než na venkově, který by je nutil k předání nemovitosti a obnovení obvyklé skladby domácnosti. Ženy ve městech měly zpravidla menší rozsah pracovních povinností, vykonávání živnosti mohlo být ponecháno v rukou personálu pracujícího za mzdu.

8.1.1 Povolání hlavy domácnosti

Při zjišťování činnosti, již hlava domácnosti vykonávala, bylo nutno se vypořádat se zápisy, kdy byly uvedeny dvě a někdy dokonce i tři činnosti, jež sloužily k obživě hospodáře, resp. byly označením pro velikost majetku či činnost v místní správě (rychtář, radní, konšel, aj.) nebo rodinného stavu. Někdy byla uvedena v kolonce povolání i poznámka o zdravotním stavu (např. Tomáš Němý z lanškrounského panství měl v záznamu o povolání „podruh, němý“). Na venkově byla obecně hlavní činností práce v zemědělství, kde se zaměstnání často uvádělo podle rozlohy vlastněné půdy (zahradník, chalupník, polosedlák, sedlák) nebo jenom obecně hospodář. Ve městech byli označováni usedlí jako sousedé.

Při třídění povolání hlavy domácnosti byla osobám, které měly v kolonce povolání více než jeden údaj přiřazena, pokud to zápis umožňoval, specializovaná činnost a nikoli označení povolání podle rozlohy vlastněné půdy či podle funkce v místní správě. Tak například „konšel, tkadlec“ je uváděn dále jako „tkadlec“. Pokud byly uvedeny dvě specializované činnosti, byla dána přednost té, která byla uvedena na prvním místě či taková, u níž bylo zřejmé, že je hlavním zdrojem obživy. Takže „tkadlec, kostelník“ je chápán jako tkadlec, neboť lze usuzovat, že z tkaní měl větší příjem než z toho, že se staral o kostel. Jan Gebar z Rosic měl v kolonce povolání uvedeno „řezník, krčmář“. V tomto případě nelze rozhodnout, která činnost byla z hlediska příjmu výnosnější, byla proto zde a v případech podobných za hlavní hospodářskou činnost považována ta na prvním místě.

Muži v čele domácnosti byli uváděni jako sedláci (22 %), dále jako zahradníci (11 %) a chalupníci (9 %), což nepochybně souvisí s tím, že 75 % mužů žilo na venkově (Tab. 8.13). Na panství Lanškroun byl uváděn i tvar „polousedlák“ či „pol. sedlák“. 23 % mužů v čele domácnosti se věnovalo nějakému řemeslu. U téměř 12 % mužů v čele domácnosti nebylo uvedeno konkrétní povolání. Ve zbytkové kategorii „ostatní“ byli nejpočetnější rektoři škol, písaři a pastýři.

Tab. 8.13: Muži v čele domácnosti podle sociálního postavení

Povolání	Počet	Povolání	Počet	Povolání	Počet
sedlák	2 444	soused	257	rolník	14
zahradník	1 158	rychtář	174	řemeslník	2 537
podruh	1 037	nádeník	149	ostatní	391
chalupník	1 029	šafář	110	neuvedeno	1 278
hospodář	313	půlsedlák	80	celkem	10 971

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.14: Muži v čele domácnosti podle vykonávaného řemesla

Povolání	Počet	Povolání	Počet	Povolání	Počet
tkadlec	369	kožešník	28	koželuh	13
řezník	270	hajný	25	lžičar	13
švec	262	sládek	24	perníkář	12
krejčí	258	myslivec	22	muzikář	11
mlynář	214	barvíř	21	vinař	11
pekař	107	kolář	21	punčochář	10
kovář	106	zámečník	20	šmejdíř	10
soukeník	98	kramář	19	zedník	10
tesař	98	mydlář	18	ostatní - řemeslníci	256
krčmář	70	rybář	18	ostatní	7 170
bednář	39	krupař	17	neuvedeno	1 278
hrnčíř	39	provazník	14	celkem	10 971

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Z hlediska řemeslných činností bylo u hlav domácností na Chrudimsku zaznamenáno 150 různých řemesel, z nichž 39 se vyskytovalo pouze jednou. Mezi nimi byl například apatykář, bečvář, kat (v Pardubicích), koláčník, mečíř, ptáčník či tkaničkář. Nejčastěji se muži v čele domácností živili jako tkalci, z nich méně než polovina žila na venkově. Řezníci většinou bydleli ve městech, pouze zhruba 10 % jich žilo na venkově. Řemeslo ševcovské vyskytovalo se mnohem častěji ve městech. Pokud byl švec na venkově, pak kromě této činnosti ještě zpravidla býval chalupníkem či zahradníkem a živil se tedy i zemědělskou činností. S kůží dále pracovali rukavičkáři, uzdaři, sedláři. Jejich práci ovšem předcházela práce jircháře (dva ve městech a dva na venkově) a koželuha, kteří bez výjimky žili ve městech. Mydláři pak pracovali s lojem a všech 18 zde uvedených pracovalo v městském prostředí.

Z 258 krejčích jich bylo 103 na venkově. U poloviny z nich nebylo uvedeno nic dalšího, což vzbuzuje dojem, že by krejčovství bylo jejich hlavním a jediným příjmem. Na venkově na pardubickém panství byla kromě řemeslného povolání uváděna i rozloha vlastněné půdy (sedláci, chalupníci i zahradníci) a nebyl tu žádný, u něhož by toto uvedeno nebylo. Z toho lze usuzovat, že i na jiných panstvích se venkovští krejčí krom řemesla věnovali i zemědělství. Ve městech byli krejčí nejen usedlými sousedy, ale byli mezi nimi i tací, kteří žili v podruží.

Mlýny bývaly ve městech, ale daleko častěji na venkově. Práce mlynářů nespočívala pouze v tom, že semleli obilí na mouku, ale zabývali se i stavěním vodáren, papíren, přiváděli vodu do domů a odváděli ji ze sklepů, dělali jezy. Většina mlýnů byla obecních a mlynáři v nich byli v nájmu. Mnozí mlynáři měli k ruce tovaryše nebo učeďníka, ti obzvláště mladí bývali označováni jako „smetí prášek“. Na práci mlynáře navazovali pekaři (většinou ve městech, na venkově se pekl chléb v chalupách), perníkáři a i jeden koláčník.

Kováři byli téměř stejně často na venkově jako ve městech. Ve venkovském prostředí byli tři v nájmu, dva byli označeni jako podruzi a dva jako zahradníci. V tomto případě se tato bližší určení netýkala pouze pardubického panství, a ani na něm nebylo uvedeno u všech kovářů. Na mnohých menších venkovských panstvích či statcích žádného kováře neměli, jeho výrobky tedy buď nakupovali na trzích, nebo pokud potřebovali okovat koně, museli přijít za ním.

S prací soukeníků souvisela činnost barvíře, která poskytovala určitou sociální samostatnost, ale protože si soukeník často barvil sám nebo měl jako barvíře tovaryše, případně více soukeníků sdílelo společnou barvírnu,¹⁵⁴ je barvířů ve srovnání se soukeníky daleko méně (Tab. 8.14). Specializovaní valcháři sukna byli v celém Chrudimském kraji pouze dva a oba žili v Lanškrouně.

Kromě zámečníků jsou ve východních Čechách zapsáni také specializovaní ručníkáři, kteří se věnovali výrobě palných zbraní (jeden v Chrastu a dva v Lanškrouně, kde šlo o otce a syna). Další tři byli označeni jako šiftaři¹⁵⁵ (jeden v Litomyšli a dva v Pardubicích).

Podíl řemeslníků a těch, kteří byli u nich v učení, nebyl všude stejný a stejně tak i příslušníci některého řemeslnického cechu se nevyskytovali na všech místech chrudimského kraje ve stejné míře.

Při zjišťování povolání u žen, které stály v čele samostatné domácnosti, byla situace zdánlivě snazší, neboť nezastávaly funkce v místní správě. Na druhou stranu častěji než u mužů u nich nebylo povolání uvedeno vůbec, či je v kolonce povolání údaj o rodinném

¹⁵⁴ Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách: 1526–1620. Praha 1909, str. 614.

¹⁵⁵ Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách: 1526–1620. Praha 1909, str. 464.

stavu či sociálním postavení. Z tohoto důvodu je hodnocení četnosti výskytu povolání u žen v čele domácností problematické. Je zřejmé, že i ty, jež mají uvedeno v kolonce povolání „vdova“ se musely nějakou činností živit nebo byly závislé na činnosti, kterou vykonávaly osoby, které u nich žily v podruží, nebo byly ve službě. A zase ty, u nichž je uváděno specializované povolání byly často v pozici vdovy po řemeslnickém mistrovi, a toto povolání vlastně také většinou nevykonávaly.

Téměř polovina žen, které stály v čele domácnosti, neměla zapsán žádný údaj o vykonávaném povolání (Tab. 8.15). V některých případech by bylo možné na povolání usuzovat podle příjmení, ale to je značně spekulativní a v případě mužů se potvrdilo, že příjmení v podobě, která je zároveň i označením pro vykonávanou činnost se nemusí ztotožňovat s prací, kterou jeho nositel vykonává. Nejčastěji bylo u ženy v čele domácnosti uváděno, že je vdovou či podruhní bez další specifikace, čemu se věnovala. V mnohých případech to byly domácnosti jednočlenné (případně s dětmi tak malými, že je Soupis nezachytil), u podruhyň bylo navíc často uvedeno, že se jednalo o vdovu. Při třídění podle povolání byla dána přednost uvádět sociální postavení před rodinným stavem. Jako vdovy jsou uvedeny pouze ty ženy, které v kolonce povolání neměly jiný zápis.

Tab. 8.15: Povolání žen v čele domácnosti

Povolání	Počet	Povolání	Počet	Povolání	Počet	Povolání	Počet
čihařka	1	krčmářka	6	šafářka	7	zahradnice	37
hlásná	1	krupařka	1	ševcová	1	hospodyně	5
hofmistryně	1	mlýnářka	4	švadlena	3	souseda	56
hrnčířka	2	pekařka	4	tkalcová	6	podruhně	322
jablečnice	1	plátenice	1	truhlářka	1	vdova	468
kovářka	2	rybářka	1	uzdařka	1	neuvedeno	86
kožišnice	1	řeznice	5	selka	56	ostatní	33
kramářka	1	soukenice	2	chalupnice	32	celkem	1 148

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Na venkově byly usedlé ženy stojící v čele samostatné domácnosti často označovány podle rozlohy vlastněné půdy. Nejvíce bylo těch, které vlastnily selský grunt (56), v postavení chalupnice jich bylo 32 a jako zahradnice jich bylo uvedeno 37. S tvarem „souseda“ pro usedlé se setkáváme výhradně v městském prostředí, většinou ve městě Pardubice. Hospodyně byly v městském i venkovském prostředí.

Z řemeslných činností se ženy samostatně nepochybně věnovaly tkaní (a jak uvádí Z. Winter, byly nejen jako vdovy ale i jako panny do tkalcovského cechu přijímány),¹⁵⁶ byly švadlenami, krčmářkami, kramářkami či šafářkami, mohly být čihařkou, hlásnou, snad

¹⁵⁶ Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách: 1526–1620. Praha 1909, str. 617.

i pekařkou, ale nemohly samostatně aktivně vykonávat povolání truhlářky, řeznice nebo kovářky. S takovými činnosti jim pomáhali či je místo nich vykonávali učedníci, tovaryši nebo některý z dospívajících synů nebo podruh, který u nich žil ve společné domácnosti.

8.1.2 Šafáři a šafářky

Svým sociálním postavením by šafáři i šafářky nepatřili mezi usedlé obyvatelstvo, ale mezi čeled'. Od řadové čeledi se však odlišovali tím, že stáli v čele jednotlivých dvorů jako vedoucí pracovníci vrchnostenských podniků. Od běžné čeledi se odlišovali věkem i postavením, byli nadřizenými další dvorské čeledi, byli lépe placení a také na rozdíl od ostatní čeledi bývali šafáři často ženatí. Některé dvory vrchnost šafářům pronajímala, aby na vyšší produktivitě dvora měli i osobní zájem. Tím se tito pracovníci stávali de facto samostatnými hospodáři, a proto není zcela jasné, zda je uvádět na úrovni čeledi.

Počet šafářů v Tab. 8.16 nesouhlasí s počtem šafářů, kteří stáli v čele dvora (Tab. 8.13), neboť na pěti dvorech není šafář uveden jako osoba jeho čele. Jeden takový žil na tvrzi ve Slatiňanech, v jejímž čele stál purkrabí. V Hrochově Týnci stál v čele dvora úředník, šafář je uveden až na druhém místě. Na dvoře Uhersko stál v čele „správce statečku“, ve dvoře holejšovském na statku Zaječice také nestál v čele šafář, ale obroční. Poslední šafář, který nestál v čele samostatného dvora je uveden „při osobě a službě“ majitele statku Žumberk.

Tab. 8.16: Šafáři a šafářky podle věku

Povolání	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+	nezj.	Celkem
Šafář	–	2	6	12	17	26	9	43	6	119
Šafářka	2	2	7	17	9	14	6	16	7	80

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Šafárek v čele dvora bylo pouze 7 (Tab. 8.15) a i když to Soupis explicitně neuvádí u všech, jednalo se pravděpodobně o ženy ovdovělé. Pozice šafářky nebyla vázана na osobu, která byla manželkou šafáře, zhruba ve třetině případů to byla jiná žena. Na mnohých dvorech byl nejdříve uveden šafář případně se svou ženou, dále mužská čeled' a až poté šafářka (která v tomto případě nebyla šafářovou ženou) a čeled' ženská. Na některých dvorech byli jenom muži, na jiných byla šafářka jedinou ženou.

Věková struktura šafářů a šafárek je mnohem bližší věkové struktuře těch, kteří stáli v čele samostatné domácnosti, než věkové struktuře čeledi. Šafáři mladší 30 let byli výjimkou. Nejvíce šafářů bylo starších 50 let a z nich 8 bylo starších 60 let, nejstaršímu bylo 82 let. Mezi šafářkami byly i dvě, kterým ještě nebylo 20 let. Vůbec nejmladší šafářkou byla 18letá Dorota ze dvora svojšického na panství Choltice. Dorota byla na tomto dvoře jedinou

ženou, Soupis ji uvádí až jako poslední za dvěma pacholky a třemi pohůnky. 19letá Marjána byla ženou o 21 let staršího šafáře na jenom z dvorů na pardubickém panství. Nejvíce žen-šafářek bylo ve věku 30–34 let. Ženy-šafářky, které stály v čele dvora a neměly k sobě šafáře, byly 40leté a starší.

Při srovnání velikosti domácnosti (bez dětí mladších 12 let, jež Soupis neuváděl na Chrudimsku systematicky) je zřejmé, že dvorské domácnosti byly podstatně početnější než venkovské domácnosti usedlých samostatných zahradníků či chalupníků. Domácnosti sedláků se dvorům blížily svou velikostí, ale struktura byla poněkud odlišná. Zatímco na statku byly kromě čeledi i vlastní děti sedláka v postavení syna či dcery, tak ve dvorech se prakticky děti šafářů a šafářek nevyskytovaly a osoby v čeledním postavení zde byly většinou starší než ty, které v podobných pozicích pracovaly u sedláka.

8.2 Podruzi

Pod označením podruh se skrývala celá řada různých sociálních typů. Byli mezi ně počítáni nájemci vrchnostenských či obecních mlýnů, krčem, kováren, obecní pastýři, nádeníci i žebráci, nájemníci ve městech, kteří často provozovali nějaké řemeslo. Podruzi neuzavírali dlouhodobý pracovní poměr, nestávali se součástí zaměstnavatelovy domácnosti ani nebyli podřízeni jeho pravomoci. Někteří podruzi měli svou samostatnou domácnost a obývali podružské chalupy, někteří měli samostatnou domácnost v rámci domácnosti hospodáře a bydleli u něj v jedné světničce, značná část osamělých (ovdovělých či zatím svobodných) osob bydlela v podruží u svých příbuzných. Zjišťování rodinných vztahů mezi podruhy a hospodáři je v mnoha případech komplikované kvůli nestálosti příjmení, někde byli podruzi uváděni až na konci soupisu v té které vsi, někde se možná u osoby v podruží neuvádělo systematicky ani její příbuzenství s hospodářem. Děti podruhů se nemohly přivdat nebo přiženit na jiné grunty, protože tato místa zaujaly děti movitějších rodičů, které do hospodářství přinášely věno. Někdy tedy nevstupovaly do manželství vůbec, nebo až ve vyšším věku.¹⁵⁷ Pro některé osoby bylo podružství jenom životní etapou, pro některé bylo celoživotním postavením.

O rozdílnosti rodinných a domácích konstelací vypovídají následující příklady. Na statku sedláka Jana Pecháčka z Dolních Heřmanic na lanškrounském panství žila jeho manželka, dále pacholek a děvka, podruhyně Eva Pecháčková (pravděpodobně Janova sestra), podruhyně Anna Pecháčková (podle věku asi Janova matka), ženatý podruh Matěj Pecháček,

¹⁵⁷ Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury v polovině 17. století. In: HD 17, 1993, str. 183.

ženatý nádeník Pavel Pecháček (asi Janovy bratři). U 26letého sedláka Martina Langer z Horního Třešňovce je v podruží uveden o 19 let starší Jakub Langer s o rok mladší manželkou a 14letým synem. Pravděpodobně šlo o Martinovy rodiče a mladšího bratra. O příbuzenském poměru Jakuba, Bartoše a Michala Koblížka z městyse Jablonného můžeme jenom spekulovat, podle věku (27, 24 a 30 let) je možné, že to byli bratři. Nejmladší Bartoš žil jako podruh u půlsedláka Jakuba, nejstarší Michal byl samostatně hospodařící zahradník.

Jinde žily v podruží celé rodiny, které nebyly s hospodářem příbuzné. U sedláka Jakuba Zeydlmana z Bystree žila dvougenerační podružská rodina, což samo o sobě není nic zvláštního, ale Jakub, podruh-syn, byl už ženatý.

Někde byli příbuzní hospodáře uváděni jako samostatné podružské domácnosti. U Matěje Haška, 45letého sedláka ze vsi Stradoň, je zapsána 43letá manželka. Jejich ženatý 22letý syn Jiřík je zapsán jako hlava další domácnosti a v kolonce povolání má uvedeno „syn, podruh“. Obdobná situace, i když s generační obměnou, byla i v rodině Semanových: 22letý zahradník Martin Seman se stejně starou manželkou samostatně hospodařili a jeho oba rodiče jsou uvedeni jako podruzi v další samostatné domácnosti.

Někdy bylo postavení příslušníků rodiny rozdílné. U 24letého ženatého sedláka Řehoře Pachela ze vsi Rybníka na panství Lanškroun byli dva pacholci Jakub a Martin Dietsserové, kteří byli skoro stejně staří jako hospodář a jeho žena, a jejich matka Kedruta Dietsserová je uvedena jako podruhyň.

V některých případech bylo zařazení mezi podruhy nejednoznačné. Ve městě Lanškrouně žil 60letý chalupník Jiřík Štolcz se svou ženou a vdanou dcerou, s níž je zapsán její manžel a jejich dvě dcery. Je otázkou, zda tato mladá rodina žila v podruží u manželčiny rodičů, jejichž zeť měl samostatné povolání, jež nesouviselo s povoláním jeho tchána. Jiným příkladem je dcera Adama Pfartnara, 60letého ovdovělého otce 30letého půlsedláka Urbana Pfartnara z Vorliček. Pfartnar starší byl zařazen mezi podruhy, stejně tak i jeho 20letá dcera, protože ve vztahu k hlavě domácnosti není uvedena jako sestra (což by pravděpodobně také znamenalo, že byla podruhyň) ale proto, že byla vedena jako dcera Jakubova otce.

Rodinná jádra domácností podruhů a usedlých měla, pokud to povaha studovaného pramene dovoluje posoudit, odlišnou strukturu. Domácnosti usedlých hospodářů častěji než mezi podruhy tvořily úplné rodiny, tedy manželský pár s dětmi, o jejichž přítomnosti lze vzhledem k tomu, že je Soupis zaznamenával až od věku 12 let pouze spekulovat, a případně s ovdovělým rodičem jednoho z manželů. Podružské domácnosti byly méně početné, často

neúplné rodiny vdov, které možná měly i malé děti, a bylo mezi nimi více domácností jednotlivců.

Mezi podruhy staršími 15 let bylo výrazně více žen. V celém Chrudimském kraji bylo v podružském postavení 5 510 žen a 3 206 mužů starších 15 let (Příloha 46), poměr mužů a žen v podruží na Chrudimsku byl tedy 1:1,72 a stejné poměry byly ve městech i na venkově. Obdobný poměr byl zaznamenán i ve vsích na Náchodsku, kde připadalo na 179 podruhů starších 15 let 323 podruhyň, tedy poměr 1:1,8.¹⁵⁸ E. Rumlová¹⁵⁹ udává pro panství Dymokury poměr 1:2 a E. Maur¹⁶⁰ pro panství Poděbrady poměr 1:1,5 a pro Pardubice poměr 1:1,4.

Věková struktura podruhů v Chrudimském kraji se příliš nepodobá věkové struktuře podruhů v Poděbradech, na Náchodsku ani v Dymokurech (Tab. 8.17). Teprve poté, když z posledně jmenovaných, kde byly evidovány i děti přezpovědního věku, tyto děti vyloučíme a převedeme relativní věkovou strukturu z celkového počtu zaznamenaných osob jen na ty, které byly starší 15 let, pak dosáhneme rozumné shody s panstvím Dymokury spíše než s regionem Náchodsko. Rozdíly jsou patrné zejména ve věkových skupinách 25–44 let, v nichž je na Chrudimsku 53 % osob starších 15 let, na Náchodsku 55 %, ale zastoupení věkových skupin 25–34 a 35–44 je odlišné, na panství Dymokury 57 % a v Poděbradech 63 %.

Možnosti srovnání průměrného věku a věkového mediánu osob žijících v podružství jsou značně omezené. Pro Náchodsko jsou dostupné pouze za oblasti, v nichž byly osoby evidovány od narození, takže jedinou referenční oblastí zůstává město Poděbrady. Přestože byla věková struktura podruhů starších 15 let v Poděbradech a na Chrudimsku odlišná, je v obou oblastech průměrný věk mužů-podruhů stejný a ženy podruhyně byly na Chrudimsku v průměru o dva roky starší (Tab. 8.18). Hodnota mediánového věku se u mužů lišila o jeden rok, u žen o čtyři roky – v obou případech byly vyšší hodnoty na Chrudimsku. Ze srovnání průměrného a mediánového věku osob starších 15 let žijících v podruží a osob usedlých vyplývá, že mezi usedlými byl větší podíl osob v mladším věku. Průměrný věk usedlých mužů je o 4 roky nižší než průměrný věk mužů žijících v podružství, u žen dokonce o 7 let. Mezi podruhy bylo poměrně hodně žen, které když ovdověly, přišly o pozici manželky hlavy domácnosti a dostaly se do podružské role. To je třeba případ 50leté Agnety, matky ženatého 18letého chalupníka Jiljího Englara z Horního Třešňovce na panství Lanškroun.

¹⁵⁸ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PŘF UK 2003, str. 74.

¹⁵⁹ Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury. In: HD 17, 1993, str. 82.

¹⁶⁰ E. Maur, Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – Phil. et Hist 3, 1972, str. 42.

Tab. 8.17: Věková struktura podruhů ve vybraných oblastech v roce 1651

Věk	Absolutní počet podruhů				Podíl v %					
	Chrudimsko	Náchodsko ¹	Dymokury ²	Poděbrady ³	Chrudimsko	Náchodsko ¹	Dymokury ²	Poděbrady ³		
0–14	373	111	80	–	–	30	–	27	–	–
15–24	1 620	44	38	26	19	12	17	13	17	19
25–34	2 651	65	65	66	30	17	25	22	30	47
35–44	2 033	79	60	22	23	21	30	20	27	16
45–54	1 330	41	36	19	15	11	16	12	16	13
55–64	704	22	13	7	8	6	8	4	6	5
65+	378	12	7	0	4	3	5	2	3	0
Celkem	9 089*	374	299	140	100	100	100	100	100	100

Pozn.: Chrudimsko bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

* u 34 osob v podruží nebyl uveden věk

Pramen: ¹ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PřF UK, 2003, str. 75.

² Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury v polovině 17. století. In: HD 17, 1993, str. 184.

³ Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – Phil. et Hist. 3, 1972, str. 42.

Určování rodinného stavu je u osob žijících v podružství problematické, neboť u značné části mužů a žen zejména v některých věkových skupinách jej nebylo možné určit. Z části je to dáno použitou metodikou.¹⁶¹ Přes uplatňovanou výše zmíněnou metodiku bylo i u některých podruhů starších 35 let možné usoudit, že nikdy nebyli ženatí. Až do 16 let byli všichni podruzi v Chrudimském kraji svobodní. Již mezi muži ve věku 15–19 let bylo téměř 12 % mužů-podruhů ženatých. Nejmladší ženatý podruh byl teprve 16letý Jan Matějka ze vsi Bezděkov na panství Seč a dokonce stál v čele podružské domácnosti. Dále bylo ve věku 18 či 19 let ženatých dalších 19 podruhů, tři z nich měli manželku o více než 10 let starší než byli sami, sedm jich bylo v čele samostatné podružské domácnosti. Ve věku 20–24 let již bylo ženato téměř 70 % mužů v této věkové skupině, po 25. roce věku bylo až do věku 50 let ženatých více než 80 % mužů z dané věkové skupiny. Od věku 50 let zastoupení ženatých podruhů klesá a začíná vzrůstat podíl vdovců, s nimiž se lze setkat ve věkové skupině 30–34 let, kde ale jejich podíl nepředstavoval ani 1 % (Tab. 8.19 a Příloha 46).

Nejmladší vdaná podruhyně byla teprve 14letá Dorota, žena o 6 let staršího Jana Pochobradského ze vsi Ždanice na panství pardubickém. Ve věku 15–19 let bylo vdáno již více než 40 % žen-podruhyní v dané věkové skupině. Ale již od věku 30 zastoupení vdaných

¹⁶¹ Podrobněji v kapitole 6 Obyvatelstvo Chrudimského kraje podle rodinného stavu.

podruhyň klesá a zvyšuje se podíl vdov a od věku 35 let výrazně stoupá výskyt těch, u nichž nebylo možno rodinný stav určit (Tab. 8.19, Příloha 46).

Tab. 8.18: Střední hodnoty věku usedlého obyvatelstva a podruhů starších 15 let na Chrudimsku a Poděbradsku v roce 1651

Střední hodnoty věku	Chrudimsko				Poděbrady ¹			
	muži		ženy		muži		ženy	
	usedlí	podruzi	usedlé	podruhyně	usedlí	podruzi	usedlé	podruhyně
Průměrný věk	33	37	29	36	37	37	32	34
Medián	31	36	27	34	35	35	30	30

Pozn.: Chrudimsko bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Pramen: ¹ Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – Phil. et Hist. 3, 1972, str. 42.

Tab. 8.19: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji (v %)

Věk	Podruh					Podruhyně				
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem
0–4	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
5–9	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
10–11	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
12–14	100,0	–	–	–	100,0	99,4	0,6	–	–	100,0
15–19	88,2	11,8	–	–	100,0	56,1	42,7	0,9	0,2	100,0
20–24	30,8	68,9	–	0,3	100,0	26,9	69,4	3,6	0,1	100,0
25–29	12,7	86,6	0,7	–	100,0	24,6	68,4	7,0	–	100,0
30–34	12,5	86,7	0,9	–	100,0	37,3	51,2	11,5	–	100,0
35–39	0,6	86,5	2,9	10,0	100,0	1,0	43,8	22,3	32,9	100,0
40–44	0,2	84,3	3,0	12,5	100,0	1,2	31,9	33,6	33,3	100,0
45–49	–	82,7	6,1	11,2	100,0	0,6	30,7	37,1	31,6	100,0
50–54	0,4	72,5	9,1	18,1	100,0	0,8	21,9	44,5	32,8	100,0
55–59	–	72,2	14,4	13,3	100,0	0,6	24,7	50,6	24,0	100,0
60–64	–	65,0	16,0	19,0	100,0	0,3	17,8	54,5	27,3	100,0
65–69	1,9	67,9	9,4	20,8	100,0	–	20,4	55,1	24,5	100,0
70–74	–	69,7	17,1	13,2	100,0	3,1	7,8	65,6	23,4	100,0
75–79	5,3	52,6	31,6	10,5	100,0	–	20,0	46,7	33,3	100,0
80–84	–	61,9	14,3	23,8	100,0	–	8,5	63,8	27,7	100,0
85–89	–	50,0	20,0	30,0	100,0	–	–	80,0	20,0	100,0
90–94	–	54,5	27,3	18,2	100,0	–	–	50,0	50,0	100,0
95–99	–	66,7	–	33,3	100,0	–	33,3	–	66,7	100,0
nezj.	35,3	47,1	5,9	11,8	100,0	5,9	52,9	5,9	35,3	100,0
Celkem	16,5	72,3	4,1	7,1	100,0	20,5	42,5	21,9	15,1	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Rozdíly ve struktuře podruhů podle rodinného stavu v městském a venkovském prostředí jsou patrné (Tab. 8.20 a Tab. 8.21, Příloha 47 a Příloha 48). Ve městech ve srovnání s venkovem byl větší podíl podruhů ženatých a také zde bylo více vdovců mezi podruhy a stejně tak tomu bylo mezi ženami. Ženatí podruzi představovali mezi podruhy ve městech i na venkově největší skupinu – okolo 70 %, svobodných bylo na venkově 19 % a ve městech 14 % podruhů, vdovců bylo více ve městech. I mezi ženami bylo nejvíce podruhyň, které byly

Tab. 8.20: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji – venkov (v %)

Věk	Podruh					Podruhyně				
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem
0–4	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
5–9	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
10–11	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
12–14	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
15–19	95,8	4,2	–	–	100,0	71,6	28,4	–	–	100,0
20–24	41,0	59,0	–	–	100,0	26,6	69,1	4,3	–	100,0
25–29	16,2	83,8	–	–	100,0	26,4	65,9	7,7	–	100,0
30–34	15,6	83,5	0,8	–	100,0	34,8	56,4	8,8	–	100,0
35–39	0,6	86,3	0,6	12,5	100,0	0,4	44,4	21,1	34,1	100,0
40–44	0,4	84,5	2,7	12,4	100,0	1,3	33,4	32,5	32,8	100,0
45–49	–	82,1	5,1	12,8	100,0	1,3	36,9	30,6	31,3	100,0
50–54	–	72,2	6,0	21,8	100,0	1,3	23,8	42,0	32,9	100,0
55–59	–	75,0	12,5	12,5	100,0	1,3	28,6	49,4	20,8	100,0
60–64	–	73,0	9,5	17,5	100,0	0,7	14,5	54,3	30,4	100,0
65–69	–	46,2	15,4	38,5	100,0	–	20,0	64,0	16,0	100,0
70–74	–	70,0	13,3	16,7	100,0	6,7	13,3	63,3	16,7	100,0
75–79	–	33,3	33,3	33,3	100,0	–	–	33,3	66,7	100,0
80–84	–	66,7	8,3	25,0	100,0	–	–	75,0	25,0	100,0
85–89	–	100,0	–	–	100,0	–	–	66,7	33,3	100,0
90–94	–	100,0	–	–	100,0	–	–	100,0	–	100,0
95–99	–	100,0	–	–	100,0	–	–	–	100,0	100,0
nezj.	36,4	45,5	9,1	9,1	100,0	7,7	38,5	7,7	46,2	100,0
Celkem	19,5	69,3	2,9	8,3	100,0	21,1	41,4	21,6	15,9	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.21: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji – města (v %)

Věk	Podruh					Podruhyně				
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem
0–4	ndf	ndf	ndf	ndf	ndf	ndf	ndf	ndf	ndf	ndf
5–9	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
10–11	100,0	–	–	–	100,0	100,0	–	–	–	100,0
12–14	100,0	–	–	–	100,0	98,7	1,3	–	–	100,0
15–19	82,8	17,2	–	–	100,0	47,5	50,7	1,4	0,4	100,0
20–24	25,4	74,1	–	0,4	100,0	27,1	69,5	3,1	0,2	100,0
25–29	10,5	88,3	1,2	–	100,0	23,4	70,1	6,5	–	100,0
30–34	10,2	88,9	0,9	–	100,0	39,3	47,1	13,6	–	100,0
35–39	0,5	86,8	4,8	7,9	100,0	1,5	43,3	23,4	31,8	100,0
40–44	–	84,0	3,4	12,6	100,0	1,1	30,8	34,4	33,7	100,0
45–49	–	83,1	6,8	10,2	100,0	–	25,9	42,3	31,8	100,0
50–54	0,7	72,7	11,9	14,7	100,0	0,4	20,3	46,6	32,7	100,0
55–59	–	70,0	16,0	14,0	100,0	–	20,8	51,9	27,3	100,0
60–64	–	60,0	20,0	20,0	100,0	–	20,8	54,7	24,5	100,0
65–69	3,7	88,9	3,7	3,7	100,0	–	20,8	45,8	33,3	100,0
70–74	–	69,6	19,6	10,9	100,0	–	2,9	67,6	29,4	100,0
75–79	6,3	56,3	31,3	6,3	100,0	–	25,0	50,0	25,0	100,0
80–84	–	55,6	22,2	22,2	100,0	–	12,9	58,1	29,0	100,0
85–89	–	16,7	33,3	50,0	100,0	–	–	100,0	–	100,0
90–94	–	44,4	33,3	22,2	100,0	–	–	–	100,0	100,0
95–99	–	50,0	–	50,0	100,0	–	100,0	–	–	100,0
nezj.	33,3	50,0	–	16,7	100,0	–	100,0	–	–	100,0
Celkem	14,1	74,6	5,1	6,2	100,0	19,9	43,4	22,1	14,6	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.22: Podíl podruhů mezi staršími 15 let

Oblast		Muži	Ženy	Celkem
Chrudimský kraj	venkov	7,1	15,8	17,0
	města	8,1	16,9	20,1
	celkem	7,4	16,2	17,9
Panství Chýnov ¹	vesnice	13,2	18,7	16,0
	Ratibořské Hory, městečko	13,4	29,0	23,0

Pozn.: Chrudimský kraj bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Pozn.: ¹ Grulich, J.: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století, České Budějovice 2008, str. 215.

vdané, podíl svobodných byl ve městech i na venkově takřka stejný, pohyboval se okolo 20 %. Zastoupení žen vdovského stavu bylo mezi podruhyňmi mnohem častější než u podruhů. Muži i ženy v podružském postavení se dříve ženili a vdávali na venkově, ve městech zůstával podíl svobodných vyšší do vyššího věku.

Podíl podruhů na obyvatelstvu starším 15 let se na území Chrudimského kraje značně lišil od podílu na jihočeském panství Chýnov, které zpracoval J. Grulich¹⁶² (Tab. 8.22). V celkovém zastoupení podruhů rozdíly nejsou až tak velké, i když ve městech i na venkově je na Chrudimsku podíl podruhů menší. I podíly žen, které žily na venkově v podruží, byly na Chrudimsku menší než na Chýnovsku, ale nikterak výrazně. Značné rozdíly byly zaznamenány v podílu žen-podruhyň ve městech a u mužů-podruhů ve městech i na venkově.

8.3 Čeleď a děti

V době vzniku Soudpisu se pojem čeledi vztahoval na všechny, i kvalifikované, pracovníky, kteří měli na smlouvě se zaměstnavatelem založený dlouhodobý pracovní poměr.¹⁶³ Čelední službu lze chápat jako jednu z fází životního cyklu, kterou procházela velká část mladých lidí, zejména na venkově. Služba dítěte v cizí domácnosti byla pocíťována jako nezbytná životní zkušenost a příprava na vlastní nezávislou existenci. Nešlo jen o existencionální zabezpečení dětí z početných a chudých rodin, do čelední služby vstupovaly i děti sedláků. Čeleď byla podřízena hospodáři stejně jako jeho děti a on měl zase na starosti nejen dohled nad vykonávanou prací, ale i jejich výchovu.¹⁶⁴ Mezi čeládkou byli i selští synové a dcery, které do této pozice netlačily důvody hmotné nouze ve vlastní rodině. Ale mezi jednotlivými sociálními vrstvami byly přece jenom rozdíly. Majetnější rodiny si mohly

¹⁶² Grulich, J.: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století, České Budějovice 2008, str. 215.

¹⁶³ Maur, E.: Čeleď a tovaryši v Čechách v Soudpisu podle víry z roku 1651. In: HD 23, 1999, str. 91.

¹⁶⁴ Maur, E.: Čeleď a tovaryši v Čechách v Soudpisu podle víry z roku 1651. In: HD 23, 1999, str. 132.

dovolit neposlat své děti do služby už v nízkém věku, zvláště pokud se pro ně našla pracovní náplň i doma. Z chalupnických a podružských rodin odcházely děti do služby dříve. Na panství Děčín uvádí M. Seligová a J. Horský, že v době pořízení Soupisu připadalo na selskou rodinu průměrně 2,7 dítěte, kterému bylo v průměru 8,9 roku.¹⁶⁵ V chalupnických rodinách bylo dětem při rodičích průměrně 8 let a na jednu rodinu jich připadalo 2,2. V rodinách zahradnických bylo také v průměru 2,2 dítěte, ale byly o 0,4 roku mladší než děti z rodin chalupnických. Podružské rodiny měly u sebe průměrně 1,2 dítěte, které bylo 6,8 roku staré. S nižším sociálním postavením tedy klesal počet dětí, které mohly zůstat v domě rodičů, a také se snižoval věk, v němž děti od rodičů odcházely do služby.

Pro Chrudimský kraj nelze tyto hodnoty zjistit, neboť zde děti mladší 12 let nebyly systematicky zaznamenávány. V postavení syna či dcery byly dle očekávání osoby mladšího věku (Obr. 8.1 a Obr. 8.2, Příloha 25 a Příloha 26), ale našli bychom je i ve vyšším věku. Nejstarším mužům v postavení syna bylo 45–49 let, nejstarší ženy v postavení dcery byly 40–44leté, ale jednalo se opravdu o výjimečné případy a někdy také zřejmě nebyl správně uveden věk dětí či rodičů. Mladí muži na venkově i ve městech zůstávali ve srovnání s ženami v domě rodičů do vyššího věku. Mezi muži ve věku 20–24 let jich bylo 23 % pořád ještě v postavení syna. Mezi ženami v této věkové skupině byl podíl dcer na venkově 7%, ve městech 12% (Tab. 8.3 až Tab. 8.6 na stranách 131 a 132). Ženy v mladším věku odcházely do služby, a hlavně na venkově už více než polovina a ve městech téměř třetina žen tohoto věku již byla vdaná, a byla tak v pozici manželky hlavy domácnosti.

8.3.1 Sirotci

Ne vždy bylo jasné postavení sirotek. Jako sirotci bývaly zapsány děti, kterým zemřeli rodiče a které byly dány do služby, která v tomto případě plnila formu sociálního zabezpečení. Jako sirotci však byly uváděny nejen děti, jimž zemřeli oba rodiče, ale i ty, kterým zemřel pouze otec. V těchto případech byly děti de facto v postavení syna nebo dcery, zvláště když se jejich matka znovu vdala, a tak děti psané za hospodářem se ženou, které by s ohledem na věk mohly být dětmi hospodářovy manželky, byly zahrnuty mezi děti hospodáře. Řehoř Dvořák, 40 let, byl ženat s 45letou Barborou, za ní jsou uvedeni tři sirotci: 15letý Pavel, 18letá Kateřina a 16letá Zuzana, a až za nimi je zapsána 11letá Rozina Dvořáková. Z toho, že u Roziny je uvedeno příjmení shodné s osobou v čele domácnosti a postavení dcera, můžeme usuzovat, že uvedení sirotci jsou dětmi Barbory, která se po smrti předchozího manžela provdala za Řehoře Dvořáka. Rozina pak byla jeho dcerou, nebo byla

¹⁶⁵ Horský, J.–Seligová, M.: Rodina našich předků. Praha 1996, str. 86–87.

již dítětem společným. Že byly děti, jimž zemřel otec, a ony žily pouze s ovdovělou matkou, označovány jako sirotci dokládá zápis rodiny ovdovělé plátenice Anny Žitavské z Chrudimi, jejíž 13letý syn Jan je označen jako syn-sirotek.

Někteří sirotci byli zahrnuti mezi čeled', pokud to vyplývalo z dalších údajů v Soupise uvedených. Například 20letý pohůnek-sirotek Matěj u chrudimského mlynáře Daniela Smilypeuse. Samozřejmě se to týkalo i osiřelých dívek, které v rodině hospodáře zastávaly služební postavení: 16letá Anna, děvečka-sirotek, u chrudimského krejčího Jana Pštrosa. S postavením sirotka bylo nejčastěji spojeno povolání pacholka, pohůnka, děvečky a pastvice. Mezi sirotky byli zaznamenáni i učedníci a tovaryši.

Se sirotky se lze setkat i mezi osobami ve vyšším věku. V tom případě by bylo rozumné je považovat buď za čeled', nebo za podruhy. Někdy byla u dospělého podruha uvedena poznámka, že se jedná o sirotka, taková byla zařazena mezi podruhy. To je případ 50leté Anny, která žila u chalupníka Jana Pýchy ve vsi Radim na panství rosickém. Vůbec nejstarším sirotkem v Chrudimském kraji je 68letý Ondřej Kleller z panství Lanškroun.

Pokud poznámka o podružství uvedena nebyla, byli tito sirotci zařazeni do zbytkové kategorie „ostatní“. Anna Brokešová je ve 37 letech uvedena jako sirotek žijící na statku u 50letého sedláka Víta Brokeše. Dále bychom se pouštěli do spekulací, Vít mohl být totiž jak jejím bratrem tak i nevlastním otcem. Podobně Matěj Newpaur je i ve 30 letech věku uveden jako sirotek, za ním je v domácnosti polosedláka Ondřeje Honla z Třebovice na panství lanškrounském uvedena 50letá podruhyně Walpera Neypaurová. I když shoda tehdy navíc nestálých příjmení mezi Matějem a Walperou není úplná, věkový rozdíl mezi nimi nás opravňuje k domněnce, že šlo o matku a syna, jenž byl po úmrtí otce polovičním sirotkem. Na panství Lanškroun žil u sedláka Adama Šustra 45letý sirotek Jiřík bez dalšího upřesnění, byl tedy zařazen z hlediska sociálního postavení do zbytkové kategorie „ostatní“.

Se sirotky se lze tedy setkat jak mezi čeledí, tak i mezi podruhy, tak i mezi osobami, u nichž chybí další upřesnění jejich sociálního postavení. Například sirotek Jan Rejda stár 15 let je uváděn u 22letého sedláka Mikuláše Rejdy. Ze stejného příjmení bychom mohli usuzovat, že byli příbuzní. Mohlo se jednat o Mikulášova mladšího bratra, který tím, že nemá samostatné povolání je uváděn po smrti rodičů jako sirotek. Nebo to mohl být Mikulášem vyženěný syn, jemuž před časem zemřel otec a poté i matka – Mikulášova o dost starší manželka. Nebo se prostě Janovi říkalo jménem sedláka, u něhož sloužil.

Uvádění označení sirotek nebylo nikterak systematické, jak o tom svědčí zápis rodiny vdovy Jírové ze vsi Bohoňovice na panství Litomyšl. 20letý Václav je označen jako „syn, sirotek“, 14letá Lída a 15letý Jan jsou uváděni jako „dcera“ a „syn“ a 12letý Jiřík jako „syn,

sirotek“. Můžeme si představit poněkud krkolomnou ne však zcela nemožnou situaci, že vdova Jírová poté co poprvé ovdověla se provdala za vdovce, jenž měl děti Václava a Jiříka, zatímco její děti z předchozího manželství byly Lída a Jan. Když její druhý muž zemřel, stali se z Václava a Jiříka úplní sirotci, kteří žili s macechou.

Některé zápisy jsou dosti komplikované. Na statku Březovice u Václava Haugkvice z Biskupic žili tři sirotci. Anna Alžběta z Nedabylic, 9 let, je uvedena jako sirotek. Její o rok mladší sestra Alina je uváděna jako sestra, i když jistě také byla osiřelá, a 7letý Jan Petr Straka z Nedabylic je uveden jako „bratr sirotků“ ač sám byl také sirotkem.

Z výše uvedeného je evidentní, že pojem sirotek v dřívějších dobách nebyl totožný se současným pojmem. Neznamenalo to pouze, že daná osoba přišla v dětství o oba rodiče (či jednoho z nich), ale bylo to do jisté míry i vyjádřením právní situace dotyčné osoby, což potvrzují sirotci ve vysokém věku, kdy už je téměř jisté, že oba rodiče jsou dávno mrtvi. Právní obsah termínu sirotek spočíval v tom, že dané osobě doposud nebyly vyplaceny sirotčí peníze. Toto se pochopitelně mohlo týkat i osob dospělých, které dlouhá léta čekaly, než jim vrchnost, která sirotčí peníze spravovala, dlužnou částku vyplatí.

Kromě sirotků Soupis uvádí i 16 schovank a 2 schovance ve věku 12–18 let. Pouze dva byli starší 20 let.¹⁶⁶ Všichni byli zařazeni mezi děti hospodáře.

8.3.2 Povolání čeledi

Většina dívek ve služebném postavení zastávala pozici děvečky či děvky (Tab. 8.23). Označení děvečka se používalo spíše ve městech, zejména v osobní službě majitele, výjimečně bylo použito na venkově. Ve venkovských oblastech, zejména na dvorech, se používalo označení děvka. Lze se setkat s označením děvčátko (týkalo se 9leté dívky), děvčice (vyskytlo se v Chrudimském kraji pouze jednou na panství Košumberk), děvče (ve čtyřech případech s dodatkem, že jde o „děvče služebný“), děvečka (kromě dodatku „služebná“, lze nalézt i „děvečku komorní“, „děvečku chůvu“ a „děvečku šafářku“). U mladých žen, které byly označeny jako děvky, bylo často uvedeno, že se jednalo o „děvku menší“, „děvku mladší“, „děvku služebnou“. Na panství Lanškroun, Litomyšl, Rychmburk a Vysoké Mýto nacházíme i tvar „dívka“. Polovina všech děveček byla ve věku 15–19 let, mladších 15 let bylo 16 %, 20–24letých bylo 22 %, po 25. roce věku se již postavení děvečky stávalo doživotním údělem, neboť šance na sňatek se zvyšujícím se věkem značně klesala, zejména pokud žena nebyla bohatá, což v případě děvečky nelze předpokládat.

¹⁶⁶ Na panství Heřmanův Městec a Stolany, které není v této kapitole zpracováno, neboť zde nebylo možno jasně oddělit jednotlivé domácnosti a určit jejich strukturu, je uvedena 12letá Dorota jako schovanka-sirotek.

Starost o dobytek přináležela malým dětem ve službě. V případě dívek se jednalo o skotačky či častěji o pasačky,¹⁶⁷ pro něž se v chrudimském kraji používalo na mnohých panstvích (Nové Hrady, Choceln, Lanškroun, Morašice, Svojanov a České Heřmanice, Rychmburk, Skuteč, Chrudim, Polička, Pardubice) označení pastvice. Z celkového počtu 486 žen, které měly na starost dobytek, bylo pouze 8 starších 25 let.

Tab. 8.23: Povolání ženské čeledi

Povolání	–11	12–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+	nezj.	Celkem
Děvečka	45	488	1 690	703	166	85	28	26	5	10	15	3 261
Chůva	9	42	34	8	5	4	2	5	9	9	–	127
Kuchařka	–	–	20	28	10	12	4	7	3	8	–	92
Pastvice	59	248	102	6	–	2	–	–	–	1	3	421
Skotačka	13	32	8	3	2	2	–	–	2	2	1	65
Služebná	–	7	8	2	2	1	1	1	–	1	–	23
Sirotek	1	1	12	9	3	4	–	–	–	0	–	30
Ostatní	8	13	20	9	7	10	2	6	6	9	–	90
Celkem	135	831	1 894	768	195	120	37	45	25	40	19	4 109

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.24: Povolání mužské čeledi

Povolání	–11	12–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+	nezj.	Celkem
Čeledín	13	37	63	20	2	1	1	3	–	3	–	143
Kuchař	–	–	–	2	1	2	2	–	–	1	–	8
Ovčák	4	17	12	9	1	–	1	2	1	0	3	50
Pacholek	9	78	489	460	135	86	32	27	7	9	3	1 335
Pastevec	7	74	11	1	2	1	–	1	–	0	1	98
Pohůnek	47	432	503	52	13	2	2	3	1	2	3	1 060
Skoták	38	64	19	4	–	–	1	1	–	0	1	128
Služebník	–	4	8	3	2	1	1	1	1	0	–	21
Tovaryš	–	11	152	144	44	23	5	4	–	5	2	390
Učedník	5	42	115	21	1	–	–	–	–	0	–	184
Sirotek	1	4	15	5	4	2	–	–	–	0	–	31
Ostatní	7	16	43	14	10	4	10	7	4	5	3	123
Celkem	131	779	1 430	735	215	122	55	49	14	25	16	3 571

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Z přítomnosti chůvy lze usuzovat, že v rodině byly malé děti. Povolání chůvy vykonávaly i ženy starší, v některých případech se jednalo o vdovy. Povolání kuchařky bylo mnohem častější u žen než u mužů a zastávaly je i ženy starší. S označením služebná se lze setkat spíše ve městech. Jako sirotci jsou zde uvedeny dívky a ženy, které byly ve služebném postavení, a kromě označení „sirotek“ nebylo uvedeno, že by měly vykonávat nějakou specializovanou činnost.

¹⁶⁷ Oba termíny označovaly tutéž pracovní činnost se stejnou náplní, jednalo se pouze o krajové termíny.

Označení mužských sloužících bylo rozmanitější (Tab. 8.24). Kromě všeobecného čeledína nejčastěji narazíme na pacholka, často ve dvojici s pohůnkem. Pacholek býval starší, tělesně zdatný mladík, jemuž byla svěřena práce s potahem. Pohůnek mu potom při orbě pomáhal poháněním a vedením volů, na což stačil i mladší chlapec. Na panstvích Litomyšl a Nové Hradky jsou pohůnci označováni jako „pohoniči“. Na panstvích Rychmburk, Pardubice a i na statku České Heřmanice a Rychmburk, se vyskytovaly oba termíny. U pacholka byla někde uvedena bližší specializace, např. ovčácký pacholek. Kromě pacholka byli také Soupisem evidováni pacholíci a pacholata, kteří byli v průměru mladší než pacholci.

Další mužská čeleď bývala označována podle svěřeného úkolu. Povolání skotáka či pastevce, jenž byl na Chrudimsku označován tvarem „pastvec“, byla mezi muži méně častá než mezi ženami. Termín pastvec byl zřejmě na ústupu, neboť na mnoha panstvích chrudimského kraje se setkáme s dvojicí pastvice-skoták.

Mezi mužskou čeleď byli zařazeni i tovaryši a učni, o jejichž specializovaném povolání je pojednáno dále.

Jak mezi muži, tak i mezi ženami byly ještě další pracovní činnosti, které osoby ve službě vykonávaly, jež ale nebyly příliš časté, a proto byly zařazeny do zbytkové kategorie „ostatní“. Na panství Choceň, Vysoké Mýto, Zaječice a Zdechovice byla služba, které měla na starosti husy, v kolonce povolání měly tyto čtyři osoby uvedeno: husí správce, husařka, husna. Povolání hříbka vykonával výhradně mladý muž, v Chroustovicích byli uvedeni jako „říbek“. O prasata se starala svináčka či svinařka a svináci. Na zámcích byli ve službě lokajové, pážata a písaři i kočí. V Žumberku bylo specializované povolání krajkářky. Na panství Vysoké Mýto byly uvedeny dvě ženy s povoláním „pacholka“. Spíše než vlastní povolání to bylo označení pro ženy, jejichž manžel vykonával povolání pacholka. Obě totiž byly právě za pacholky provdané.

8.3.3 Tovaryši a učedníci

Spornou skupinou jsou tovaryši. Jejich postavení bylo téměř shodné s postavením čeledí, ale součástí smlouvy byla jejich řemeslná kvalifikace a slib mistra nevyžadovat od nich jinou než tuto kvalifikovanou práci. Více než tovaryši se běžným čeledínům podobali učni. Mistr měl zodpovědnost i za jejich výchovu a vykonávali někdy také jinou než kvalifikovanou práci. Učedníci i tovaryši byli najímáni dlouhodobě, a právě tím byli podobni ostatním sloužícím. Někdy byli i synové označeni jako „syn tovaryš“ či „syn učedník“.

Ačkoli na venkově žilo téměř tři čtvrtiny Soudem zachycených obyvatel Chrudimského kraje, mezi učedníky i mezi tovaryši to bylo 25 %. Většina učedníků a tovaryšů žila ve městech, kam se soustředila řemeslná výroba. Počet tovaryšů byl ve srovnání s učedníky dvojnásobný. Ze srovnání věkové struktury učedníků a tovaryšů je zřejmé, že učedníci byli mladší než tovaryši a to jak ve městech tak i na venkově (Tab. 8.25 a Tab. 8.26). Mezi učedníky byli i takoví, kterým ještě nebylo dvanáct let, nejmladší tovaryši byli 12letí, zbylých 8 z věkové skupiny 12–14 let bylo 14letých. Nejvíce učedníků i tovaryšů bylo ve věku 15–19 let, po 20. roce věku již bylo postavení učedníka výjimkou, zatímco počet tovaryšů se snižoval až od věku 25 let. Mezi učedníky nebyl žádný, který by byl starší 30 let, v postavení tovaryše byli i muži starší 50 let. Sedm tovaryšů bylo ženatých, u 16 nebylo možno rodinný stav určit, mezi učedníky nebyl ženat ani jeden.

Tab. 8.25: Věková struktura učedníků v Chrudimském kraji

Oblast	–11	12–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	nezj.	Celkem
Venkov	3	9	27	4	1	–	–	–	–	–	–	44
Města	2	33	88	17	–	–	–	–	–	–	–	140
Celkem	5	42	115	21	1	–	–	–	–	–	–	184

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.26: Věková struktura tovaryšů v Chrudimském kraji

Oblast	–11	12–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	nezj.	Celkem
Venkov	–	3	47	32	8	4	1	2	–	–	1	98
Města	–	8	105	112	34	19	4	4	–	5	1	292
Celkem	–	11	152	144	42	23	5	6	–	5	2	390

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Na Chrudimsku se učni a tovaryši učili těmto řemeslům: barvíř, bednář, hrnčíř, kloboučník, kolář, kotlář, kovář, koželuh, kožešník, krejčí, lžičář, malíř, mlynář, mydlář, nožiř, pekař, perníkář, pilař, ptáčník, provazník, punčochář, řezník, ručníkář, tkadlec, sedlář, sklář, sladovník, soukeník, soustružník, švec, tesař, truhlář, uzdař, zámečník, zedník. Jako tovaryši či učedníci byli uvedeni mladí muži i u hajného či myslivce.

Výčet bezpochyby není úplný, neboť ne vždy je uvedeno povolání u osoby v čele domácnosti a chybí i poznámka jakého řemesla je tovaryšem či učedníkem. To je třeba případ 14letého učedníka Jana u Jana Krejčího ze Suché Lhotky na panství Nové Hradky. Z příjmení mistra lze usuzovat, že se Jan učil na krejčího. Jakému řemeslu se učil 22letý učedník Jan u Matěje Fijaly z Chocně nelze zjistit, protože u Matěje je uvedeno, že se jednalo o radního. Usuzovat podle příjmení na povolání, pokud toto není explicitně uvedeno, může být zavádějící, jak dokládá příklad hrnčíře Jakuba Barvíře z Lanškrouna.

Pokud měli řemeslníční mistři učedníka či tovaryše, tak často jenom jednoho, ale u některých byl přítomen učedník i tovaryš nebo více tovaryšů, u žádného nebylo více učedníků. V některých případech je přítomnost dvou pomocníků zdůvodnitelná náročností provozu či stářím mistra. V mnohých dalších případech prostě řemeslník měl dost zakázek na to, aby potřeboval pomoci a mohl nabídnout práci i někomu jinému. Mít tovaryše či učedníka nebylo vázáno pouze na některé provozy, lze se s nimi setkat téměř u všech druhů řemeslnické činnosti na Chrudimském kraji, které se nevyskytovaly pouze ojediněle. Dále uváděný výčet není kompletní, ale pouze ilustruje zvyklosti a možnosti u různých řemesel.

Chrudimský kovář Šimon Pečenka, 67 let, měl k ruce dva tovaryše ve věku 20 a 24 let. Bez jejich pomoci by sám dílnu asi nezvládal. V kovárně u Jakuba Zajíčka i u Jana Lynharta z Lanškrouna Soupis uvádí učedníka i tovaryše. Vůbec největší počet tovaryšů u jednoho mistra v Chrudimském kraji byl v kovárně u 33letého Tobiáše Kováře z Litomyšle, kromě čtyř tovaryšů zde byl i jeden učedník. To u kováře Pavla Rohatiny byli tovaryši pouze dva. Dva tovaryši ve věku 22 a 25 let byli v choceňském mlýně u 58letého mlynáře Jakuba Šnoraře. U mladého, teprve 23letého mlynáře Jana Wagenera byl 18letý tovaryš a 15letý učedník. I mlynář Jindřich Chaur z Luže měl dva tovaryše. Podobně i u mistra mlynářského Jana Korába na lanškrounsku byl 20letý tovaryš a 19letý učedník, jistě i 14letý a 16letý syn byli otci ku pomoci. V Holubíkovském obecním mlýně byl kromě mistra i tovaryš a učedník, u něhož je poznámka, že byl „smetí prášek“. U 54letého truhláře Mikuláše Linharta z Chrudimi byl tovaryš i učedník. Mistr provaznický Kryštof Vejs z Bohdanče měl u sebe také tři tovaryše a jednoho učedníka. Ku pomoci 30letému pekaři Samuelovi Petržílkovi z Chrudimi byl 21letý tovaryš a 14letý učedník. U krejčího Eliáše Jeppera z Chrudimi byl taktéž tovaryš i učedník, u něhož je ještě přičiněna poznámka, že šlo o sirotka. 33letému zedníkovi Kašparu Polgemu také z Chrudimi pomáhal 27letý tovaryš a 17letý učedník. U 28letého Samuela Duba byli dva ševcovští tovaryši. V ševcovské dílně Václava Štantejského byl 15letý učedník a o tři roky starší tovaryš. I u Samuela Bucifala, 46letého bednáře z Chrudimi, byl učedník i tovaryš. U 28letého koláře Jiříka Svobody byl o čtyři roky mladší tovaryš a teprve 12letý učedník. U hospodáře Matouše Koláře žil 20letý Pavel „učedník kolářský“ a stejně starý Václav „tovaryš kolářský“. U mistrů soukenických Matouše Ličky, Jana Boleslavského, Petra Malače a Václava Hlavače z Lanškrouna byl taktéž učedník i tovaryš. U soukeníka Jana Suchánky byli dokonce dva tovaryši a jeden učedník. Podobně i u mistra hrnčíře Matěje Lišky z Lanškrouna byly dva tovaryši. Ve vsi Semanín na panství litomyšlském byli u tamního rychtáře Matyše Prapa, jenž vykonával řemeslo hrčířské, dva tovaryši. I hrnčíř Beneš Kynl z téže vsi měl dva tovaryše, stejně tak

i u Kuby Hrnčíře. Při pivovaře v Litomyšli byl učedník i tovaryš, kteří se učili na sládka. Ve skelné huti ve Svratouchu byli čtyři tovaryši, jeden z nich byl ženatý. U barvíře Jakuba Prokopa z Rychmburka byli dva tovaryši. Tkadlec Jakub Hrdlička z Uherska měl dva tovaryše. 40letý zámečník Jiřík Naňka z Pardubic měl také učedníka a tovaryše. Výčet není úplný, zahrnuje však všechna povolání, u nichž bylo u jednoho mistra více než jeden učedník či tovaryš.

V některých domácnostech byl tovaryš či učedník, přestože vlastní děti byly již dostatečně staré, aby mohly rodičům s živností vypomáhat nebo aby odešly do služby či učení jinam. Jednou z takových byla domácnost 63letého tkalce Jana Olivy, s nímž žila o 12 let mladší manželka, synové ve věku 20, 17 a 15 let, 61letá podruhně a 30letý tovaryš.

Výjimečně byl tovaryš starší než osoba v čele domácnosti. Kryšpín Kořinec z Mtenic na Pardubicku byl teprve 19letý mlynář, u něhož byl 30letý tovaryš. U 27letého tkalce Jana Čechetky z městyse Luže na panství košumberském byl tovaryš o tři roky starší svého mistra, druhý tovaryš byl 22letý.

V některých případech byli jako tovaryši či učni označeni i ti, kterým mistr zemřel a oni dál zůstávali u mistrovi vdovy a vykonávali svou práci již bez mistrova vedení. U 60leté ovdovělé Maruše Zámečnice z města Chocně byl učedník i tovaryš. Je zřejmé, že Maruše práci zámečníka nevykonávala a veškerá činnost spočívala na 20letém tovaryši a 15letém učedníkovi. U 50leté řeznice Doroty Vlašky z Chocně byl 20letý tovaryš. Stejně tak u 40leté vdovy-řeznice Doroty Beranky z Lanškrouna práci vykonával již bez mistrova dohledu 28letý tovaryš. U 31leté vdovy Zuzany Pfeyfarky Soupis uvádí 23letého tkalcovského tovaryše. Další vdovou, u níž je uveden tovaryš, byla kožešnice Voršila Eliášová také z Lanškrouna. Její věk Soupis neuvádí, ze stáří dcery lze usuzovat, že jí bylo kolem 50 let. Práci v uzdařské dílně v Litomyšli, kterou po zemřelém manželovi převzala 32letá Markéta Uzdařka, zastával 26letý tovaryš. Jakou živnost v Litomyšli vedla po své zemřelém manželovi Dorota Impresorka Soupis neuvádí, ale nepochybně nějakou ano, neboť v její domácnosti je kromě dcery, matky a děvečky uveden i tovaryš a učedník. I Kateřina Třešňačka z Litomyšle zdělila po manželovi řemeslnou živnost, jinak by v její domácnosti nežil teprve 14letý tovaryš. U vdovy Marty Konopky také z Litomyšle žil její 24letý syn, u nějž je specifikováno, že vykonával tkalcovské řemeslo, a také 15letý tovaryš, který se tomuto řemeslu učil. V domácnosti Doroty Navrátilky z Vysokého Mýta žily dvě děvečky, pastvice a jeden tovaryš, u něhož nelze dovodit, jakého byl řemesla. Salomína Březina z Vysokého Mýta byla také vdovou, u níž není uvedeno povolání, ale u jejího syna Soupis zaznamenal, že byl soukeníkem. Pravděpodobně stejnému povolání se učil i učedník, který s nimi bydlel.

Markéta Nočulka z Vysokého Mýta žila v domácnosti s tovaryšem, svou ovdovělou dcerou a její dcerou. U vdovy Anny Portešky v témže městě je přímo uvedeno, že byla „vdova tkalcovská“ a stejně tak i u tovaryše, který s ní žil v domácnosti je zapsáno, že byl „tovaryš tkalcovský“. Podobně jasná byla situace o povolání tovaryše Hanse Polstra, jenž je u vdovy Doroty Hyršové, „sousedy, truhlářky“ v Pardubicích, označen za tovaryše truhlářského.

Dorota Dloubalka (40 let) z Bohdanče na panství pardubickém je Soupisem označena jako „souseda, řeznice“. Tovaryš Kašpar byl v 24 letech starší než oba její synové, jimž bylo 18 a 15 let a na fyzicky náročnou práci řezníka by sami nestačili. Kromě toho zde žil v podruží Dorotin o 10 let mladší bratr, u nějž ale není zmínka, zdali se nějak podílel na chodu rodinné živnosti. I Anna Chocenská z Bohdanče byla v 60 letech ovdovělou řeznicí. Je zřejmé, že ani ona, ani její 22letá dcera tuto práci osobně vykonávat nemohly, a tak vše leželo na 22letém tovaryši. U Lidmily Chládkové, 58leté „sousedy tkalcové“ v Dašicích, byli dva tovaryši řemesla tkalcovského ve věku 20 a 30 let. Starší z nich byl ženat. V Jeníkovcích na pardubicku žila 50letá Kateřina Procházková s 20letou dcerou a už 40letým tkalcovským tovaryšem. Vdova, chalupnice, ševcová 38letá Saloména Šedivá z Poličky žila v domácnosti s 30letým tovaryšem. Anna Jetmarka ze vsi Bližňovence na panství Rosice stála v čele mlýna, u nějž je krom její dcery uveden i 30letý tovaryš. Dorota Bižka byla „vdova, hrnčířka“ z Rychmurka, která v domácnosti měla tovaryše. V tomto případě se jedná o úplný výčet.

Řečeno dnešní terminologií nejčastějším učebním oborem bylo tkalcovství, kterému se učilo 18 % z celkového počtu 574 učedníka a tovaryše (Tab. 8.27). Téměř 90 % z učňů řemesla tkalcovského bylo v postavení tovaryše. Druhým nejčastějším oborem bylo ševcovství, kterému se věnovalo 62 osob, tj. téměř 11 % ze všech tovaryšů a učedníků, mezi nimiž bylo 80 % tovaryšů. Třetím nejčastějším oborem bylo mlynářství, jež se na rozdíl od předchozích dvou a vlastně i na rozdíl od jiných řemesel častěji provozovalo na venkově než ve městech. Mezi mlynáři byly tovaryšů jen dvě třetiny. Většina řemesel se soustředila ve městech, některé řemeslnické činnosti se ve venkovském prostředí provozovaly výjimečně a pokud ano, pak často bez pomocníků v postavení učedníka či tovaryše. Tak tomu bylo v případě řezníků či krejčích. Kromě již výše zmíněných mlynářů se na venkově bylo možno setkat ve větší míře s tovaryši a učedníky kovářskými a hrnčířskými.

Tab. 8.27: Povolání uředníků a tovaryšů ve městech a na venkově

Povolání	Tovaryši			Uředníci			Celkem
	města	venkov	celkem	města	venkov	celkem	
Barvíř	7	–	7	1	–	1	8
Bednář	4	–	4	2	–	2	6
Hajný	1	–	1	–	–	–	1
Haltýřník	–	–	–	1	–	1	1
Hrnčíř	10	9	19	7	1	8	27
Kloboučník	4	–	4	2	–	2	6
Kolář	4	1	5	2	3	5	10
Kotlár	1	–	1	2	–	2	3
Kovář	24	7	31	10	7	17	48
Koželuh	2	–	2	–	–	–	2
Kožešník	3	–	3	1	–	1	4
Krejčí	16	1	17	18	2	20	37
Lžičar	–	1	1	–	–	–	1
Malíř	–	–	–	1	–	1	1
Mezuláník	1	–	1	–	–	–	1
Mlynář	12	28	40	2	15	17	57
Mydlář	–	–	–	5	–	5	5
Myslivec	–	–	–	–	1	1	1
Nožíř	1	–	1	2	–	2	3
Pasíř	1	–	1	–	–	–	1
Pekař	12	–	12	12	–	12	24
Pernikář	2	–	2	1	–	1	3
Pilař	1	–	1	–	–	–	1
Ptáčník	–	–	–	1	–	1	1
Provazník	4	–	4	3	–	3	7
Punčochář	1	–	1	–	1	1	2
Ručníkář	–	–	–	1	–	1	1
Řezník	28	2	30	14	2	16	46
Sedlár	–	–	–	2	–	2	2
Sklář	–	4	4	–	–	–	4
Sladovník	–	–	–	–	–	–	–
Soukeník	13	–	13	12	–	12	25
Soustružník	–	–	–	–	1	1	1
Švec	45	5	50	9	3	12	62
Tesař	–	1	1	–	–	–	1
Tkadlec	64	30	94	9	3	12	106
Truhlář	2	2	4	3	–	3	7
Uzdař	3	–	3	2	–	2	5
Zámečník	5	–	5	3	–	3	8
Zedník	1	–	1	1	–	1	2
nezj.	20	7	27	11	5	17	44
Celkem	292	98	390	140	44	184	574

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

8.4 Osoby ve služebném postavení podle věku, pohlaví a rodinného stavu

Čeď bývala většinou mladá, jako děvečky nebo pohůnci byly vykazovány i děti mladší 10 let (pokud byly Soupisem zachyceny) nebo byly v postavení syna či dcery.¹⁶⁸ Do služby vstupovali velmi mladí lidé ještě v téměř dětském věku. I na území Chrudimského kraje, kde nebyly systematicky zapisovány děti mladší 12 let, lze najít děti mladší 10 let ve služebném postavení, avšak asi je nelze považovat za plnohodnotné pracovníky. Nejmladším byl teprve 7letý skoták Václav v domácnosti tesaře Michala Selleho ve vsi Podlažice na panství Chrast. Mezi dívkami byla nejmladší osobou ve služebném postavení 6letá pastvička Mandalena v domácnosti podruha Martina Turynského ze vsi Vraclavi na panství Vysoké Mýto.

Věkový průměr mužské i ženské čeledi byl 19 let, ženy byly průměrně o 0,2 roku mladší než muži. E. Rumlová uvádí průměrný věk ženské čeledi na Dymokurském panství včetně Městce Králové přibližně 19 let a pro mužskou čeď necelých 18 let.¹⁶⁹ Na Náchodsku, kde byly v některých panstvích děti zapisovány od narození, byl průměrný věk ženské selské čeledi podle H. Chodounské lehce přes 16 let a u mužů ani 16 let nedosahoval.¹⁷⁰

Tab. 8.28: Struktura osob ve služebném postavení dle věku, pohlaví a rodinného stavu, Chrudimský kraj

Věk	Muži					Ženy					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem	
5–9	17	–	–	–	17	19	–	–	–	19	36
10–11	114	–	–	–	114	116	–	–	–	116	230
12–14	779	–	–	–	779	831	–	–	–	831	1 610
15–19	1 430	–	–	–	1 430	1 893	1	–	–	1 894	3 324
20–24	731	4	–	–	735	761	3	3	1	768	1 503
25–29	210	5	–	–	215	186	3	6	–	195	410
30–34	115	5	2	–	122	116	2	2	–	120	242
35–39	7	1	–	47	55	9	–	2	26	37	92
40–44	4	5	–	40	49	6	1	2	36	45	94
45–49	–	2	–	12	14	–	1	3	21	25	39
50–54	1	–	–	12	13	3	1	4	19	27	40
55+	2	1	–	22	25	4	1	4	31	40	65
nezj.	2	–	–	14	16	4	–	–	15	19	35
Celkem	3 411	23	2	135	3 571	3 945	12	22	130	4 109	7 680

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

¹⁶⁸ Srov. Krivka, J.: Čeď v poddanském hospodářství po třicetileté válce. In: ČL 1969, str. 35.

Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – Phil. et Hist. 3, 1972, str. 45.

Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 850.

¹⁶⁹ Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury v polovině 17. století. In: HD 17, 1993, str. 188–189.

¹⁷⁰ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP PŘF UK 2003, str. 68.

Tab. 8.29: Struktura osob ve služebném postavení dle věku, pohlaví a rodinného stavu, Chrudimský kraj - venkov

Věk	Muži					Ženy					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem	
5–9	15	–	–	–	15	13	–	–	–	13	28
10–11	91	–	–	–	91	90	–	–	–	90	181
12–14	626	–	–	–	626	611	–	–	–	611	1 237
15–19	967	–	–	–	967	1 219	1	–	–	1 220	2 187
20–24	434	2	–	–	436	442	3	2	–	447	883
25–29	134	4	–	–	138	118	2	1	–	121	259
30–34	68	4	1	–	73	64	1	1	–	66	139
35–39	7	1	–	30	38	4	–	1	17	22	60
40–44	3	3	–	23	29	6	–	1	22	29	58
45–49	–	–	–	9	9	–	–	–	11	11	20
50–54	1	–	–	7	8	2	–	2	10	14	22
55+	–	–	–	5	5	–	–	–	5	5	10
nezj.	1	–	–	9	10	2	–	–	12	14	24
Celkem	2 347	14	1	83	2 445	2 571	7	8	77	2 663	5 108

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Tab. 8.30: Struktura osob ve služebném postavení dle věku, pohlaví a rodinného stavu, Chrudimský kraj - města

Věk	Muži					Ženy					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem	
5–9	2	–	–	–	2	6	–	–	–	6	8
10–11	23	–	–	–	23	26	–	–	–	26	49
12–14	153	–	–	–	153	220	–	–	–	220	373
15–19	463	–	–	–	463	674	–	–	–	674	1 137
20–24	297	2	–	–	299	319	–	1	1	321	620
25–29	76	1	–	–	77	68	1	5	–	74	151
30–34	47	1	1	–	49	52	1	1	–	54	103
35–39	–	–	–	17	17	5	–	1	9	15	32
40–44	1	2	–	17	20	–	1	1	14	16	36
45–49	–	2	–	3	5	–	1	3	10	14	19
50–54	–	–	–	5	5	1	1	2	9	13	18
55+	1	1	–	5	7	1	–	–	7	8	15
nezj.	1	–	–	5	6	2	–	–	3	5	11
Celkem	1 064	9	1	52	1 126	1 374	5	14	53	1 446	2 572

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Nejvíce mladých lidí ve služebném poměru zachytil Soupis v Chrudimském kraji ve věku 15–19 let, druhou nejpočetnější skupinou byla čeleď ve věku 12–14 let, přestože tento věkový interval je o dva roky kratší než třetí nejpočetnější skupina 20–24letých, kterých bylo o 107 méně než 12–14letých (Tab. 8.28). Od 25. roku věku počet osob v čelední službě klesá, čeleď starší 45 let je již vyskytovala výjimečně.

Naprostá většina osob ve služebném postavení byla svobodná. S ženatými čeledíny se setkáme častěji než s ženami, které by ve služebném poměru byly vdané. Z části je to uplatněnou metodikou, při níž byly za vdané ženy ve službě považovány pouze ty, u kterých bylo uvedeno povolání, které vykonávaly. I když i to je nepřesné a nezaručuje, že taková žena nebyla ve skutečnosti v postavení podruhně. Manželky čeledínů a tovaryšů byly obecně

řazeny do kategorie „ostatní“. Případné zkreslení nebylo příliš velké, neboť vdaných či ženatých osob ve služebném postavení bylo méně než 100 z celkového počtu téměř 8 tisíc. I mezi čeledí se nacházely osoby, kterým zemřel životní partner: mezi muži byli dva vdovci, mezi ženami bylo 22 vdov.

Při srovnávání věkové struktury osob ve služebném postavení na Chrudimsku a v jiných lokalitách by bylo rozumné neuvažovat osoby mladší 15 let. Tím by byli vyloučeni jak sirotci, jejichž postavení je nejasné, tak i děti, které ještě žily se svými rodiči, neboť ani ony nemohou být započteny mezi skutečně námezdně pracující síly, přestože mnohé z nich se aktivně podílely na chodu domácnosti. Po jejich odečtení je možné vyčíslit zastoupení čeledi v městské a venkovské populaci a jejich porovnání s jinými regiony, bez ohledu na to, zdali jsou či nejsou evidovány děti od narození.

Tab. 8.31: Věková struktura městské čeledi v roce 1651 (v %)

Věk	Chrudimsko		Chomutov ¹		Liberec ¹		Č. Šternberk ¹		Habry ²		Náchodsko ³		m. Náchod ³	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
15–19	49,2	56,7	63,3	49,9	47,8	36,1	61,5	62,8	92,8	81,8	64,9	48,7	58,3	73,5
20–24	31,7	27,0	20,4	38,7	33,0	20,8	25,6	13,9	7,2	18,2	21,6	36,0	29,1	23,5
25–29	8,2	6,2	10,1	3,8	14,7	12,3	2,5	9,3			5,4	5,2	4,2	–
30–34	5,2	4,5	6,1	2,5	1,8	9,3	5,2	7,0	–	–	5,4	7,7	4,2	2,9
35–39	1,8	1,3	–	1,3	0,8	3,1	–	–			2,7	–	–	–
40+	3,9	4,3	–	3,8	1,8	18,4	5,2	7,0	–	–	–	2,5	4,2	–
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Prameny: ¹ Maur, E.: Čeleď a tovaryši v Čechách v Soupisu podle víry z roku 1651. In: HD 23, 1999, str. 107 a 131.

² Vejtrubová, R.: Čáslavský kraj v polovině 17. století – náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura. DP FF UK 1993. str. 82.

³ Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. DP na PřF UK 2003, str. 70.

výpočet vlastní

Ve věkové skupině 15–19letých bylo ve většině srovnávaných městských lokalit 50 % všech osob ve služebném postavení starších 15 let (Tab. 8.31). Ze srovnání se výrazně vymyká město Habry na Čáslavsku, kde z celkového počtu osob ve služebném poměru bylo více než 90 % mužů a více než 80 % žen ve věku 15–19 let. Věková skupina 20–24letých byla mezi osobami ve službě zastoupena zhruba pětínovým až třetinovým podílem s výjimkou žen v Chomutově, kterých bylo téměř 40 %. Mezi osobami ve služebném poměru staršími 25 let převažovali muži, mezi staršími 40 let byla převaha žen, a tak pro některé ženy byla služba celoživotním údělem.

Tab. 8.32: Podíl čeledi na obyvatelstvu starším 15 let

	Oblast	Muži	Ženy	Celkem
Chrudimský kraj	venkov	13,1	13,5	13,3
	města	19,2	19,5	19,3
	celkem	14,8	15,3	15,0
Panství Chýnov ¹	Chýnov, městečko	17,1	11,4	13,9
	vesnice	7,1	5,7	6,4
	Ratibořské Hory, městečko	3,8	7,5	5,3

Pozn.: Chrudimský kraj bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Pozn.: ¹ Grulich, J.: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století, České Budějovice 2008, str. 215.

Zastoupení mužů a žen ve služebném postavení mezi osobami staršími 15 let se v Chrudimském kraji lišilo v městském a venkovském prostředí, kde bylo čeledi méně než ve městech, v nichž se čeleď podílela necelými 20 % na obyvatelstvu starším 15 let. Na venkově byl tento podíl pouze 13%. Rozdíly mezi muži a ženami byly malé, ženy ve služebném postavení ve srovnání s muži tvořily větší díl z městského i venkovského obyvatelstva. Jiná byla situace na panství Chýnov¹⁷¹ (Tab. 8.32), kde v samotném městečku Chýnov bylo ve služebném poměru pouze 11,4 % žen a 17,1 % mužů, ale v městečku Ratibořské Hory již bylo ve služebném postavení více žen než mužů. Ve venkovských oblastech chýnovského panství bylo mezi osobami staršími 15 let více mužů než žen, zatímco v Chrudimském kraji mírně převažovaly ženy.

¹⁷¹ Grulich, J.: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století, České Budějovice 2008, str. 215.

9 Náboženské vyznání obyvatel Chrudimského kraje

9.1 Průběh rekatolizace v Čechách

Již 14 dní po bitvě na Bílé hoře císař Ferdinand II. zrušil Rudolfův Majestát z roku 1609, jímž byly dány svobody osob nevyznávajících katolickou víru. Pražský arcibiskup Jan Lohelius 1. prosince podal ve Vídni, kam se uchýlil už na začátku stavovského povstání, návrh na úpravu poměrů v zemi. V tomto návrhu byly požadavky na odejmutí práv městům s nekatolíky v čele, nekatolickým vlastníkům statků měly být osazovány fary katolickými duchovními, podobně i v případě statků komorních. Vedení univerzity se mělo podřídit jezuitům. V květnu roku 1621 požadoval arcibiskup v listu zaslaném nejvyššímu kancléři Zdeňku Popelovi z Lobkovic postoupení pražských kostelů katolíkům a zrušení dolní konzistoře. Mandátem z března 1621 bylo nařízeno, že všichni českobratřští a kalvínské kněží musí opustit Čechy. V prosinci téhož roku došlo ke zrušení výsady podávání eucharistie pod obojí způsobou, což společně se zrušením Majestátu bylo zásadním obratem v životě mnoha nekatolíků. O rok později byli vypovězeni novokřtění a v roce 1624 i luteránské kněží. Mnozí zemi opustili, našli se ale i tací, kteří zůstali, skrývali se a tajně se scházeli se svými ovečkami.¹⁷² Páni, rytíři i měšťané královských měst si mohli vybrat, zda přestoupí k církvi katolické, nebo odejdou ze země. Poddaným nebylo dovoleno odejít, ti museli respektovat panovníkův příkaz a přestoupit ke katolictví.¹⁷³ V březnu 1622 král zabavil privilegia Pražské univerzity a koncem dubna se hodnostáři univerzity vzdali všech svých akademických povinností. V listopadu byla univerzita oficiálně předána jezuitům.¹⁷⁴ V červenci roku 1623 vzniká samostatná česká provincie jezuitského řádu, což nepochybně vedlo k posílení vlivu a pravomocí jezuitského řádu. Pod českou provincii patřilo území Čech, Moravy, Slezska a Lužice.¹⁷⁵

Ve většině královských měst byli nekatolíci postupně sesazováni z úřadů a do vedení se s pomocí státních úřadů dostávali katolíci. Stát začal realizovat usnesení z vídeňských jednání z roku 1622 o rok později nátlakem na královská města. Po roce 1628 pokračovala rekatolizace šlechty a poddaného obyvatelstva. Nekatoličtí obyvatelé královských měst čelili určitému nátlaku již v minulých letech.

¹⁷² Teplý, F.: Licibořice a okolí. Historický a kulturní nástin. Licibořice 1938, str. 38.

¹⁷³ Mikulec, J.: 31.7.1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Praha 2005, str.11–24.

¹⁷⁴ Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin. Díl 2. Praha 1991, str. 74.

¹⁷⁵ Historie jezuitského řádu. Dostupné na www.jezuitem.cz, [cit. ze dne 15.8.2010]

Rekatolizaci prováděly komise, jejichž členové byli jmenováni jak z řad světských, tak i duchovních hodnostářů. První komise byla ustanovena v roce 1624 a měla za úkol zmapovat stav farní správy a zajistit, aby ve farnostech už nadále nepůsobili nekatoličtí kněží. Čechy byly rozděleny na šest oblastí, přičemž každá zahrnovala dva až tři kraje. Pro každou oblast vznikla samostatná podkomise, která prováděla vizitaci farností. Zjišťovalo se obsazení far, nekatoličtí faráři byli nahrazováni katolíky. Vzhledem k nedostatku katolického kléru bylo často více farností spravováno jedním farářem. Archivní materiály¹⁷⁶ poskytují informace o obsazených a neobsazených farách v pražské arcidiecézi, jež zaujímal území téměř celých Čech. Je z nich zřejmé, jak velký úkol rekatolizace Čech představovala pro katolickou církev a také je zřejmé, že církev na něj nebyla připravena. Čísla nejsou přesná a ani se nedochovala úplně, jen umožňují udělat si představu o stavu farní správy čtyři roky po bitvě na Bílé hoře. Jen na Rakovnicku a Plzeňsku byl poměr neobsazených a obsazených far 1:1. V ostatních krajích počet neobsazených far několikanásobně převyšoval počet far obsazených. Nejhorší byla situace ve středních Čechách, kde byl tento poměr 7:1. Celkově bylo v té době v pražské arcidiecézi 698 farností, z nichž 216 bylo obsazeno katolickým farářem. Z toho vyplývá, že zbývajících 482 k nim bylo nutno připojit. Bylo tedy zcela evidentní, že nařízení císařského patentu z 29. března 1624, který přikazoval katolické náboženství jak měšťanům královských měst, tak i poddaným, nebylo v této situaci splnitelné, a tak se tlak soustředil především na města. 12. dubna byl vyhlášen zákaz udělovat nekatolíkům městské právo a povolovat jim živnost ve městech. Měšťanství osob, které jej získaly během stavovského povstání, bylo zpochybňováno a mohly si jej udržet jedině tehdy, když se staly katolíky. Počátkem května dostaly magistráty královských měst nařízeno zastavit všem nekatolickým měšťanům městské právo i živnost, nepřestoupí-li do sv. Jakuba (25. července) na víru katolickou. Nařízení dále znemožňovala nekatolickým měšťanům svobodně nakládat se svým majetkem. Dokonce to došlo tak daleko, že nekatolík nesměl vlastnit nemovitost, neměl právo svobodného odkazu, děti musel posílat do katolických škol, nekatolické syny nemohl dát do učení, musel se účastnit nedělních katolických mší, dodržovat pusty a katolické svátky. I přes přísná nařízení se nedařilo poddané přivádět ke katolické víře, a tak byl roku 1626 vydán císařský patent, který jedincům nekatolické víry zakazoval uzavírat manželství.¹⁷⁷

V českém království působila od roku 1628 (podle nařízení z 5. února 1627) další ústřední komise, která měla své pomocníky v krajích a tito pomocníci vykonávali konkrétní

¹⁷⁶ Oehm, V.: Protokol reformační komise konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském. In: Věstník Král. české spol. nauk, třída filosoficko-historicko-jazyková. Praha 1898, studie pod číslem 28, str. 1–29.

¹⁷⁷ Mikulec, J.: 31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Praha 2005, str. 11–24.

pokyny ústřední komise. Skládala se z příslušníků duchovního stavu i zemských úředníků. Její vedení tvořily čtyři komisaři: nejvyšší komoří Jaroslav Bořita z Martinic, nejvyšší sudí a prezident apelačního soudu Fridrich z Talmberka, nejvyšší písař Kryštof Vratislav z Mitrovic a pražský arcibiskup kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu. Tito vrchní komisaři měli pod sebou komisaře určené pro působení v jednotlivých krajích. V každém kraji byl jeden subdelegát šlechtický úředník a jeden příslušník duchovního stavu. Pro Chrudimský kraj jimi byli Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu a kanovník Platejs z Plattenštejnu. Jejich úkolem bylo projet s celým úředním aparátem případně i s podporou vojska celý kraj a zvát si k osobním pohovorům nekatolíky: příslušníky šlechty, úředníky panství, nepřizpůsobivé měšťany. Předvolávali si k pohovorům i rychtáře jednotlivých vesnic. Před tyto komise bývali zváni i katolíci, kteří teprve nedávno přijali katolickou víru, a jejichž manželky a děti doposud víru katolickou nevyznávaly.¹⁷⁸

Na základě císařských nařízení bylo obyvatelstvo povinno srovnat se s císařem v náboženství a jediné dovolené náboženství bylo katolické. Nekatolíci měli být navráceni ke katolické víře nejprve přesvědčováním a teprve když selhaly tzv. mírné prostředky, bylo se zatvrzelými zacházeno jako s těmi, kteří neuposlechli vůle zeměpána, a jejich potrestání bylo v kompetenci světských institucí.¹⁷⁹ Je jisté, že přesvědčování neprobíhalo vždy nenásilně. Proto docházelo nejen k nespokojenosti, ale i k otevřeným vzpourám, např. v roce 1628 v oblasti Podorlicka.¹⁸⁰

Rekatolizace vyžadovala mnohdy osobní přístup, úřední aparát, organizaci, volné kapacity v žalářích, a hlavně čas. Jinou, samozřejmě lákavější možností, bylo docílit hromadné konverze celých vsí a měst naráz. K tomu se výborně hodilo vojsko, které bylo po vypuknutí stavovského povstání vlastně stále k dispozici. Strachu z vojska se dalo využít (a s úspěchem využívalo) při rekatolizaci měšťanů. Podle B. Roedla¹⁸¹ základním předpokladem pro využití vojska k rekatolizaci města byla existence katolické správy města a fungující katolická fara. Pro vlastní rekatolizaci bylo důležité, aby vojsko bylo ubytováno přímo ve městě v domácnostech nekatolických měšťanů. Mít v domě „nakvartýrovaného“ vojáka znamenalo nejenom újmu na majetku, ale představovalo i psychickou zátěž. Vojáci měli podle platného nařízení nárok na denní porci v podobě jistého množství chleba, masa a piva. Při ubytování vojáka s koněm k tomu navíc byla povinnost obstarat i krmivo a slámu

¹⁷⁸ Mikulec, J.: 31.7.1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Praha 2005, str. 11–24.

¹⁷⁹ Čáňová, E.: Status animarum Pražské arcidiecéze z roku 1651. In: SAP 1/1979, str. 20.

¹⁸⁰ Hofman, M.: Ke strategii a organizaci povstání na trčkovských panstvích roku 1628. In: Orlické hory a Podorlicko 14, 2007, str. 285–298.

¹⁸¹ Roedl, B.: Huertova mise v Lounech. In: Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně dne 10. září 1993. Pardubice 1995, str. 111–118.

pro koně. Ničím jiným neměli vojáci své ubytovatele obtěžovat. Realita však nezřídka bývala jiná. Vojáci si často vynucovali množství jídla a nápojů mnohem větší, zejména když viděli, že jim nehrozí žádný trest. Ženy a dívky v domě bývaly nezřídka ohrožovány sexuálním násilím. Po určité době, když nekatolíci byli vojskem potrápeni, byli obyvatelé města svoláni a bylo nařízeno odevzdání nekatolických knih. Lidé obvykle hned neposlechli, takže následovala o několik dní či týdnů druhá výzva s již stanovenými sankcemi vůči osobám, které neuposlechnou (vzetí do žaláře a někdy i mučení). Podobně se zacházelo s těmi, kteří byli přistiženi při účasti na teď již většinou tajných nekatolických pobožnostech. Obě tato opatření měla podkopat odvahu zůstat při nekatolickém vyznání. Klíčovým okamžikem rekatolizace města byl den, kdy byli měšťané svoláni na hlavní náměstí, kde byli obklíčeni kordonem vojska. Od císařského rychtáře, radních a katolických duchovních se přítomní dověděli, jaká je lhůta ke konverzi na katolickou víru. Toto bývalo doplněno hrozbou vězení či jiných (zejména tělesných) trestů pro ty, kteří neuposlechnou. Pak zpravidla následovalo jednání s jednotlivými měšťany na radnici, kde od nich byl vymáhán slib konverze. Potom následovala několikátýdenní závěrečná fáze, kdy obyvatelé města chodili ke svátosti smíření a svatému přijímání, a tak stvrzovali svůj přestup na víru katolickou. Přestup se týkal hlavně měšťanů, avšak opomíjeny nebyly ani jejich manželky a starší děti ani osoby, které neměly měštské právo. V této fázi místnímu faráři vydatně pomáhali misionáři a řeholní klérus. Je zřejmé, že takto vynucená konverze byla ohrožena odpadnutím od víry katolické, jakmile to okolnosti dovolí. Ostatně tato násilná metoda se příliš nezamlouvala ani pražskému arcibiskupovi, který proti ní u císaře protestoval.¹⁸²

Na řadě míst však tyto snahy neměly velkého úspěchu, a to zejména proto, že se Čechy v 30. a 40. letech 17. století staly dějištěm válečných událostí, které začaly v roce 1631 vpádem saského vojska, pokračovaly v letech 1639, 1640 a 1645 pobýtem švédských vojsk a končily boji Švédů v Praze v roce 1648.

9.1.1 Vývoj církevní správy v 17. století

Obnova církevní správy v Čechách 17. století je neodmyslitelně spjata s pražským arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu (1598–1667, arcibiskupem od 1623, kardinálem od 1626).¹⁸³ Arcibiskup si uvědomoval kritický stav duchovní správy, ale dříve než se pustil do její reorganizace, bylo nutné postarat se o finanční a hmotné zabezpečení církve, a tak roku 1630 došlo k úmluvě mezi papežem a císařem o tzv. solní regálu. Potom, co

¹⁸² Mikulec, J.: 31.7.1627, Rekatolizace šlechty v Čechách. Praha 2005, str. 62.

¹⁸³ O osobě Arnošta Vojtěcha z Harrachu více viz Catalano, A.: Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách. Praha 2008.

se církev zavázala, že nebude vznášet nároky na své za války zabrané statky, císař slíbil, že na potřeby církve bude odváděno 15 krejcarů z každé do Čech dovezené bečky soli.

První velký úspěch, jímž se arcibiskupovi podařilo českou katolickou církev zviditelnit, bylo přenesení ostatků sv. Norberta, zakladatele řádu premonstrátů, kterého přičlenil k zemským patronům, z protestantského Magdeburku do Prahy. V roce 1629 byla slavnostně zahájena obnova pražské katedrály. V témže roce oslavil Harrach 700. výročí smrti sv. Václava a zavedl u nás svátek Neposkvrněného Početí Panny Marie. Ve stejném roce zakoupil pro kněžský seminář budovu, čímž jej oddělil od jezuitského konviktu. Dne 12. září 1638 doprovodil spolu s císařem zpátky do Staré Boleslavi Palladium země české, které před šesti lety ukořistili Sasové. Když byla Karlova univerzita spojena 4. března 1654 s jezuitskou akademií a přejmenována na Karlo-Ferdinandovu univerzitu, byl mu předán starobylý titul kancléře univerzity.

Reforma církevní správy spočívala v rozdělení arcidiecéze na vikariáty, které umožňovaly lepší správu než dřívější arcijáhenství. Ve svém obvodu vikář (jeden z farářů, funkce nebyla vázána na místo ale na osobu, proto některé vikariáty poměrně často měnily své označení) dohlížel na jednotlivé kněze a svolával je dvakrát ročně k poradám. Potýkal se však se stálým nedostatkem kněží, z tisíce farností jich v roce 1636 mělo vlastního faráře zhruba 350.¹⁸⁴ V tomto roce bylo na Chrudimsku 61 far, osazeno jich bylo jenom 19.¹⁸⁵ V polovině 17. století bylo 33 far stále neosazeno.¹⁸⁶ Z komorního panství Pardubice se zachovala zpráva generální komise, která byla v červenci 1650 zaslána české komoře a ve které se říká, že na Pardubicku bylo v tomto roce 18 far a 21 filiálních kostelů, pouze pět far mělo svého faráře. Poláci z františkánského kláštera v Pardubicích měli ve správě 11 neosazených far.¹⁸⁷

Vznik chrudimského a litomyšlského vikariátu spadá do druhé třetiny 17. století, i když dle relace chrudimského faráře z října roku 1637 se lze domnívat, že chrudimský vikariát existoval již dříve.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin, díl II. Praha 1991, str. 82.

¹⁸⁵ Rezek, A.: Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až po naše časy, část I. Praha 1887, str. 24.

¹⁸⁶ Bílek, T. V.: Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské. Praha 1892. str. 158.

¹⁸⁷ Bílek, T. V.: Stav far v letech 1650–1652 v krajích Chrudimském (zvláště na panství Pardubickém), Kralohradském, Boleslavském, Slanském a Žateckém, pak v knížectví Frýdlantském roku 1630. In: Památky archeologické a místopisné XIII, sv. 1, 1885.

¹⁸⁸ Šáda, F.: Vikariát Chrudim. Inventář k archivnímu fondu. Okresní archiv v Chrudimu, 1972, str. 2. Bylo zde evidováno 61 farních, 101 filiálních kostelů, 3 děkanství. Na duchovní správě se podílelo 21 kněží a 5 kaplanů. Stejný stav kostelů i farářů byl i v roce 1641.

Pražskou diecézi navrhoval Harrach rozdělit na čtyři diecéze s biskupstvími v Českých Budějovicích, Plzni, Litoměřicích a Hradci Králové a od roku 1626 o tom jednal s císařem Ferdinandem II. a jeho nástupcem Ferdinandem III. Tento návrh se ale nesetkal s podporou jezuitů, kteří se odvolávali na nedostatek finančních prostředků a spíše pomýšleli na vytvoření většího počtu far. Plzeň a České Budějovice, města vždy katolická, se obávala o své svobody. Výsledkem Harrachova snažení bylo vytvoření biskupství v Litoměřicích roku 1655 a v Hradci Králové v roce 1664, které navazovalo na tradice zaniklého biskupství litomyšlského.

V poslední řadě nelze zapomínat na církevní řády, které se na rekatolizaci též podílely a jejichž kněží suplovali nedostatek kněží diecézních. Panovníkovými nepostradatelnými pomocníky v boji proti nekatolíkům se stali jezuité. Jejich vzdělávací a misijní činnost hrála významnou úlohu v obnově katolické víry v Čechách. Mnohé nové církevní řády přišly do Čech záhy po bitvě na Bílé Hoře již ve 20. letech 17. století: karmelitáni (1624), bosí augustiniáni (1626), pavláni (20. léta), barnabité (1627). Se svojí lidovou zbožností měli mezi prostým lidem úspěch i kapucíni. Pro rekatolizaci Chrudimského kraje mělo velký význam založení kláštera piaristů a školy při něm v roce 1640 v Litomyšli.¹⁸⁹

V 17. a 18. století se nejen v Čechách, ale po celé katolické Evropě nacházela náboženská bratrstva. Jejich vliv na rekatolizaci byl okrajový. Přestože se jejich členem mohl stát vlastně kdokoli, kdo se zavázal k příkladnému křesťanskému životu a také jej prokazoval svou denní zbožností, bylo členství v nich i prestižní záležitostí a vznikala i bratrstva ryze šlechtická. Mezi výhody plynoucí z členství v bratrstvu patřila možnost získání odpustků, modlitby v nemoci, nárok na pohřeb.¹⁹⁰

9.2 Vyznání obyvatel Chrudimského kraje podle Soupisu poddaných podle víry

Na základě Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 získáváme celkový obraz o náboženských poměrech v Chrudimském kraji v polovině 17. století. Soupisem bylo evidováno celkem 46 626 osob, u 2 142 z nich nebylo vyznání uvedeno (Příloha 49). Ke katolické víře se hlásilo 36 173 osob (77,7 %). Nekatolíkům, u nichž nebyla uvedena poznámka o naději na obrácení, bylo 721 (1,5 %), nekatolíkům s nadějí na obrácení bychom na

¹⁸⁹ Čáňová, E.: Vývoj správy pražské arcidiecéze. In: SAP 35, 1985, str. 549–551.

¹⁹⁰ Mikulec, J.: Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace. In: Rekatolizace v českých zemích. Pardubice 1995, str. 39–48.

Chrudimsku našli 6 579 (14,1 %) a nekatolíků, u nichž naděje na obrácení nebyla, bylo 994 (2,1 %). Soupisem bylo evidováno ještě 17 židů.

Protože evidence dětí mladších 12 let byla nesystematická a u části z nich nebylo vyznání uvedeno, nebylo s nimi v charakteristikách týkajících se celého Chrudimského kraje počítáno a byla jim věnována samostatná část.

Z celkového počtu 21 223 mužů starších 12 let bylo 78,7 % katolíky, nekatolíků bylo 16,9 % (u 13,3 % byla naděje na obrácení, bez naděje na obrácení byla 2 % z celkového počtu mužů) a u 4,4 % mužů nebylo vyznání uvedeno. U žen byla situace podobná. Z celkového počtu 24 280 žen starších 12 let bylo 76,8 % katoliček, 18,7 % bylo nekatoliček (u 14,9 % z celkového počtu žen byla naděje na obrácení na víru katolickou, 2,3 % žen bylo zatvrzelými nekatoličkami) a u 4,5 % žen údaj o vyznání chyběl.

Nekatolíci nebyli z hlediska věku a pohlaví a ani z hlediska naděje na obrácení rozloženi rovnoměrně. Absolutně nejvyšší počet mužů-nekatolíků (732) bychom našli ve věkové skupině 15–19 let, což není nikterak překvapivé, protože tato věková skupina byla nejpočetnější. Se zvyšujícím se věkem se zastoupení katolíků mezi muži zvyšovalo. Po překročení 20. roku věku bylo mezi muži dané věkové skupiny trvale více než 80 % katolíků.

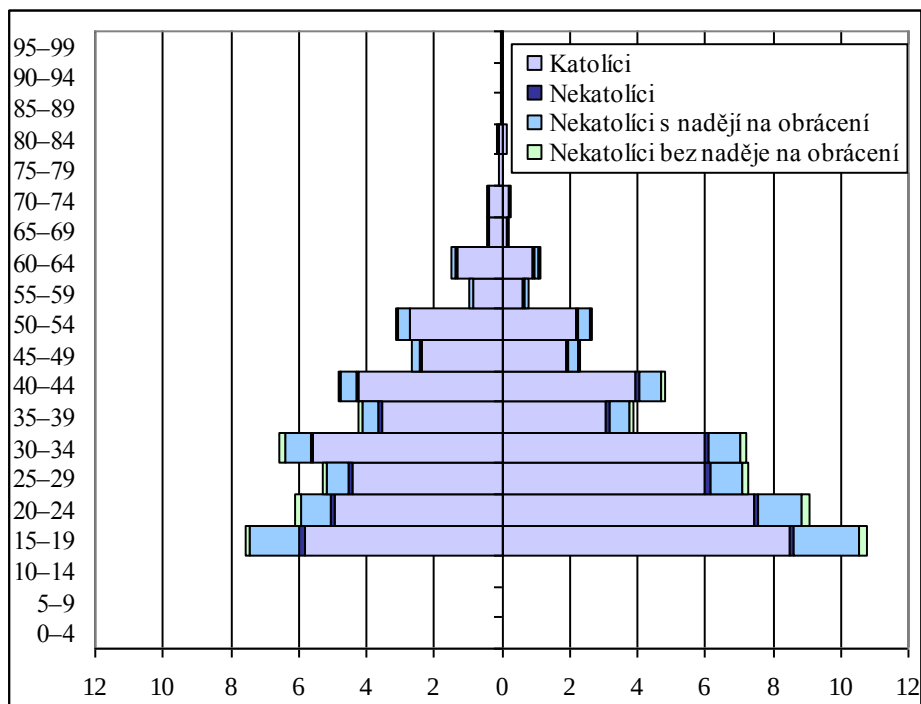
I mezi ženami se se vzrůstajícím věkem zastoupení katoliček zvyšovalo, přesto bylo toto zastoupení vždy nižší než u stejně starých mužů, ale i tak se pohybovalo nad 80 % (Příloha 49 a Obr. 9.1).¹⁹¹ Ve věkových skupinách 65+ již je třeba brát v úvahu, že se jednalo o málo početné vzorky, a tak nemusí výše uvedená tvrzení platit.

Poměr katolíků a nekatolíků nebyl na jednotlivých panstvích kraje rozložen rovnoměrně (Tab. 9.1). V mnoha oblastech měli výraznou převahu katolíci (Vlčnov, Lanškroun, Polička, Pardubice, Bělá, Košumberk, Chrudim, Vysoké Mýto, Bylany a Litomyšl). Byly ale i lokality, v nichž převažovali nekatolíci: na panství České Heřmanice, Seč, Chroustovice, Nasavrky bylo 80–90 % obyvatel nekatolické víry. Je také patrný rozdíl mezi poměrem katolíků a nekatolíků ve městě a na venkově (Tab. 9.2, Obr. 9.2 a Obr. 9.3). Mezi obyvateli měst bylo 88,8 % katolíků, na venkově byli zastoupeni 73,3 %. Nekatolíci, u nichž nebylo poznamenáno, zdali je či není naděje na obrácení, se v městech prakticky nevyskytovali, mezi venkovským obyvatelstvem jich bylo 2,1 %. Výrazný rozdíl je v zastoupení nekatolíků

¹⁹¹ Evidenci z hlediska věku lze považovat za systematickou od 12 let. S ohledem na zaokrouhlování věku je rozumné pracovat nikoli s jednoletými, ale víceletými věkovými intervaly. Kvůli možnosti srovnání a s ohledem na zvyklosti je rozumné pracovat s pětiletými věkovými intervaly. Veškeré grafické výstupy byly dělány pomocí MS Excel, který neumožňuje ve sloupcových či pruhových grafech volit šířku sloupce podle šířky intervalu. Z tohoto důvodu jsou grafické výstupy až od věku 15 let. Tabulkové výstupy, v nichž na proměnlivé šířce intervalu nezáleží, a stejně tak relativní údaje jsou počítány z populace starší 12 let žijící v celém Chrudimském kraji.

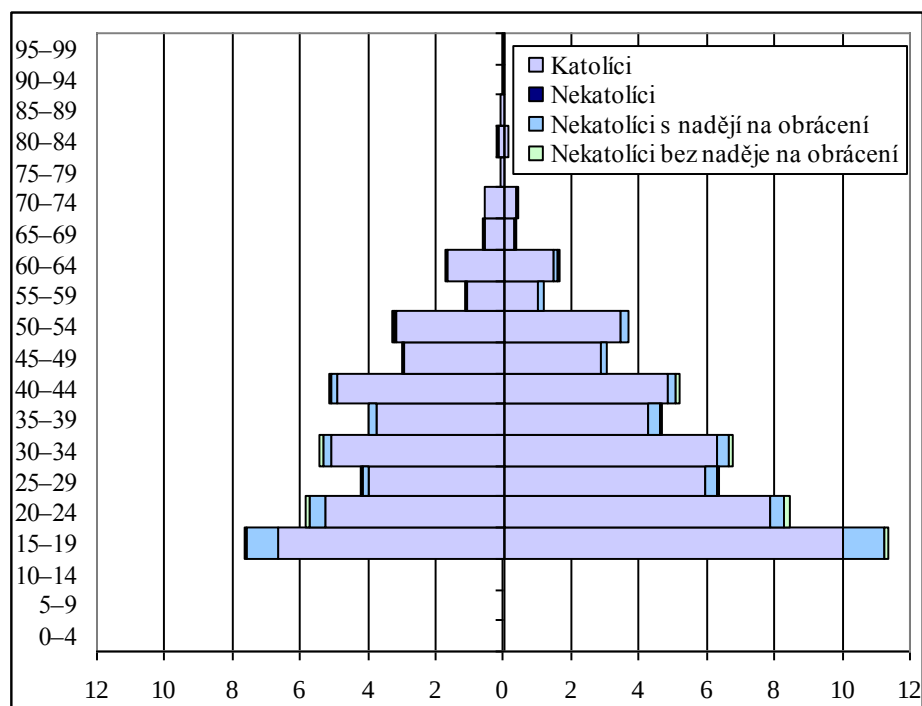
s nadějí na obrácení. Na venkově představovali 17 % obyvatel, ve městech pouze 6,7 %. I nekatolíci, u nichž nebyla naděje na obrácení, se častěji vyskytovali na venkově, kde jejich podíl činil téměř 2,5 %, zatímco ve městech pouze 1,4 %.

Obr. 9.1: Vyznání podle věku a pohlaví (v %) – Chrudimsko, 15letí a starší (v %)

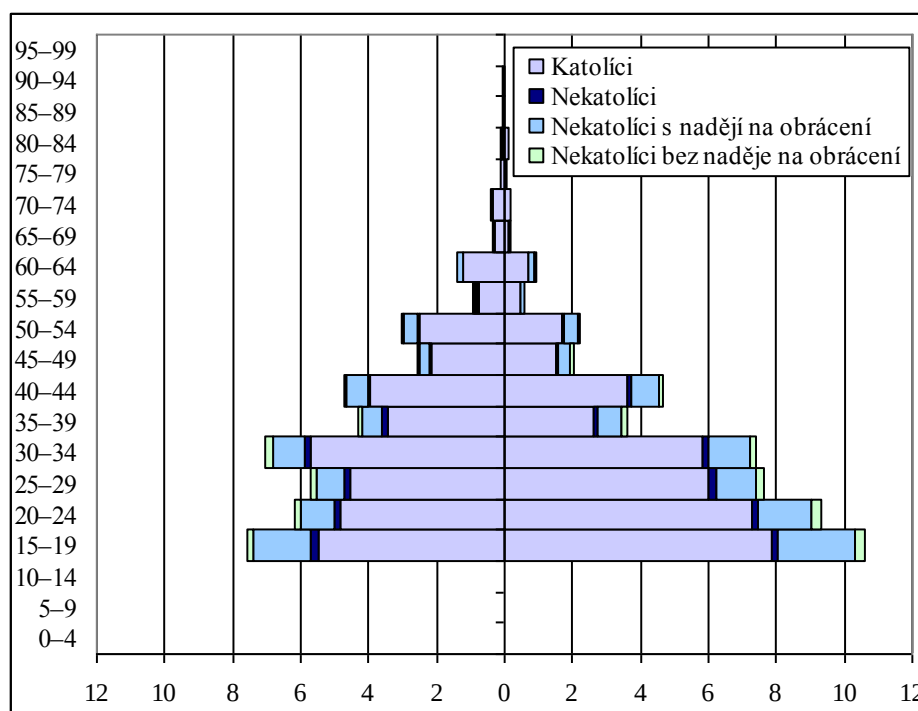
Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Obr. 9.2: Vyznání podle věku a pohlaví – Chrudimsko-města, 15letí a starší (v %)

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Obr. 9.3: Vyznání podle věku a pohlaví – Chrudimsko-vsi, 15letí a starší (v %)

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Dokonce i na témže panství bychom našli výrazné rozdíly v zastoupení nekatolíků mezi městským a venkovským obyvatelstvem (Tab. 9.3). Velmi rozdílný byl úspěch rekatolizace např. na panství Chrudim. V samotném městě Chrudimi se nekatolíci nenacházeli, ale ve venkovských oblastech tohoto panství jich bylo mezi obyvateli 13 %. Ještě větší rozdíly byly na choceňském panství, kde mezi obyvateli měst bylo 77 % katolíků, na venkově pouze 38 %.

V jazykově, a tedy asi i národnostně smíšeném prostředí, se neprojevila vazba mezi nekatolíky a německy hovořícím obyvatelstvem. To se podle Sommera nacházelo na části panství Lanškroun a Litomyšl, na statcích Bystrá a Bělá, ve městech Heřmanův Městec, Vysoké Mýto a Polička a ve vsi Herálec na panství Rychmburk.¹⁹² Na panství Lanškroun Sommer uvádí 30 obcí s německy mluvícím obyvatelstvem a 23 obcí, v nichž se mluvilo česky. Z celkového počtu 8 011 osob zapsaných na panství Lanškroun bylo pouze 12 nekatolíků. Situace na panství Litomyšl již tak jednoznačná nebyla, z 8 016 osob zde zapsaných bylo 645 nekatolíků, ale tyto byli zapsáni v různých částech litomyšlského panství, a tak nelze říci, že by se nekatolictví uchovávalo více mezi německy mluvícím obyvatelstvem. Na statku Bělá byly z 240 evidovaných osob pouze 3 nekatolické víry. V městě Poličce nebyl

¹⁹² Sommer, J. G.: Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfer Band, Chrudimer Kreis. Praha 1837.

ani jeden nekatolík. Ve Vysokém Mýtě nacházíme 93 nekatolíků mezi 1 860 zapsanými osobami. Na panství Bystrá a Čankovice není vyznání uváděno.

Tab. 9.1: Poměr katolíků a nekatolíků na jednotlivých panstvích v Chrudimském kraji (v %)

Oblasti s převahou katolíků				
90 +	<80–90)	<70–80)	<60–70)	<50–60)
Vlčnov Lanškroun Polička Pardubice Bělá Košumberk Chrudim Vysoké Mýto Bylany Litomyšl	Nové Hradky Trojovice Chrast Lhotka	Čankovice Libanice Hrochův Týnec Svojanov	Bítovany	Slatiňany Rosice Uhersko Orel Choceň
Oblasti s převahou nekatolíků				
90 +	<80–90)	<70–80)	<60–70)	<50–60)
	České Heřmanice Seč Chroustovice Nasavrky	Choltice	Morašice Žumberk Zdechovice Rychmburk Heřmanův Městec a Stolany Třebřichy Skuteč	Zaječice Březnovice Přestavky

Tab. 9.2: Počty a poměr katolíků a nekatolíků ve městech a na venkově v Chrudimském kraji, starší 12 let

Věk	Katolíci		Nekatolíci		Nekatolíci s nadějí na obrácení		Nekatolíci bez naděje na obrácení		Nezjištěno		Židé		Celkem
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	
Města	5 098	6 262	5	5	354	506	73	103	151	230	4	8	12 799
Vsi	11 603	12 385	343	359	2 461	3 108	355	458	775	855	1	1	32 704
Celkem	16 701	18 647	348	364	2 815	3 614	428	561	926	1 085	5	9	45 503
v procentech													
Města	88,8		0,1		6,7		1,4		3		0,1		100
Vsi	73,3		2,1		17,0		2,5		5		0,0		100
Celkem	77,7		1,6		14,1		2,2		4,4		0,0		100

V Heřmanově Městci bylo z 230 zapsaných osob 58 nekatolíků. Německá příjmení se zde vyskytovala poměrně často, ale jednalo se spíše o katolíky. Ves Herálec na panství Rychmburk byla podle Sommera jediná z tohoto panství, kde se mluvilo německy. Z 33 zde zapsaných osob bylo 29 nekatolíků. Závěrem tedy možno říci, že v německy mluvících oblastech u osoby s německým příjmením byla uváděna spíše víra katolická.

Tab. 9.3: Vyznání ve městech a na vsích na jednotlivých panstvích (v %), starší 12 let

Panství		Katolíci	Nekatolíci	Nekatolíci s nadějí na obrácení	Nekatolíci bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židé	Celkem
Bělá	vsi	98,8	–	0,4	0,8	–	–	100,0
Bítovany	vsi	61,4	–	34,1	4,5	–	–	100,0
Bylany	vsi	92,9	–	5,4	1,8	–	–	100,0
Březovice	vsi	47,4	–	51,3	–	1,3	–	100,0
Čankovice	vsi	78,6	7,1	14,3	–	–	–	100,0
Nové Hradý	vsi	87,8	11,2	0,3	0,1	0,6	–	100,0
Choceň	města	80,0	0,2	19,6	–	0,2	–	100,0
	vsi	39,1	0,1	60,6	–	0,1	0,2	100,0
Choltice	města	33,8	–	60,0	3,1	3,1	–	100,0
	vsi	26,6	–	71,9	1,2	0,3	–	100,0
Chrast	města	97,7	–	0,8	0,8	0,8	–	100,0
	vsi	98,0	–	–	1,8	0,3	–	100,0
Chroustovice	vsi	10,3	89,7	–	–	–	–	100,0
Chrudim	města	96,6	–	1,7	0,4	0,9	0,5	100,0
	vsi	85,7	–	13,3	–	1,0	–	100,0
Bystrá a Čankovice	města	–	–	–	–	100,0	–	100,0
	vsi	1,4	1,0	0,9	–	96,7	–	100,0
Košumberk	města	96,5	–	3,5	–	–	–	100,0
	vsi	96,4	–	3,4	–	0,2	–	100,0
Lanškroun	města	99,9	–	0,1	–	0,1	–	100,0
	vsi	99,8	–	0,2	–	–	–	100,0
Lhotka	vsi	84,2	2,6	7,9	5,3	–	–	100,0
Libanice	vsi	79,2	–	20,8	–	–	–	100,0
Litomyšl	města	98,8	–	1,0	0,1	0,1	–	100,0
	vsi	90,1	0,1	9,8	–	0,1	–	100,0
Heřmanův Městec a Stolany	města	69,4	0,3	25,0	4,5	0,7	–	100,0
	vsi	13,6	–	65,6	20,3	0,5	–	100,0
Morašice	vsi	32,1	–	48,9	19,0	–	–	100,0
Vysoké Mýto	města	95,6	0,3	2,4	0,7	1,0	–	100,0
	vsi	92,3	0,2	6,3	0,3	0,9	–	100,0
Nasavrky	města	13,5	–	56,8	29,7	–	–	100,0
	vsi	14,8	–	51,3	33,9	–	–	100,0
Orel	vsi	51,3	–	42,7	5,1	0,9	–	100,0
Pardubice	města	99,8	–	–	–	0,2	–	100,0
	vsi	98,8	1,0	–	–	0,2	–	100,0
Polička	města	99,8	–	–	–	0,2	–	100,0
	vsi	99,2	–	–	–	0,8	–	100,0
Přestavlky	vsi	43,9	–	51,6	4,5	–	–	100,0
Rosice	vsi	53,9	16,8	27,9	0,9	0,6	–	100,0
Rychmburk	města	45,5	–	53,2	0,8	–	0,4	100,0
	vsi	31,8	0,1	68,0	0,1	–	–	100,0
Seč	města	17,9	–	12,5	69,6	–	–	100,0
	vsi	7,7	–	12,4	79,9	–	–	100,0
Skuteč	vsi	40,0	–	58,5	1,5	–	–	100,0
Slatiňany	vsi	59,6	2,7	30,8	5,8	1,0	–	100,0

Tab. 9:3: Vyznání ve městech a na vsích na jednotlivých panstvích (v %), starší 12 let – pokračování

Panství		Katolíci	Nekatolíci	Nekatolíci s nadějí na obrácení	Nekatolíci bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židé	Celkem
Svojanov	města	83,8	–	15,7	0,4	–	–	100,0
	vsi	39,0	–	61,0	–	–	–	100,0
Trojovice	vsi	97,2	–	1,9	–	0,9	–	100,0
Třebřichy	vsi	40,6	–	46,4	13,0	–	–	100,0
Hrochův Týnec	města	54,0	1,6	44,4	–	–	–	100,0
	vsi	100,0	–	–	–	–	–	100,0
Uhersko	vsi	39,8	–	56,5	3,2	0,6	–	100,0
Vlčnov	vsi	37,0	–	55,5	6,9	0,6	–	100,0
Zaječice	vsi	30,8	–	67,9	–	1,3	–	100,0
Zdechovice	vsi	10,1	–	89,9	–	–	–	100,0
Žumberk	vsi	88,8	0,1	6,7	1,4	3,0	0,1	100,0
České Heřmanice	vsi	73,3	2,1	17,0	2,5	5,0	–	100,0
Celkem	města	83,8	0,0	15,7	0,4	0,0	0,0	100,0
	vsi	39,0	0,0	61,0	0,0	0,0	0,0	100,0

Faktory, které ovlivňovaly úspěch rekatolizace, byly geografický profil krajiny, zalesnění, poloha a přístupnost jednotlivých měst, vsí a statků či stavení. Města většinou ležela na důležitých obchodních trasách, a tak byla snadno přístupná, a proto se zde mohla rekatolizace prosazovat rychleji. V odlehlých vsích a dvorech se do poloviny 20. let 17. století skrývali evangeličtí kněží, ale je evidentní, že ani po jejich vyhnání ze země lidé nepřestávali vyznávat i jinou než katolickou víru (viz kapitola 9.10).

9.3 Vyznání obyvatel královských měst a jejich hospodářského zázemí

V Chrudimském kraji se nacházela tři královská věnná města (Chrudim, Polička a Vysoké Mýto) a královské město Pardubice. Pouze u Chrudimi je jako majitelka výslovně uváděna česká královna, u Poličky a Pardubic je jako majitel uveden osobně císař Ferdinand III., v případě Vysokého Mýta je, ačkoli se také jedná o věnné město českých královen, uveden jako majitel král český.

9.3.1 Průběh rekatolizace královských měst v kraji

V květnu roku 1623 byl do funkce vrchního správce královských věnných měst ustanoven Kryštof Vratislav z Mitrovic. O rok později přebírá správu Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Brzy po svém jmenování do funkce začal obnovovat městské rady v Chrudimi, Vysokém Mýtě a Poličce, do nichž byli dosazováni výhradně katoličtí úředníci a správci.

Již 27. listopadu 1620 přijeli do **Chrudimi** pacifikační komisaři v průvodu 80 jezdců. Roku 1622 byl ustanoven po dlouhých letech znovu katolický děkan: absolvent hradeckého jezuitského gymnázia a mistr svobodných umění Jiří Bílek. Ten spolu se svým bratrem Václavem, v té době císařským rychtářem v Chrudimi, sloužil císařské vládě tak horlivě, že byli 6. listopadu 1630 povýšeni do šlechtického stavu.¹⁹³ Správcem chrudimské školy byl jmenován jezuita Bartoloměj Tahl Horšotýnský. Aby měšťany donutili k posílání dětí do této školy přitáhli roku 1625 Fabricius spolu s kanovníkem Platejsem z Plattenštejna s exekucním vojskem do Chrudimi.

V únoru roku 1626 navštívili Chrudimsko také reformační komisaři Hans Adolf Wolfštýr a Tomáš Zelendr z Prošovic s vojskem pregnarovského pluku a nakvartýrovali se ke kacířům v Chrudimi, Vysokém Mýtě a v Poličce a vydrželi zde tak dlouho, dokud se veškeré měšťanstvo těchto měst nepřihlásilo ke katolické víře.

Někteří měšťané v Chrudimi se ukázali jako obzvláště zatvrzelí, a tak než by konvertovali, raději volili odchod z města. Takto město podle K. Adámka přišlo o třetinu nejváženějších rodin, což způsobilo velké hospodářské problémy.¹⁹⁴ František Krásl líčí obyvatele Chrudimi, jako ve víře vlažné, neboť „*Chrudimané hověli rádi zvyklosti, že na zasvěcené svátky, jako o Nanebevzetí Panny Marie, kdy hlučná pouť se u nich slavívala, odbývali výroční trh, ve dny postní nezachovávali příkazu církevního a málo dbali o služby Boží. Komisařům bylo tedy uloženo, aby nepřístojné zvyklosti ty přetrhli.*“¹⁹⁵

Rekatolizace **Vysokého Mýta** probíhala velmi tvrdě. Filip Fabricius nařídil městské radě dne 6. května 1624, aby vyhnala všechny nekatolické kněze pod pohrůzkou, že jinak nedojde k obnovení městských privilegií. Vojenská posádka zde byla tak dlouho, dokud všichni obyvatelé neukázali zpovědní listky. Obzvláště tvrdošíjní nekatolíci bývali odvázeni k trestu do Prahy.¹⁹⁶

Polička, stejně jako další města, se postavila na stranu odbojných českých stavů a v létě roku 1619 se její zástupci zúčastnili volby Fridricha Falckého. Za svůj odboj byla po Bílé hoře potrestána odnětím privilegií a obrovskými daněmi. Dalším trestem bylo umístění vojenské posádky na útraty obce. Již v březnu a opakovaně v červnu 1626 prosili poličtí knížete Lichtenštejna, aby posádka pregnarovského pluku byla přeložena.¹⁹⁷

¹⁹³ Jireček, J.: Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. Praha 1875–76, str. 401.

¹⁹⁴ Adámek, K.: Chrudimsko : historické a statistické rozhledy. Roudnice nad Labem 1878., str. 62–64.

¹⁹⁵ Krásl, F.: Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623–1667. Praha 1886, str. 96.

¹⁹⁶ Adámek, K.: Chrudimsko : historické a statistické rozhledy. Roudnice nad Labem 1878, str. 66.

¹⁹⁷ Adámek, K.: Chrudimsko : historické a statistické rozhledy. Roudnice nad Labem 1878, str. 76.

Přes veškerou snahu o rekatolizaci se však nedařilo zabránit konání tajných nekatolických obřadů, z čehož se musel zodpovídat poličský císařský rychtář. V roce 1626 byl rychtář Václav Johanides povolán spolu s purkmistrem Matějem Malířem do Vysokého Mýta, aby se zodpovídali z konání nekatolických obřadů v Poličce a jejím okolí. Purkmistr a s ním řada poličských měšťanů raději odešli do Saska, než by přestoupili na víru katolickou. Do Poličky zvlášť vyslaný berní komisař shledal, že v městě „*dům na dům padá, přes den člověka viděti není, takže hrozno tam přebývati*“, a ti, co zůstali, trpí hladem, takže „*není na nich co vzíti*“.¹⁹⁸ V této době zvolil emigraci i kupec Matyáš Viktorin, jenž si zakoupil výstavný dům na náměstí. Nepochybně se domníval, že se po skončení války do Poličky vrátí, a tak než odešel, zazdil ve sklepech všechny nadbytečné peníze, o nichž se domníval, že je na své cestě nebude potřebovat. Ukrytých 12 280 mincí se dostalo na denní světlo teprve 13. února 1968.¹⁹⁹ V roce 1628 císař Ferdinand II. obnovil městu jeho privilegia. Roku 1628 tedy Polička zdála být zcela katolickou.²⁰⁰

Přesto v letech 1640–1654 poličský děkan Jan František Šnurhovius velmi naléhal na městskou radu, aby nekatolická čela byla nucena ke zpovědi a nekatolíci byli z Poličky vypovídáni.²⁰¹

Piaristé z litomyšlské koleje, založené roku 1640 k protireformačním účelům, si dali roku 1650 od poličského děkana potvrdit, že v minulých letech obrátili na „pravou víru“ na tisíc osob z Poličska, když spolu s ním konali misie „*k vyhlazení kacířstev a k všemožnému vykořenění všelijakých sekt s jinou vírou než římskou apoštolskou*“.²⁰²

V roce 1654 napočítal královský rychtář ve městě 68 starousedlých rodin a 22 nově se přistěhovavších, které požádaly o měšťanské právo. 83 domů stále ještě zůstávalo pustých, 30 z nich bylo opuštěno jejich nekatolickými majiteli, kteří odešli do ciziny, ostatní byly pobořeny nebo tak zpustošeny, že nebyly způsobilé k obývání.²⁰³ Vesnice se zaplňovaly podstatně rychleji než město samé: v roce 1654 byla z celkového počtu 362 usedlostí pustá pouze jedna a ke konci 17. století žilo ve 14 vsích městského panství 530 usedlých rodin. Mnozí větší sedláci museli ovšem přibrat k obhospodařování i polnosti opuštěné nekatolickými hospodáři.²⁰⁴

¹⁹⁸ <http://www.policka.org/detail/66/o-meste/historie/> [cit. ze dne 12.11.2009]

¹⁹⁹ Východočeské muzeum v Pardubicích

²⁰⁰ Sedláček, A.: Místopisný slovník historický království českého. Praha 1998, str. 714.

²⁰¹ Adámek, K.: Chrudimsko : historické a statistické rozhledy. Roudnice nad Labem 1878, str. 67.

²⁰² <http://www.policka.org/detail/66/o-meste/historie/> [cit. ze dne 12.11.2009]

²⁰³ Sedláček, A.: Místopisný slovník historický království českého. Praha 1998, str. 714.

²⁰⁴ <http://www.policka.org/detail/66/o-meste/historie/> [cit. ze dne 12.11.2009]

V **Pardubicích** hned na začátku stavovského povstání vyhnali měšťané nenáviděného katolického děkana a někteří z nich se angažovali i ve stavovském vojsku. Po bitvě na Bílé hoře okolím Pardubic takřka neustále procházela různá vojska.

Do Pardubic se vrátil katolický děkan, byla obnovena činnost v klášteře minoritů, byl vyměněn panský hejtman i další úředníci. V roce 1625 přinutil panský hejtman všechny měšťany pod pohrůzkou zákazu várky piva a výkonu řemesel pro nekatolíky, aby přistoupili ke katolické víře. V následujícím roce se uskutečnila násilím rekatolizace ve všech vesnicích pardubického panství.²⁰⁵

Když pardubičtí měšťané roku 1628 císaře Ferdinanda žádali o potvrzení městských privilegií, ten jim přikázal, aby nekatolíků v městě netrpěli. Na Pardubickém panství byl lid obecný v Opatovicích, v Srchu, v Libšanech, v Dašicích ale i jinde roku 1628 skrze vojsko, pokuty i vazbu obrácen na víru katolickou, avšak docíleno bylo jen úspěchu navenek. Ještě roku 1695 byli stíháni na tomto panství nekatolíci z Telčic, Kojic, Selmic, kteří se po více let scházeli v jeskyni poblíž Telčického dvora k nekatolickým bohoslužbám.²⁰⁶

Na pardubickém panství byla po válce asi pětina selských gruntů vypálená a opuštěná (vesměs větší selské statky). V Pardubicích zmizela předměstí. Jejich obyvatelé odešli nebo se tísnilo jako podruzi ve zdevastovaných a přeplněných domech ve městě. Obydleny byly například i městské brány.²⁰⁷

9.3.2 Nekatolíci v královských městech a jejich hospodářském zázemí

Z výše uvedeného je zřejmé, že rekatolizace v královských městech probíhala velmi důkladně a většinou již velmi brzy po Bílé hoře. Nikterak tedy nepřekvapí, že přímo ve městech bylo nekatolíků jen velmi málo a nebyl mezi nimi žádný příslušník šlechty či erbovní měšťan (Tab. 9.3 na str. 175).

Ve městech Pardubice a Polička nebyl žádný nekatolík. Ve městě Chrudimi bylo ze 1 625 obyvatel starších 12 let 33 nekatolíků (Tab. 9.4). Naděje na obrácení nebyla u 52leté Mandaleny, manželky Štefana Zahořského, a jejich dcery 21leté Kateřiny. Všichni tři jejich synové, 20letá dvojčata Jan a Fridrich i 14letý Albrecht, jsou uvedeni jako katolíci. Dále v této domácnosti žila krom jiných i 17letá Kateřina Menšíková, taktéž přesvědčená nekatolička. Ze zbylých čtyř zarytých nekatolíků jsou dva uváděni v čele jednočlenné domácnosti. Jednalo se o nádvorníka Jíru (věk neuveden) a 35letou vdovu Mandalenu

²⁰⁵ http://www.pardubice.wrp.cz/historie_pardubic/tric_valka.html [cit. ze dne 19.10.2009]

²⁰⁶ www.chvaletice.cz [cit. ze dne 8.2.2010]

²⁰⁷ http://www.pardubice.wrp.cz/historie_pardubic/tric_valka.html [cit. ze dne 19.10.2009]

Křtitelku. Ve městě Chrudimi bylo dále 27 nekatolíků, u nichž byla naděje na obrácení. Dva z nich tvořili jednočlennou domácnost, jeden stál v čele domácnosti (spolu s ním je uvedena i jeho manželka – taktéž nekatolička), ostatní byli ve služebném postavení.

Ve Vysokém Mýtě bychom našli 8 zatvrzelých nekatolíků (Tab. 9.4): na Choceňském předměstí to byl podružský manželský pár ve věku 43, resp. 27 let, tamtéž žil 60letý podruh Václav Vana (jeho žena i druhá podružská manželská dvojice tvořící s nimi jednu domácnost byly katolíky), v zahradě Topinkově žil 35letý podruh se svou o rok starší ženou Magdalenou – oba přesvědčení nekatolíci. Zbylí tři nekatolíci byli ve věku 20, 30 a 50 let ve služebném postavení v různých domácnostech. Dále ve městě Vysoké Mýto žilo 28 nekatolíků s nadějí na obrácení, z toho pouze 7 žen. Jediným nekatolíkem v čele domácnosti byl 40letý Jiřík Punčochář. Ve dvoře donínském byly z 10 zde zapsaných osob tři nekatolického vyznání. Podobně u šafáře Jana na dvoře Františky Hejnové sloužili čtyři nekatolíci. Šafář sám, jeho žena i dvě děvečky byli katolíci. Na Choceňském předměstí u vdovy Kateřiny Vlkovské sloužili 3 nekatolíci. Ostatní nekatolíci byli po jednom v různých domácnostech.

Tab. 9.4: Vyznání na jednotlivých panstvích podle pohlaví na Chrudimsku - města v roce 1651, starší 12 let

Místo	Katolíci		Nekatolíci		Nekatolíci s nadějí na obrácení		Nekatolíci bez naděje na obrácení		Nezjištěno		Židé		Celkem
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	
Choceň	183	222	1	–	53	46	–	–	1	–	–	–	506
Choltice	15	7	–	–	10	29	2	–	1	1	–	–	65
Chrast	124	131	–	–	1	1	1	1	–	2	–	–	261
Chrudim	710	859	–	–	13	14	1	5	8	7	2	6	1625
Bystrá a Čankovice	–	–	–	–	–	–	–	–	132	206	–	–	338
Košumberk	127	145	–	–	6	4	–	–	–	–	–	–	282
Lanškroun	872	1 105	–	–	1	–	–	–	1	–	–	–	1979
Litomyšl	741	968	–	–	7	10	1	1	–	2	–	–	1730
Heřmanův Městec a Stolany	91	109	1	–	38	34	5	8	–	2	–	–	288
Vysoké Mýto	510	621	2	2	21	7	4	4	7	5	–	–	1183
Nasavrky	5	–	–	–	11	10	3	8	–	–	–	–	37
Pardubice	1109	1406	–	–	–	–	–	–	1	3	–	–	2519
Polička	277	361	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	639
Rychmburk	228	207	–	–	181	328	3	5	–	–	2	2	956
Seč	18	12	–	–	7	14	50	67	–	–	–	–	168
Svojanov	44	49	1	3	4	8	3	4	–	–	–	–	116
Hrochův Týnec	44	60	–	–	1	1	–	–	–	1	–	–	107
Celkem	5 098	6 262	5	5	354	506	73	103	151	230	4	8	12 799

Tab. 9.5: Vyznání na jednotlivých panstvích podle pohlaví na Chrudimsku - vsi v roce 1651, starší 12 let

Místo	Katolíci		Nekatolíci		Nekatolíci s nadějí na obrácení		Nekatolíci bez naděje na obrácení		Nezjištěno		Židé		Celkem
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	
Bělá	115	122	–	–	1	–	1	1	–	–	–	–	240
Bítovany	14	13	–	–	6	9	–	2	–	–	–	–	44
Bylany	26	26	–	–	2	1	–	1	–	–	–	–	56
Březovice	19	18	–	–	20	20	–	–	1	–	–	–	78
Čankovice	6	5	–	1	1	1	–	–	–	–	–	–	14
Nové Hradý	329	369	39	50	1	1	1	–	3	2	–	–	795
Chocěň	208	199	1	–	278	353	–	–	–	1	1	1	1 042
Choltice	60	28	–	–	96	142	4	–	–	1	–	–	331
Chrast	191	201	–	–	–	–	3	4	1	–	–	–	400
Chroustovice	30	16	201	201	–	–	–	–	–	–	–	–	448
Chrudim	97	83	–	–	12	16	–	–	–	2	–	–	210
Bystrá a Čankovice	13	9	8	9	4	11	–	–	745	821	–	–	1 620
Košumberk	248	255	–	–	12	6	–	–	1	–	–	–	522
Lanškroun	2 573	3 191	–	–	4	5	1	1	2	–	–	–	5 777
Lhotka	18	14	–	1	2	1	–	2	–	–	–	–	38
Libanice	21	17	–	–	2	8	–	–	–	–	–	–	48
Litomyšl	2 708	2 898	1	4	291	316	–	–	2	3	–	–	6 223
Heřmanův Městec a Stolany	28	29	–	–	124	151	35	50	2	–	–	–	419
Morašice	36	35	–	–	53	55	16	26	–	–	–	–	221
Vysoké Mýto	251	278	–	1	23	13	1	1	2	3	–	–	573
Nasavrky	49	23	–	–	114	136	62	103	–	–	–	–	487
Orel	35	25	–	–	18	32	4	2	1	–	–	–	117
Pardubice	2 664	2 844	30	27	–	–	–	–	6	5	–	–	5 576
Polička	634	677	–	–	–	–	–	–	5	6	–	–	1 322
Přestavky	78	77	–	–	78	104	7	9	–	–	–	–	353
Rosice	176	193	56	59	79	112	3	3	3	1	–	–	685
Rychmburk	344	310	1	1	635	765	1	1	–	–	–	–	2 058
Seč	28	11	–	–	29	34	190	216	–	–	–	–	508
Skuteč	11	15	–	–	15	23	–	1	–	–	–	–	65
Slatiňany	88	86	4	4	35	55	5	12	–	3	–	–	292
Svojanov	64	45	–	1	24	34	–	1	–	1	–	–	170
Trojovice	95	97	–	–	15	21	1	–	–	–	–	–	229
Třebřichy	20	12	–	–	23	27	–	–	–	–	–	–	82
Hrochův Týnec	18	10	–	–	15	17	4	5	–	–	–	–	69
Uhersko	33	34	2	–	24	31	–	–	–	–	–	–	124
Vlčnov	5	4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	9
Zaječice	90	48	–	–	68	128	6	5	–	2	–	–	347
Zdechovice	84	34	–	–	59	118	10	12	1	1	–	–	319
Žumberk	49	25	–	–	74	89	–	–	–	3	–	–	240
České Heřmanice	47	9	–	–	224	273	–	–	–	–	–	–	553
Celkem	11 603	12 385	343	359	2 461	3 108	355	458	775	855	1	1	32 704

Poněkud jiná byla situace ve vsích, dvorech a statech, které patřily královským městům (Tab. 9.5). Toto se týká zejména hospodářského zázemí města Chrudimi a vsí patřících Vysokému Mýtu. Na venkově v okolí Pardubic a Poličky se údajně žádný nekatolík nenacházel.

Ve vsích v okolí Vysokého Mýta žilo 573 osob starších 12 let, z toho 39 nekatolíků a z nich pouze u dvou nebyla naděje na obrácení: u 40leté podruhyň Doroty ze vsi Vraclavi a u stejně starého podruha Jana Srbka taktéž z Vraclavi. Ze 36 nekatolíků, u nichž byla naděje na obrácení, bylo 13 žen. Celkově bylo mezi muži v okolí Vysokého Mýta 9 % nekatolíků, mezi ženami pak jen 5 % nekatoliček. Polovina všech nekatolíků žila ve vsi Vraclav, jejíž obyvatelstvo bylo z 10 % nekatolické víry.

Na vsích chrudimského panství žilo obyvatelstvo z 85 % katolické, ale nebyli zde žádní nekatolíci bez naděje na obrácení (Tab. 9.5). Ve vsi Pohled Soupis zaznamenává pouze 11 osob, z nich 5 katolíků a až na jednu to byly osoby v čele domácnosti. Z oněch 6 osob nekatolické víry byla naopak jenom jedna hlavou domácnosti. Ve vsi Topol bylo obyvatelstvo z jedné čtvrtiny nekatolické. Na Chrudimsku byly ale i vsi, které byly zcela katolické, např. ves Kočí, kde byl filiální kostel sv. Bartoloměje (viz kapitola 9.9 na str. 199 a následujících).

9.4 Vyznání na vybraných panstvích Chrudimského kraje

Z výše uvedených tabulek vyplývá, že podíl nekatolíků se lišil panství od panství, že i na panstvích s vyšším výskytem nekatolíků byly rozdíly, zdali evidovaní byli zatvrzelými nekatolíky či u nich byla vykazována naděje na obrácení. A i uvnitř jednotlivých panství byly rozdíly mezi městským a venkovským obyvatelstvem. Pro podrobnější analýzu byla vybrána větší panství co do počtu evidovaných osob a zároveň taková, kde se nacházela města i venkovské oblasti. Situace na venkovských lokalitách byla analyzována na panství Rosice a na panství Chroustovice.

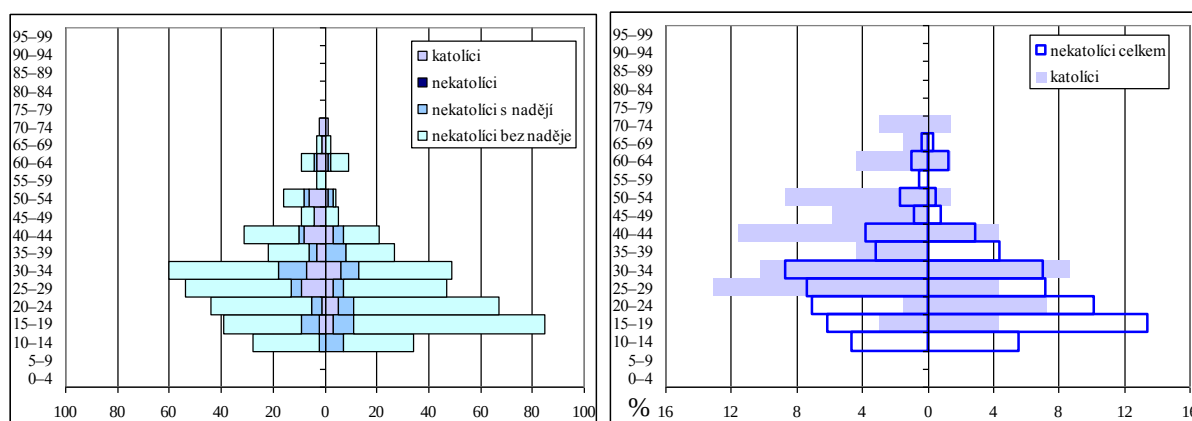
Jako zástupce panství, v nichž byl velký podíl nekatolíků navíc s vysokým zastoupením nekatolíků bez naděje na obrácení, bylo zvoleno panství Seč. Na panství Heřmanův Městec a Stolany také celkově převažovaly osoby nekatolického vyznání, byl zde velký rozdíl v zastoupení katolíků ve městech a na venkově a zhruba u čtvrtiny nekatolíků nebyla naděje na obrácení. Na choceňském panství již celkově mírně převažovali katolíci. Mezi nekatolíky, kterých byla na venkově většina, nebyli takřka žádní, u nichž by nebyla naděje na obrácení ke katolické víře. Na panství Nasavrky byl podíl nekatolíků s nadějí na obrácení ve městě i na venkově téměř shodný (lehce přes 50 %) a stejně tak podíl nekatolíků bez naděje na obrácení

(kolem 30 %), ale vzhledem k tomu, že ve městysu Nasavrky bylo zapsáno pouze 37 osob, tak pro malou početnost vzorku městského obyvatelstva nebylo toto panství zařazeno.

Nejvyšší podíl nekatolíků celkem i nekatolíků, u nichž nebyla naděje na obrácení, bychom našli na **panství Seč** (Tab. 9.3), na němž bylo evidováno 678 osob, z toho dvěma nebylo 12 let. Pouze 10 % zapsaných obyvatel panství vyznávalo katolickou víru, na venkově to bylo necelých 8 %, ve městech 18 %. Více než tři čtvrtiny obyvatel sečského panství byli zatvrzelí nekatolíci.

Věková struktura katolíků a nekatolíků se lišila (Obr. 9.4).²⁰⁸ U osob katolického vyznání je však třeba vzít v úvahu, že je to málo početný vzorek pouze 69 osob. Mezi katolíky bylo relativně větší zastoupení mužů (66 %) zejména starších 25 let, muži katolíci mladší 25 let byli pouze tři. Mezi nekatolíky byl podíl mužů a žen vyrovnanější – 45:55. V mladších věkových skupinách výrazně převažovaly ženy, od 25 let byl podíl mužů a žen takřka vyrovnaný.

Obr. 9.4: Struktura obyvatel panství Seč podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651

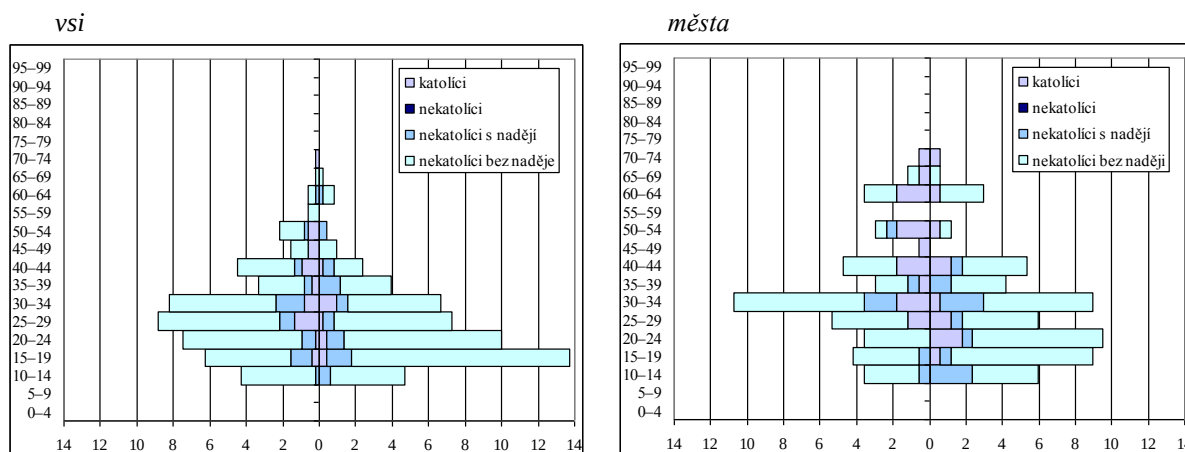
Ve městečkách Seči a Bojanovicích žilo téměř 170 osob, z nichž 70 % bylo zatvrzelými nekatolíky, 12 % byli nekatolíci s nadějí na obrácení a zbylých 18 % byli katolíci (Obr. 9.5). Hejtman Jan Jiří Condillus byl katolíkem, stejně tak i purkrabí Jiřík Horák, avšak jeho manželka a dva synové ve věku 25 a 16 byli nekatolíci s nadějí na obrácení. Dalšími katolíky byl 25letý písař Jakub Jan Veselský a stejně starý sládek Jan Buček. Zcela katolické byly v městečku Seči pouze dvě rodiny. Jednou z nich byla domácnost 40letého řezníka Jana

²⁰⁸ I když to není zcela korektní, bylo v této části ve věkových pyramidách používáno obvyklého členění na pětileté věkové skupiny s tím, že nejnižší věk, od něhož byly děti na jednotlivých panstvích evidovány není všude stejný. To se týká věkové skupiny 10–14letých. Na panství choceňském byly děti zapisovány již od 11 let, na panství Seč a Chrudim bylo zapsáno jedno dítě ve věku 9 let, ale o systematické evidenci lze hovořit až do věku 12 let. Použité grafické nástroje bohužel neumožňují proměnlivou šířku sloupce podle šířky intervalu. Vynecháním celé věkové skupiny 10–14letých by byla část informace o celkovém rozložení katolíků a nekatolíků podle věku na jednotlivých vybraných panstvích zkrácena.

Maloty. Katolickou víru vyznávala i jeho 22letá manželka a 60letá tchyně. Druhou takovou rodinou byla rodina 42letého podruha Jakuba Příhody a jeho o dva roky mladší ženy. Ani u jedné rodiny nemáme žádných zpráv, zdali v nich byly také malé děti. Všechny ostatní osoby katolického vyznání s jednou výjimkou v Seči stály v čele domácnosti. Jednalo se o ženaté muže v postavení sedláka, chalupníka i zahradníka. Jedinou domácností, v níž byl katolík, avšak nestál v jejím čele, byla domácnost 39leté vdovy Anny Commendové (nekatoličky bez naděje na obrácení), s níž zde žila také 25letá dcera-katolička. Vzhledem k uváděnému věku matky a dcery se mohlo jednat o matku nevlastní.

Podobná situace byla i v městečku Bojanov. Zde byl sice na rozdíl od Seče pouze jeden kostel, ale ten měl na rozdíl od sečských kostelů v době pořízení Soupisu faráře.²⁰⁹ Katolíci zde byli také téměř výhradně muži v čele domácnosti a jejich manželky si ponechaly víru nekatolickou, většinou bez naděje na obrácení. Zvláštní situace byla v rodině 21letého chalupníka Václava Schamaly, který se svojí 17letou ženou setrvali tvrdšíjné ve víře nekatolické. Její 50letý otec Pavel Rozhranovský, který předal hospodářství svému zeti, byl katolík. Jednou ze tří zcela katolických domácností v tomto městečku byla rodina 25letého chalupníka Jiříka Mezulánika. Stejnou víru s ním vyznávala i jeho 23letá žena, její 40letá matka i 15letá děvečka. Zbylé dvě domácnosti byly podružské, pouze podruh a jeho žena.

Obr. 9.5: Struktura obyvatel na panství Seč podle věku, pohlaví a vyznání (v %)

Mnoho vsí na sečském panství bylo zcela nekatolických bez naděje na obrácení (Petrkov, Hůrka, Lhotice, Samářov, Bezděkov a Prosička, Lucibořice, Šiškovice, Deblův a Petřkovice). Ve vsi Mladoňovice bylo všech 18 zapsaných obyvatel nekatolíky, pouze

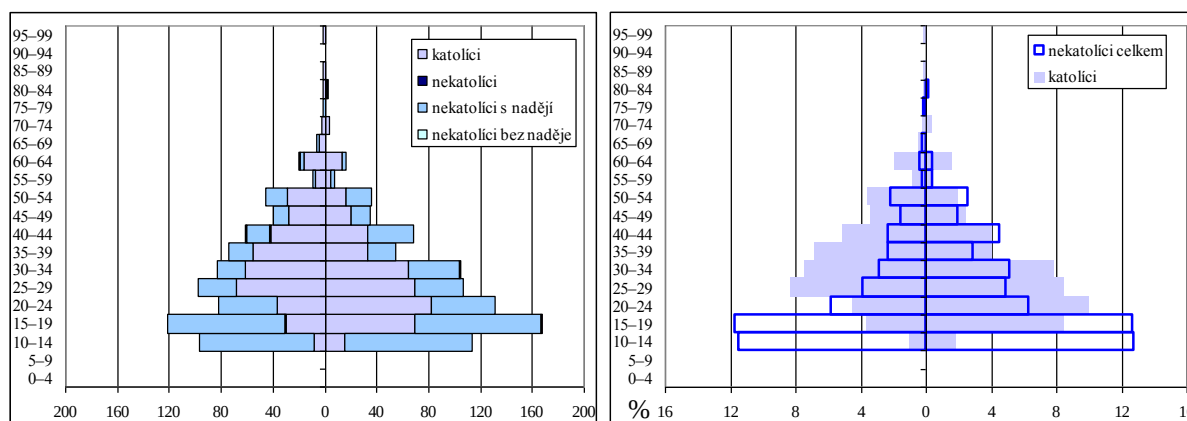
²⁰⁹ V Seči jsou zmiňovány kostely dva, avšak chybí údaj o faráři. Podrobněji viz str. 199.

u dvou byla naděje na obrácení. V ostatních vsích se vyskytoval alespoň jeden katolík, i když většinou se jednalo nikoli o osamělého katolíka, ale o manželskou dvojici (Obr. 9.5).

Na **Choceňském panství** bylo Soupisem evidováno 1 595 osob. Děti zde byly zapisovány už od 11 let. Na celém panství byla mírná převaha katolíků, avšak nežil zde žádný nekatolík bez naděje na obrácení. Mezi muži mírně převažovali katolíci (52,7 %), katoliček bylo mezi ženami téměř 50 %. Ve věku 11–14 let převažovalo výrazně nekatolické vyznání u chlapců (91,8 %) i dívek (86,8 %). Ve věkové skupině 15–19letých mezi muži a výrazněji mezi ženami vzrostlo zastoupení osob s katolickým vyznáním. Ve věkové skupině 20–24 let již je více než polovina (62,6 %) žen katolického vyznání, u mužů se tak stalo v následující věkové skupině 25–29letých. Zatímco u mužů ve vyšších věkových skupinách zastoupení katolíků vzrůstá až na hodnoty okolo 70 %, mezi ženami ve věkové skupině 40–54 let mírně převažují nekatoličky (Obr. 9.6).

Při srovnání relativních věkových struktur katolíků a nekatolíků je zřejmé, že se podstatně liší. Téměř polovina všech nekatolíků byla mladší 20 let. Věková skupina 20–24letých byla oproti předcházející věkové skupině poloviční. Ve všech věkových skupinách byla mezi nekatolíky mírná převaha žen. Věková struktura katolíků byla jiná. Mezi katolíky bylo relativně málo dětí mladších 15 let. Téměř polovina katolíků byla ve věku 20–39 let, ve věku 20–24 byla převaha žen zřejmá, ve vyšších věkových skupinách již převažovali muži.

Obr. 9.6: Struktura obyvatel Choceňského panství podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651

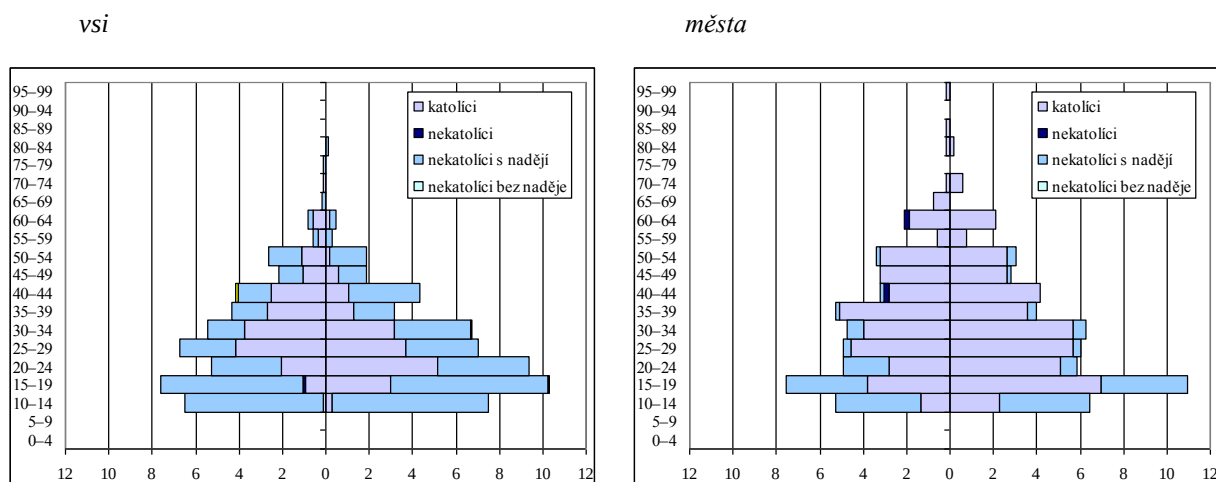

Příčinou rozdílné věkové struktury katolíků a nekatolíků mohlo být sociální postavení a rodinný stav. Po propojení informace o vyznání s informacemi o rodinném stavu a sociálním postavení zjišťujeme, že mezi osobami v postavení hlavy domácnosti byli z 75 % katolíci. Nekatolíci převažovali mezi dětmi a osobami ve služebném postavení bez vlastní

rodiny. Mezi ženami, které ovdověly, představovaly nekatoličky většinu. Naopak u osob, které žily v manželství, převažovali katolíci.

Mezi městem a venkovem byly podstatné rozdíly v zastoupení příslušníků jednotlivých náboženských kategorií podle věkových skupin (Obr. 9.7). Ve městě Chocni bylo z jeho 529 zaznamenaných obyvatel 77,3 % katolíků. Nekatolíci měli většinu pouze ve věkové skupině 10–14 let. Mezi mladými muži ve věku 15–19 let byl stejný počet katolíků jako nekatolíků s nadějí na obrácení. Ani v Chocni nebyly všechny rodiny nábožensky jednotné. V rodině 52letého Jakuba Řeháka, ševce a kostelníka, byl on i jeho o rok mladší manželka katolického vyznání, avšak jejich tři zapsaní synové ve stáří 23, 19 a 16 let byli nekatolíci s nadějí na obrácení. 50letý tesař Pavel Hejhalík i jeho o 20 let mladší žena byli katolíci, ale jejich 11letý syn je uváděn jako nekatolík s nadějí na obrácení. Je otázkou, zda vzhledem ke svému poměrně nízkému věku zatím ještě nikdy nebyl u zpovědi, nebo ji i přes svůj nízký věk vědomě odmítl a naděje na obrácení vyplývá z toho, že žije u katolických rodičů. Ani děti ze stejné rodiny nebyly shodného vyznání. Například v rodině Matouše Koutníka, tkalce a zvoníka, byla jeho nejstarší dcera katolička, ale mladší dcera a syn byli nekatolíci.

Obr. 9.7: Struktura obyvatel Choceňského panství podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651 v %

Nekatolíky v čele domácnosti bychom ve městě Chocni našli pouze dva. Jedním z nich byl ještě svobodný 23letý krejčí Jan Nasavrcký, který žil v domácnosti se svou mladší sestrou – též nekatoličkou. Druhou takovou domácností byla domácnost Mateše Kaprála, jehož žena byla katolička.

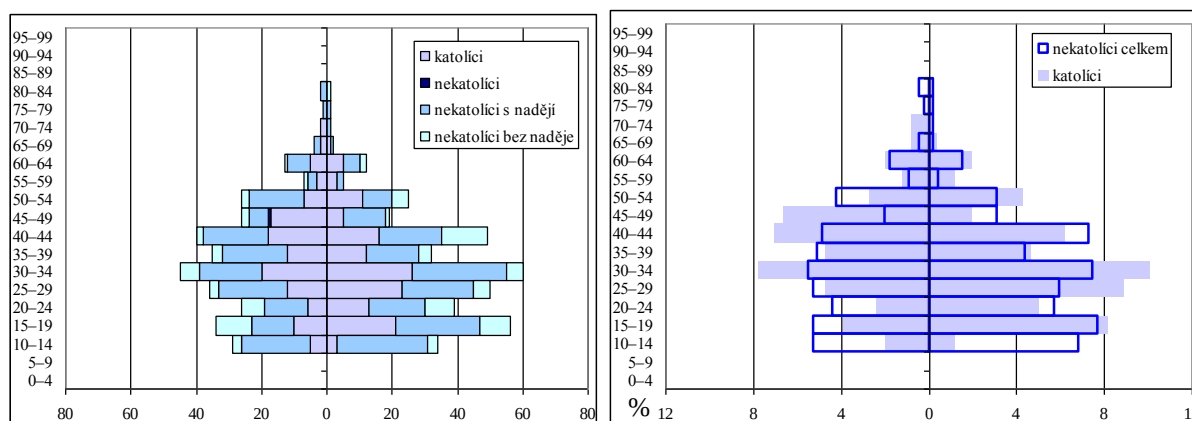
Ve vsích choceňského panství žilo 1 066 osob, z nichž bylo katolíky pouze 38 %. Daleko častěji než ve městě se zde vyskytovali nekatolíci v čele domácnosti, i když i mezi jednotlivými vesnicemi byly patrné rozdíly. Ve vsi Skorejnice bylo z 91 zapsaných osob 33

nekatolíků, žádný však nestál v čele domácnosti. Oproti tomu ve vsi Plchůvky mělo 10 ze 13 domácností v čele nekatolíka či nekatoličku. Zajímavá byla situace v domácnosti ovdovělé selky Kateřiny Divíškové. Ona, její mladší 15letá dcera a oba služebníci byli nekatolíci. Spolu s nimi zde žil i mladý manželský pár – oba katolíci – starší 17letá dcera Kateřiny Divíškové a její 21letý manžel. Domácnost stále vedla 33letá selka-vdova-nekatolička.

Na **panství Heřmanův Městec a Stolany** Soupis zaznamenal 716 osob, z toho 9 nebylo ještě 12 let. Jednotlivé domácnosti nebyly v Heřmanově Městci oddělovány, což v některých případech komplikuje až znemožňuje stanovit strukturu vyznání v různých rodinách. Rekatolizace zde měla ve městech a na venkově úspěch výrazně rozdílný. V Heřmanově Městci bylo obyvatelstvo ze 68 % katolické, 25 % obyvatel bylo nekatolíků s nadějí na obrácení, nekatolíků bez naděje na obrácení byla pouze čtyři procenta. Oproti tomu na vsích žilo pouze 13,5 % katolíků, u 66 % obyvatel venkova byla naděje na obrácení, nekatolíků bez naděje na obrácení bylo lehce přes 20 %. Za zmínku stojí, že zhotovitel soupisu na panství Anny Marie hraběnky Khyslové inspektor Jan Mütt Schlitz z Mütt Schlitz se svým 10letým synem byli oba dva nekatolíci.

Je zajímavé, že v Heřmanově Městci bylo větší zastoupení katolíků mezi ženami (70 % žen byly katoličky) než mezi muži (66 % mužů byli katolíci). Mezi 10–14letými chlapci i dívkami převažovali nekatolíci. Jednalo se jak o osoby v postavení syn či dcera, tak i o osoby ve služebném postavení. Mezi 15–19letými ženami již výrazně převažovaly katoličky. Z mužů takto starých se ke katolické víře hlásila polovina. Poslední věkovou skupinou, v níž byli katolíci v menšině, byl věkový interval 20–24 let u mužů. Ve všech ostatních věkových skupinách již ve městě převažovali katolíci. Porovnání relativní věkové struktury katolíků a nekatolíků zde nevykazuje takové rozdíly jako tomu bylo na choceňském panství.

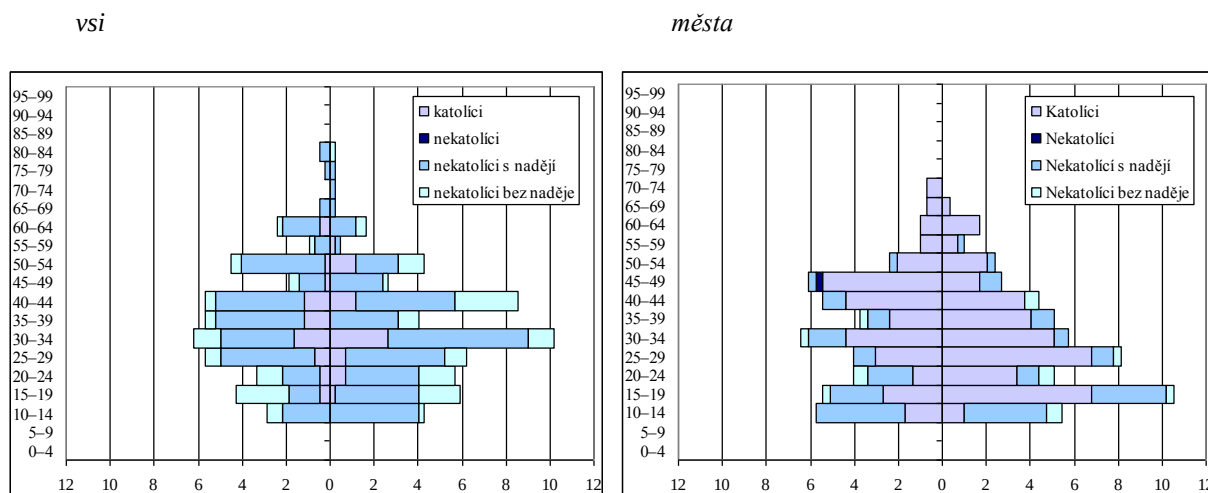
Obr .9.8: Struktura obyvatel panství Heřmanův Městec a Stolany podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651

Nekatolíků bez naděje na obrácení bylo z 295 obyvatel Heřmanova Městce pouze 13, pět mužů a osm žen. Ve dvou případech to byly ženy vdané, z nichž jedna byla ženou Jiříka Dusila - nekatolíka s nadějí na obrácení a druhá byla provdána za katolíka Tobiáše Petřeného. S výjimkou jedné podruhně bylo ostatních 10 nekatolíků bez naděje na obrácení ve služebném postavení.

Podíl katolíků mezi muži na vsích panství hraběnky Khyslové byl o dvě procenta větší než podíl katoliček mezi ženami: 14,7 %, resp. 12,6 %. V naprosté většině rodin byli jejich členové stejného vyznání. I na panství Heřmanův Městec a Stolany se nacházely vsi, které byly až na pár výjimek celé nekatolické. Například v Načešicích žili pouze dva katolíci z 27 Soupisem zaznamenaných osob. Ve vsích Chotěnice a Uherčice nebyl ani jeden katolík. Naopak ve vsi Stolany bylo u 20 z 38 zapsaných osob uvedeno, že jsou katolíky.

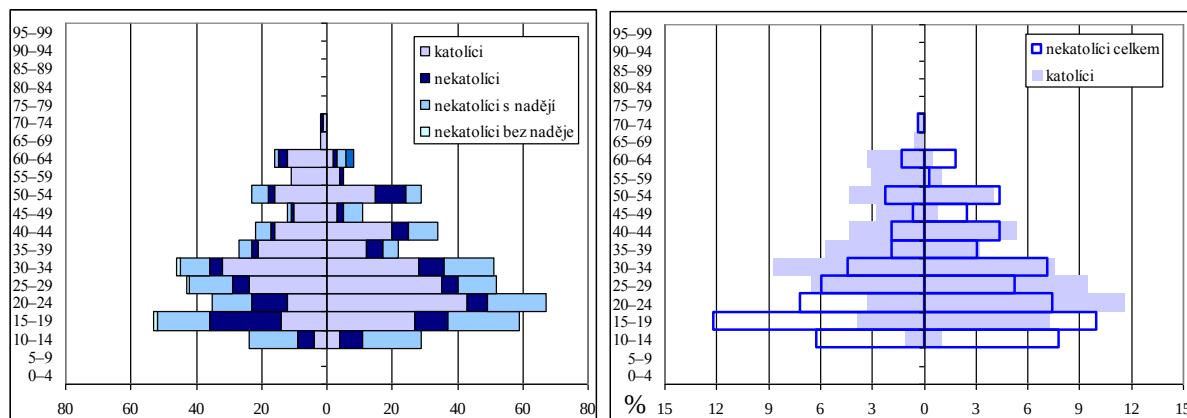
Obr. 9.9: Struktura obyvatel na panství Heřmanův Městec a Stolany podle věku, pohlaví a vyznání (v %)

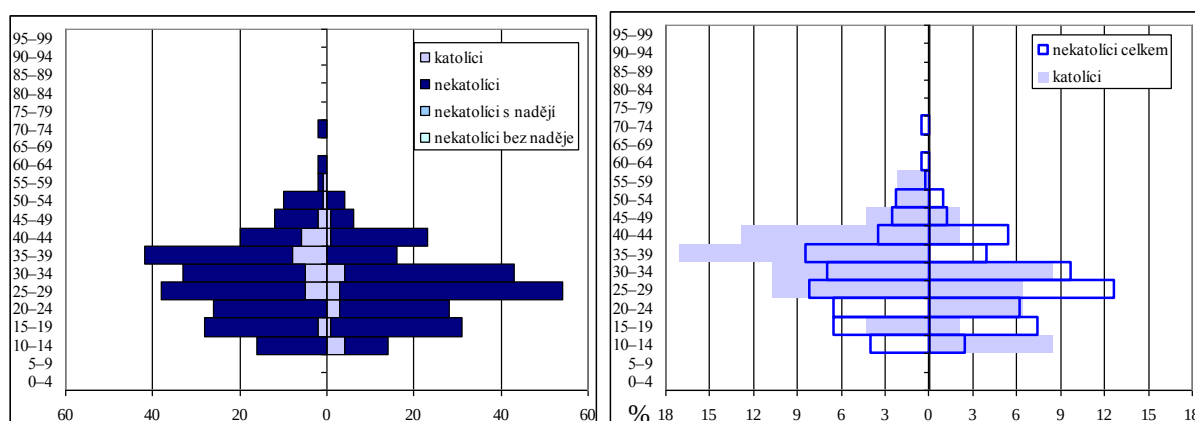
Panství **Rosice** bylo čistě venkovským panstvím. Soupis zde zaznamenal 694 osob, z toho 9 bylo mladších 12 let. Na tomto panství mírně převažovali katolíci, nekatolíků bylo 46 %. Podíl nekatolíků, u nichž nebylo uvedeno, zdali u nich je či není naděje na obrácení, zde byl vyšší než na jiných dosud uváděných panstvích. S výjimkou beznadějných nekatolíků, kterých bylo pouze šest, se ve všech věkových skupinách nacházeli katolíci, nekatolíci i nekatolíci s nadějí na obrácení v proměnlivých podílech (Obr. 9.10). Nejvyšší zastoupení nekatolíků mezi muži i mezi ženami bylo ve věku 15–19 let. Nekatolíci mezi muži převažovali nad stejně starými katolíky až do věku 25–29 let. Ve věku nad 30 let již mezi muži převažovali katolíci, s přibývajícím věkem ubývalo zastoupení nekatolíků, zejména těch, u nichž nebylo uvedeno, zdali je či není naděje na konverzi. Mezi ženami byl celkový podíl nekatoliček vyšší než u mužů, ale již od věku 20–24 let převažovaly v dané věkové skupině katoličky, avšak na rozdíl od mužů se s přibývajícím věkem zastoupení katoliček

nezvyšovalo. Sice hned v následující věkové skupině dosáhl podíl katoliček maxima, představovaly více než dvě třetiny všech žen z této věkové skupiny, ale poté se zase snižoval.

Obr. 9.10: Struktura obyvatel panství Rosice podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651

Obr. 9.11: Struktura obyvatel panství Chroustovice podle věku, pohlaví a vyznání v roce 1651

Na panství **Chroustovice** Soupis zaznamenal 450 osob, z toho dvě byly mladší 12 let. 90 % zde zapsaných osob bylo nekatolického vyznání a ani u jedné není uvedena poznámka o možné či zcela vyloučené konverzi. Nejvíce katolíků žilo na zámku, z 14 osob zde žijících byla pouze jedna nekatolička – 28letá Zuzana, manželka purkrabího. Ve vsích Stradoň a Lhota se ke katolické víře hlásily pouze osoby v čele domácnosti, ovšem zdaleka ne ve všech domácnostech byl přednosta katolíkem. Kromě majitelovy rodiny byla jedinou katolickou rodinou rodina 45letého kováře Matěje Semotany z Chroustovic, s nímž jsou kromě manželky zapsány dvě dcery ve věku 11 a 12 let.

Obraz věkové struktury katolíků je deformován, neboť na celém panství jich je zaznamenáno pouze 47 (Obr. 9.11). Mezi 16 chlapci mladšími 15 let nebyl ani jeden katolického vyznání, ze 14 děvčat byly 4 katoličky. Z 28 mladíků ve věku 15–19 let byli dva

katolíci, mezi 31 dívkou byla jediná katolička. Všechny osoby mladší 20 let, které vyznávaly katolickou víru, byly synové a dcery z katolických či smíšených rodin, v nichž otec byl katolíkem a matka nekatolička. Jedinou výjimkou byla 15letá Marjána, dcera Jakuba Bramburga, šafáře na chroustovickém dvoře. Oba její rodiče i mladší sestra se hlásili k nekatolické víře.

Mezi muži bylo na chroustovickém panství 13 % katolíků. S výjimkou majitele, pěti mužů v jeho službě a osob v synovském postavení, byli všichni muži-katolíci v čele domácností. Mezi ženami bylo necelých 8 % katoliček. Hlavou samostatné, většinou jednočlenné domácnosti, bylo 12 žen, z nich byla pouze jedna katolické víry. Kromě katoliček v postavení dcer a ve službě u záměckého pána či jeho manželky byly na chroustovickém panství ještě tři ženy-katoličky, jejichž muži se hlásili k víře nekatolické.

Ačkoliv se jednotlivá panství od sebe lišila věkovou strukturou i zastoupením nekatolíků, na žádném z uváděných panství ani na jiném, zde nepopisovaném, nebylo pozorováno, že by se ve starších věkových skupinách zastoupení osob hlásících se ke katolické víře snižovalo.

9.5 Nekatolíci mezi osobami šlechtického stavu

Přestože i pro osoby šlechtického stavu platila povinnost být evidován Soupisem, na některých, především nekatolických, panstvích nebyla taková osoba ani jedna, čehož příčinou mohla být skutečnost, že šlechtic-majitel zde neměl trvalé sídlo.

Kdyby byla všechna předchozí nařízení o přestupu osob panského stavu ke katolické víře respektována, neměli bychom v Soupise nalézt jediného šlechtice-nekatolíka. Soupis v Chrudimském kraji zachycuje 83 šlechticů, z toho 45 žen. V královských městech byli nekatolíci nuceni ke konverzi již v průběhu 20. let, a tak se zde vyskytovalo nekatolíků jenom mizivé procento, měšťané a šlechtici byli bez výjimky katolického vyznání.

Na svobodném dvoře Bělá, jehož majitelem byl 24letý Jakub Kapoun ze Svojkova, na Křtinách a Německé Bělé a jenž se hlásil ke katolické víře, žil majitelův o šest let mladší bratr Jan Jakub Kapoun, jenž byl víry nekatolické s nadějí na obrácení. Zajímavá je poznámka, která je u jeho jména učiněna: „*Mein Bruder ist nicht katolisch, wirdt aber inner 14 Tage werden.*“ Majitel statku tedy přiznává, že jeho bratr není katolíkem, avšak uvádí, že byl se jím do 14 dnů měl stát, bohužel neuvádí, kterak k tomu dojde.

Na novohradském panství byl svobodný dvůr Jana Handereucha ve Zderazi. Na tomto dvoře žilo podle Soupisu 10 osob, pouze jeden pacholek a jedna děvečka byli katolíci. Všechny čtyři osoby rytířského stavu žijící na tomto statku byly nekatolíci: 46letý Jan

Handereuch, 50letá vdova Alžběta Dčbánová, její 18letá dcera Rozina a o tři roky mladší Magdalena.

Na panství Heřmanův Městec bylo u dvou mužů rytířského stavu uvedeno, že jsou nekatolíci. Jednalo se o správce tohoto panství Jana Muettšlice z Muettšlic, jemuž bylo 45 let. Údaj o vyznání je neúplný, neboť chybí poznámka o naději na obrácení. Druhou osobou nekatolického vyznání byl Janův 10letý syn Wilhelm, u nějž je naděje na obrácení. Tento údaj je však nutno podrobit kritickému zkoumání, protože je docela dobře možné, že Wilhelмова naděje na obrácení vycházela pouze z toho, že byl příliš mladý na to, aby vůbec mohl jít ke svátosti smíření.

Další nekatolické šlechtice bychom našli na statku Březovice. Z celkového počtu 90 osob, které zde Soupis zachytil, bylo 10 šlechticů a z nich 6 katolického vyznání. Osoby, u nichž bylo uvedeno, že jsou vyznání nekatolického s nadějí na obrácení, byly ve věku 4, 7, 8 a 9 let, a tak údaj o jejich nekatolictví nelze považovat za přesvědčivý. Zvláště v případě 4leté Ludmily, jejíž rodiče byli katolíci (Aleš Příbek z Otoslavic a Eliška rozená z Vorličné), se určitě nejednalo o vědomé přiklonění k nekatolické konfesi. Ostatní tři děti nekatolického vyznání byly sirotci, ale jejich příbuzní, u nichž žily, byli vyznání katolického.

Z takto malého počtu šlechticů nekatolického vyznání lze jen těžko vyvozovat závěry, které by pomohly objasnit zásady, podle kterých se nekatolická víra v těchto společenských vrstvách udržovala. Lze přepokládat, že na nekatolické víře více lpěli ti, kteří ještě zažili dobu předbřlohorskou, kdy vedle sebe existovalo několik konfesí, ti, kteří byli svými rodiči vychováni ve víře nekatolické. Tito jedinci se své víry těžko vzdávali, a bylo-li to možné vychovávali v ní i svoje děti. Takovým příkladem je již výše zmiňovaná Alžběta Dčbánová na dvoře Jana Handereucha či správce panství Heřmanův Městec Jan Muettšlic z Muettšlic. Z výše uvedeného je také zřejmé, že náboženské vyznání nejen osob šlechtického stavu je nutné posuzovat s přihlédnutím k jejich věku.

9.6 Náboženské vyznání dětí mladších 12 let

Evidence dětí mladších 12 let nebyla mnohdy systematická ani na panstvích, na nichž byly děti mladší 12 let zapsány. Na panství Chrast byly děti zapisovány již od 1 roku. S ohledem na počty osob v dalších dětských letech se nezdá, že mezi 1letými dětmi nebyly evidovány i děti 0leté. S ohledem na četnost výskytu 12, 15 a 18letých lze říci, že evidence dětí mladších 12 let byla až na 0leté úplná. Na panství Vysoké Mýto je nejmladší zapsané dítě 1leté, ale až do věku 10 let nelze hovořit o systematické evidenci.

Na statku Březovice je nejmladší evidované dítě 4leté, dále zde není ani jedno ve věku 5 či 6 let, až zase 7 až 9leté. Kupodivu zde není ani jedno dítě 10leté. Absence alespoň jednoho 10letého dítě ospravedlňuje domněnku, že zde byla u dětí již od 4 let věku evidence úplná. Dokonce by bylo možno spekulovat, zdali to nebylo vlastně od věku ještě nižšího, a vzhledem k malému počtu osob žijících na statku (Soupis jich evidoval 90) tu v okamžiku pořizování Soupisu žádné dítě mladší 4 let nežilo.

Ve městě Pardubice bylo zapsáno jedno 2leté dítě, dále byly děti na pardubickém panství zapisovány od 7 let, ale s ohledem na jejich počet ve srovnání s počtem 10, 11 a 12letých se až do věku 9 let nejednalo o systematickou evidenci.

Na statku Libanice byly děti zapisovány od 8 let. Na panstvích Chroustovice, Košumberk a Rosice jsou evidovány děti od 10 let, ale jejich počty vzhledem k počtu 12letých a starších jsou příliš nízké. Na panstvích Chocẽ, Choltice, Lanškroun, Lhotka, Litomyšl, Heřmanův Městec a Stolany, Morašice, Nasavrky a Polička od 11 let. Na některých panstvích či statcích bylo evidováno jenom jedno dítě mladší 12 let, přesto byly tyto lokality zařazeny.

Děti mladších 12 let bylo v Chrudimském kraji zapsáno 1 123. Protože děti začínaly ke zpovědi chodit zhruba ve 12 letech věku, mohlo tak být problematické u dětí mladších 12 let určit, jakého jsou vyznání. Situaci mohla ještě komplikovat skutečnost, že rodiče nebyli stejné konfese. Přesto s výjimkou panství Chrast bylo většinou vyznání u dětí uvedeno. Téměř u 74 % dětí bylo katolického vyznání, druhou nejčetnější skupinou byly děti nekatolické víry, u nichž byla naděje na obrácení. U téměř 12 % nebylo vyznání uvedeno. Zatvrzelí nekatolíci se mezi dětmi vyskytovali zcela výjimečně. Podíl katolíků a nekatolíků s nadějí na obrácení byl u dětí téměř shodný jako u těch, kterým již bylo více než 12 let (srov. Tab. 9.2 a Tab. 9.6). Překvapivě byl podíl katolíků mezi dětmi ve městech menší (64 %) než na venkově (79 %). Stejně tak i podíl nekatolíků s nadějí na obrácení byl ve městech menší než na venkově. Příčinu je nutno hledat v nerovnoměrném rozložení dětí, u nichž není vyznání uvedeno. Ze 131 dětí, u nichž chybí údaj o vyznání, jich 119 žilo ve městech, z toho 95 na panství Chrast.

Děti mladší 5 let byly až na výjimky zapsány pouze na panství Chrast a vyznání u nich bylo uvedeno pouze v případě, že je Soupis zachytil na jiném než chrasteckém panství. Mezi 59 dětmi 1–4letými byla jedna katolička, jeden nekatolík a jedna nekatolička s nadějí na obrácení. Mezi 5–9letými bylo katolíků pouze 56,3 %, avšak těch, u nichž bylo explicitně uvedeno, že jsou nekatolíky, bylo 5,2 %. Je samozřejmě otázkou, kterak naložit s informací, že u této věkové skupiny není v 36,5 % případů vyznání uvedeno (jednalo se o většinou o děti z panství Chrast). Děti 10 a 11letých bylo 861 a byly evidovány již na více panstvích, proto

lze výsledky považovat za reprezentativnější. Výsledky v této věkové skupině nejsou panstvím Chrast příliš zkresleny, bylo zde zaznamenáno pouze 11 dětí, z toho u 6 nebylo vyznání uvedeno. Mezi 10–11letými dětmi bylo téměř 83 % katolického vyznání, 16 % nekatolíků (většina z nich s nadějí na obrácení) a jenom u 1 % nebylo vyznání uvedeno.

Původní předpoklad, že děti, které ještě byly příliš malé na to, aby absolvovali první zpověď, byly často počítány mezi nekatolíky, se v Chrudimském kraji nepotvrdil.

Tab. 9.6: Vyznání ve městech a na vsích na jednotlivých panstvích, mladší 12 let

Panství		Katolíci	Nekatolíci	Nekatolíci s nadějí na obrácení	Nekatolíci bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židé	Celkem
Březovice	vsi	–	–	12	–	–	–	12
České Heřmanice	vsi	1	–	10	–	–	–	11
Choceň	města	4	–	19	–	–	–	23
	vsi	–	–	24	–	–	–	24
Choltice	vsi	–	–	6	–	–	–	6
Chrast	města	5	–	–	–	95	–	100
	vsi	3	–	–	–	24	–	27
Chroustovice	vsi	1	1	–	–	–	–	2
Chrudim	vsi	–	–	–	–	1	–	1
	města	15	–	–	–	3	–	18
Košumberk	města	1	–	–	–	–	–	1
	vsi	8	–	5	–	–	–	13
Lanškroun	města	61	–	–	–	–	–	61
	vsi	195	–	–	–	–	–	195
Lhotka	vsi	–	1	–	–	–	–	1
Libanice	vsi	4	–	2	–	–	–	6
Litomyšl	města	32	–	14	–	–	–	46
	vsi	17	–	–	–	–	–	17
Heřmanův Městec a Stolany	města	1	–	6	–	–	–	7
	vsi	–	–	1	1	–	–	2
Morašice	vsi	–	–	9	1	–	–	10
Nasavrky	vsi	–	–	–	1	–	–	1
Pardubice	města	112	–	–	–	1	–	113
	vsi	244	–	–	–	–	–	244
Polička	města	3	–	–	–	–	–	3
	vsi	33	–	–	–	–	–	33
Rosice	vsi	–	4	5	–	–	–	9
Rychmburk	města	–	–	1	–	–	3	4
Seč	vsi	–	–	–	2	–	–	2
Trojovice	vsi	–	–	1	–	–	–	1
Třebřichy	vsi	–	–	1	–	–	–	1
Uhersko	vsi	–	–	4	–	–	–	4
Vysoké Mýto	města	49	1	2	–	6	–	58
	vsi	34	2	9	–	1	–	46
Zaječice	vsi	1	–	3	–	–	–	4
Zdechovice	vsi	1	–	16	–	–	–	17
Celkem		825	9	150	5	131	3	1 123
Celkem (v %)		73,5	0,8	13,4	0,4	11,7	0,3	100,0

9.7 Náboženská struktura manželských dvojic

Při zjišťování struktury manželských párů z hlediska vyznání byla posuzována každá manželská dvojice zvlášť bez ohledu na to, zda spolu žilo více dvojic v jedné domácnosti. Bylo použito křížových charakteristik, které braly u mužů i u žen v úvahu všechny kategorie, s nimiž se lze v Soupise setkat v kolonce vyznání: katolík, nekatolík, nekatolík s nadějí na obrácení, nekatolík bez naděje na obrácení, žid a vyznání neuvedeno. Celkem v Chrudimském kraji žilo 11 758 manželských dvojic. Největší zastoupení měly katolické páry, kterých bylo 9 485, tj. 80,7 % (Tab. 9.7). Mezi manželskými páry bylo tedy zastoupení katolíků vyšší než u obyvatel Chrudimského kraje jako celku, kde katolíci představovali 77,7 % (podle Tab. 9.2). Manželství, v nichž byl jen jeden z páru katolíkem, představovala 5,9 % ze všech manželství. V těchto 690 manželstvích byly mnohem častěji svazky mezi mužem-katolíkem a ženou-nekatoličkou, zejména takovou, u níž byla naděje na obrácení. Manželství, v němž žena vyznávala katolickou víru a muž byl nekatolíkem, bylo 89, pouze v 8 z nich se jednalo o manželství katoličky a zatvrzelého nekatolíka. Čistě nekatolických svazků bylo 1 550, tj. 13,2 %. Z nich byl nejčastější vztah dvou nekatolíků s nadějí na obrácení. Ve 253 párech byli oba přesvědčenými nekatolíky. Na celém Chrudimském kraji byly evidovány tři židovské manželské páry.

Složení manželských párů z hlediska vyznání nebylo ve městech a na venkově stejné. Nikterak nepřekvapí, že podíl katolických manželství byl ve městech vyšší než na venkově, protože ve městech také procentuálně žilo více katolíků. Ve městech bylo evidováno 3 054 manželských párů, z nich 92,1 % byla manželství mezi dvěma osobami katolického vyznání (Tab. 9.8). 113 manželství bylo nábožensky heterogenních, v 92 byl katolíkem muž, ve zbývajících 21 byla žena katolička. Nejčastější kombinace v těchto z hlediska vyznání nestejnorodých párů byl muž-katolík, žena-nekatolička s nadějí na obrácení, což byla druhá nejčastější kombinace vůbec. Čistě nekatolických manželství bylo ve městech 115, tj. 3,8 %, což je podstatně méně než mezi všemi manželskými dvojicemi žijícími v Chrudimském kraji. Osoby, které žily v manželství, byly již starší, čemuž také odpovídalo určité sociální postavení, byly většinou živnostníky a řemeslníky a u nich nebylo nekatolické vyznání de facto možné (viz kap. 9.1 a 9.3.1). Přesto se i ve městech našlo 38 manželských dvojic, u nichž oboustranně nebyla naděje na obrácení na víru katolickou. Byly tu i 3 dvojice, v nichž byla žena katolička a její manžel zatvrzelý nekatolík. Jednalo se o 50letého koželuha Jiříka

Tab. 9.7: Náboženská struktura manželských párů v Chrudimském kraji v roce 1651

Muži \ Ženy	Katolička	Nekatolička	Nekatolička s nadějí na obrácení	Nekatolička bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židovka	Celkem
Katolík	9 485	39	517	45	16	–	10 102
Nekatolík	8	158	8	–	–	–	174
Nekatolík s nadějí na obrácení	73	–	1 086	35	2	–	1 196
Nekatolík bez naděje na obrácení	8	–	10	253	–	–	271
Nezjištěno	10	–	2	–	–	–	12
Žid	–	–	–	–	–	3	3
Celkem	9 584	197	1 623	333	18	3	11 758

v procentech

Muži \ Ženy	Katolička	Nekatolička	Nekatolička s nadějí na obrácení	Nekatolička bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židovka	Celkem
Katolík	80,7	0,3	4,4	0,4	0,1	–	85,9
Nekatolík	0,1	1,3	0,1	–	–	–	1,5
Nekatolík s nadějí na obrácení	0,6	–	9,2	0,3	–	–	10,2
Nekatolík bez naděje na obrácení	0,1	–	0,1	2,2	–	–	2,3
Nezjištěno	0,1	–	–	–	–	–	0,1
Žid	–	–	–	–	–	0,0	0,0
Celkem	81,5	1,7	13,8	2,8	0,2	0,0	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Tab. 9.8: Náboženská struktura manželských párů v Chrudimském kraji – města v roce 1651

Muži \ Ženy	Katolička	Nekatolička	Nekatolička s nadějí na obrácení	Nekatolička bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židovka	Celkem
Katolík	2 814	1	81	10	5	–	2 911
Nekatolík	2	–	2	–	–	–	4
Nekatolík s nadějí na obrácení	16	–	71	4	–	–	91
Nekatolík bez naděje na obrácení	3	–	–	38	–	–	41
Nezjištěno	2	–	1	–	–	–	5
Žid	–	–	–	–	–	2	2
Celkem	2 837	1	155	52	5	4	3 052

v procentech

Muži \ Ženy	Katolička	Nekatolička	Nekatolička s nadějí na obrácení	Nekatolička bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židovka	Celkem
Katolík	92,2	–	2,7	0,3	0,2	–	95,4
Nekatolík	0,1	–	0,1	–	–	–	0,1
Nekatolík s nadějí na obrácení	0,5	–	2,3	0,1	–	–	3,0
Nekatolík bez naděje na obrácení	0,1	–	–	1,2	–	–	1,3
Nezjištěno	0,1	–	–	–	–	–	0,1
Žid	–	–	–	–	–	0,1	0,1
Celkem	93,0	0,0	5,1	1,7	0,2	0,1	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Tab. 9.9: Náboženská struktura manželských párů v Chrudimském kraji – vsi v roce 1651

Muži \ Ženy							
	Katolička	Nekatolička	Nekatolička s nadějí na obrácení	Nekatolička bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židovka	Celkem
Katolík	6 671	38	436	35	11	–	7 191
Nekatolík	6	158	6	–	–	–	170
Nekatolík s nadějí na obrácení	57	–	1 015	31	2	–	1 105
Nekatolík bez naděje na obrácení	5	–	10	215	–	–	230
Nezjištěno	8	–	1	–	–	–	9
Žid	–	–	–	–	–	1	1
Celkem	6 747	196	1 468	281	13	1	8 706

v procentech							
Muži \ Ženy							
	Katolička	Nekatolička	Nekatolička s nadějí na obrácení	Nekatolička bez naděje na obrácení	Nezjištěno	Židovka	Celkem
Katolík	76,6	0,4	5,0	0,4	0,1	–	82,6
Nekatolík	0,1	1,8	0,1	–	–	–	2,0
Nekatolík s nadějí na obrácení	0,7	–	11,7	0,4	–	–	12,7
Nekatolík bez naděje na obrácení	0,1	–	0,1	2,5	–	–	2,6
Nezjištěno	0,1	–	–	–	–	–	0,1
Žid	–	–	–	–	–	0,0	0,0
Celkem	77,5	2,3	16,9	3,2	0,1	0,0	100,0

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Pardubského z města Chrast na stejnojmenném panství. Všechny další dospělé osoby v jeho domácnosti byly katolické víry. Druhým byl 60letý podruh Václav Vana z Choceňského předměstí Vysokého Mýta, jenž je uváděn jen se svou ženou Ludmilou. Posledním byl 30letý podruh Zikmund Barvíř z městečka Bojanov na panství Seč žijící s o 10 let mladší manželkou Ludmilou.

Náboženské vyznání manželských dvojic na venkově bylo mnohem různorodější. Katolické dvojice zde měly výrazně menší zastoupení než ve městech. Z celkového počtu 8 706 párů jich na venkově bylo katolických 76,6 % (Tab. 9.9). Druhou nejčastější skupinu představovala manželství dvou nekatolíků s nadějí na obrácení – 11,7 %. Nekatolických manželství bylo na venkově celkem 1 435, tj. 16,5 %. U nábožensky smíšených manželství převažovala ta, v nichž byl muž katolíkem. Manželství katoliček s beznadějným nekatolíkem bylo na venkově jenom pět. Manželství chalupníka Jana Pytlíka s Annou ze vsi Liboměřice na panství Seč, na témž panství ve vsi Proseč žil podruh Jiřík Habartů se ženou Evou. Pavel Kozárek s ženou Kateřinou žili na rychtě nasavrcké na stejnojmenném panství. Ve vsi Vraclav na panství Vysoké Mýto žil podruh Jan Srbek s ženou Kateřinou a poslední takováto dvojice se nacházela na panství Heřmanův Městec ve vsi Raškovice – podruh Jiřík Rybníkář

a jeho žena Magdalena. Tři z zmiňovaných pěti mužů stáli v čele domácnosti, všem jim bylo kolem 45 let.

Skutečnost, že mezi nábožensky nestejnorodými páry převažují ty, v nichž je muž katolíkem a žena nekatolička, podporuje teorii, že muž jako představitel rodiny (zde nelze hovořit o hlavě domácnosti, neboť v některých domácnostech žilo více rodin, ať již se jednalo o vztah rodiče a syn či dcera s rodinou, nebo o podružskou manželskou dvojici či jiný vztah) třeba jen navenek přestoupil ke katolictví, ale ve skutečnosti se dál potají hlásil k některé z nekatolických konfesí. Vzhledem k tomu, že na výchově dětí se nepochybně v rodině více podílela žena, musela žena-nekatolička představovat pro církev větší problém, protože své nekatolické smýšlení předávala další generaci.

9.8 Náboženské vyznání v domácnostech Chrudimského kraje

Jak již bylo výše uvedeno neznázna žily v téže domácnosti dvě a zcela výjimečně i více manželských dvojic. Rodina potažmo domácnost byla tou nejmenší jednotkou společnosti, v níž se její členové denně setkávali a vídali. Jaké bylo tedy složení členů domácnosti z hlediska víry? Jak často žili katolíci v nekatolickém prostředí, do jaké míry bylo obtížné ponechat si v katolickém prostředí protestantskou víru? Těžko se lze domnívat, že by členové domácnosti o otázkách víry běžně diskutovali, ale společné návštěvy bohoslužeb či naopak tajných pobožností nutně musely být sjednocujícím prvkem života jednotlivých domácností. Osoby v mladším věku ve služebném postavení byly v hospodářství nejen proto, aby pracovaly, ale také proto, aby byly vychovávány, k čemuž nutně příslušela i výchova náboženská, třebaž nikoliv cílená, ale „odpozorovaná“ z běžných životních situací.

S ohledem na množství zpracovávaných dat zde budou posuzovány pouze dvě kategorie vyznání: katolík a nekatolík. Kategorie nekatolík zahrnuje všechny podtypy: nekatolík, nekatolík s nadějí na obrácení, nekatolík bez naděje na obrácení.

Na území Chrudimského kraje registruje Soupis 12 805 domácností, z toho 3 321 ve městech. V 10 390 domácnostech byla v čele osoba katolického vyznání. To tedy znamená, že mezi osobami v čele domácnosti bylo více katolíků (81,1 %) než mezi všemi registrovanými v celém kraji (77,7 %, blíže viz kapitola 9.2). To by opět podporovalo teorii o formálním přestupu ke katolické víře alespoň u toho, kdo byl v čele domácnosti a ostatní členové zůstali u víry nekatolické. Ve městech byl ve více než 90 % domácností v čele katolík, zatímco na venkově to bylo v necelých 78 %. Zajímavé ale je, že ve městech byl podíl celkově katolických domácností nižší než na venkově (Tab. 9.10). To znamená, že ve městech byl

větší podíl nábožensky nejednotných domácností. To opět v kombinaci s podílem nekatolíků ve městech znamená, že tito se nacházeli rozptýleni ve více domácnostech, což posiluje teorii o vynuceném přestupu ke katolictví aspoň u osoby v čele domácnosti. Na venkově častěji než ve městech byly domácnosti nábožensky jednotné, tedy všichni členové domácnosti vyznávali stejnou víru jako osoba v čele domácnosti. Na obou typech osídlení převažovala náboženská jednota u domácností, které měly v čele nekatolíka.

Rozdíl mezi podílem mužů-katolíků a žen-katoliček v čele domácnosti byl ve městech zcela minimální. Z 2 845 mužů v čele domácnosti jich bylo 92,7 % katolíků, ženy byly ve městech v čele 423 domácností a 88,9 % jich bylo katoliček. I na venkově byl větší podíl katolíků v čele domácnosti mezi muži – 78,9 %, žen v čele domácnosti bylo na venkově 802, a jen 71,2 % jich bylo katolického vyznání. U žen-nekatoliček v čele domácnosti na venkově se často jednalo o jednočlenné domácnosti.

Tab. 9.10: *Struktura domácností podle vyznání*

Struktura domácnosti	Vsi	Města	Celkem
Domácnosti celkem	9 484	3 321	12 805
Katolík v čele domácnosti	7 364	3 026	10 390
z toho katolická domácnost	5 321	2 140	7 461
z toho v %	72,26	70,72	71,81
Nekatolík v čele domácnosti	1 673	163	1 846
z toho nekatolická domácnost	1 403	133	1 536
z toho v %	83,86	82,59	83,21

Pozn.: bez panství Heřmanův Městec a Stolany

U 649 domácností buď nebylo uvedeno vyznání osoby v čele domácností, nebo se jednalo o jednotlivce, u nichž nebylo ze struktury Soutisu zcela zřejmé, že opravdu tvoří samostatnou domácnost. Ve městech bychom takových domácností našli 139, z toho bylo 53 jedinců možná představujících samostatnou domácnost, a 510 na venkově, z toho ve 120 případech se možná jednalo o domácnost jednotlivce.

Tab. 9.11: *Osoba v čele domácnosti podle vyznání a pohlaví*

Osoba v čele domácnosti	Vsi		Města		Celkem
	muži	ženy	muži	ženy	
Katolické vyznání	6 846	574	2 636	423	10 479
Nekatolické vyznání	1 464	209	127	46	1 846
Vyznání neuvedeno	371	19	79	7	476
Domácnost jednotlivce	70	50	34	19	173
z toho katolické vyznání	28	28	19	14	89
z toho nekatolické vyznání	41	22	6	5	74
z toho vyznání neuvedeno	1	0	9	0	10
Celkem	8 682	802	2 845	476	12 805

Pozn.: bez panství Heřmanův Městec a Stolany

9.9 Farní správa v Chrudimském kraji ve světle Soupisu poddaných podle víry z roku 1651

Aby byla rekatolizace úspěšná, je třeba mít k dispozici dostatek kněží. Jenom to však nestačí, je také třeba, aby tito kněží byli zabezpečeni materiálně. Soupis poddaných podle víry z roku 1651 podává informace o poměrně neradostné situaci, která na mnohých panstvích v tomto ohledu panovala.²¹⁰ Výčet panství a statků zde uvedených není kompletní, přednost byla dána těm oblastem, o nichž bylo dříve pojednáno, ale nejsou opominuty ani některé další.

Situace na **panství Seč** nebyla tak katastrofální, jak by se mohlo podle podílu nekatolíků zdát. Přímo ve městě Seč byly kostely sv. Vavřince a sv. Štěpána. Faráři (není ale zpráv, zdali byly obě fary osazeny) se vyplácelo 9 zlatých 20 krejcarů, dluhy byly ve výši devíti ročních výplat. K témuž záduší patřilo 5 krav. V městyse Bojanov byla při kostele sv. Václava fara, na níž byl kněz z řádu sv. Františka. Tato fara na tom byla hospodářsky lépe než fary ve městě Seči, náleželo k ní 10 strychů²¹¹ polí, 1 rybník, do něhož se dávalo 6 kop násady, louky, z nichž bylo 6 vozů sena a 3 vozy otavy. Desátky od farníků čítaly 20 strychů žita a 20 strychů ovsa. Dále k tomuto záduší náleželo 23 krav. V dluzích bylo vázáno 104 zlatých a 21 krejcarů.

Ve vsi Lucibořice byla pravděpodobně toho času neosazená fara při kostele sv. Michaela Archanděla. K jejímu záduší patřilo 8 strychů polí, jeden rybník, do něhož se sázelo 5 kop násady, louky, z nich byly 4 vozy sena a jeden vůz otavy, po 20 strychách ovsa a žita. Dále k záduší příslušelo 28 krav a na dluzích by bylo možno získat 301 zlatých.

Ve vsi Svídnice byl kostel sv. Jakuba pustý a zbořený, v němž se přesto konaly bohoslužby a z něho náležel páterovi 1 zlatý a 10 denárů. K záduší náleželo 6 krav. Na dluzích bylo 27 zlatých.

Přestože v Bojanově byl přímo zmiňován přítomný farář, podíl katolíků v této části panství Seč se nikterak nelišil od podílu katolíků na celém sečském panství.

Na **panství Heřmanův Městec a Stolany** byl v Heřmanově Městci kostel a fara u sv. Bartoloměje, kde byl farářem diecézní kněz Jan Drahanovský. Druhým kostelem byl hřbitovní kostel Panny Marie, u nějž však bohoslužby nebyly slouženy. Jan Drahanovský měl na starosti 3 filiální kostely: sv. Petra a Pavla v Kostelci, sv. Mikuláše ve Stolanech a sv. Václava v Chrbkově.

²¹⁰ Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko 1–3. Praha 2001.

²¹¹ 1 strych = 1 korec = 28,77 m². Obojí bylo také objemovou mírou o obsahu cca 93 litrů.

O stavu záduší a platech a dluzích v Soupise žádné informace nejsou protože, se kvůli vojenským událostem a požáru se registra ztratila, jak uvádí zhotovitel soupisu inspektor panství Jan Muettšlic.

Na **panství Choceň** byla ve městě Chocni při kostele sv. Františka fara, na níž sloužil Ludvík Sembovský z řádu sv. Františka (jak zhotovitel Soupisu poznamenává „*gratia*“). Farář dostával ročně obilný desátek po 20 korcích žita a ovsa a ze Lhoty Zářecké ještě 5 korců žita a 5 korců ovsa. Peněžitý desátek činil 1 zlatý a 20 krejcarů. Pole, která mohl páter osívat a užívat, měla 15 korců. Z každé várky piva, které se v choceňském pivovaru uvařilo, dávalo se faráři vědro, navíc ještě k masu na Velikonoce, na sv. Ducha a k posvícení po bečce. Popis zde jde do takových detailů, že se dovídáme, že ze Sloupnice dostával farář ročně 12 slepic a z Hermanic 4 slepice. Ve Sloupnici byli k záduší poddaní 4 sedláci.

Žádný kaplan není výslovně zmiňován, avšak nelze se oprávněně domnívat, že by sám farář Ludvík Sembovský obhospodařoval všechny níže uvedené kostely osobně a každou neděli v nich sloužil mši.

Ve vsi Skorejnice byl filiální kostel sv. Máří Magdalény, k němuž náležely následující důchody: z polí na úrocích 4 zlaté a 6 krejcarů, z luk 4 zlaté a 40 krejcarů, zádušních krav bylo 28 – z každé po 14 krejcarech. Farář choceňský při pouti a při posvícení dostával 1 zlatý a 30 krejcarů. Obilný desátek činil žita 11 korců, 2 měřice, 2 džbery a ovsa 11 korců, 2 měřice, 2 džbery. Z Nasavrku pak dostával desátku žita 4 korce a ovsa 4 korce. Z louky pode vsí bývalo 5 vozů sena. K záduší také patřil sad.

V Újezdě byl filiální kostel sv. Víta. Opět následuje podrobný popis částek úroků a pronájmů a výše obilného desátku. Zajímavý je popis velikosti louky, kterou mohl farář choceňský užívat: na půl dne pro jednoho sekáče. Pole, která měl farář k užívání, byla toho času pustá a dřívím zarostlá.

Ve Srubech byla kaple sv. Václava, k níž se vázaly nikoli naturální příjmy, ale jen finanční, které činily zhruba 18 zlatých. Podobně tomu bylo ve vsi Slatina, kde byla kaple sv. Petra, odkud farář dostával 30 zlatých.

V Běstovicích byla kaple Všech svatých, jež také patřila k Chocni. Na důchodech bylo faráři vypláceno 25 zlatých, obilný desátek činil 6 korců žita a 6 korců ovsa, ze vsi Bošín navíc ještě po jednom korcí. Poslední kaplí, která byla v péči choceňského faráře, byla kaple Zvěstování Panny Marie, z níž byly roční příjmy zhruba 6 zlatých.

Na **panství Chrudim**, které bylo z velké části tvořeno věnným městem Chrudim, k němuž přináležely vsi Vlčnov, Topol, Pohled, Vestec a Kočí, byli obyvatelé z více než 90 % katolíci. V samotném městě mohli navštěvovat děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie, na

předměstích byly kostely sv. Michala, sv. Jana Křtitele, Nalezení sv. Kříže a sv. Kateřiny. O děkana a jeho kaplana, magistra a kantora ve škole bylo od obce chrudimské náležitě postaráno: dostával 350 zlatých, 30 sudů piva po 4 vědrech, 30 korců žita, 3 korce pšenice, ječmene 6 korců, ovesa 14 korců, 2 korce hrachu, 1 korec jahel, 2 bečky soli a 100 žejdlíků másla. Dále děkanovi náleželo 9 kop z každoročních trhů s kořením. Kaplanovi krom toho, co dostal od děkana, náležel ještě plat 30 kop míšeňských. V roce 1651 již třetím rokem kaplan v Chrudimi nebyl, ale jeho plat žádal děkan. Ke kostelům na předměstí jsou vázány výplaty ze závětí. Krom toho ještě na živobytí kněží, studentů a chudých lidí ve špitálech, které byly v Chrudimi dva a jejichž chovanci se živili almužnou, bývalo vypláceno 100 kop míšeňských.

Ve vsi Kočí se nacházel filiální kostel sv. Bartoloměje, k němuž náležel ze vsi Topoly a Vestec stálý roční plat 4 kopy a 30 grošů, krom toho patřilo k záduší také 19 krav. Pokud byla v kostele sloužena mše, pak bylo pamatováno na oběd pro kněze.

Na **panství Chroustovice** byla fara při kostele sv. Jakuba většího v Chroustovicích a filiální kostel sv. Jiří ve vsi Radhošť. O farnost se po mnoho let staral diecézní kněz Jan Nigrin Doubravský, přesto téměř 90 % obyvatel chroustovického panství zůstávalo nekatolíky. Jeho finanční zabezpečení taktéž nebylo radostné, nedostával žádných peněz krom nájmu z jedné louky, která náleží k záduší radhošťskému. Z chroustovského špejcharu dostával ročně 8 korců žita, 2 korce pšenice, 8 korců ovesa a 2 korce hrachu. Pole, která náležela k záduší chroustovskému neosíval sám farář, ale po dva roky jsou již zase osívána a faráři odváděna třetina. Větší díl však ležel pustý a zarůstal křovím.

Z celého panství by se mělo faráři dostat 70 korců žita a 70 korců ovesa, avšak pro velkou chudobu farníků, dosazení nových hospodářů, kteří se teprve nedávno ujali pustých gruntů, a vezme-li se v úvahu, že mnoho statků vyhořelo a pusto zůstává, dostává farář 15 korců žita a 15 korců ovesa.

Finanční situace farářova by se dozajista zlepšila, kdyby bylo možné vymoci veškeré pohledávky, které měl vůči svým farníkům a které dosahovaly 540 kop míšeňských. Mnohé z těchto pohledávek však vázly na opuštěných gruntech. Také z 52 dvou krav, z nichž z každé by měl ročně dostávat po 10 groších, neplynul žádný příjem, protože chudí nájemci nebyli schopni platit.

Úředník Martin Frantz Mandl, který zpracoval soupis na **panství Hrochův Týnec** na závěr soupisu připojuje informaci o kostelu sv. Martina a fary k němu náležející. Je zde také uvedeno, že při chrámu byla také škola, avšak „*skrže lid vojenský k ruině a vypálení přišla*“. V roce 1651 tomu bylo již 28 let, co fara nebyla trvale osazena. Pouze někdy a občas, Mandl však neuvádí kdy, sloužil u sv. Martina mši svatou kněz z Chroustovic, jemuž se odevzdával

desátek z těch živností, na kterých byli hospodáři. V době pořízení Soupisu byla finanční a hospodářská situace této farnosti neradostná: finanční hotovost nulová, krav by mělo být 26, avšak nyní jsou pouze 3. To na hotovosti představuje ztrátu 108 kop a 40 grošů. Pohledávky z luk a polí zádušních jsou vyčísleny na 178 kop a 50 grošů. Dále na nevypořádaných závětech hospodářů vázne dalších 30 kop míšeňských.

Farář by měl být zabezpečen desátkem z města Týnce, odkud by měl dostávat 8 korců pšenice, 9 korců žita, 10 korců ječmene a 2 korce ovsa. Farníci z Bližnovic, Blanska a Skalice měli odvádět 2 korce pšenice, 11 korců žita, 2 korce ječmene a 8 korců ovsa. Z Čankovic by měl farář dostat ke své potřebě 7 korců pšenice, 4 korce žita, 3 korce ječmene, 2 korce ovsa. Petr Příbek z Otoslavic, majitel Čankovic, v Soupise poznamenává, že *„když kněz na faře zůstává, každého roku se mu desátku dává žita 1 strych, pšenice 1 strych, ječmena 1 strych.“*

Ani náhodně procházející kněz nemohl mši v kostele sloužit, neboť zlatý kalich, který byl u sv. Martina má v zástavě farář chroustovský, a jiné, které byly opatřeny, byly ukradeny.

Na závěr Martin Frantz Mandl poznamenává, že hospodářská situace farnosti se hned tak nezlepší, neboť největší hospodářství, z nichž pocházela většina desátku, jsou od vojáků do základů vypálena a hospodáři zemřeli. Živnosti jsou pusté, pole leží ladem, není na kom dluhy vymáhat.

Navzdory skutečnosti, že fara je již 28 let neosazena, byly asi obyvatelé městyse Hrochův Týnec ve víře katolické pevní, neboť ze 107 osob uvedených Soupisem, byly pouze dvě osoby nekatolického vyznání s nadějí na pozdější obrácení a u jedné není vyznání uvedeno. Zato ve vsích Libejčína, Střítež a Hluboká byli z 34 obyvatel Soupisem zapsaných pouze 3 katolíci u 9 nekatolíků nebylo žádné naděje na obrácení (Tab. 9.4 a Tab. 9.5 na str. 180 a 181).

Jiná ekonomická situace byla na **panství Nové Hrady**, kde, jak jeho hejtman Cyriák Špätter ze Schwartzenthalu uvádí, byl kostel sv. Jakuba většího a fara, na níž odedávna a doposud farář pobývá. K farnosti patřily také dva filiální kostely (sv. Mikuláše v Proseči a sv. Prokopa v Chotovicích), v kterých jsou též slouženy mše svaté knězem, který dostává žita 39 strychů a ovsa 40 strychů. Dále je jsou vypočítávány dluhy, které mají farníci vůči svému faráři z pronajatých polí, z nedodaných desátků, z nevypacených podílů v závěti. Přes tyto finanční obtíže se zdá, že farní správa byla funkční: z 795 zaznamenaných osob bylo 92 nekatolíků, z toho jeden bez naděje na obrácení, dva s nadějí na obrácení.

Na **panství choltickém** se nacházel farní kostel ve vsi Svinčany. Jako farář je uváděn benediktin Řehoř Haluský, který žil mimo klášter navzdory benediktinské zásadě stabilitas loci. Jeho rekatolizační úsilí v jeho nejbližším okolí nebylo příliš úspěšné, nebo trvalo zatím

příliš krátce, neboť ze 46 obyvatel vsi Svinčany bylo pouze 9 katolíků, zbytek byli nekatolíci nikoli zatvrzelí.

Dále byla na choltickém panství fara při kostele sv. Havla v Lipolticích, ale ta již je asi 60 let neosazena a jak uvádí pořizovatel soupisu choltický purkrabí Mikuláš Svorský ani osazena být nemůže, protože farář by neměl z čeho žít. Nelze říci, že by trvalá nepřítomnost faráře měla na vyznání osob zde žijících zásadní vliv, z 28 zapsaných osob bylo 8 katolíků. Až na Marjánu, ženu chalupníka Jakuba, se jednalo o osoby v čele domácnosti. Obráceně však nelze říci, že by všechny osoby v čele domácnosti v Lipolticích byly katolíci.

Ve vsi Stojice je zmiňován ještě filiální kostel Všech svatých. Výše zmiňovaný benediktin se tak staral o dvě farnosti a tři kostely. Lze tedy pochybovat, že každou neděli sloužil mše svaté ve všech třech kostelech, zvláště pomyslíme-li, že v té době bylo na mše vyhrazeno pouze ráno a dopoledne. Celkově ve farnostech spravovaných Řehořem Haluským převažovali ve městech i na vsích nekatolíci (66 resp. 74 % viz Tab. 9.3 na str. 175).

Jak je z předchozího zřejmé, situace na různých panstvích byla rozdílná, na některých se dosud nepodařilo obnovit ani stav z doby před husitskými válkami (např. klášter Podlažice na panství Chrast), přesto lze konstatovat, že přímá přítomnost kněze nemusela znamenat, že obyvatelstvo bude vyznávat víru katolickou a naopak nepřítomnost kněze nemusela znamenat, že v dané farnosti budou převažovat nekatolíci.

9.10 Chrudimsko ve zpovědních seznamech z let 1671–1725

Upevňování pozic katolické církve v následujícím období lze sledovat prostřednictvím zpovědních seznamů z let 1671–1725.²¹² K tomu, aby byla rekatolizace úspěšná, bylo zapotřebí vybudovat dostatečně hustou farní síť a zajistit potřebný počet kněží. Toto obvykle nebyvalo problémem ve městech, kde byli k dispozici řeholní kněží z klášterů. Na vsi byli dosazováni diecézní kněží a v případě, že jich byl nedostatek, tak i kněz-řeholník či mnich, který tak byl odloučen od života ve společenství svých bratří v klášteře a vykonával funkci faráře.

V letech 1671–1725 se dělilo Chrudimsko na dva vikariáty: pardubický (chrudimský) a litomyšlský. V pardubickém (chrudimském) vikariátu bylo roku 1671 osazeno 19 far, 6 far přivtělených a 27 filiálních kostelů. Na území litomyšlského vikariátu bylo roku 1671 osazeno 20 far, 5 přivtělených a 36 chrámů filiálních.

²¹² Šimák, J. V. (ed.): Zpovědní seznamy arcidiecéze Pražské z let 1671–1725. Svazek 2: Chrudimsko, Čáslavsko. Praha 1918.

O 54 let později bylo v pardubickém (chrudimském) vikariátu osazeno 24 far, 4 fary přivtělené, 38 filiálních kostelů a 3 kaple. Oproti roku 1671 zde bylo o 25 míst církevní správy více, avšak podíl neobsazených obročí se vlastně nezměnil, zůstal na 34 %. V roce 1725 do litomyšlského vikariátu patřilo 26 osazených far, 3 fary přivtělené, 37 kostelů filiálních a 2 kaple. Oproti roku 1671 tu bylo o 17 obročí více, ale podíl míst s trvale přítomným farářem klesl ze 48 na 38 %.

I přes usilovnou činnost diecézního kléru i misionářů se na Chrudimsku udržovaly skupinky tajných nekatolíků, přičemž za tajného nekatolíka mohly být považovány osoby ve víře vlažné a nechodící alespoň jednou za rok ke zpovědi. I když jak se zdá podle zpovědních seznamů, nejednalo se stále o tytéž osoby žijící v určité farnosti. Počty nedbalých a zejména počty heretiků se snížily po morové epidemii, která Čechy postihla v letech 1679 a 1680 (Tab. 9.12).

Ti, o nichž se vědělo, že jsou zatvrzelými heretiky, naopak bývali stále titíž. Ve farnosti Hlinsko bychom v letech 1671–1675 našli čtyři a ke konci období jenom dva heretiky, přičemž se jednalo o manželský pár, o jehož dalším osudu není ze studovaného pramene nic známo, stejně jako o dalších dvou zmiňovaných hereticích nemáme zpráv, zda se obrátili na víru katolickou či zemřeli nebo se přestěhovali. Je zajímavé, že v Hlinsku bylo na víru katolickou v roce 1710 obráceno 40 blíže nespecifikovaných osob, ale poslední nekatolík, kterého zde zpovědní seznamy evidují, byl Petr Šašek v roce 1690.

Přestože na panství Nové Hradky byl podle Soupisu poddaných z roku 1651 ze 795 zapsaných osob pouze jeden nekatolík, u nějž je jasně uvedeno, že nebyla naděje na obrácení, u dalších dvou naděje na obrácení byla a u 92 je uvedeno, že jsou nekatolíky, tak se ve světle údajů ze zpovědních seznamů zdá, že zde byla nekatolická tradice silná. V letech 1671–1678 zde žilo průměrně 18 nekatolíků (v roce 1673 není ale zaznamenán ani jeden). Jednalo se o rodiny Michala Andrlého, Václava Andrlého, Jiřího Denemarka a Václava Teplého. Zdá se, že ani oni sami ani jejich předci nežili na tomto panství v roce 1651, kdy byl pořízen Soupis poddaných podle víry. Po roce 1680 se už neobjevují, a protože není zpráv o jejich konverzi, je možné, že zemřeli při morové epidemii. Od roku 1681 se vyskytují v novohradské farnosti jiní heretici.

I počty vlažných katolíků rok od roku kolísaly. V některých letech byly v řádu jednotek, jindy se jednalo o stovky (Tab. 9.12). Ani územně nebyly rozloženy rovnoměrně. Jedním z roků, v nichž bylo vlažných katolíků zaznamenáno nejvíce, byl rok 1671. Téměř polovina

Tab. 9.12: Úhrnné seznamy duší v letech 1671–1725

	1671	1672	1673	1674	1675	1676	1677	1678
Kající se	62 835	63 553	65 702	67 507	67 558	67 860	67 732	69 905
Nedbalí	176+n	61	112	109	69+n	623	62	36
Heretici	38	37	20	29	39	33	19	27
Obrácení	–	–	–	–	–	–	1	1
Celkem	63049+n	63 651	65 834	67 645	67666+n	68 516	67 814	69 969

	1681	1682	1683	1684	1685	1686	1687	1688	1689
Kající se	71 872	73 221	74 971	71 580	72 437	75 170	75 910	75 823	76 940
Nedbalí	56	128	59	66	25	62	108	38	45
Heretici	2	6	7	10	15	2	6	–	1
Obrácení	1	2	–	–	3	–	1	1	–
Celkem	71 931	73 357	75 037	71 656	72 480	75 234	76 025	75 862	76 986

	1690	1691	1692	1693	1694	1695	1696	1697	1698
Kající se	76 305	78 894	78 927	78 900	80 880	8 113	80 917	83 422	83 222
Nedbalí	9	11	11	8	376	15	21	34	12
Heretici	6	–	–	5	6	3+n	15	1	–
Obrácení	–	–	–	–	–	–	–	–	2
Celkem	76 320	78 905	78 938	78 913	81 262	81131+n	80 953	83 457	83 236

	1699	1700	1701	1702	1703	1704	1705	1706	1707
Kající se	83 407	86 724	87 588	89 938	91 704	92 153	93 620	94 925	97 266
Nedbalí	22	12	6	5	18	36	17	12	144
Heretici	2	2	1	–	–	–	1	–	27
Obrácení	–	–	–	–	3	–	–	–	–
Celkem	83 431	86 738	87 595	89 943	91 725	92 189	93 638	94 937	97 437

	1708	1709	1710	1711	1712	1713	1714	1715	1716
Kající se	96 681	97 462	99 758	100 398	98 876	93 786	90 952	100 868	101 660
Nedbalí	14	154	11	11	7	9	10	12	5
Heretici	1	1	19	13	5	55+n	1+ves	6+n	4
Obrácení	18	–	66	–	–	–	–	4 +4 vsi	–
Celkem	96 714	97 617	99 854	100 422	98 888	93 850	90 993 + ves	100 890 +4 vsi	101 669

	1717	1718	1719	1720	1721	1722	1723	1724	1725
Kající se	104 890	105 080	104 381	104 440	105 086	107 076	105 698	115 182	110 516
Nedbalí	224	286	13	12+n	9	65	6	203	35
Heretici	6	31+n	5+n	8	13	6	4	16+n	1
Obrácení	2	–	4	3	–	–	–	–	3vsi
Celkem	104 922	105 397 +n	104 403 +n	104 463 +n	105 108	107 147	105 708	105 401 +n	110 552 + 3 vsi

Pozn.: + n znamená blíže nezjištěný počet osob navíc oproti uváděné číselné hodnotě.

Pramen: Šimák, J. V. (ed.): Zpovědní seznamy arcidiecéze Pražské z let 1671–1725. Svazek 2: Chrudimsko, Čáslavsko. Praha 1918.

(74) z nich pocházela z farnosti Přelouč. V roce 1694 bylo z Přelouče 304 z 376 nedbalých katolíků. V roce 1695 přišel do Přelouče nový farář Ignác Karel Zelenka, o rok později byl vystřídán Adamem Augustýnem Sinetiem a počty vlašných katolíků se podstatně snížily a nepřekračovaly počet 20 osob. Vůbec nejvyšší počet nedbalých katolíků byl ve sledovaném období zaznamenán v roce 1676, kdy jich bylo evidováno 623, z toho 517 v Lanškrouně, přičemž o 25 let dříve zde Soupis podle víry evidoval pouze 12 nekatolíků.

Případné zvýšení počtu nekatolíků mohlo souviset se zmírněním tlaku na tajné nekatolíky za vlády Leopolda I. (1657–1705) a Josefa I. (1705–1721). V této době se rozvíjel styk s nekatolíky v zahraničí, kteří navazovali kontakty s tajnými nekatolíky v Čechách a rozšiřovali mezi ně nekatolické tisky.²¹³

Na pokusy o obnovu protestantského života reagoval stát ztřísněním trestů vůči nekatolíkům patenty z let 1717 a 1721. Přesto i v těchto letech zpovědní seznamy na Chrudimsku evidují několik málo heretiků a v roce 1717 i poměrně vysoký počet osob ve víře nedbalých – 224. V roce 1721 se počet nedbalých snížil na 9. Heretici tak ze zpovědních seznamů v této době nezmizeli a i přes tato opatření zůstávali u své víry.

Změnu náboženské politiky přineslo vyhlášení tolerančního patentu v roce 1781. Nekatolické konfese augburská, helvetská a pravoslavná nebyly tímto patentem ještě zrovnoprávněny s katolickým vyznáním, ale jejich vyznavači již nebyli dále pronásledováni. Zrovnoprávnění katolického vyznání s jinými státem uznávanými vyznáními zaručovala až ústava z roku 1849.²¹⁴ Nekatolické vyznání mělo v některých oblastech Chrudimského kraje silné kořeny, nekatolická víra se tajně předávala z generace na generaci, a tak mohlo záhy po vyhlášení tolerančního patentu dojít k obnově protestantských tradic.

²¹³ Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin II. Praha 1991, str. 92.

Kučera, J.: Příspěvek k problematice lidového náboženství v 17. a 18. století, SH 23, 1976, str. 5–35.

²¹⁴ Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin II, Praha 1991, str. 200.

10 Křestní jména

Křestní jméno bylo až do zavedení stabilních příjmení v roce 1771 vlastně jediným trvalým oficiálním označením jedince. Od 16. století nařizoval Římský katechismus dávat dětem jména svatých. Od 17. století *Rituale Romanum* varovalo před jmény bájeslovnými, pohanskými, směšnými a neslušnými. Za ne úplně vhodná se považovala i jména osob příbuzných, a tak mnohdy na úkor rodových tradic byla dětem dáována jména významných světců. Vycházelo se z předpokladu, že děti se budou chtít podobat těm, jejichž jména nosí, že své jmenovce budou následovat svatým způsobem života.

V 17. století se užívalo zhruba 150 rozličných křestních jmen. Jména označovaná jako oblíbená jsou ta, která přesahují 10% podíl, jména, jejichž výskyt se v dané populaci pohybuje mezi 3–10 %, jsou označovaná za běžná, a jména, jež dostává 1–2 % narozených, považujeme za obvyklá.²¹⁵

Kromě četnosti výskytu jednotlivých křestních jmen byla věnována pozornost také případným módním vlnám ve výskytu různých jmen u různých generací. Jako indikátor pro posouzení „módnosti“ jména bylo využito srovnání průměrného věku nositelů jména a celkového průměrného věku všech mužů, resp. žen. Z důvodů možné regionální oblíbenosti některých jmen a nejednotného věku, od něž byly děti na jednotlivých panstvích zapisovány, byly pro výpočet průměrného věku uvažovány osoby starší 12 let. Hranice 12 let byla zvolena proto, neboť od tohoto věku již lze mluvit o systematické evidenci, i když pravděpodobně ovlivněné zaokrouhlováním. Děti mladší 12 let byly posuzovány zvlášť.

Kromě průměrného věku byla „módnost“ křestního jména posuzovaná podle věkové struktury jeho nositelů (-ek) a jejím srovnáním s věkovou strukturou mužů (žen) v celém Chrudimském kraji. Zde je nutno upozornit, že porovnání věkové struktury vybraného jména a věkové struktury v Chrudimském kraji bylo provedeno nikoli jako u výpočtu průměrného věku už od 12 let, ale až od 15 let. Důvodem je použití obvyklých pětiletých věkových intervalů v grafickém vyjádření, v němž je použití nestejně širokých věkových intervalů takřka nemožné (při zachování dobré přehlednosti obrázku).

Problematickým se ukázalo stanovení dolní hranice četnosti výskytu jména, u kterého má ještě smysl tuto analýzu provádět. U křestních jmen, která se vyskytovala ojediněle, mohl být velký rozptyl věku, ale mohlo se jednat i o jedince zhruba stejně staré, a pak by bylo na místě hovořit o jménu, které v době jejich narození bylo okrajovou módní záležitostí a dále se již nevyskytovalo. Volba křestního jména mohla být ovlivněna náboženskou příslušností,

²¹⁵ Heřmánková, M.: Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In: HD 24, 2000, str. 94.

sociálním postavením, regionem i jazykovou oblastí. Dále bychom ještě měli věnovat pozornost výskytu jmen v panovnických rodinách a vlivu sociálního postavení na volbu jména, avšak zde je nutné konstatovat, že se žádná neprokázala.

10.1 Křestní jména v Chrudimském kraji

Při posuzování četnosti výskytu jednotlivých jmen, která se vyskytovala u 46 626 Soupisem evidovaných osob v Chrudimském kraji, byly brány jak české či z latiny vycházející, tak i německé ekvivalenty a jejich případné podoby dohromady. Bohužel ne všem záznamům v kolonce jméno se podařilo přiřadit nějaké konkrétní jméno. K takovým patří třeba mužské jméno Motl a jeho obměny, které se vyskytlo na panství Litomyšl a Lanškroun. Toto jméno bývalo na těchto panstvích uváděno i jako příjmení. Celkem se nepodařilo přiřadit 243 jmen, což je 0,5 %. Více nejasných záznamů se týká mužských jmen – zde se podařilo určit 98,8 %, zatímco u ženských jmen zůstalo neurčeno pouze 0,04 % jmen. Ještě je třeba uvést, že u 133 osob nebylo křestní jméno uvedeno vůbec, z nich bylo 107 žen.

V některých případech je identifikace s dnes užívanou podobou jména sporná. Na panství Litomyšl a Lanškroun nalézáme jméno Hanuš. Je otázkou, zdali jeho nositelům bylo opravdu toto jméno dáno již při křtu, nebo se jedná o domáckou podobu jména Jan, která se časem ustálila do samostatného jména. U jmen uvedených ve tvaru Mates či Matys se nepodařilo určit, jestli se jednalo o Matouše, Matyáše či Matěje. Všechna tato tři jména mají společný původ v hebrejském Matithjáh a výše uvedené tvary se v rodinách používaly k oslovení jak nositelů jmen Matouš, tak i Matyáš nebo Matěj.²¹⁶

Je zřejmé, že rozličná křestní jména byla uváděna v různých variantách, tak jak je písař zaznamenal. Pouze na panství Bělá byl Soupis zpracován v němčině, na ostatních panstvích písaři použili češtinu. Nejvíce různých variant téhož jména můžeme zaznamenat u jména Václav. Na 2 501 nositelů tohoto jména připadá 14 rozličných podob zápisu, přičemž 2 446 jich je zapsáno jako Václav. Vyskytovaly se i zápisy v domácké podobě Vašek a i různých z němčiny vycházejících formách jako např. Wentzel. Tyto německé formy byly zaznamenány nejenom na panství Bělá, ale i na jiných panstvích, na nichž byl Soupis pořízen v češtině. Jméno Felix se téměř výhradně vyskytovala v českém překladu: Štastnej.

²¹⁶ Po kom se jmenujeme. Encyklopedie křestních jmen dostupná na www.libri.cz/database/jmena.
[cit. ze dne 11.12.2010]

10.2 Ženská křestní jména

Nejčtenějším ženským jménem byla Anna (4 643, tj. 18,7 %), druhým nejčtenějším jménem byla Kateřina (3 965, tj. 16,0 %), třetím oblíbeným jménem byla Dorota (3 917, 15,8 %). Magdalena, Mariana (nelze odlišit, zdali to bylo samostatné jméno, nebo složenina ze jmen Marie a Anna), Ludmila, Alžběta, Salomena, Marie byly jmény běžnými. Zuzana, Eva, Markéta, Barbora, Gertruda a Voršila byly jmény obvyklými. Ostatních 34 ženských jmen se objevuje u méně než 1 % nositelek. Deset jmen se vyskytlo pouze jedenkrát (Tab. 10.1).

Tab. 10.1: Absolutní a relativní četnost křestních jmen žen, Chrudimsko 1651

Jméno	Počet	Relativní četnost	Jméno	Počet	Relativní četnost	Jméno	Počet	Relativní četnost
Anna	4 643	18,68	Regina	126	0,51	Františka	3	0,01
Kateřina	3 965	15,95	Alena	101	0,41	Kunhuta	3	0,01
Dorota	3 917	15,76	Judita	74	0,30	Polyxena	3	0,01
Magdalena	2 187	8,80	Veronika	53	0,21	Anastázie	2	0,01
Mariana	1 477	5,94	Sibyla	52	0,21	Libuše	2	0,01
Ludmila	1 426	5,74	Johana	37	0,15	Meluzína	2	0,01
Alžběta	1 011	4,07	Klára	28	0,11	Sára	2	0,01
Salomena	751	3,02	Apolena	23	0,09	Agáta	1	0,00
Marie	745	3,00	Ester	22	0,09	Eleonora	1	0,00
Zuzana	671	2,70	Lucie	21	0,08	Eufemie	1	0,00
Eva	660	2,65	Helena	18	0,07	Isabela	1	0,00
Markéta	446	1,79	Sabina	16	0,06	Jana	1	0,00
Barbora	442	1,78	Eliška	14	0,06	Konstancie	1	0,00
Gertruda	342	1,38	Hedvika	13	0,05	Lukrécie	1	0,00
Voršila	324	1,30	Kordula	11	0,04	Rebeka	1	0,00
Rozina	231	0,93	Žofie	11	0,04	Sidonie	1	0,00
Justýna	221	0,89	Juliana	8	0,03	Vanda	1	0,00
Walburga	161	0,65	Felicia	6	0,02	nezjištěno	10	0,04
Anežka	157	0,63	Emilie	4	0,02	neuvedeno	107	0,43
Kristýna	153	0,62	Benigna	3	0,01			
Marta	142	0,57	Bohumila	3	0,01			
						Celkem	24 860	100,00

Volba křestního jména často závisela na jménu rodičů, kmotrů nebo podle světce, který měl svátek blízko dne narození či křtu dítěte.²¹⁷ Tyto závislosti jsou bohužel zpracovávaným pramenem nepostižitelné, neboť vyžadují individuální údaje o narozených, které by bylo možné získat pouze z křestních matrik. Děti nezřídka dostávaly při křtu více jmen, avšak v rodině pak byly označovány jen jedním z nich. I tak se ale lze pokusit o sledování případných generačních změn v oblíbě jednotlivých jmen. Při tomto přístupu si budeme

²¹⁷ Kačerová, E.: Demografický vývoj farnosti Panny Marie pod řetězem v Praze v 17. a 18. století. Rigorózní práce. PŘF UK 2004, str. 81–89.

všímat jmen, která se nevyskytovala příliš často, protože právě u nich lze předpokládat, že teprve „přicházejí do módy, nebo naopak z módy vycházejí“.

Nejjednodušším možným kritériem pro postižení generačních změn v oblíbě nějakého jména je, pokud vycházíme ze Soupisu pořizovaného k určitému okamžiku, porovnání průměrného věku nositelek/-ů konkrétního jména s průměrným věkem všech žen/mužů.

Nejčastěji se vyskytující Anny měly průměrný věk 29,7 roku, což bylo o 0,6 roku více vyšší než byl průměrným věkem všech žen starších 12 let. (Tab. 10.2). I z hlediska druhého použitého kritéria (shoda věkové struktury nositelek vybraného jména s věkovou strukturou všech žen) lze konstatovat, že jméno Anna bylo oblíbené ve všech věkových skupinách (Obr. 10.1). Podobně u dalších oblíbených jmen (Kateřina a Dorota), a u jména Magdalena, které bylo mezi ženami čtvrté nejčastější, je patrná shoda věkové struktury jejich nositelek starších 15 let s věkovou strukturou žen Chrudimského kraje.

U běžných jmen (Mariana, Alžběta, Marie) byl průměrný věk jejich nositelek starších 12 let, posuzováno pro každé jméno zvlášť, nižší než průměrný věk všech žen starších 12 let. Při porovnání celkové věkové struktury s věkovou strukturou žen majících některé z běžných křestních jmen (Obr. 10.1) jsou největší rozdíly u jména Alžběta a Marie. Mezi Alžbětami jsou více zastoupeny mladší věkové skupiny. U jména Marie je zřejmý propad ve věku 25–29 let.

Jméno Justýna se vyskytuje celkem na 13 panstvích 211krát, z toho 205 bylo starších 12 let. Průměrný věk nositelek tohoto jména je 24,1 roku, lze tedy říci, že je to jméno, které „bylo moderní“, neboť se vyskytovalo spíše u mladších dívek. Obliba tohoto jména byla nepochybně regionální. V některých oblastech se jméno Justýna nevyskytovalo, v některých oblastech bylo jménem výjimečným (v Chrudimi, kde celkem žilo 1 001 žen, bychom našli pouze čtyři nositelky tohoto jména), v jiných regionech bylo i jménem běžným (na lanškrounském panství představovaly nositelky tohoto jména 2,4 % žen). Ani jednou bychom mezi Justýnami nenašli příslušnice dvou generací z téže rodiny.

I při srovnání věkové struktury nositelek tohoto jména s věkovou strukturou žen žijících v Chrudimském kraji je zřejmé, že Justýna bylo jménem, které bylo čtenější v mladších věkových skupinách (Obr. 10.1).

Ačkoli nositelky jména Rozina měly průměrný věk 24,4 roku, tedy takřka stejný jako nositelky jména Justýna, a i jejich počet mezi ženami 12letými a staršími byl skoro stejný, věková struktura nositelek těchto jmen se liší. Patrné je to zejména v zastoupení ve věku 20–24 let, kdy se jméno Rozina vyskytovalo relativně méně často než bylo takto starých žen v populaci. Naopak ve věkové skupině 30–34 let bylo jejich zastoupení větší.

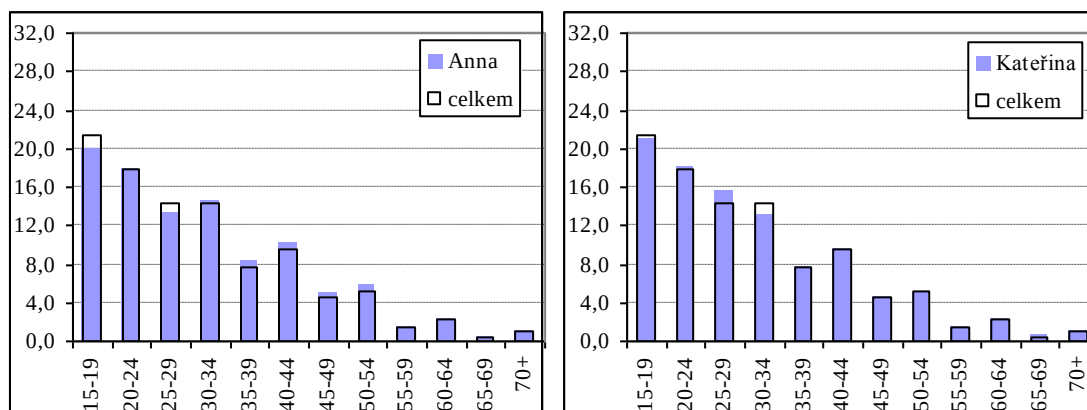
Jméno Marta, které však nepatřilo ani mezi jména obvyklá, „vycházelo z módy“. Na Chrudimsku jich v době pořízení Soupisu žilo 129 starších 12 let, jejich průměrný věk byl 35,9 roku. Četnost výskytu jména Marta mezi nositelkami tohoto jména ve věku 15–24 let byla zhruba poloviční než odpovídá relativnímu zastoupení takto starých žen mezi všemi ženami staršími 15 let (Obr. 10.1).

Podobně i jména Kristýna, Regina, Voršila, Gertruda byla na ústupu, v mladších věkových skupinách se vyskytovala méně často.

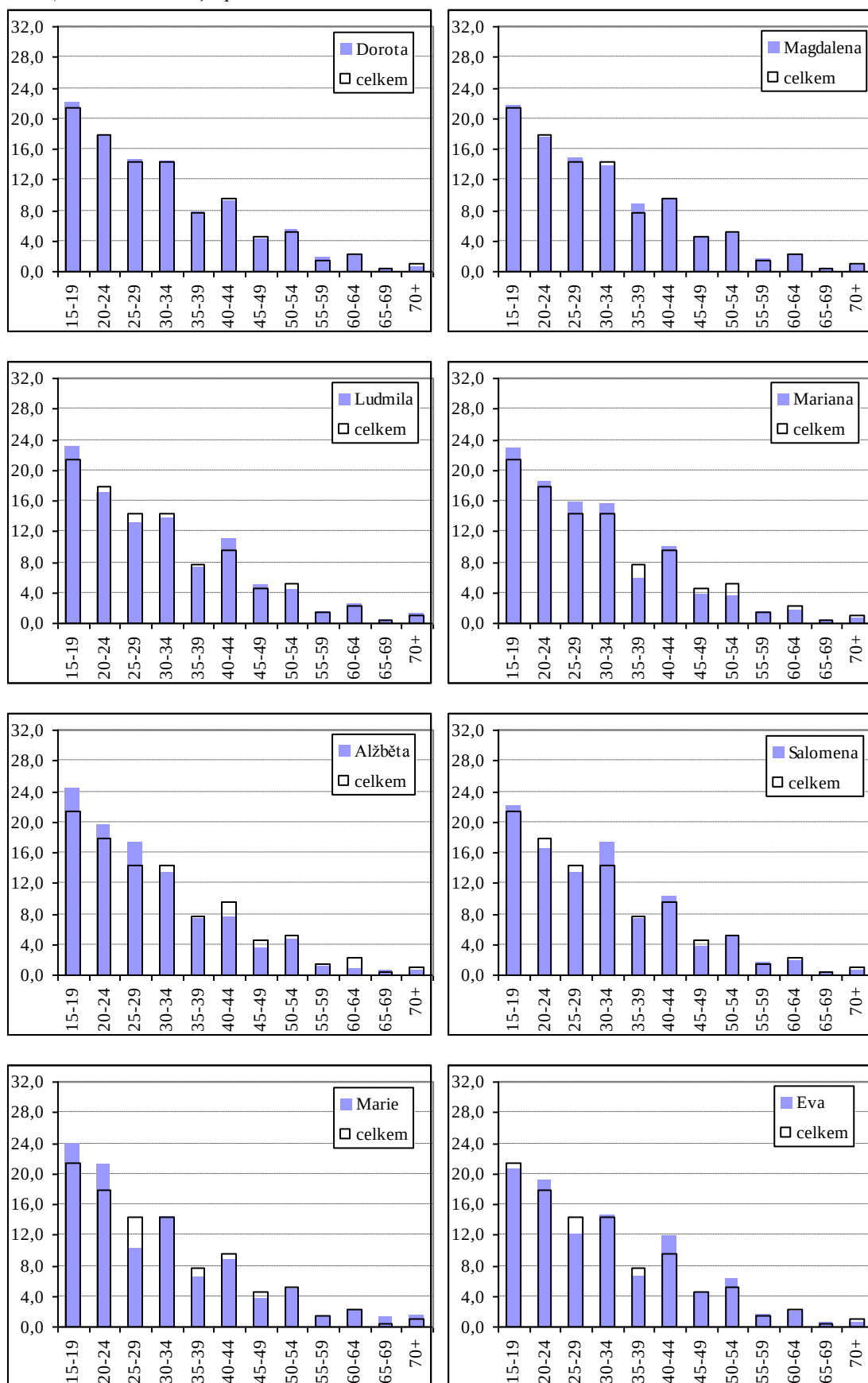
Tab. 10.2: Průměrný věk podle křestního jména ženy, starší 12 let, Chrudimsko 1651

Jméno	Četnost 12+	Prům. věk	Jméno	Četnost 12+	Prům. věk	Jméno	Četnost 12+	Prům. věk
Anna	4 399	29,7	Marta	129	36,4	Emilie	4	26,3
Kateřina	3 758	29,0	Regina	112	31,3	Benigna	3	22,2
Dorota	3 695	28,9	Alena	90	28,4	Bohumila	3	39,8
Magdalena	2 100	29,1	Judita	68	25,8	Františka	3	20,2
Ludmila	1 305	29,3	Veronika	46	26,3	Polyxena	3	20,8
Mariana	1 293	27,9	Sibyla	44	28,2	Kunhuta	2	27,0
Alžběta	937	27,0	Johana	37	30,1	Libuše	2	31,0
Salomena	716	29,1	Klára	22	26,7	Meluzína	2	24,5
Marie	669	28,8	Lucie	19	29,8	Sára	2	33,0
Eva	621	29,2	Apolena	19	32,1	Agáta	1	42,5
Zuzana	598	27,7	Ester	19	27,5	Anastázie	1	26,5
Barbora	401	32,1	Sabina	16	23,1	Eleonora	1	16,5
Markéta	382	30,6	Helena	14	38,9	Eufemie	1	48,5
Gertruda	302	32,2	Hedvika	13	38,0	Isabela	1	14,5
Voršila	281	32,7	Eliška	11	36,4	Jana	1	46,5
Rozina	211	24,9	Kordula	11	42,8	Konstancie	1	40,5
Justýna	205	24,6	Žofie	10	29,5	Lukrécie	1	18,5
Walpurga	157	29,8	Juliana	7	28,9	Sidonie	1	20,5
Kristýna	145	29,3	Felicia	6	28,3	Vanda	1	31,5
Anežka	137	29,7						

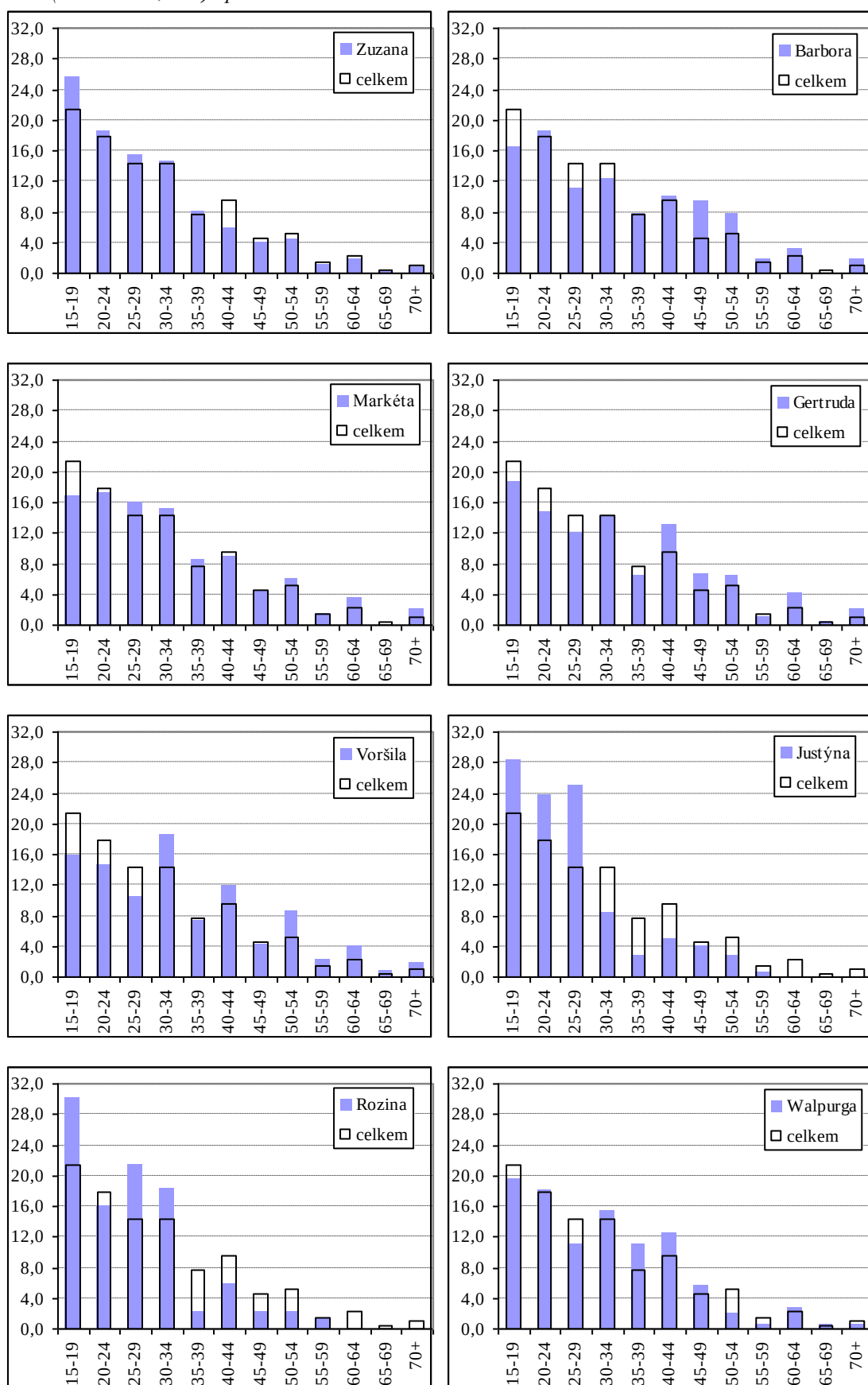
Obr. 10.1: Porovnání věkové struktury nositelek vybraného křestního jména s věkovou strukturou žen na Chrudimsku (starší 15 let, v %)

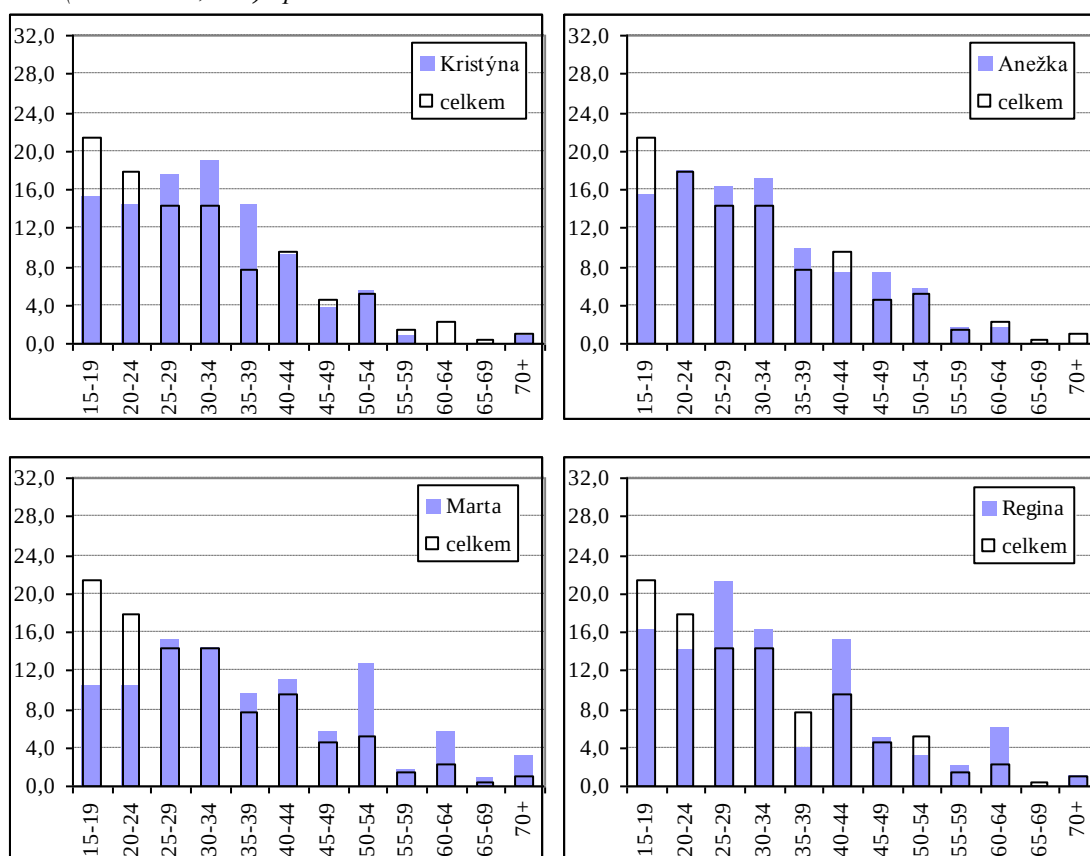
Obr. 10.1: Porovnání věkové struktury nositelek vybraného křestního jména s věkovou strukturou žen na Chrudimsku (starší 15 let, v %) - pokračování

Obr. 10.1: Porovnání věkové struktury nositelek vybraného křestního jména s věkovou strukturou žen na Chrudimsku (starší 15 let, v %) - pokračování

Obr. 10.1: Porovnání věkové struktury nositelek vybraného křestního jména s věkovou strukturou žen na Chrudimsku (starší 15 let, v %) - pokračování

Regionální oblibu křestního jména nemá smysl posuzovat u jmen, která se vyskytovala výjimečně či dokonce v jednom jediném případě. Proto byla posuzována v první fázi pouze jména, která měla mezi osobami daného pohlaví vyšší než jednocentní zastoupení. Přestože jméno Anna bylo z ženských jmen nejoblíbenější, a to u všech věkových skupin, jeho regionální výskyt nebyl zcela rovnoměrný. Na statku Lhotka bylo nositelkami tohoto jména 7 z 19 zde zapsaných žen, na statku Orel to bylo 19 z 59 žen. Samozřejmě v takto malém počtu to mohlo být i dílem náhody. Na panství Seč se Anna jmenovalo téměř 24 % z celkového počtu 355 zde žijících žen, což o 6 procentních bodů převyšuje výskyt tohoto jména v celé populaci Chrudimského kraje. Oproti tomu na panství Bystrá a Čankovice se jméno Anna nevyskytovalo tak často, jak by odpovídalo krajskému průměru. Jmenovalo se tak 11,5 % z 1 056 zde zaznamenaných žen.

Zastoupení jména Kateřina bylo na chrudimském panství o 4 procentní body vyšší než krajský průměr. Stejně tomu bylo na panství pardubickém a choceňském, kde se Kateřina jmenovala každá pátá žena. Na jiných velkých panstvích (Lanškroun, Polička, Vysoké Mýto) byla četnost výskytu jména Kateřina zhruba 4 procentní body pod krajským průměrem.

Jméno Dorota bylo třetím nejčastějším ženským jménem v Chrudimském kraji, jmenovalo se tak téměř 16 % Soupisem zaznamenaných žen. Na pardubickém a choceňském panství bylo jméno Dorota ještě oblíbenější – nosilo jej zde 20 % zdejších žen. Mezi ženami na dalších velkých panstvích (Lanškroun, Polička) bylo zastoupení tohoto jména o 3 procentní body pod krajským průměrem. Na panství Bystrá a Čankovice se toto jméno vyskytovalo ještě řidčeji, jmenovalo se tak necelých 10 % tamních žen.

Ze všech měst, panství, statků a svobodných dvorů pouze na statku Bělá byl Soupis veden německy, i když podle Sommera se nejednalo o jedinou německy mluvící oblast Chrudimského kraje.²¹⁸ Sommer ve svém díle uvádí několik oblastí, kde se mluvilo stejně tak česky jako německy nebo převážně německy. Byly to části panství Litomyšl a Lanškroun, města Heřmanův Městec, Vysoké Mýto a Polička, dále statky Bystré a Německá Bělá a vesnice Herálec na panství Rychmburk.

Struktura jmen na statku Bělá se odlišuje od ostatních částí Chrudimského kraje. Jméno Gertruda se zde z kategorie obvyklých jmen dostalo do kategorie jmen běžných, jeho výskyt byl třikrát větší než v celém kraji. Podobně jména Markéta, Rozina a Voršila. Se jménem Kristýna se v německé jazykové oblasti setkáváme častěji než jinde, i když nikde jinde nebyl tak častý jako na statku Bělá. Jméno Marie, jehož výskyt na celém Chrudimském kraji jej těsně řadil mezi jména obvyklá, tu bylo jménem velmi oblíbeným, neboť se vyskytovalo téměř u třetiny zde zapsaných žen. Naopak jinde oblíbené jméno Anna zde bylo pouze jménem běžným, podobně jako Dorota a Kateřina, u nichž četnost výskytu byla v porovnání s celokrajským výskytem poloviční.

Podobná struktura jmen byla i na ostatních panstvích, která Sommer uvádí jako německá nebo jazykově smíšená. V těchto oblastech se častěji než jinde vyskytovala jména Gertruda, Mariana, Marie, Markéta, Voršila a Zuzana. Naopak české jméno Ludmila zde nebylo tak časté jako oblastech, které Sommer uvádí jako české.

Jména, která byla dávana dítěti při křtu zcela výjimečně a jejichž počet nositelů byl menší než 1 %, měla často regionální charakter. Jméno Apolena nebylo nikterak časté, na celém Chrudimsku nalézáme pouze 23 jeho nositelek, z toho 10 na panství Litomyšl a z nich však maximálně dvě byly ze stejného místa, takže jeho nositelky patrně nebyly příbuzné a vzhledem k věku se nejednalo ani o příbuzenství duchovní ze vtahu kmotra – kmotřenka. Četnost výskytu tohoto jména na panství Litomyšl může být samozřejmě ovlivněna celkovým

²¹⁸ Sommer, J. G.: Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfer Band, Chrudimer Kreis. Praha 1837.

počtem zde zaznamenaných obyvatel (8 017), avšak na srovnatelně velkém panství pardubickém nebyla ani jedna.

Moderní jméno Justýna se na panství Litomyšl dostalo do kategorie jmen obvyklých. Na panstvích Vysoké Mýto a Lanškroun se takto jmenovala více než 2 % tamních žen.

10.3 Mužská křestní jména

Variabilita mužských jmen byla v polovině 17. století ve srovnání s ženskými jmény vyšší – na Chrudimsku je zapsáno 114 mužských jmen, a jen 59 ženských jmen. Nejčastějším mužským jménem v té době bylo jméno Jan (4 190, tj. 19,3 %), druhým nejčastějším byl Jiří (2 613, tj. 12,0 %). Pouze u 65 z nich je uvedeno jméno v dnešní úřední podobě, u většiny je uvedeno Jiřík nebo Jíra. Třetím oblíbeným mužským jménem byl Václav (2 501, 11,5 %). Jména Matěj, Jakub, Martin, Pavel, Mikuláš, Tomáš, Matouš a Ondřej byla jmény běžnými s výskytem mezi 3–7 %. Osm mužských jmen (Adam, Petr, Vavřinec, Bartoloměj, Lukáš, Šimon, Urban a Řehoř) patřilo mezi jména obvyklá a zbývajících 96 jmen se vyskytlo méně než 217krát, tedy v méně než 1 % případů, přičemž 26 z nich se vyskytlo pouze jedenkrát (Tab. 10.3).

Průměrný věk mužů 12letých a starších na Chrudimsku byl 31,7 roku. Shodu s průměrným věkem vykazují nositelé oblíbeného jména Jiří (

Tab. 10.4). U nositelů zbývajících dvou oblíbených jmen byl průměrný věk o 0,3 roku nižší než průměrný věk všech mužů starších 12 let. To tedy znamená, že věková struktura nositelů oblíbených jmen byla mírně mladší než věková struktura 12letých a starších mužů Chrudimského kraje. Největší shodu s věkovou strukturou všech mužů starších 15 let (měřeno součtem absolutních hodnot rozdílů mezi relativním zastoupením dané pětileté věkové skupiny mezi nositeli určitého jména a všemi muži v Chrudimském kraji) nevykazuje věková struktura nositelů jména Jiří (Obr. 10.2), jak lze očekávat vzhledem ke shodě průměrných věků, ale nositelů jména Václav. To je způsobeno tím, že průměrný věk je počítán z jednoletých intervalů, zatímco odchylky z pětiletých.

Měřeno průměrným věkem by mezi běžnými jmény byla největší shoda s celkovou mužskou populací u nositelů jména Martin, jejichž průměrný věk je o 0,1 roku vyšší než u všech mužů starších 12 let. Největší podobnost s věkovou strukturou mužů starších 15 let mezi běžnými jmény nastala u jména Ondřej.

Průměrný věk nositelů obvyklých jmen byl až na výjimku u jména Lukáš vyšší než průměrný věk všech mužů starších 12 let. Mezi nositeli tohoto jména bylo relativně vyšší zastoupení 15–19letých ve srovnání s celkovou populací mužů starších 15 let.

Mezi jmény, která nepatřila ani do kategorie obvyklých, byla mezi nositeli jména Jindřich výrazně mladší věková struktura měřeno jak pomocí průměrného věku – 25,7 roku – tak i při srovnání věkové struktury s celkovou věkovou strukturou. Zastoupení 15–19letých Jindřichů mezi všemi nositeli tohoto jména se o téměř 16 procentních bodů lišilo od podílu této věkové skupiny mezi všemi muži Chrudimského kraje. Z 85 Jindřichů starších 15 let jich bylo 28 ve věku 15–19 let.

Tab. 10.3: Absolutní a relativní četnost křestních jmen mužů, Chrudimsko 1651

Jméno	Počet	Četnost	Jméno	Počet	Četnost	Jméno	Počet	Četnost
Jan	4 190	19,25	Blažej	31	0,14	Alexandr	3	0,01
Jiří	2 613	12,00	Nikodém	30	0,14	Dominik	3	0,01
Václav	2 501	11,49	Eliáš	28	0,13	Jaroslav	3	0,01
Matěj	1 383	6,35	Burian	27	0,12	Klement	3	0,01
Jakub	1 292	5,94	Baltazar	25	0,11	Benjamín	2	0,01
Martin	1 231	5,66	Karel	25	0,11	Ezechiel	2	0,01
Pavel	1 049	4,82	Viktorin	22	0,10	Florián	2	0,01
Mikuláš	626	2,88	Melichar	21	0,10	Heřman	2	0,01
Tomáš	584	2,68	Antonín	20	0,09	Job	2	0,01
Matouš	560	2,57	Prokop	20	0,09	Zdeněk	2	0,01
Ondřej	475	2,18	Felix	19	0,09	Absolon	1	0,00
Adam	408	1,87	Bohuslav	18	0,08	Adrian	1	0,00
Petr	387	1,78	František	18	0,08	Aleš	1	0,00
Vavřinec	352	1,62	Jeroným	18	0,08	Ámos	1	0,00
Bartoloměj	280	1,29	Vilém	18	0,08	Budislav	1	0,00
Lukáš	277	1,27	Zachariáš	17	0,08	Cyprián	1	0,00
Šimon	276	1,27	Diviš	16	0,07	Dětrich	1	0,00
Urban	229	1,05	Zikmund	15	0,07	Eustach	1	0,00
Řehoř	223	1,02	Šebestián	14	0,06	Ignác	1	0,00
Vít	194	0,89	Rudolf	13	0,06	Izaiáš	1	0,00
Michal	166	0,76	Ambrož	12	0,06	Konrád	1	0,00
Daniel	152	0,70	Kryšpín	12	0,06	Leonard	1	0,00
Marek	151	0,69	Jeremiáš	10	0,05	Leopold	1	0,00
Havel	142	0,65	Wolfgang	10	0,05	Linhart	1	0,00
Kryštof	139	0,64	Augustin	9	0,04	Maxmilián	1	0,00
Tobiáš	112	0,51	Gabriel	9	0,04	Neftalín	1	0,00
Kašpar	106	0,49	Hanuš	9	0,04	Noe	1	0,00
Jindřich	105	0,48	Jáchym	9	0,04	Oldřich	1	0,00
Samuel	99	0,45	Josef	9	0,04	Otmar	1	0,00
Štěpán	97	0,45	Kristián	9	0,04	Quirin	1	0,00
Valentin	86	0,40	Albrecht	7	0,03	Richard	1	0,00
Benedikt	81	0,37	Duchoslav	7	0,03	Samson	1	0,00
Mat...	62	0,28	Ferdinand	7	0,03	Teofil	1	0,00
Filip	43	0,20	Hynek	6	0,03	Timotej	1	0,00
Stanislav	43	0,20	Ludvík	6	0,03	Zacheus	1	0,00
Jiljí	40	0,18	Severin	6	0,03	nezjištěno	232	1,07
David	37	0,17	Abraham	4	0,02	neuveveno	26	0,12
Fridrich	34	0,16	Bernard	4	0,02	Celkem	21 766	100,00
Matyáš	33	0,15	Jonáš	4	0,02			
Vojtěch	32	0,15	Šalamoun	4	0,02			

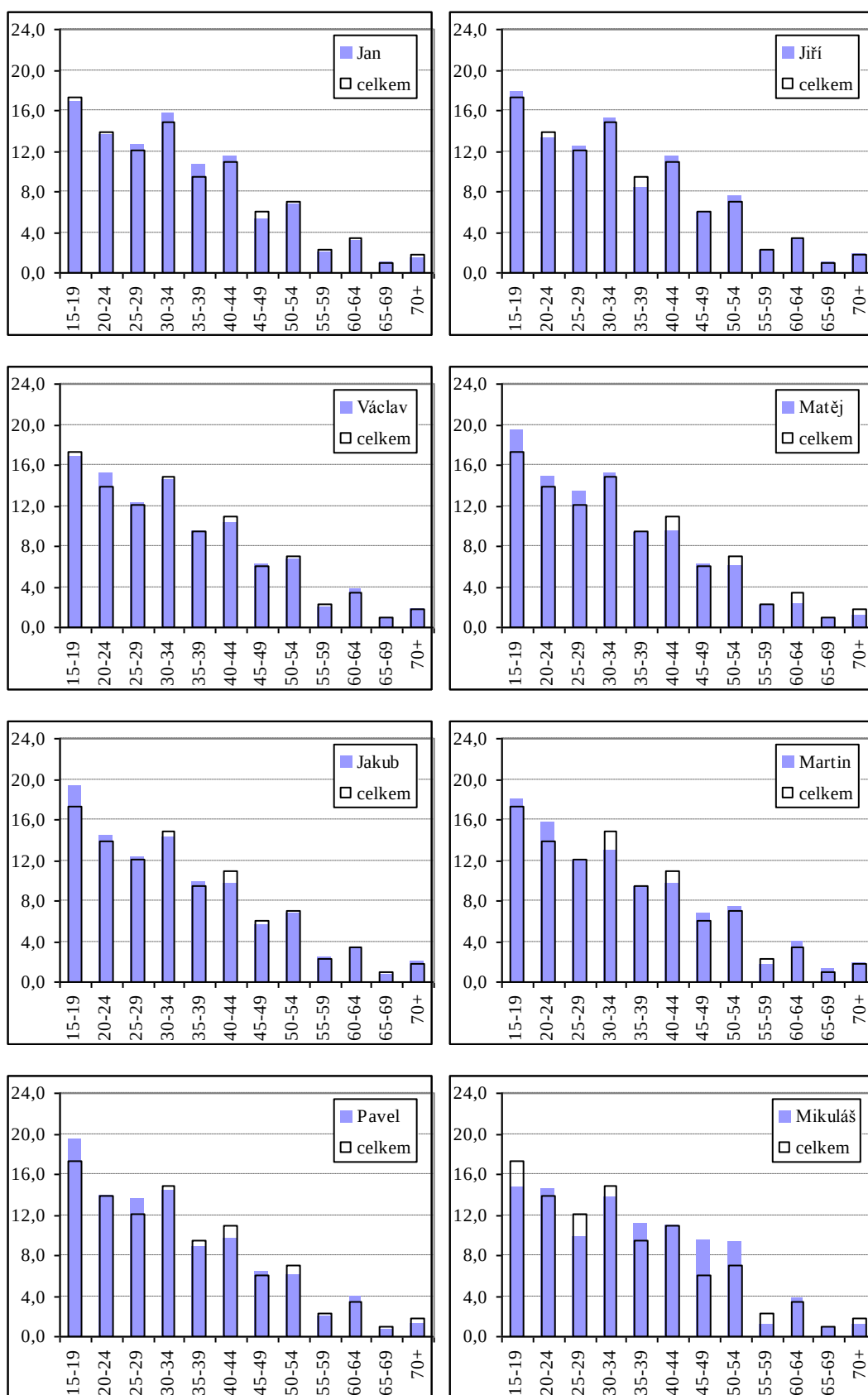
Tab. 10.4: Průměrný věk podle křestního jména muže, starší 12 let, Chrudimsko 1651

Jméno	Četnost 12+	Prům. věk	Jméno	Četnost 12+	Prům. věk	Jméno	Četnost 12+	Prům. věk
Jan	3 983	31,4	Vojtěch	30	30,7	Abraham	3	34,2
Jiří	2 430	31,7	Nikodém	29	32,8	Alexandr	3	25,8
Václav	2 379	31,4	Fridrich	28	29,8	Bernard	3	22,2
Matěj	1 324	30,4	Burian	26	35,5	Dominik	3	45,2
Jakub	1 212	30,8	Blažej	25	39,0	Jaroslav	3	33,2
Martin	1 161	31,8	Eliáš	25	34,3	Ludvík	3	24,5
Pavel	955	30,4	Baltazar	23	34,2	Benjamin	2	18,0
Mikuláš	597	32,6	Viktorin	21	46,3	Ezechiel	2	29,5
Tomáš	536	32,2	Antonín	20	27,1	Heřman	2	23,5
Matouš	492	32,2	Karel	20	25,6	Job	2	20,0
Ondřej	428	32,7	Jeroným	18	37,6	Klement	2	26,5
Adam	390	33,9	Melichar	17	30,7	Šalamoun	2	15,5
Petr	360	32,4	Bohuslav	16	33,3	Zdeněk	2	50,0
Vavřinec	315	32,0	Diviš	16	40,4	Adrian	1	30,5
Lukáš	256	29,2	Felix	16	41,1	Aleš	1	34,5
Bartoloměj	252	33,5	Vilém	15	31,0	Ámos	1	21,5
Šimon	252	34,9	Zachariáš	15	31,2	Budislav	1	21,5
Urban	201	33,7	Prokop	14	42,9	Cyprián	1	38,5
Řehoř	193	33,5	Šebestián	14	38,7	Děťřich	1	15,5
Vít	178	32,8	Kryšpín	11	24,1	Eustach	1	20,5
Michal	153	32,4	Ambrož	10	38,8	Ferdinand	1	66,5
Daniel	138	32,9	František	10	22,9	Florián	1	50,5
Marek	138	32,4	Jeremiáš	10	30,8	Ignác	1	18,5
Havel	130	34,8	Wolfgang	10	24,9	Izaiáš	1	40,5
Kryštof	130	33,3	Zikmund	10	35,8	Konrád	1	14,5
Tobiáš	103	34,2	Hanuš	9	36,2	Leonard	1	44,5
Jindřich	97	25,7	Josef	9	33,9	Leopold	1	15,5
Kašpar	89	31,2	Kristián	9	32,3	Linhart	1	30,5
Štěpán	88	36,9	Rudolf	9	24,9	Noe	1	26,5
Samuel	87	29,7	Jáchym	8	31,0	Oldřich	1	38,5
Valentin	68	32,9	Albrecht	7	25,2	Otmar	1	60,5
Benedikt	62	34,0	Duchoslav	7	38,5	Quirin	1	14,5
Mat	59	33,3	Gabriel	7	26,1	Richard	1	45,5
Stanislav	38	28,8	Augustin	6	27,3	Teofil	1	20,5
David	36	32,6	Hynek	6	48,5	Timotej	1	33,5
Filip	36	30,8	Severin	6	28,5	Zacheus	1	35,5
Jiljí	35	30,2	Ferdinand	5	18,7			
Matyáš	30	25,9	Jonáš	4	31,3			

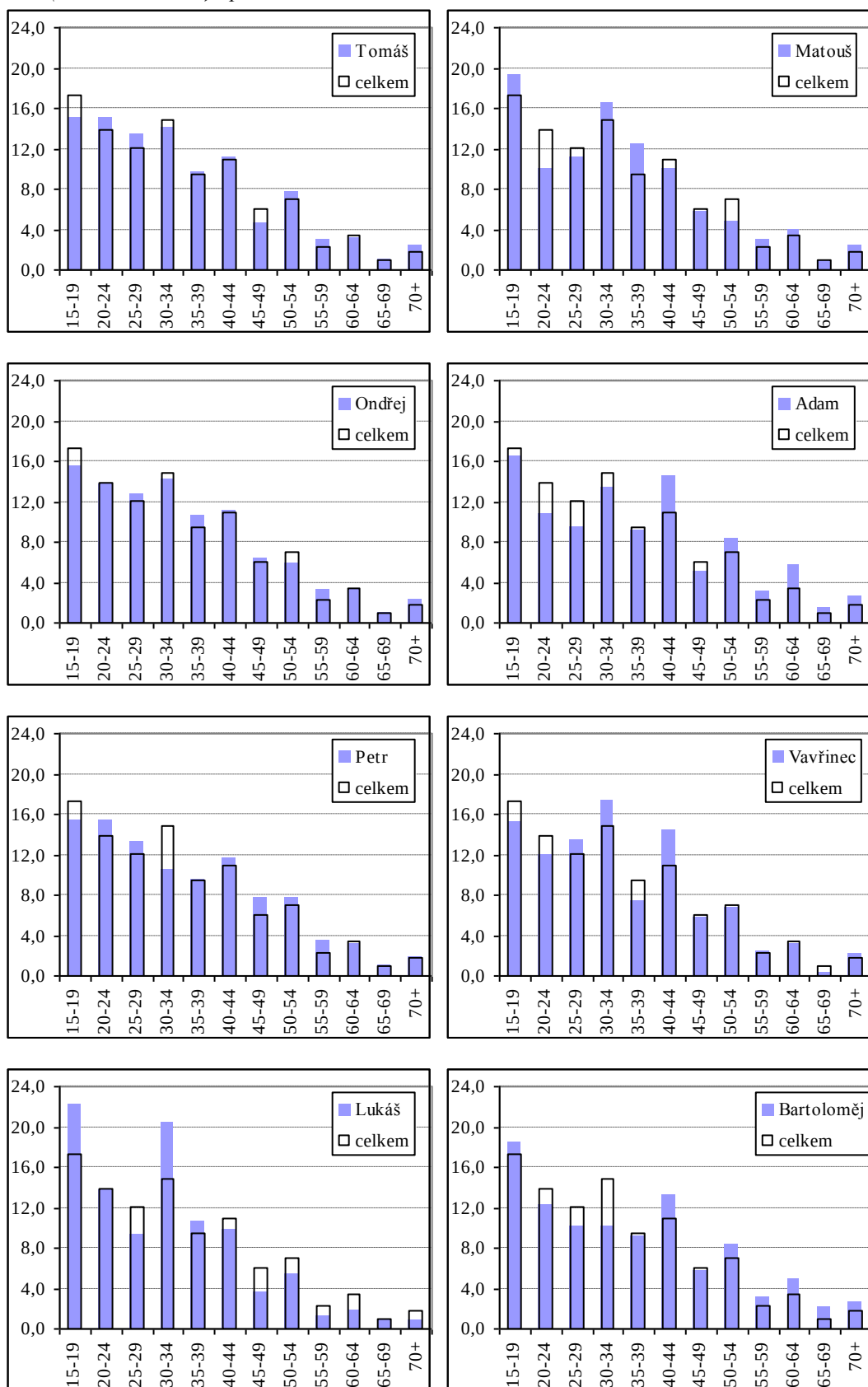
I jméno Karel (20 výskytů mezi staršími 12 let) lze považovat za jméno moderní, neboť průměrný věk jeho nositelů byl pouze 25,6 roku. Nejstarším byl 60letý pekař z Košumberka, většinou však nositelé tohoto jména byli ještě v synovském postavení.

U jmen, která se vyskytovala ojediněle, lze v mnoha případech o módních vlnách pouze spekulovat. To však není případ jména Augustin, které se sice vyskytlo pouze 10krát, ale až na dvě výjimky byli nositelé tohoto jména mladší 25 let.

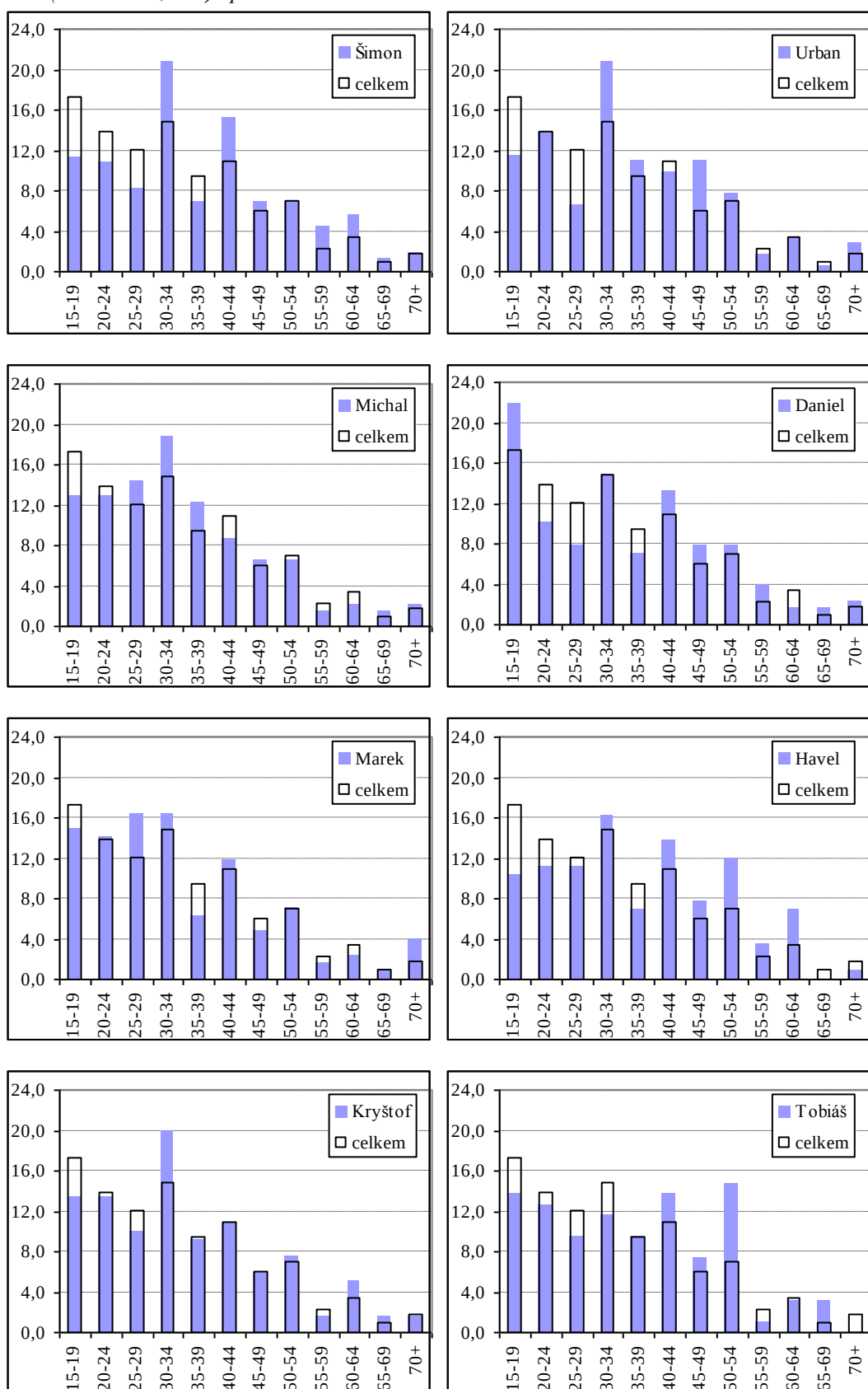
Obr. 10.2: Porovnání věkové struktury nositelů vybraného křestního jména s věkovou strukturou mužů na Chrudimsku (starší 15 let, v %)

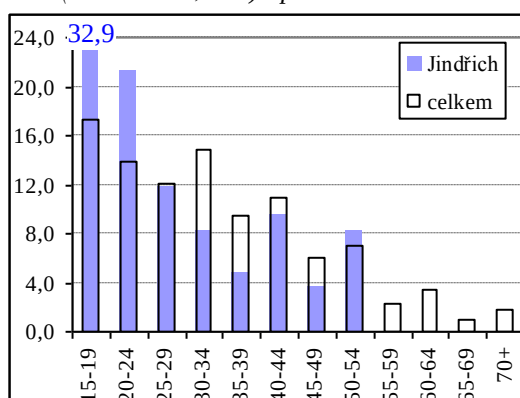
Obr. 10.2: Porovnání věkové struktury nositelů vybraného křestního jména s věkovou strukturou mužů na Chrudimsku (starší 15 let, v %) - pokračování

Obr. 10.2: Porovnání věkové struktury nositelů vybraného křestního jména s věkovou strukturou mužů na Chrudimsku (starší 15 let, v %) - pokračování

Obr. 10.2: Porovnání věkové struktury nositelů vybraného křestního jména s věkovou strukturou mužů na Chrudimsku (starší 15 let, v %) - pokračování

Ani nejčastější mužské jméno Jan nemělo na jednotlivých panstvích stejné zastoupení. Na panství Chrudim jeho četnost o více než 3 procentní body převyšovala výskyt tohoto jména v celém Chrudimském kraji (19,3 %). Na panství Heřmanův Městec a Stolany se takto jmenoval každý čtvrtý muž. Na statku Morašice byl ze 108 mužů každý třetí Jan. V německy mluvících oblastech se jméno Jan vyskytovalo podstatně méně často, než by odpovídalo celokrajskému průměru. Na statku Bělá by to bylo možno přičíst na vrub málo početnému zkoumanému vzorku (Soupis zde zaznamenal 117 mužů), avšak podobná situace byla i na panství Bystrá a Čankovice, které početností obyvatel rozhodně nepatřilo mezi panství malá. I na ostatních panstvích, která Sommer uvádí jako zčásti německá, bylo zastoupení jména Jan nižší než krajský průměr. Na panství Litomyšl a Polička se podíl Janů pohyboval mezi 12 a 13 %, na Lanškrounsku to bylo 16 %.

Četnost výskytu jména Jiří na velkých panstvích (Choceň, Chrudim, Bystrá a Čankovice, Pardubice) odpovídala krajskému průměru – 12 %. Na Lanškrounsku se jméno Jiří vyskytovalo o něco častěji, jmenovalo se tak 14 % tamních mužů. Naopak v Litomyšli a okolí a ve Vysokém Mýtě bylo zastoupení Jiříků mírně podprůměrné. Na panstvích, kde žilo alespoň 100 mužů, se od krajského průměru nejvíce odlišovali Nasavrky a Seč, kde se jméno Jiří vyskytovalo u 15 % tamních mužů. Na statku Zaječice Soupis zachytil 166 mužů, Jiříků mezi nimi bylo pouze 7 %.

Regionální rozložení četnosti výskytu celkově v celém kraji oblíbeného jména Václav (jmenovalo se tak 11,5 % všech Soupisem zapsaných mužů) byla ještě větší než v případě jména Jiří. V oblastech s vyšším podílem německy mluvícího obyvatelstva bylo toto jméno méně časté. Na statku Bělá se tak jmenovalo pouze 6 z tamních 117 mužů, na panství Bystrá a Čankovice to bylo 38 z 902, v Poličce 60 z 924, na panství Litomyšli 328 z 3 786. Podíl jména Václav se zde pohyboval mezi 4 až 9 %.

Výskyt moderního jména Jindřich, s nímž se v Chrudimském kraji setkáváme u 105 zapsaných mužů, byl velmi nerovnoměrný. Nejvyššího procentního zastoupení dosáhlo na statku Bítovany – 10 %. Jednalo se však o 2 z tamních 20 mužů. Na panství Chrast bylo zastoupení jména Jindřich ve srovnání s Bítovany poloviční, přesto zde vzhledem k velikosti panství nelze hovořit o náhodě: ze 389 mužů se jich 20 jmenovalo Jindřich. Podobné velikosti i četnosti výskytu tohoto jména bylo panství Košumberk.

Jméno Urban, které patřilo mezi obvyklá jména, bylo z hlediska průměrného věku a podobnosti věkové struktury jeho nositelů s věkovou strukturou všech mužů v Chrudimském kraji jménem, které „vycházelo z módy“. Na panstvích Bystrá a Čankovice, Litomyšl, na statku Bělá byla četnost jeho výskytu téměř trojnásobná oproti krajskému průměru. Na panství Polička dokonce spadalo mezi jména běžná.

Z mužských jmen bylo v německy mluvících oblastech častější jméno Bartoloměj, jak o tom svědčí jeho výskyt na panství Bělá, Heřmanův Městec a Lanškroun.

Jméno Jiljí, které nepatřilo ani mezi obvyklá jména, se vyskytovalo výhradně v německy mluvících oblastech na panstvích Bystrá a Čankovice, Polička, Litomyšl a Lanškroun, přičemž na tomto panství se vyskytoval jak český tvar Jiljí, tak i z latiny vycházející Egidius.

Jméno Kristián, které se v záznamech vyskytuje pouze 9krát, také nalézáme až na jednu výjimku v německy mluvících oblastech.

10.4 Křestní jméno a vyznání

Hledání závislosti křestního jména a vyznání je jen na základě údajů ze Soupisu problematické, protože mnozí, kteří byli pokřtěni a vychováni v protestantské víře, v průběhu života pod tlakem okolností přestoupili na víru katolickou. Nejdříve byla posuzována pouze starozákonní jména, u nichž lze předpokládat, že se mezi protestanty vyskytovala častěji než mezi katolíky.

Podíl nekatolíků mezi muži bez ohledu na věk a bez ohledu, byla-li či nikoliv naděje na obrácení nebo to nebylo uvedeno, činil 16,8 %. Mezi nositeli jména Adam, kterých bylo 406, nalézáme pouze 46 nekatolíků, což je o 5,5 procentního bodu méně než bylo nekatolíků mezi všemi Soupisem zachycenými muži. Výskyt tohoto jména je z regionálního hlediska poměrně rovnoměrný, takže pokud se někteří jeho nositelé přihlásili ke katolické víře, lze se domnívat, že se tak dělo rovnoměrně na všech panstvích, statcích i ve městech. Mezi nositeli jména

David (celkem jich Soupis zachytil 37) nacházíme pouze 4 nekatolíky. Jméno Daniel se vyskytlo 152krát, nekatolíků bylo pouze 17.

Jméno Eliáš se vyskytlo 28krát, průměrný věk jeho nositelů byl 33,8 roku, což je téměř o tři roky více než u všech mužů v Chrudimském kraji. Nejmladšímu bylo 13 let, nejstaršímu 51 roků. U dvou Eliášů z panství Bystrá a Čankovice nebylo vyznání uvedeno, 7 jich bylo nekatolíků z toho dva beznadějní. Eliášů katolického vyznání tedy bylo 75 %, což na první pohled téměř odpovídá podílu katolíků na celém Chrudimsku (viz kapitola 9.2), avšak je třeba si uvědomit, že na celém Chrudimském kraji byl poměrně značný podíl těch, u nichž vyznání uvedeno nebylo, takže 25 % Eliášů nekatolického vyznání převyšuje průměr chrudimského kraje.

Jáchyma nacházíme 9krát, jeden z nich byl nekatolík a jeden žid. Nositelů jména Jeremiáš zachytil Soupis 10, z toho dva byli zatvrzelí nekatolíci z panství Seč, na němž byl podíl nekatolíků velmi vysoký. Stejně tak mezi Šimony a Tobiáši je výskyt nekatolického vyznání pod celokrajským průměrem. Mezi Zachariáši nebyl ani jeden nekatolík, nutno však podotknout, že všichni žili ve městech, kde byla rekatolizace tvrdě prosazována.

Jméno Samuel se v Soupise vyskytuje 99krát, z toho u 18 nekatolíků a u čtyř nebylo vyznání uvedeno. Z toho vyplývá, že mezi nositeli jména Samuel bylo více nekatolíků než celkově mezi všemi muži Chrudimského kraje.

Jména Alžběta, Anna, Eva, Judita a Marie jsou jména hebrejská, ale v době pořízení Soupisu patřila mezi jména oblíbená či běžná, a tak nepřekvapí, že podíl nekatolíček mezi nositelkami těchto jmen víceméně odpovídal výskytu nekatolíček mezi ženami celkem. Nositelky jména Ester byly až na výjimku katolíčky.

Jméno Magdaléna je sice novozákonní, ale mezi jeho nositelkami bylo o 6 % více nekatolíček než mezi ženami celkem. Jméno Marta také můžeme zařadit mezi novozákonní, ale výskyt nekatolíček mezi jeho nositelkami byl výrazně menší než mezi nositelkami jména Magdaléna – o 18 procentních bodů. Jméno Salomena nacházíme mezi nekatolíčkami o 8 % častěji než mezi všemi ženami zapsanými v celém kraji.

Při posuzování vztahu křestního jména a vyznání bylo vzato v úvahu i kritérium věku. Dolní hranice 12 let byla zvolena z důvodů výše uvedených. Osoby mladší 30 let se narodily během třicetileté války, v době, kdy již bylo více či méně zřejmé, že návrat k multikonfesní společnosti nebude možný. Starší 30 let byli rozděleni do skupin 30–49 let a 50 a více let pro podchycení případných mezigeneračních změn v četnosti výskytu jednotlivých jmen. Posuzována byla jména, která se v Soupise vyskytla alespoň 100krát.

Mezi ženami staršími 12 let bylo téměř 20 % nekatolíček, z nich bylo 60 % mladších 30 let, 30 % jich bylo ve věku 30–49 let, necelých 9 % bylo starších 50 let a u 1 % nebyl věk uveden. Z oblíbených ženských jmen vykazovala největší shodu s uvedenou věkovou strukturou všech nekatolíček věková struktura nositelek jména Dorota. U jména Anna bylo častější zastoupení prostřední věkové skupiny, mezi Kateřinami se častěji vyskytovaly ženy ve věku 12–29 let (Tab. 10.5).

Mezi nositelkami jména Magdalena staršími 12 let bylo nekatolíček o téměř 5 procentních bodů více než mezi ženami celkem, ale věková struktura byla takřka shodná. Jméno Salomena se častěji vyskytovalo u žen mladších 50 let. Mezi Mariemi bylo nekatolíček poměrně málo – pouze 13,3 % - téměř 69 % z nich bylo mladších 30 let. Mezi nositelkami jména Barbora bylo nekatolíček pouze 12,5 %. Jejich věková struktura byla zcela odlišná od věkové struktury nekatolíček. Mladších 30 let bylo mezi Barborami-nekatolíčkami pouze 42 %, ve věku 30–49 let jich bylo 52 %. Podobnou věkovou strukturu vykazují i nekatolícké nositelky jména Voršila. Toto jméno bylo ale méně časté než jméno Barbora. Navíc mezi Voršilami bylo méně nekatolíček – pouze 15 z 281 starších 12 let. Mezi nositelkami

Tab. 10.5: Nekatolíčky podle věku a křestního jména (vybraná jména)

Jméno	Celkem 12+	Podíl nekatolíček 12+	Věková struktura					Relativní věková struktura			
			celkem 12+	12–29	30–49	50+	nej.	12–29	30–49	50+	nej.
Celkem	23 149	19,6	4 539	2 724	1 374	387	54	60,0	30,3	8,5	1,2
Anna	4 399	20,8	915	518	299	85	13	56,6	32,7	9,3	1,4
Kateřina	3 758	22,9	862	538	235	81	8	62,4	27,3	9,4	0,9
Dorota	3 695	21,6	799	477	240	70	12	59,7	30,0	8,8	1,5
Magdalena	2 100	24,2	509	302	155	48	4	59,3	30,5	9,4	0,8
Mariana	1 293	18,7	242	152	70	20	–	62,8	28,9	8,3	–
Ludmila	1 305	17,5	229	144	71	11	3	62,9	31,0	4,8	1,3
Alžběta	937	22,0	206	124	62	16	4	60,2	30,1	7,8	1,9
Salomena	716	29,6	212	132	68	10	2	62,3	32,1	4,7	0,9
Marie	669	13,3	89	61	19	7	2	68,5	21,3	7,9	2,2
Zuzana	598	11,5	69	41	22	6	–	59,4	31,9	8,7	–
Eva	621	10,6	66	37	19	9	1	56,1	28,8	13,6	1,5
Markéta	382	13,6	52	31	17	3	1	59,6	32,7	5,8	1,9
Barbora	401	12,5	50	21	26	2	1	42,0	52,0	4,0	2,0
Gertruda	302	2,0	6	2	1	3	–	33,3	16,7	50,0	–
Voršila	281	5,3	15	6	8	1	–	40,0	53,3	6,7	–
Rozina	211	21,8	46	35	11	–	–	76,1	23,9	–	–
Justýna	205	4,9	10	8	1	1	–	80,0	10,0	10,0	–
Walpurga	157	–	–	–	–	–	–	x	x	x	x
Anežka	137	–	–	–	–	–	–	x	x	x	x
Kristýna	145	10,3	15	10	5	–	–	66,7	33,3	0,0	0,0
Marta	129	13,2	17	5	6	4	2	29,4	35,3	23,5	11,8
Regína	112	1,8	2	–	1	1	–	–	50,0	50,0	–
Alena	90	15,6	14	9	3	1	1	64,3	21,4	7,1	7,1

jména Rozina bylo téměř 22 % nekatolíček, ze 46 jich byly tři čtvrtiny mladších 30 let a čtvrtina ve věku 30–49 let.

Tab. 10.6: Nekatolíci podle věku a křestního jména (vybraná jména)

Jméno	Celkem 12+	Podíl nekatolíků 12+	Věková struktura					Relativní věková struktura			
			celkem 12+	12–29	30–49	50+	nej.	12–29	30–49	50+	nej.
Celkem	20249	17,7	3590	2113	1096	348	33	58,9	30,5	9,7	0,9
Jan	3 983	20,2	805	465	259	72	9	57,8	32,2	8,9	1,1
Jiří	2 430	18,3	445	260	135	45	5	58,4	30,3	10,1	1,1
Václav	2 379	22,1	526	310	154	58	4	58,9	29,3	11,0	0,8
Matěj	1 324	21,2	281	178	84	18	1	63,3	29,9	6,4	0,4
Jakub	1 212	20,3	246	172	53	20	1	69,9	21,5	8,1	0,4
Martin	1 161	18,9	219	128	67	23	1	58,4	30,6	10,5	0,5
Pavel	955	14,6	139	95	31	13	–	68,3	22,3	9,4	–
Mikuláš	597	23,8	142	77	48	15	2	54,2	33,8	10,6	1,4
Tomáš	536	19,2	103	65	32	6	–	63,1	31,1	5,8	–
Matouš	492	17,3	85	49	25	10	1	57,6	29,4	11,8	1,2
Ondřej	428	7,7	33	14	16	2	1	42,4	48,5	6,1	3,0
Adam	390	11,8	46	20	17	8	1	43,5	37,0	17,4	2,2
Petr	360	13,9	50	27	17	6	–	54,0	34,0	12,0	–
Vavřinec	315	14,0	44	22	18	4	–	50,0	40,9	9,1	–
Bartoloměj	252	12,3	31	19	10	2	–	61,3	32,3	6,5	–
Lukáš	256	15,6	40	26	9	4	1	65,0	22,5	10,0	2,5
Šimon	252	12,3	31	16	12	3	–	51,6	38,7	9,7	–
Urban	201	6,0	12	6	4	2	–	50,0	33,3	16,7	–
Řehoř	193	7,3	14	7	6	1	–	50,0	42,9	7,1	–
Vít	178	18,5	33	14	11	7	1	42,4	33,3	21,2	3,0
Michal	153	7,2	11	7	4	–	–	63,6	36,4	–	–
Daniel	138	12,3	17	9	6	1	1	52,9	35,3	5,9	5,9
Marek	138	12,3	17	13	4	–	–	76,5	23,5	–	–
Havel	130	19,2	25	10	10	5	–	40,0	40,0	20,0	–
Kryštof	130	11,5	15	9	4	1	1	60,0	26,7	6,7	6,7
Tobiáš	103	11,7	12	6	4	2	–	50,0	33,3	16,7	–
Kašpar	89	3,4	3	1	1	1	–	33,3	33,3	33,3	–
Jindřich	97	16,5	16	12	3	1	–	75,0	18,8	6,3	–

Podíl mužů-nekatolíků mezi muži staršími 12 let činil 17,7 %. Jejich věková struktura byla takřka shodná se strukturou žen. Věková struktura nekatolíků, kteří je jmenovali Jan, Jiří nebo Václav se od celkové věkové struktury nekatolíků téměř nelišila (Tab. 10.6). Mezi nositeli jména Matěj bylo nekatolíků relativně více a to těch, kterým ještě nebylo 30 let. Ještě výraznější zastoupení ve věku pod 30 let měli nekatolíci u jména Jakub. Podíl nekatolíků u jména Pavel byl nižší o 3 % ve srovnání s celkovou mužskou populací, téměř 70 % Pavlů-nekatolíků bylo mladších 30 let. Posuzování věkové struktury u nekatolíků nosících jméno Ondřej je ošidné. Samotné jméno Ondřej patřilo mezi jména běžná, jmenovalo se tak 5 % mužů starších 12 let. Mezi nimi bylo pouze necelých 8 % nekatolíků, a tak do tří věkových

kategorií je tříděno pouze 33 případů. Podobné zastoupení ve věku mladším 30 let a ve věku 30–49 let tak může být dáno málo početným souborem. I když u jména Vít nacházíme také 33 nekatolíků, kteří představují 18,5 % z celkového počtu všech Vítů starších 12 let v Chrudimském kraji, je jejich rozdělení do tří uvažovaných věkových skupin zcela jiné než u jména Ondřej.

U 17 židů zapsaných Soupisem nalézáme nejen starozákonní jména Abrahám, Jáchym, Neftalím, Alžběta (Eliška), Anna, Ester, ale i jména, jež jsou zmiňována v Novém zákoně bez ohledu na to zda mají hebrejský základ (Nikodém, Salomena, Veronika) a dokonce i bez vztahu k hebrejské tradici (Regina).

Připustíme-li, že před rekatolizačním tlakem mohla existovat závislost křestního jména a vyznání, pak závěrem tedy můžeme říci, že se v době, kdy byl Soupis pořizován, se už nedá jasně tato závislost prokázat.

10.5 Křestní jména u osob mladších 12 let

Údaje v této části mohou být ovlivněny skutečností, že ne na všech panstvích byly děti mladší 12 zapisovány, a pokud ano, pak se nemuselo jednat o systematickou evidenci. Navíc na různých panstvích byl různý minimální uváděný věk.²¹⁹ To v kombinaci s regionální oblibou toho kterého jména může v celkovém pohledu na jména vyskytující se u dětí mladších 12 let v Chrudimském kraji jako celku vést k zavádějícím závěrům.

Dívek mladších 12 let zachytil Soupis v Chrudimském kraji 580. U jedné nebylo křestní jméno uvedeno, zbylých 579 nosilo některé z 26 křestních jmen (Tab. 10.7). Samozřejmě se mezi dívkami 11letými a mladšími mnohá jména, která se ve zbývajících populaci vyskytovala ojediněle, nevyskytla vůbec.

I mezi dívkami mladšími 12 let patřila mezi oblíbená jména Anna, Dorota a Kateřina, pouze poslední dvě jmenovaná si prohodila pořadí. Mezi běžná jména u dívek mladších 12 let patřila jména Magdalena, Ludmila, Alžběta, Mariana a Salomena. Marie se tak z kategorie běžných jmen přesunula do kategorie jmen obvyklých. Ani pořadí běžných jmen není stejné jako u žen 12letých a starších. Mezi mladými děvčaty se relativně častěji oproti zbývajících ženské populaci vyskytovala jména Alžběta a Ludmila, jméno Mariana bylo méně časté.

Jméno Gertruda, které se mezi ženami vyskytovalo u 1,4 %, bylo mezi dívkami mladšími 12 výjimečné. Příčinou může být to, že toto jméno bylo vázáno na německou

²¹⁹ Chrast a Vysoké Mýto od 1 roku, Březovice od 4 let, Pardubice od 7 let, Libanice od 8 let, Chroustovice, Košumberk a Rosice od 10 let, Choceň, Choltice, Lanškroun, Lhotka, Litomyšl, Heřmanův Městec a Stolany, Morašice, Nasavrky a Polička od 11 let.

jazykovou oblast, z níž bylo zápisů o dívkách mladších 12 let relativně méně (není zastoupeno panství Bělá). Jméno Justýna bylo naopak mezi dívkami relativně častější, což svědčí o tom, že se v případě tohoto jména jednalo o jméno módní.

Tab. 10.7: Křestní jména dívek mladších 12 let

Jméno	Počet	Četnost
Anna	111	19,1
Dorota	102	17,6
Kateřina	88	15,2
Magdalena	53	9,1
Ludmila	48	8,3
Alžběta	40	6,9
Mariana	25	4,3
Salomena	20	3,4
Zuzana	16	2,8
Marie	14	2,4

Jméno	Počet	Četnost
Eva	10	1,7
Justýna	6	1,0
Markéta	6	1,0
Rozina	6	1,0
Veronika	5	0,9
Voršila	5	0,9
Anežka	4	0,7
Barbora	4	0,7
Marta	4	0,7

Jméno	Počet	Četnost
Judita	3	0,5
Alena	2	0,3
Apolena	2	0,3
Gertruda	2	0,3
Anastázie	1	0,2
Eliška	1	0,2
Lucie	1	0,2
neuveveno	1	0,2
Celkem	580	100,0

Tab. 10.8: Křestní jména chlapců mladších 12 let

Jméno	Počet	Relativní četnost
Jan	119	21,9
Václav	77	14,2
Jiří	58	10,7
Matěj	35	6,4
Jakub	29	5,3
Pavel	25	4,6
Martin	19	3,5
Tomáš	13	2,4
Mikuláš	12	2,2
Petr	12	2,2
Matouš	10	1,8
Samuel	10	1,8
Daniel	9	1,7
František	8	1,5
Lukáš	8	1,5
Ondřej	8	1,5
Jindřich	6	1,1
Adam	5	0,9
Tobiáš	5	0,9
Zikmund	5	0,9

Jméno	Počet	Relativní četnost
Bartoloměj	4	0,7
Karel	4	0,7
Kašpar	4	0,7
Rudolf	4	0,7
Vavřinec	4	0,7
Benedikt	3	0,6
Felix	3	0,6
Řehoř	3	0,6
Vilém	3	0,6
Augustin	2	0,4
Fridrich	2	0,4
Havel	2	0,4
Kryštof	2	0,4
Marek	2	0,4
Matyáš	2	0,4
Melichar	2	0,4
Michal	2	0,4
Vojtěch	2	0,4
Bernard	1	0,2
Bohuslav	1	0,2

Jméno	Počet	Relativní četnost
Burian	1	0,2
David	1	0,2
Filip	1	0,2
Florián	1	0,2
Gabriel	1	0,2
Jáchym	1	0,2
Kryšpín	1	0,2
Ludvík	1	0,2
Mat...	1	0,2
Maxmilián	1	0,2
Nikodém	1	0,2
Prokop	1	0,2
Samson	1	0,2
Šalamoun	1	0,2
Šimon	1	0,2
Štěpán	1	0,2
Urban	1	0,2
Zachariáš	1	0,2
Celkem	543	100

Soupis zachytil 543 chlapců mladších 12 let, kteří měli některé z 57 jmen (Tab. 10.8). I mezi chlapci mladšími 12 let byla stejná oblíbená jména jako u mužů starších 12 let. Jméno Jan bylo chlapců častější než u mužů. Jméno Václav se mezi chlapci dostalo na druhé místo, jméno Jiří bylo mezi chlapci o málo častější než mezi muži. Kategorie jmen běžných zahrnovala mezi chlapci stejná jména a i pořadí četnosti výskytu bylo stejné jako u mužů. V kategorii jmen obvyklých jsou již patrné rozdíly. Některá jména se mezi chlapci

nevyskytovala vůbec, podobně jako u dívek se jednalo především o jména, které i ve starších věkových skupinách byla ojedinělá. U jiných jmen lze pozorovat změny v relativní četnosti mezi chlapci a muži. Patrné je to u jména Adam, které mezi muži bylo o procentní bod častější než mezi chlapci. O ústupu jména Adam svědčí i relativně menší zastoupení v mladších věkových skupinách (Obr. 10.2). Jména Samuel a Jindřich byla mezi chlapci častější než mezi muži. Nositele jména Valentin, které se u mužů starších 12 let vyskytlo 86krát, tj. u 0,4 %, bychom mezi chlapci mladšími 12 let nenašli ani jednoho.

Zjištění vztahu náboženského vyznání a křestního jména u dětí mladších 12 let je komplikováno skutečností, že u 10 % dívek a u 14 % chlapců nebylo náboženské vyznání vůbec uvedeno a tyto podíly pochopitelně nebyly shodné u různých křestních jmen.

Celkově mezi dívkami mladšími 12 let bylo 16 % nekatolického vyznání (Tab. 10.9). Ze jmen, která se vyskytovala často, je patrný vysoký podíl nekatolíček mezi nositelkami jména Magdalena (28,3%), což bylo o 4 procentní body více než mezi Magdalenami staršími 12 let. Mezi nositelkami jména Dorota bylo nekatolické vyznání méně časté než mezi všemi děvčaty mladšími 12 let a výrazně méně časté než mezi Dorotami 12letými a staršími.

Mezi chlapci, kterým ještě nebylo 12 let, bylo 13,1 % nekatolíků (Tab. 10.10). Mezi oblíbenými jmény byl u nositelů jména Václav výrazně vyšší podíl nekatolíků – 18 % Václavů bylo nekatolíky. U zbývajících dvou oblíbených jmen, Jan a Jiří, byl podíl nekatolíků pod krajským průměrem. Mezi běžnými jmény vyniká jméno Pavel, u nějž z 25 mladších 12 let byl pouze jeden nekatolík.

Tab. 10.9: Podíl nekatolíček mezi dívkami mladšími 12 let (podle křestního jména)

Jméno	Mladší 12 let	Mladší 12 let nekat.	Podíl nekat.	Jméno	Mladší 12 let	Mladší 12 let nekat.	Podíl nekat.
Anna	111	19	17,1	Voršila	5	1	20,0
Dorota	102	12	11,8	Veronika	5	1	20,0
Kateřina	88	13	14,8	Barbora	4	1	25,0
Magdalena	53	15	28,3	Anežka	4	–	–
Ludmila	48	6	12,5	Marta	4	–	–
Alžběta	40	6	15,0	Judita	3	1	33,3
Mariana	25	5	20,0	Alena	2	1	50,0
Salomena	20	2	10,0	Apolena	2	1	50,0
Zuzana	16	1	6,3	Gertruda	2	0	0,0
Marie	14	–	–	Lucie	1	1	100,0
Eva	10	2	20,0	Eliška	1	–	–
Markéta	6	3	50,0	Anastázie	1	–	–
Rozina	6	1	16,7	neuvedeno	1	–	–
Justýna	6	1	16,7	Celkem	580	93	16,0

Tab. 10.10: Podíl nekatolíků mezi chlapci mladšími 12 let (podle křestního jména)

Jméno	Mladší 12 let	Mladší 12 let nekat.	Podíl nekat.
Jan	119	13	10,9
Václav	77	14	18,2
Jiří	58	6	10,3
Matěj	35	9	25,7
Jakub	29	7	24,1
Pavel	25	1	4,0
Martin	19	2	10,5
Tomáš	13	4	30,8
Mikuláš	12	1	8,3
Petr	12	–	0,0
Matouš	10	1	10,0
Samuel	10	–	0,0
Daniel	9	–	0,0
František	8	–	0,0
Lukáš	8	1	12,5
Ondřej	8	1	12,5
Jindřich	6	–	0,0
Adam	5	–	0,0
Tobiáš	5	–	0,0
Zikmund	5	1	20,0

Jméno	Mladší 12 let	Mladší 12 let nekat.	Podíl nekat.
Bartoloměj	4	1	25,0
Karel	4	–	–
Kašpar	4	–	–
Rudolf	4	–	–
Vavřinec	4	2	50,0
Benedikt	3	–	–
Felix	3	1	33,3
Řehoř	3	1	33,3
Vilém	3	1	33,3
Augustin	2	–	–
Fridrich	2	1	50,0
Havel	2	2	100,0
Kryštof	2	–	–
Marek	2	–	–
Matyáš	2	–	–
Melichar	2	–	–
Michal	2	–	–
Vojtěch	2	1	50,0
ostatní	20	–	–
Celkem	543	71	13,1

11 Závěr

Soupis poddaných podle víry z roku 1651 je nepochybně jedním z nejvýznamnějších a zcela jedinečných pramenů pro poznání demografické situace v českých zemích v polovině 17. století a jako takového jej lze využít k demografické analýze, i když původně nebyl za tímto účelem vytvořen.

Analýza Soupisu poddaných podle víry pro území Chrudimského kraje ukázala některé jeho známé nedostatky, především nepřesné údaje o věku, zejména zaokrouhlování k létům končícím nulou a pětkou, v menší míře i na sudá čísla. Děti mladší 12 let byly v Chrudimském kraji zapsány výjimečně a na žádném panství nelze jejich evidenci považovat za úplnou.

Na území Chrudimského kraje bylo Soupisem evidováno 46 626 osob. Na panství Bystrá a Čankovice bylo zapsáno 1 958 osob, avšak u žádné není uveden věk, a tak do většiny analýz nebylo toto panství zahrnuto. Panství Heřmanův Městec a Stolany nebylo v některých částech započítáno, neboť na tomto panství nebyla nijak zvýrazněna osoba stojící v čele domácnosti.

Převaha žen v populaci se v době vytvoření Soupisu netýkala pouze české populace, nýbrž byla v 16.–18. století v evropských populacích zcela běžná.²²⁰ Chrudimsko se v tomto směru nijak výrazně nelišilo od jiných autory již zpracovaných částí Soupisu z jiných lokalit v Čechách. Ve věkové skupině mladší 15 let to nelze posoudit, neboť tyto děti zde rozhodně nebyly evidovány systematicky. Kromě zanedbatelného počtu osob ve věkové skupině 0–4letých o tom vypovídá i poměr chlapců a dívek v této věkové skupině (34:25), i když v takto malých počtech může jít o náhodnou odchylku od biologického zákona. Mezi dětmi na Chrudimsku ve věku 5–14 let byl index maskulinity 0,9. Ve věkových skupinách 15letých a starších se začalo výrazněji projevovat větší zastoupení mužů. To na Chrudimsku přetrvávalo až do věkové skupiny 30–34 let. Projevila se odlišná struktura osob sloužících na venkově a ve městech. Na vesnici byla zaměstnávána spíše mužská čeleď, zatímco ve městech byly žádány spíše kuchařky, chůvy, služky na domácí práce, mladí muži zde často bývali v pozici učně či tovaryše, kteří na venkově tak častí nebyli. Tyto nepravidelnosti ve věkové a pohlavní struktuře nutně musely mít závažné důsledky na reprodukční chování. Jestliže ženy bývaly

²²⁰ Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 850.

nejčastěji o 1–5 let mladší než jejich manžel, pak ve městech by téměř 40 % a na venkově 20 % žen zůstávalo trvale vyřazeno z procesu reprodukce.²²¹

Ve věku 50 a více let, ve městech Chrudimského kraje mírně převažovali muži, přičemž výraznější převaha nastává až ve věku kolem 65 let. Ve venkovských oblastech byla převaha mužů v prarodičovské generaci výraznější, a tak nebylo nikterak výjimečné, že relativně starý muž měl výrazně mladší manželku. Mladších žen bylo na sňatkovém trhu dostatek a on si mohl vybírat. Chrudimsko se z hlediska feminity nijak nelišilo od oblastí v literatuře již zpracovaných.

Hlavní pozornost byla věnována věkové struktuře, která byla zatížena dvěma druhy chyb. Jednou z nich je zaokrouhlování věku na násobky pěti či deseti nebo aspoň na sudá čísla, druhou neevidenci dětí předzповědního věku.

Metoda odhadu počtu dětí vycházela z procentních podílů dětí mladších 10 nebo 12 let, jak je používali i jiní autoři na základě analogie s oblastmi, v nichž byly děti evidovány od narození. Ti udávali podíl mladších 12 let mezi 20 a 31 %. V tom případě by se počet obyvatel Chrudimského kraje (bez panství Bystrá a Čankovice) pohyboval mezi 54 249 a 62 715 osobami.

Dále byly počty dětí předzповědního věku, které Soupis na území Chrudimského kraje s výjimkou panství Chrast nezachytil, kde však chyběly děti 0leté, odhadovány za předpokladu, že stejně staré ženy (muži) měly v průměru stejný počet takto starých dětí. To umožnilo aplikovat zjištěné počty dětí v postavení syn či dcera ve věku 0, 1–4, 5–9 a 10–11 let připadající na jednu ženu (muže) daného věku z území, v nichž byly děti tohoto věku zachyceny (panství Radenín a Choustník, panství Rokycany, panství Německý Brod a region Náchodsko), na stejně starou ženu (muže) v Chrudimském kraji. Odhady byly vytvořeny pro celý Chrudimský kraj, a protože se věková struktura potenciálních rodičů lišila ve venkovských a městských oblastech, byly zpracovány alternativní odhady zvlášť pro města a zvlášť pro venkov. Odhadnuté počty dětí žijící v domácnostech u svých matek či otců nebo macech či otčímů byly ještě doplněny o odhad dětí, které již před 12. narozeninami byly ve služebném postavení.

Celkově jsou však výsledky z aplikované metody per analogiam přinejmenším rozporné. Počet Soupisem neevidovaných dětí mladších 12 let by se pohyboval mezi 10 707 při odhadu podle panství Německý Brod-muži a 27 184 při odhadu podle Náchodsko-venkov-ženy

²²¹ E. Maur uvádí pro venkovské oblasti panství Poděbrady, Kolín, Točnick, Parubice a Český Dub a pro léna na Frýdlantsku až čtvrtinu žen, které by v důledku nevyváženého podílu mužů a žen v reprodukčním věku vyřazeny z procesu reprodukce; ve městech v týchž oblastech to byla až třetina. viz Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 848.

a Náchodsko-města-ženy (což bylo následně sečteno). Soupisem bylo registrováno 43 399 osob 12letých a starších. Celkový počet obyvatel Chrudimského kraje (bez panství Bystrá a Čankovice) by se tak pohyboval mezi 54 106 a 70 583 osobami.

Vezmeme-li v úvahu všechna použitá kritéria (podíl dětí mladších 10 z celkového počtu osob, podíl dětí mladších 12 z celkového počtu osob, podíly biologických generací a průměrný věk) a porovnáme-li tyto hodnoty z věkové struktury Chrudimského kraje, do níž byly zahrnuty různé varianty odhadů Soupisem neregistrovaných dětí mladších 12 let, pak se jako nejlepší jeví odhad „Radenín a Choustník-ženy“ nebo „Náchodsko-muži“. Počet obyvatel Chrudimského kraje (bez panství Bystrá a Čankovice) by se pak pohyboval mezi 59 227 a 65 681 osobami.

Určitou námitkou vůči podobnosti mezi panstvím Radenín a Choustník a Chrudimska je ovšem fakt, že v obou případech je podíl dětí mladších 10 a mladších 12 let příliš nízký ve srovnání s lokalitami, v nichž byly děti evidovány od narození, nebo s odhady ostatních autorů.

Údaje o věku Soupisem uváděné byly zcela evidentně zaokrouhlovány. Odstranění vlivu zaokrouhlování bylo provedeno klouzavými průměry. Protože nejčtenější zaokrouhlování se dělo na celé desítky, přicházely v úvahu klouzavé průměry deseti po sobě jdoucích hodnot. Aby byla zajištěna symetrie vzhledem k nahrazované hodnotě, byl použit vážený aritmetický průměr dvou po sobě jdoucích klouzavých průměrů. Touto metodou se pochopitelně podaří celkem úspěšně věkovou strukturu zbavit evidentního zaokrouhlování údajů o věku.

Po přijetí předpokladu, že zaokrouhlování vykazuje určitou zákonitost, bylo možné vytvořit matematické modely, které zaokrouhlování odstraní. V obou matematických modelech se předpokládalo, že na celé desítky se zaokrouhluje věk nejvýše o 4 roky větší a nejvýše o 4 roky menší, na hodnoty zakončené 5 se zaokrouhluje věk nejvýše o 2 roky větší a nejvýše o 2 roky menší, na sudá čísla se zaokrouhluje věk nejvýše o 1 rok větší a nejvýše o 1 rok menší. Zaokrouhlování na čísla dělitelná 6 nebylo v těchto modelech zohledněno, neboť vzhledem k několika málo hodnotám, které přicházely v úvahu (18, 24, 30 let), by nebylo možné odhadnout systematickou chybu modelu.

V obou matematických modelech byl však navíc vzat v úvahu zajímavý fenomén zřejmý z výchozí věkové struktury, že totiž počínaje věkem 24 je věk zakončený na 6 výrazně čtenější (někde více než dvojnásobně) než věk zakončený na 4.

V rovnoměrném modelu se vycházelo z předpokladu, že četnosti hodnot zaokrouhlených na věk zakončený 0, 5 a sudým číslem jsou pro všechny okolní

zaokrouhlované hodnoty stejné. V lineárním modelu se předpokládalo, že četnosti hodnot zaokrouhlených na věk zakončený 0, 5 a sudým číslem jsou tím větší, čím je zaokrouhlovaná hodnota blíže k té, na kterou se zaokrouhluje. Lineární model vykazuje menší systematickou chybu (periodicitu teoretických dat). V případě rovnoměrného modelu se zdá, že tento model věrněji vystihuje ženskou složku populace. Nevýhodou matematických modelů je fakt, že jsou již dopředu ovlivněny hypotézami, jak asi mohlo zaokrouhlování probíhat.

Pro porovnání s výše uvedenými postupy byla aplikována i metoda opačná, při níž se vycházelo z věkové struktury, o níž víme, že nebyla deformována zaokrouhlováním a byla hledána sada deformátorů, které by ji převedly na zkoumanou zaokrouhlovanou věkovou strukturu při zachování její početnosti. Bylo použito věkové struktury Českých zemí z roku 1920 a roku 1869. V obou případech bylo u populace starší 12 let odstraněno zaokrouhlování věku, avšak za cenu zvýšení průměrného stáří v Chrudimském kraji na úroveň průměrného věku starších 12 let v populacích z roku 1920 a 1869.

Dále bylo možné z údajů Soupisu analyzovat sňatkové chování. Muži se zřídka kdy ženili před 20. narozeninami a pokud ano, dělo se tak častěji ve venkovském prostředí než ve městech. Důvodem odkladu vstupu do manželského života byla nutnost zabezpečit si předem pro budoucí rodinu určité hmotné zázemí. Ve věku 30–34 let bylo na venkově ještě 10 % a ve městech ještě 16 % mužů svobodných. Svobodných starších 35 let byl jak ve městech tak i na venkově zanedbatelný podíl, na čemž se výrazným způsobem podílela i použitá metodika, kdy ti, u nichž ve věku vyšším 35 let nebylo jasně uvedeno, že jsou svobodní, byli zařazeni do zbytkové kategorie „ostatní“. Ve starších věkových skupinách klesalo relativní zastoupení ženatých mužů, zvyšoval se podíl vdovců a výrazně vzrůstala četnost těch, u nichž nebylo možné na základě Soupisu rodinný stav určit. Podíl vdovců byl celkově mírně vyšší ve venkovských oblastech.

Dívky se vdávaly spíše v mladším věku, čím byly starší, tím byla šance na sňatek nižší. Ve věkové skupině 30–34 let bylo v městském prostředí téměř 20 % žen svobodných, tj. o 3 % více než u stejně starých mužů. Na venkově byl tento rozdíl ještě vyšší, 30–34letých dosud neprovdaných žen bylo 17,6 %, svobodných mužů pouze 10,2 %. Celkový podíl ovdovělých žen byl v městské populaci o 3 % vyšší ve srovnání s populací venkovskou. Nejmladší vdovy nalezneme již ve věkové skupině 15–19letých a to jak v městském tak venkovském prostředí. Větší naději na opětovný sňatek měly ženy mladé a majetné nebo alespoň majetné. Ve městech se relativně mnoho vdov po cechovních mistrech provdávalo za tovaryše, pro něž to byla cesta do vyšších pater cechovní organizace.

Mezi obyvatelstvem starším 30 let zůstávala asi desetina mužů neženatých a zhruba pětina žen se nikdy neprovdala. Rozdíly mezi městem a venkovem byly zanedbatelné.

Podíl opakovaných sňatků nebylo snadné určit. Lze na ně usuzovat většinou nepřímou ze struktury rodiny. Případy druhých a možná i dalších sňatků lze také odhadovat podle nepřiměřeného věkového rozdílu mezi nejstaršími dětmi a jejich novou matkou (otcem), avšak to není průkazné. V některých případech Soupis přímo uvádí, že se jedná o druhou ženu (o manželovi nic takového uvedeno není) nebo že zapsané děti jsou z předešlé manželky.

Výsledky studia věkových rozdílů mezi manžely jsou ovlivněny kvalitou vstupních dat. Značné věkové rozdíly mezi manžely dávají tušit, že sňatek nebyl jen vyjádřením lásky dvou osob, ale že důvody sňatku a života v manželství byly i ekonomické. Muž byl průměrně o 6,5 roku starší než jeho žena. Ve městech byl průměrný věkový rozdíl o něco menší než na venkově, přestože ve městech bylo více věkově nesterijných párů.

Rodina byla základní výrobní i společenskou jednotkou každého města i vesnice. Pro usedlého se uzavření manželství stávalo nutností, která vyplývala z potřeby pracovní síly v rozsahu rodinné ekonomiky. Ženatí muži a vdané ženy požívali větší vážnosti než jejich svobodní vrstevníci. Zastávali funkce v místní správě i ve společenském životě města a venkova. V každé rodině existovala dělba práce mezi mužem, ženou a dětmi podle jejich pohlaví a věku. Počet dětí, které současně žily v rodině, ovlivňovala dětská úmrtnost i dočasná sterilita žen, jejíž příčinou byla těžká práce a špatné sociální poměry. Přes velký počet porodů byla často dětská úmrtnost příčinou velkých věkových rozdílů mezi sourozenci.

Rodina kromě sociální a ekonomické funkce plnila i funkci zabezpečovací, výchovnou a kulturně-vzdělávací. Čeleď a učni byli v domácnostech, v nichž sloužili či se učili, podrobeni pravomoci hospodáře či mistra, která nahrazovala autoritu rodičovskou. Čeleď se v rodině, v níž sloužila, setkávala s vlastními dětmi hospodáře, a tak bylo v zájmu hospodáře, aby čeládka vedla spořádaný život, neboť se tak vlastně podílela příkladem na výchově jeho dětí. V čeledním postavení byly téměř výhradně osoby s hospodářem nepříbuzné. Jen zřídka byla osoba pokrevně příbuzná s hospodářem uvedena jako pacholek či děvečka. Pokud tomu tak bylo, pak častěji mezi muži, kdy zejména mladší bratři hospodáře, který pravděpodobně teprve nedávno hospodářství zdědil, nejsou uváděni jako podruzi, ale jako pacholci či pohůnci, v případě řemeslné živnosti i výjimečně jako učni či tovaryši.

Struktura domácností se měnila podle okolností. Pokud byly v rodině malé děti, byla v rodině i čeleď. Když děti odrostly, počet čeledi se snižoval, protože děti přebíraly jejich práci. V hospodářstvích, v nichž žilo více podruhů, bylo čeledi méně. Pokud zemřel hospodář na statku, byl do domácnosti přibírán čeledín dokud se hospodyně znovu nevdala. Když

zemřela hospodyně, přibyla do domácnosti děvečka do doby než se hospodář znovu oženil. Ve všech domácnostech tak neustále probíhala změna jejich velikosti i struktury, která byla vynucena potřebou pracovních sil, kterých muselo být právě tolik, aby zastaly potřebnou práci, a přitom právě tolik, aby se všechny uživily.

Zatímco u sirotků a podružských dětí čelední služba představovala nutnou náplň doby jejich dospívání, v selském prostředí se nikdy nestala naprosto nezbytnou záležitostí. Za práci vlastních dětí na statku nebylo nutno platit, děti představovaly bezplatnou pracovní sílu, takže nemusely být najímány cizí osoby, aby byl zabezpečen chod hospodářství. Z poddanských usedlostí odcházely do služby častěji dcery než synové, jejichž fyzická síla se dala lépe využít v hospodářství. Dívky odcházely do měst, kde pracovaly často jako chůvy či kuchařky. U hospodáře často zůstával doma syn, který byl předurčen k převzetí rodinného statku. Takový byl mnohdy již dospělý i ženatý, přesto byl v Soupise pořád uváděn pouze jako syn.

V čele domácnosti na venkově i ve městech byli většinou muži a to již od věku 15 let, i když takto mladí byli výjimkou. Už i mezi mladými muži nalézáme hlavy podružských domácností. Na venkově se muži do čela domácnosti dostávali v mladším věku než ve městech. Většina mladých mužů stojících v čele domácnosti byla ženatá. Sňatek pro ně byl možný dříve než u jejich vrstevníků právě proto, že již byli materiálně zabezpečeni. Někteří mladí muži se do čela domácnosti dostali díky sňatku se starší ženou. K předání hospodářství či živnosti mohlo dojít i za života rodičů, zejména pokud tito již byli staří a nemocní.

Muži v čele domácnosti bývali uváděni jako sedláci (22 %), dále jako zahradníci (11 %) a chalupníci (9 %), což nepochybně souvisí s tím, že 75 % z nich žilo na venkově. Nejpočetnější skupina mužů v čele domácnosti se věnovala nějakému řemeslu. Soupis uvádí 150 různých řemesel, z nichž 39 se vyskytovalo pouze jednou. Nejčastějším řemeslem bylo tkalcovství, dále tu byli hojně řezníci, ševci, mlynáři, pekaři, kováři. Rozložení řemesel mezi městské a venkovské oblasti nebylo rovnoměrné a neodpovídalo ani zastoupení městského a venkovského obyvatelstva v Chrudimském kraji.

Žen bylo v čele domácnosti podstatně méně než mužů. V mnohých případech se jednalo o jednočlenné podružské domácnosti. Soupis zaznamenal ale i ženy, které stály v čele selského hospodářství či vedly zavedenou živnost, i když v ní práci obvykle vykonávali tovaryši či učni po zemřelém mistrovi. Z hlediska rodinného stavu byly přednostky domácnosti většinou ovdovělé či se nepodařilo jejich rodinný stav určit. Počet žen, které stály v čele domácnosti, se postupně zvyšoval se vzrůstajícím věkem. Absolutně nejvíce jich bylo ve věku 40–44 let, bez ohledu na to, zdali se jednalo o domácnost usedlou či podružskou. Po překročení 45. roku věku žen v čele domácnosti ubývalo, představovaly ale stále větší díl

z žen daného věku. Ve městech bylo relativně více žen v čele domácnosti než na venkově a byly jimi spíše ve vyšším věku, zatímco na venkově se ženy do čela domácnosti dostávaly dříve, ale také ji dříve předávaly někomu jinému – synovi, který mezitím dospěl, nebo se znovu vdaly a jako osoba v čele domácnosti je uváděn jejich druhý manžel.

Zvláštní postavení mezi osobami v čele domácnosti zaujímalí šafáři a šafářky ve dvorech, přičemž se nemuselo a také často nejednalo o manželskou dvojici. Svým zařazením byli vlastně v čeledním postavení, na druhou stranu měli pod sebou další podřízenou čeleď a někdy byli na provozu dvora i materiálně zainteresováni. I svým věkem se podobali spíše osobám, které stály v čele svých samostatných domácností, než výrazně mladší čeledi.

Ekonomická aktivita v čelední službě začínala u některých dětí, zejména z méně majetných rodin či u těch, kterým zemřeli rodiče, nepochybně již před 10. rokem života, avšak povaha analyzovaného pramene to nedovolila potvrdit. Podíl čeledi na celkovém počtu obyvatelstva byl obvykle ve městech vyšší než na venkově. Celkovou feminitu společnosti v reprodukčním věku ve městech zvyšovaly venkovské dívky, které častěji za službou odcházely právě do měst. Při započtení tovaryšů a učňů mezi čeled' se převaha žen sice snížila, ale ne natolik, aby muži byli zastoupeni větším dílem než ženy. Věková struktura byla jiná u městské čeledi než u vesnické selské čeledi. Ve městech sloužilo méně dětí do 15 let věku a více osob starších 20 let.

Většina dívek se ve věku mezi 19 a 25 lety vdala a odešla ze služby. Počty děveček starších 25 let byly velmi nízké. Složitější situace byla ve městech, kde byla daleko větší převaha žen. Některým ženám se pak služba stala celoživotním osudem. Stejně i mládenci se o něco později než děvčata oženili a s osobami ve službě staršími než 30 let se setkáváme téměř výhradně ve vrchnostenské službě na zámcích a dvorech.

Pod označením podruh se skrývala celá řada různých sociálních typů. Byli mezi ně počítáni nájemci vrchnostenských či obecních mlýnů, krčem, kováren, obecní pastýři, nádeníci i žebráci, nájemníci ve městech, kteří často provozovali nějaké řemeslo. Pro některé osoby bylo podružství jenom životní etapou, pro některé bylo celoživotním postavením. Někteří podruzi byli hospodářovi příbuzní (ovdovělá matka, sourozenci), jinde žily v podruží celé rodiny, které nebyly s hospodářem příbuzné.

Rozdíly ve struktuře podruhů podle rodinného stavu v městském a venkovském prostředí byly patrné. Muži i ženy v podružském postavení se dříve ženili a vdávali na venkově, ve městech zůstával podíl svobodných podruhů vyšší do vyššího věku. Přitom ale ve městech ve srovnání s venkovem byl větší podíl podruhů ženatých a také zde bylo více vdovců mezi podruhy a stejně tak tomu bylo mezi ženami. Ženatí podruzi představovali mezi

podruhy ve městech i na venkově největší skupinu – okolo 70 %, svobodných bylo na venkově 19 % a ve městech 14 % podruhů, vdovců bylo více ve městech. I mezi ženami bylo nejvíce podruhyň, které byly vdané, podíl svobodných byl ve městech i na venkově takřka stejný, pohyboval se okolo 20 %. Zastoupení žen vdovského stavu bylo mezi podruhyněmi mnohem častější než u podruhů. Celkově bylo mezi podruhy staršími 15 let výrazně více žen.

Hlavním důvodem pořízení Soupisu poddaných podle víry bylo zjištění počtu nekatolíků. Rekatolizace se prokázala jako úspěšná hlavně ve městech (Lanškroun, Chrudim, Litomyšl, Vysoké Mýto, Pardubice). Města, která musela ve válečných letech odvádět stále vyšší a vyšší kontribuce, musela poskytovat ubytování a stravu císařským i cizím vojákům, byla nucena vypořádávat se ještě s náboženskou příslušností osob, které žily uvnitř jejich hradeb. Nekatoličtí měšťané se vystavovali riziku, že budou zbaveni své živnosti, že jim budou odeprána městská práva a svobody, že budou do jejich domu vloženi vojáci. Toto všechno byly okolnosti, které většinu měšťanů donutily přijmout katolickou víru.

V malých, převážně zemědělských městech s nižším počtem řemeslníků se ke katolictví hlásili zejména muži, kteří zastávali nějaký úřad nebo službu u vrchnosti. Ve městech, kde byla řemesla hlavním zdrojem obživy a katolické vyznání bylo podmínkou k jejich vykonávání, se většina mužské populace přihlásila ke katolické víře. Manželky a zapsané odrostlejší děti zůstávaly často dále nekatolíky. Podle rozdílného přístupu k víře i v rámci jedné rodiny se lze domnívat, že se mnozí přihlásili ke katolické víře pouze formálně, aby byli chráněni před sankcemi, jež byly uvalovány na nekatolíky. Ve městech byl podíl nekatolíků zvyšován čeledí, kterou ale nelze považovat za trvalou složku městského obyvatelstva. Lidé do čelední služby často přicházeli z venkova, jejich služba ve městě byla časově omezená na rok s možností prodloužení, a tak i možnosti působení kněží na tuto skupinu obyvatel byly omezené.

Téměř každá Soupisem zachycená osoba byla uváděna jménem. Různé podoby téhož jména byly převedeny do stejného tvaru. V Chrudimském kraji se u žen vyskytlo 57 různých křestních jmen. Některá jména se vyskytla pouze jedenkrát, jiná byla velmi oblíbená. Nejčtenější ženským jménem byla Anna, jmenovala se tak skoro pětina žen, druhým nejčtenější jménem byla Kateřina, třetím oblíbeným jménem byla Dorota. Magdalena, Mariana (nelze odlišit, zdali to bylo samostatné jméno, nebo složenina ze jmen Marie a Anna), Ludmila, Alžběta, Salomena, Marie byly jmény běžnými. Zuzana, Eva, Markéta, Barbora, Gertruda a Voršila byly jmény obvyklými. Ostatních 34 ženských jmen se objevuje u méně než 1 % nositelek. Deset jmen se vyskytlo pouze jedenkrát.

Nejčtenějším mužským jménem v té době bylo jméno Jan, jež nosilo téměř 20 % mužů. Druhým nejčastějším byl Jiří. Pouze u 65 z nich je uvedeno jméno v dnešní úřední podobě, u většiny je uvedeno Jiřík nebo Jíra. Třetím oblíbeným mužským jménem byl Václav. Jména Matěj, Jakub, Martin, Pavel byla jmény běžnými s výskytem mezi 4–7 %. Jedenáct mužských jmen (Mikuláš, Tomáš, Matouš, Ondřej, Adam, Petr, Vavřinec, Bartoloměj, Lukáš, Šimon, Urban a Řehoř) patřilo mezi jména obvyklá a zbývajících 79 jmen se vyskytlo méně než 217krát, tedy v méně než 1 % případů, přičemž 26 z nich se vyskytlo pouze jedenkrát. Variabilita mužských jmen byla ve srovnání s ženskými dvojnásobná.

U křestních jmen byla kromě četnosti výskytu jednotlivých jmen věnována pozornost také případným módním vlnám ve výskytu různých jmen u různých generací. Jako indikátor pro posouzení „módnosti“ jména bylo využito srovnání průměrného věku nositelů jména a celkového průměrného věku všech mužů resp. žen. Dalším indikátorem módních trendů bylo porovnání věkové struktury nositelů konkrétního jména s věkovou strukturou všech mužů či žen. Oblíbená jména byla oblíbenými napříč generacemi, jména, u nichž lze vysledovat určité módní trendy, se nevyskytovala příliš často a ani četnosti jejich výskytu nebyly rovnoměrně rozloženy po celém kraji. Jedním z takových jmen byla Justýna, u níž průměrný věk nositelek starších 12 let byl o 5 let nižší než průměrný věk všech žen. Naopak například jméno Marta se mezi mladými ženami prakticky nevyskytovalo, jejich průměrný věk byl téměř o 7 let vyšší než průměrný věk všech žen.

Rozdílná jména se používala v českých a v německých oblastech. Struktura jmen na statku Bělá, na němž byl Soupis psán německy a jenž podle Sommera byl německou jazykovou oblastí, se odlišuje od jiných částí Chrudimského kraje, kde se používala čeština. Jméno Gertruda se zde z kategorie obvyklých jmen dostalo do kategorie jmen běžných, jeho výskyt byl třikrát větší než v celém kraji. Podobně jména Markéta, Rozina a Voršila. Jméno Kristýna bylo v německé jazykové oblasti častější, zejména na statku Bělá. Jméno Marie, jehož výskyt na celém chrudimském kraji jej těsně řadil mezi jména obvyklá, tu bylo jménem velmi oblíbeným, neboť se vyskytovalo téměř u třetiny zde zapsaných žen. Jinde oblíbené jméno Anna zde bylo v kategorii jmen běžných, podobně jako Dorota a Kateřina, u nichž četnost výskytu byla v porovnání s celokrajským výskytem poloviční.

Z mužských jmen bylo v německy mluvících oblastech častější jméno Bartoloměj, jak o tom svědčí jeho výskyt na panství Bělá, ale i na panstvích Heřmanův Městec a Lanškroun. Naopak jméno Jan, které bylo v polovině 17. století nejoblíbenějším, se na panství Bělá vyskytovalo podstatně méně často, než by odpovídalo celokrajskému průměru. Zde bychom to mohli přičíst na vrub málo početnému zkoumanému vzorku, avšak podobná situace byla

i na panství Polička a Bystrá a Čankovice, která početností obyvatel rozhodně nepatřila mezi panství malá. Jméno Jiljí, které nepatřilo ani mezi obvyklá jména, se vyskytovalo výhradně v německy mluvících oblastech na panstvích Bystrá a Čankovice, Polička, Litomyšl a Lanškroun, přičemž na tomto panství se vyskytoval jak český tvar Jiljí, tak i z latiny vycházející Egidius.

Soupis podaných podle víry by umožňoval jedinečným způsobem nahlédnout do složení tehdejší rodiny, kdyby byly evidovány i děti přezpovědního věku, a tak problematiku rodinné struktury a zjištění velikosti rodiny nebylo na Chrudimsku možné analyzovat.

Na závěr nutno konstatovat, že veškeré údaje, které jsou vztahovány k věku, mají nutně relativní charakter, jenž je dán kvalitou pramene, v němž údaje o věku nebyly spolehlivé. Přestože bylo již zpracováno značné množství lokálních a regionálních studií, které využívaly údaje ze Soupisu, jejich syntéza a vzájemná komparace je mnohdy obtížná až nemožná vzhledem k odlišné metodice, kterou různí autoři využívali, a k rozdílnému důrazu, který kladli na různé aspekty demografické a sociální struktury, jež lze ze Soupisu zjistit. Použití výpočetní techniky výrazným způsobem usnadňuje práci s tak rozsáhlými soubory dat, jakým údaje z Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 nepochybně jsou, ale jejím využitím nelze odstranit chyby, které vznikly již při jeho pořízení.

Prameny a literatura

Zkratky

AČ	–	Archivní časopis
AUC Phil. et Hist.	–	Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica
BP	–	bakalářská práce
ČČH	–	Český časopis historický
ČDV	–	Časopis pro dějiny venkova
ČL	–	Český lid
ČsČH	–	Československý časopis historický
ČSPS	–	Časopis Společnosti přátel starožitností českých
D	–	Demografie
DP	–	diplomová práce
FHB	–	Folia historica Bohemica
FSS	–	Forum Statisticum Slovacum
HD	–	Historická demografie
JFH	–	Journal of Family History
JSH	–	Jihočeský sborník historický
MZK	–	Minulostí Západočeského kraje
OZ	–	Onomastický zpravodaj
PHS	–	Právněhistorické studie
SAP	–	Sborník archivních prací
SH	–	Sborník historický
SSH	–	Středočeský sborník historický
ÚSH	–	Ústecký sborník historický
VSH	–	Východočeský sborník historický
VVM	–	Vlastivědný věstník moravský
ZMK ČSAV	–	Zpravodaj místopisné komise ČSAV

Prameny

- Matušíková, L.–Pazderová, A. (eds.): Soupis poddaných podle víry – Chrudimsko 1–3. Praha 2001.
- Kokošková, Z.–Sedláčková, H.–Zahradníková, M. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Bechyňsko 2. Praha 1997.
- Zahradníková, M. (ed.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Plzeňsko-Klatovsko. Praha 2003.
- Zahradníková, M.–Štrejnová, E. (eds.): Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Čáslavsko 1. Praha 1999.

Literatura

- Adámek, K.: Chrudimsko: historické a statistické rozhledy. Roudnice nad Labem 1878.
- Anděl, R.: Demografické poměry na lenních statcích Frýdlantska v první polovině XVII. století. In: HD 5, 1971, str. 66–75.
- Bělohlávek, M.: Obyvatelstvo Rokycan a poddanských vesnic po válce třicetileté. MZK 6, 1968, str. 190–207.
- Beránková, J.: Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650–1850. In: HD 18, 1994, str. 69–104.
- Bílek, T. V.: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-II. Praha 1882 a 1883.
- Bílek, T. V.: Reformace katolická. Praha 1892.
- Bílek, T. V.: Stav far v letech 1650–1652 v krajích Chrudimském (zvláště na panství Pardubickém), Kralohradském, Boleslavském, Slanském a Žateckém, pak v knížectví Frýdlantském roku 1630. In: Památky archeologické a místopisné XIII, sv. 1, 1885.
- Blaschka, A.: Das Trautenauer Untertanenverzeichnis v. J. 1651. In: Jahrbuch des Deutschen Reisegebirgsvereins 14, 1925, str. 110–146.
- Blaschka, A.: Die Garafschaft Glatz nach dem Dreißigjähriger Kriege. In: Jahrbücher des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1, 1926, str. 43–146.
- Bocková, G.: Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti. Praha 2007.
- Bologne, J. C.: Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě. Praha 1997.
- Borovský, T.–Chocholáč, B.–Pumr, P. (edd.): Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do poloviny 17. století. Brno 2007.
- Burdová, P.: Poměry námezdně pracujících v zemědělství na Mnichovohradištsku po třicetileté válce. In: SAP IV/2, 1954, str. 99–119.
- Catalano, A.: Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách. Praha 2008.
- Cerman, M.: Bohemia after the thirty years' war: some thesis on population structure, marriage and family. In: JFH 19, 1994, str. 149–175.
- Cerman, M.–Matušíková, L.–Zeitlhofer, H.: Projekt „Sociální struktury v Čechách“. Rozbor pramenů s použitím počítače I–II. In: AČ 49, 1999, str. 107–128 a str. 171–190.
- Cerman, M.–Maur, E.: Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650–1759. In: ČČH 98, 2000, str. 737–774.
- Cerman, M.–Ogilvie, S. C.: The bohemian census of 1651 and the position of inmates. In: Social History 28, 1995, str. 333–346.
- Cerman, M.–Zeitlhofer, H.: Soziale Strukturen in Böhmen. Ein regionaler Vergleich von Wirtschaft und Gesellschaft in Gutsherrschaften, 16.-19. Jahrhundert. Wien-München, Oldenbourg 2002.
- Cironis, P.: Obyvatelstvo Rokycan v 16.–18. století. Rokycany 1995.
- Coale, A.–Demeny, P.: Regional model life tables and stable populations. New York 1966.
- Čáňová, E.: K počtu far v Čechách v 17. a 18. století. In: HD 18, 1994, str. 179–181.
- Čáňová, E.: Populační vývoj od poloviny 17. století do konce 18. století. In: HD 12, 1987, str. 153–176.
- Čáňová, E.: Population of the Třeboň Dominion. In: HD 13, 1989, str. 33–58.

- Čáňová, E.: Prameny k vývoji migrací v Čechách (17. a 18. století). In: HD 10, 1986, str. 145–160.
- Čáňová, E.: Rekatalizace ve Středočeském kraji. In: SSH 11, 1976, str. 65–85.
- Čáňová, E.: Seznamy obyvatel vzniklé při rekatalizační činnosti jako prameny pro demografickou statistiku. In: HD 4, 1970, str. 23–27.
- Čáňová, E.: Seznamy obyvatel vzniklé při rekatalizační činnosti jako prameny pro demografickou statistiku. In: HD 8, 1983, str. 61–74.
- Čáňová, E.: Složení domácnosti v Čechách v roce 1651. In: HD 16, 1992, str. 63–66.
- Čáňová, E.: Soupis poddaných podle víry a studium historické rodiny. In: AČ roč. 42, č. 1, 1992, str. 28–34.
- Čáňová, E.: Soupis poddaných podle víry. In: *Paginae Historiae – Sborník SÚA v Praze*, 1992, str. 69–81.
- Čáňová, E.: Status Libri animarum pražské arcidiecéze z roku 1651. In: SAP 29, 1979, str. 20–55.
- Čáňová, E.: Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatalizace Čech (1620–1671). In: SAP 35, 1985, str. 486–560.
- Červený, V. – Červená, J.: Berní rula: generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly. Praha 2003, str. 2188.
- Čornejová, I.: Pobělohorská rekatalizace v českých zemích. Pokus o zasazení fenoménu do středoevropských souvislostí. In: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatalizaci. Praha 2003, str. 14–24.
- Davídek, V.: Statistické příspěvky o osídlení a zalidnění české země v 16. a 17. století. In: D 7, 1965, str. 128–143.
- Dokoupil, L.–Fialová, L.–Maur, E.–Nesládková, L.: Přirozená měna obyvatel českých zemí v 17. a 18. století. Praha 1999.
- Dokoupil, L.–Nesládková, L.: K základním tendencím vývoje populace Moravy po třicetileté válce do revoluce 1848. In: HD 18, 1994, str. 105–114.
- Doležal, A.: Jak se u nás žilo na svobodném gruntě před 300 lety. In: ČDV 7, 1920, str. 17–34.
- Doskočil, K.: Berní rula. Sv. 1., K edici berní ruly: (úvodní pojednání). Praha 1950.
- Doskočil, K.: Berní rula. Sv. 1 a 2., Popis Čech roku 1654: souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule. Praha 1953 a 1954.
- Ducháček, K.–Fialová, L.–Horská, P.–Répásová, M.–Sládek, M.: On using the 1661–1839 lists of subject of the Třeboň dominion to study the age structure of the population. In: HD 13, 1989, str. 59–75.
- Dülmen, R. van: Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. Praha 2003.
- Dülmen, R. van: Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) I. Dům a jeho lidé. Praha 1999.
- Dülmen, R. van: Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) II. Vesnice a město. Praha 2006.
- Dülmen, R. van: Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) III. Náboženství, magie a osvícenství. Praha 2006.
- Dušek, L.: Obyvatelstvo Budyně nad Ohří v letech 1701–1850. In: ÚSH 1985, str. 143–239.

- Dušek, L.–Fialová, L.: Age structure of the population of Česká Kamenice in 1670–1750. In: HD 13, 1989, str. 125–160.
- Dvořák, R.: Frekvence křestních jmen obyvatel města Vysokého Mýta v 15. a 18. století. In: OZ 28, 1987, str. 38–45.
- Englund, P.: Nepokojná léta. Historie třicetileté války. Praha 2000.
- Fagan, B.: Malá doba ledová. Jak klima formovalo dějiny v letech 1300–1850. Praha 2007.
- Fauve-Chamoux, A.: K historii vdov. In: HD 23, 1999, str. 18–20.
- Fialová, L.: K vývoji obyvatelstva přirozenou měnou v českých zemích v 17. a 18. století. In: HD 18, 1994, str. 127–166.
- Fialová, L.–Horská, P.–Kučera, M.–Maur, E.–Musil, J.–Stloukal, M.: Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha 1996.
- Filáček, A.: Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. In: ČDV XIII, 1926.
- Florián, Č.: O výměnku na panství chrudimském okolo r. 1700. In: ČDV 10, 1923, str. 109–112.
- Fůrová, M.–Tomková, S.: Nejstarší matriky kostela sv. Tomáše na Malé Straně. In: Documenta Pragensia XIII, Praha 1996, str. 163–167.
- Galley, Ch.: A Model of Early Modern Urban Demography. In: Economic History Review, 1995, 48/3, str. 448–469.
- Goody, J.: Proměny rodiny v evropské historii. Praha 2006.
- Goody, J.: The European family. Oxford 2000.
- Gulich, J.: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století. České Budějovice 2008.
- Hamannová, B.: Habsburkové. Životopisná encyklopedie. Praha 1996.
- Hanzal, J.: Demografické poměry v šumavské oblasti v 2. polovině 17. stol. a počátkem 18. století. In: HD 2, 1968, str. 9–16.
- Hanzal, J.: Rekatolizace v Čechách, její historický smysl a význam. In: SH 37, 1990.
- Háza, Z.: Počty obyvatel na panství Nový Kunstberg v 17. a 18. stol. In: HD 3, 1969, str. 52–72.
- Heřmánková, M.: Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In: HD 24, 2000, str. 83–108.
- Heřmánková, M.: Únětice v 18. století (kapitoly ze života středočeské vesnice). DP FF UK 1999.
- Hofman, M.: Ke strategii a organizaci povstání na trčkovských panstvích roku 1628. In: Orlické hory a Podorlicko 14, 2007, str. 285–298.
- Hofmann, G.: Populace Čech na sklonku 17. století. In: SAP 41, 1991, str. 417–446.
- Hofmann, G.: Populační poměry na panství Kynžvart roku 1652 a 1690. In: HD 10, 1986, str. 117–143.
- Holubová, M.: Obyvatelstvo dobrovické farnosti v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. In: HD 26, 2002, str. 37–61.
- Honc, J.: Problémy studia cen a mezd chlebového obilí v 17. a 18. století, AUC Phil. et Hist. 3, 1977, str. 51–90.
- Honc, J.: Příspěvek k poznání populačního vývoje horních městeček (Rekonstrukce 203 rodin ročníků 1610–1690 v matrikách fary Rudolfov u Českých Budějovic). In: AUC Phil. et Hist. 3, 1972, str. 101–125.

- Honc, J.: Roční spotřeba žita, chleba a jiných potravin c čeledních dávkách, deputátech, výměncích a špitálních dávkách v letech 1452–1845. In: *Ceny, mzdy a měna* 10, 1968, str. 16–43.
- Horáček, C.: *Výměnek*. Praha 1900.
- Horská, P.: Historical models of the central European family: Czech and Slovak examples. In: *JFH* 19, 1994, str. 99–106.
- Horská, P.: K historickému modelu středoevropské rodiny. In: *D* 31, 1989, str. 137–143.
- Horská, P.–Kučera, M.–Maur, E.–Stoukal, M.: *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha 1990.
- Horská, P.–Maur, E.–Musil, J.: *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha-Litomyšl 2002.
- Horský, J.: Příspěvek ke studiu venkovské poddanské čeledi v 16.–18. století (panství Třeboň – sonda). In: *AČ* 43, 1993, str. 145–165.
- Horský, J.: Sládek, M.: Rodinné, sociální a demografické poměry v poddanských vsích na panství Třeboň v letech 1586 a 1651. In: *HD* 17, 1993, str. 71–109.
- Horský, J.: Studium historického utváření rodiny v 16.–18. století. In: *D* 38, 1996, str. 165–172.
- Horský, J.–Sedláčková, I.–Seligová, M.: Ein einheitliches „altes demographisches Regime“ oder die Bindung eines demographischen Verhaltens zu „Ökotypen“? In: *HD* 20, 1996, str. 57–91.
- Horský, J.–Seligová, M.: *Rodina našich předků*. Praha 1997.
- Hroch, M.–Petráň, J.: *17. století – krize feudální společnosti*. Praha 1976.
- Husa, V.–Petráň, J.: Mezinárodní studium dějin cen a mezd 16. a 17. století. In: *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia* 6, 1962, str. 7–26.
- Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století. *DP PŘF UK*, 2003.
- Chocholáč, B.: Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století. In: *ČČH* 99, 2001, str. 59–84.
- Chocholáč, B.: *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a v 17. století*. Brno 1999.
- Jančárek, P.: Výrobní a sociální struktura báňského města Kraslic v polovině 17. století (Příspěvek k poznání společnosti českého Krušnohoří). In: *FHB* 10, 1986, str. 401–420.
- Jireček, J.: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*. Praha 1875–76, str. 401.
- Just, J.–Nešpor, Z. R.–Matějka, O. et al: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha 2009.
- Kačerová, E.: Age structure of the inhabitants of the estates of the Eggenbergs in 1651 according to the List of Serfs according to Faith. In: *FSS*, 2007, roč. III, č. 6, str. 64–67.
- Kačerová, E.: Demografický vývoj farnosti Panny Marie pod řetězem v Praze v 17. a 18. století. *Rigorózní práce. PŘF UK* 2004.
- Kačerová, E.: Domácnosti a ekonomická aktivita v polovině 17. století. Jindřichův Hradec 11.12.2009. In: *Finanční potenciál domácností 2009 [CD-ROM]*. Praha 2009, str. 1–5.
- Kačerová, E.: Ekonomická aktivita v polovině 17. století. Praha 13.12.2010 – 14.12.2010. In: *Reprodukce lidského kapitálu – Vzájemné vazby a souvislosti [CD-ROM]*. Praha 2010, str. 1–8.

- Kačerová, E.: Estimation of Age Structure of the Inhabitants of Bohemia in 1651 according to the List of Serfs according to Faith. In: AMSE 2010 [CD-ROM]. Banská Bystrica 2010, str. 190–194.
- Kačerová, E.: Jak se jmenovali, jak se jmenujeme aneb Křestní jména kdysi a dnes. In: FSS, 2009, roč. 7, č. 7, str. 61–67.
- Kačerová, E.: Křestní jména jako doklad národnostní struktury na území Českých zemí v 17. století. In: Naša demografia – súčasnosť a perspektívy. Bratislava 2005, str. 92–96.
- Kačerová, E.: Křestní jména v roce 1651 v Chrudimském kraji. In: Demografie [online], 2010, str. 1–6. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=735.
- Kačerová, E.: Křestní jména v roce 1651. In: Demografie.info [online], 2005, str. 1–4. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=87.
- Kačerová, E.: Náboženské vyznání v Chrudimském kraji po třicetileté válce. In: Demografie [online], 2010, s. 1–3. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=724.
- Kačerová, E.: Obyvatelstvo Choceňska v polovině 17. století. In: Mezinárodní statisticko-ekonomické dny na VŠE v Praze [CD-ROM]. Praha 2008, str. 1–5.
- Kačerová, E.: Odhad počtu dětí na panství Jana Kristiána z Eggenbergu. In: Demografie.info [online], 2008, roč. 2, č. 2, str. 1–3. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=579.
- Kačerová, E.: Odstraňování deformace věkových struktur. In: Demografie.info [online], 2010, s. 1–5. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=708.
- Kačerová, E.: Problém regionální diferenciací věkové struktury při odhadu dětské složky populace v 17. století. Brno 15.10.2009. In: Region v rozvoji společnosti [CD-ROM]. Brno 2009, str. 118–123.
- Kačerová, E.: Struktura obyvatelstva Choceňska v roce 1651. In: Demografie.info [online], 2008, str. 1–4. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=542.
- Kačerová, E.: Rodinná struktura na Chrudimsku v roce 1651. FSS, 2008, roč. 4, č. 7, str. 39–48.
- Kačerová, E.: Rodinný stav a ekonomická aktivita v českých zemích v 17. století. In: FSS, 2008, roč. IV, č. 4, str. 39–44.
- Kačerová, E.: Sociální struktura a jména obyvatel Choceňska v roce 1651. In: Demografie.info [online], 2008, str. 1–6. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=562.
- Kačerová, E.: Věkové rozdíly mezi manžely nyní a v 18. století. In: Demografie.info [online], 2005, str. 1–5. URL: <http://www.demografie.info>.
- Kačerová, E.–Henzler, J.: Estimation of Age Structure of the Inhabitants of Bohemia in 1651 according to the List of Serfs according to Faith. In: Special topic: Population and environment. [online] Vídeň 2010, str. 1–4. URL: <http://epc2010.princeton.edu/download.aspx?submissionId=100187>.
- Kačerová, E.–Henzler, J.: Marriage structure in Bohemia after Thirty Years' War. In: XXVI International Population Conference [CD-ROM]. Paříž : IUSSP, 2009, str. 1–10.
- Kačerová, E.–Henzler, J.: Matematické modelování věkových struktur historických populací. In: FSS, 2009, roč. 5, č. 1, str. 25–30.

- Kačerová, E.–Henzler, J.: Mathematical and statistical modelling of rounded data in historical populations. In: Special topic: Population and environment. [online]. Vídeň 2010, str. 1–7. URL: <http://epc2010.princeton.edu/download.aspx?submissionId=100186>.
- Kačerová, E.–Henzler, J.: Rodina na Chrudimsku v polovině 17. století. In: Reprodukce lidského kapitálu – Vzájemné vazby a souvislosti [CD-ROM]. Praha 2008, str. 1–12.
- Kačerová, E.–Henzler, J.: Rounded and Missing Historical Data in 17th Century Demographical Sources. In: *Mundus Symbolicus*, 2010, roč. 18, č. 18, s. 189–196.
- Kačerová, E.–Henzler, J.: Smoothing Data in 17th Century Population Bihistograms. In: Mezinárodní statisticko-ekonomické dny na VŠE v Praze [CD-ROM]. Praha 2010, str. 1–9.
- Kačerová, E.–Henzler, J.–Kubíček, J.: Struktura obyvatel Chrudimska podle pohlaví ve světle Soupisu poddaných podle víry. In: *Demografie* [online], 2009, str. 1–3. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=664.
- Kačerová, E.–Henzler, J.–Kubíček, J.: Analýza věkových struktur historických populací. In: *Demografie* [online], 2009, str. 1–6. URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=622.
- Kačerová, E.–Kubíček, J.–Henzler, J.: Struktura obyvatelstva Chrudimska podle rodinného stavu v polovině 17. století. In: Mezinárodní statisticko-ekonomické dny na VŠE [CD-ROM]. Praha 2009, str. 1–6.
- Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin I, II. Praha 1991.
- Kalousek J.: Řády selské a instrukce hospodářské. In: AČ 24, 1908.
- Kalousek, J. (ed.): Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388–1779. In: AČ 29, 1913.
- Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti. Praha 1962.
- Krásl, F.: Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623–1667. Praha 1886.
- Křivka, J.: Čeleď v poddanském hospodářství po třicetileté válce. In: ČL 56, 1969, str. 35–41.
- Křivka, J.: Mzdové poměry poddanské čeledě po třicetileté válce. In: ČL 57, 1970, str. 7–18.
- Kuča, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1. díl, Praha 1996; 2. díl, Praha 1997; 4. díl, Praha 2000.
- Kuklo, C.: *Demografia rzeczypospolitej przedrozbiorowej*. Varšava 2009.
- Laštovková, B.: Demografický vývoj hostivařské farnosti v 18. století. DP na FF UK v Praze 1994.
- Laštovková, B.: Demografický vývoj hostivařské farnosti v 18. století. In: HD 19, 1995, str. 56–86.
- Lenderová, M.: Město Hradec Králové ve světle soupisu obyvatelstva v Čechách podle víry z r. 1651. In: VSH 2, 1992, str. 131–140.
- Livi-Bacci, M.: *Populace v evropské historii*. Praha 2003.
- Maur, E.: K způsobu tvoření a splácení poddanské nemovitosti v 17. a počátkem 18. století. In: Maur, E. (ed.) *Příspěvky k dějinám cen*. Praha 1993, str. 71–84.
- Maur, E.: Poddaní točnického panství v 2. pol. 17. stol. In: SAP 14, 1964, str. 57–87 a SAP 15, 1965, str. 277–297.
- Maur, E.: Populační důsledky třicetileté války. In: HD 12, 1987, str. 137–152.

- Maur, E.: Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: AUC – Phil. et Hist. 3, 1972, str.8–80.
- Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In: ČsČH XIX, 1971, str. 839–870.
- Maur, E.: Čeled' a tovaryši v Čechách v Soupisu podle víry z roku 1651. In: HD 23, 1999, str. 85–135.
- Maur, E.–Horská, P.: Zemědělské obyvatelstvo českých zemí v 17.–19. století. In: HD 10, 1986, str. 177–189.
- Mikulec, J.: Dějiny venkovského poddaného lidu v 17. a 18. století a česká historiografie posledních dvaceti let. In: ČČH 88, 1990, str. 119–130.
- Mikulec, J.: 31.7.1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Praha 2005.
- Mikulec, J.: Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace. In: Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně dne 10. září 1993. Pardubice 1995, str. 39–48.
- Munck, T.: Evropa sedmnáctého století 1598–1700. Praha 2002.
- Mužík, P.: Obyvatelstvo města Domažlic v letech 1651–1830. In: SAP 26, 1986, str.103–207.
- Nekvapil, L.: Náboženské poměry na Chrudimsku v polovině 17. století. BP FF UPCE, 2008.
- Nováková-Šlajsová, M.: Jména poddaných na panství Bor u Tachova v r. 1654. In: ZMK ČSAV 21, 1980, str. 512–524.
- Novotný, J.: Děti a sirotci na panství chrasteckém r. 1636. In: ČSPS 67, 1959, str. 6–11.
- Oehm, V. : Protokol reformační komise, konané r.1628 v krajích Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském. In: Věstník Král. české spol. nauk, třída filosoficko-historicko-jazyková, 1897. Praha 1898, studie pod číslem 28, s.1–29.
- Ogilvie, S.–Cerman, M.: The position of inmates in seventeenth century Bohemia. In: Histoire sociale 28, 1995, str. 333–346.
- Opočenský, H.: Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře. Praha 1921.
- Palacký, Fr.: Český archiv I. Praha 1840.
- Pavlík, Z.–Rychtaříková, J.–Šubrtová, A.: Základy demografie. Praha 1986.
- Pekař, J.: České katastry 1654–1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním. Praha 1932.
- Petráň, J.: Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha 1964.
- Petráň, J. (ed.): Problémy cen, mezd a materiálních podmínek života od 16. do poloviny 19. století II. In: AUC Phil. et Hist. 1, Praha 1971.
- Petráň, J. (ed.): Problémy cen, mezd a materiálních podmínek života lidu v Čechách v 17.–19. století. II. In: AUC Phil. et Hist. 3, Praha 1977.
- Pišťálák, J.: Kdy se ženili a vdávali naši předkové. In: VVM 48, 1996, str. 49–50.
- Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století. Praha 1957.
- Poddaná, J.: Soupis poddaných podle víry z r. 1651 – město Pardubice. In: VSH 4, 1994, str. 91–102.
- Polišenský, J.: Třicetiletá válka a evropské krize XVII. století. Praha 1970.
- Procházka, V.: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století. Praha 1963.
- Procházka, V.: Trhová smlouva na poddanskou nemovitost v Čechách v 16. a 17. století. In: SH 10, 1962, str. 93–144.

- Procházka, V.: Výbava a výměnek na české vesnici v 16. a 17. století. In: ČL 49, 1962, str. 55–63.
- Rezek, A.: Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až po naše časy, část I. Praha 1887.
- Rheinheimer, M.: Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450–1850. Praha 2003.
- Roedl, B.: Huertova mise v Lounech. In: Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně dne 10. září 1993. Pardubice 1995, str. 111–118
- Rumlová, E.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury. In: HD 17, 1993, str. 153–199.
- Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl I. – Chrudimsko. Praha 1993.
- Sedláček, A.: Místopisný slovník historický. Praha 1998.
- Sedláček, A.: O starém rozdělení Čech na kraje. In: Rozpravy České akademie věd a umění, třída I, č. 61. Praha 1921.
- Sedláčková, I.: Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu v polovině 17. století ve vybraných panstvích Loketského kraje. In: HD 19, 1995, str. 39–57.
- Seligová, M.: Obyvatelstvo děčínského panství v polovině 17. století podle věku a rodinného stavu. In: HD 19, Praha, 1995, str. 23–37.
- Seligová, M.: Příspěvky ke studiu rodinných struktur v Čechách v polovině 17. století (panství Děčín - sonda). In: HD 17, 1993, str. 111–130.
- Schreiber, R.: Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege. Praha 1935.
- Sládek, M. (ed): Malý svět je člověk aneb Výbor z české barokní prózy. Praha 1995.
- Sládek, M.: Demografická a sociální struktura třeboňských panství roku 1651. DP FF UK 1986.
- Sládek, M.: Poznámky k problematice svatebních kázání v 17. století. In: Česká literatura doby barokní. Literární archiv 27. Praha 1994, str. 191–216.
- Slavík, F. A.: O popisu Čech po třicetileté válce. In: Zprávy zemského archivu Království českého III, 1919, str. 17–103.
- Sommer, J. G.: Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfer Band, Chrudimer Kreis. Praha 1837.
- Staněk, V.: Bechyňský kraj v polovině 17. století v „Soupisu poddaných podle víry“. DP na FF UK 2000.
- Šáda, F.: Vikariát Chrudim. Inventář k archivnímu fondu. Chrudim 1972.
- Šimák, J. V. (ed.): Zpovědní seznamy arcidiecéze Pražské z let 1671–1725. Svazek 2: Chrudimsko, Čáslavsko. Praha 1918.
- Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1678–1725, Praha 1909–1938, Úvod
- Šimák, J. V.: Soupis osob podle víry na statku Tejnci Hrochovém. In: ČSPS 39, 1931, str. 80–83.
- Šimek, T.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 6 – Východní Čechy. Praha 1989.
- Štefková, D.–Horský, J.: Rekatolizace a rodinné, sociální a kulturní životní světy (panství Frýdlant – sonda do soupisu podle víry z roku 1651). In: Francek, J. (ed.): Rekatolizace v českých zemích, Pardubice 1995, str. 131–144.

- Štěrbová, B.: Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedly nad Nežárkou v letech 1686–1910. In: HD 11, 1987, str. 107–110
- Šubrtová, A.: Vztah ekonomiky a populace v pramenech k československým dějinám 16.–18. století. In: D 8, 1966, str. 45–52.
- Teplý, F.: Licibořice a okolí. Historický a kulturní nástin. Licibořice 1938.
- Tichý, J.: Ke kritice Soupisu obyvatelstva z roku 1651. In: ČSPS 61, 1953, str. 118–121.
- Tošnerová, M.: Obyvatelstvo města Berouna v polovině 17. století. In: HD 21, 1997, str. 73–91.
- Tretera, R. J.: Církevní právo. Praha 1993.
- Urfus, V.: Právní postavení námezdních pracovníků u nás v 16. až 18. století. In: PHS 2, 1956, str. 198–242.
- Válek, B.: Půdy východních Čech. Havlíčkův Brod 1964.
- Vaňková, V.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva na Berounsku v polovině 17. století. DP PŘF UK 2006.
- Vejtrubová, R.: Čáslavský kraj v polovině 17. století – náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura. DP FF UK 1993.
- Vitochová, M.: Motivace volby křestních jmen v 18. století. DP FF UK 1999.
- Wall, R.–Robin, J.–Laslet, P. (edd.): Family forms in historic Europe. Cambridge 1993.
- Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách: 1526–1620. Praha 1909.
- Wowková, W.–Fialová, L.: Plodnost vdaných žen v jablonci nad Nisou do roku 1800. In: D43, 1992, str. 223–234.
- Wray, W. D.: The 17th-Century Japanese Diaspora: Questions of Boundary and Policy. XIII Economic History Congress, Buenos Aires 2002. Dostupné na <http://eh.net/XIIICongress/cd/papers/10Wray383.pdf> dne 11.10.2010
- Wrigley, E. A.: Family limitation in pre-industrial England. In: The Economic History Review, 1966, vol. 19, str. 82–109.
- Wrigley, E. A.: Population and history. London 1969.
- Wrigley, E. A.–Schofield, R. S.: The population history of England 1541–1871. Cambridge 2002.
- Záloha, J.: Eggenbergské dědictví v Čechách. In: JSH 38, 1969, str. 10–14.
- Záloha, J.: Přehled vývoje eggenberské državy v jižních Čechách. In: JSH 27, 1958 str. 27–29.
- Zuber, R.: Osudy moravské církve v 18. století, I. díl. Praha 1987.

Zdroje na internetu

- Město Chvaletice. <http://www.chvaletice.cz> [cit. ze dne 8.2.2010]
- Město Pardubice. http://www.pardubice.wrp.cz/historie_pardubic/tric_valka.html [cit. ze dne 19.10.2009]
- Město Polička. <http://www.policka.org/detail/66/o-meste/historie/> [cit. ze dne 12.11.2009]
- Tovaryšstvo Ježíšovo. <http://jezuite.cz> [cit. ze dne 15.8.2010]
- Encyklopedie křestních jmen. Po kom se jmenujeme. dostupná na www.libri.cz/database/jmena [cit. ze dne 11.12.2010]

Přílohy

Příloha 1: Věková struktura na Chrudimsku v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry	253
Příloha 2: Věková struktura na Chrudimsku-města v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry	254
Příloha 3: Věková struktura na Chrudimsku-venkov v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry	255
Příloha 4: Věková struktura na panství Rokycany v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry	256
Příloha 5: Věková struktura na panství Rokycany-město v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry.....	257
Příloha 6: Věková struktura na panství Německý Brod v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry.....	258
Příloha 7: Věková struktura na panství Německý Brod - města v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry	259
Příloha 8: Věková struktura na panství Německý Brod - venkov v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry.....	260
Příloha 9: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, panství Rokycany	261
Příloha 10: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Rokycany-město	262
Příloha 11: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, panství Něm. Brod.....	263
Příloha 12: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Něm. Brod-vsi	264
Příloha 13: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Něm. Brod-města.....	265
Příloha 14: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Náchodsko-vsi	266
Příloha 15: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Náchodsko-města	267
Příloha 16: Podíl svobodných žen v městech Chrudimského kraje podle věku	268
Příloha 17: Podíl vdaných žen v městech Chrudimského kraje podle věku.....	268
Příloha 18: Podíl ovdovělých žen v městech Chrudimského kraje podle věku.....	268
Příloha 19: Podíl svobodných mužů v městech Chrudimského kraje podle věku.....	269
Příloha 20: Podíl ženatých mužů v městech Chrudimského kraje podle věku	269
Příloha 21: Podíl ovdovělých mužů v městech chrudimského kraje podle věku	269
Příloha 22: Věkový rozdíl mezi manžely na Chrudimsku	270
Příloha 23: Věkový rozdíl mezi manžely na Chrudimsku na venkově (v %).....	271
Příloha 24: Věkový rozdíl mezi manžely na Chrudimsku ve městech (v %)	272
Příloha 25: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - muži.....	273
Příloha 26: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - ženy	273
Příloha 27: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - muži, vsi	274
Příloha 28: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - ženy, vsi	274
Příloha 29: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - muži, města	275
Příloha 30: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - ženy, města.....	275
Příloha 31: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – muži.....	276

Příloha 32: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 - ženy	277
Příloha 33: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – vsi, muži	278
Příloha 34: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – vsi, ženy	279
Příloha 35: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 - města, muži	280
Příloha 36: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – města, ženy	280
Příloha 37: Věk osoby v čele domácnosti na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje - muži	281
Příloha 38: Věk osoby v čele domácnosti na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje - ženy	283
Příloha 39: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - muži	285
Příloha 40: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - ženy	285
Příloha 41: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - muži, venkov	286
Příloha 42: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - ženy, venkov	286
Příloha 43: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - muži, města	287
Příloha 44: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - ženy, města	287
Příloha 45: Obyvatelstvo Chrudimského kraje podle věku a sociálního postavení (v %)	288
Příloha 46: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji	289
Příloha 47: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji - venkov	289
Příloha 48: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji - města	290
Příloha 49: Vyznání podle věku a pohlaví na Chrudimsku v roce 1651	291
Příloha 50: Vyznání podle věku a pohlaví na Chrudimsku - města v roce 1651	292
Příloha 51: Vyznání podle věku a pohlaví na Chrudimsku - vsi v roce 1651	293
Příloha 52: Chrudimský kraj v polovině 17. století, orientační plánec	294

Příloha 1: Věková struktura na Chrudimsku v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	–	–	–	40	1 420	1 436	2 856	80	38	39	77
1	10	4	14	41	112	132	244	81	5	5	10
2	6	10	16	42	234	237	471	82	5	7	12
3	11	3	14	43	143	126	269	83	3	5	8
4	7	8	15	44	94	63	157	84	–	3	3
5	5	4	9	45	561	433	994	85	9	2	11
6	10	17	27	46	196	176	372	86	5	1	6
7	12	12	24	47	81	68	149	87	1	–	1
8	22	26	48	48	196	180	376	88	2	1	3
9	47	48	95	49	72	97	169	89	4	3	7
10	161	171	332	50	897	813	1 710	90	11	1	12
11	252	277	529	51	81	80	161	91	2	–	2
12	829	808	1 637	52	128	84	212	92	1	–	1
13	556	690	1 246	53	84	44	128	93	–	1	1
14	657	732	1 389	54	95	68	163	94	–	–	–
15	922	1 092	2 014	55	144	113	257	95	1	2	3
16	571	885	1 456	56	130	88	218	96	2	–	2
17	368	506	874	57	27	29	56	97	–	1	1
18	953	1 451	2 404	58	66	59	125	98	–	–	–
19	320	530	850	59	38	31	69	99	2	–	2
20	1 146	1 667	2 813	60	474	359	833	100	3	–	3
21	225	352	577	61	34	30	64	101	–	–	–
22	411	567	978	62	40	37	77	102	1	–	1
23	266	404	670	63	44	22	66	103	–	–	–
24	465	746	1 211	64	29	21	50	104	–	–	–
25	603	915	1 518	65	75	46	121	105	–	–	–
26	544	745	1 289	66	30	11	41	106	–	–	–
27	301	407	708	67	21	16	37	107	–	–	–
28	524	658	1 182	68	32	12	44	108	–	1	1
29	217	280	497	69	17	10	27	109	–	–	–
30	1 698	1 931	3 629	70	134	81	215	nezj.	973	1 131	2 104
31	188	224	412	71	12	6	18	Celkem	21 764	24 862	46 626
32	368	398	766	72	20	10	30				
33	220	158	378	73	10	4	14				
34	238	272	510	74	4	5	9				
35	751	665	1 416	75	26	5	31				
36	408	385	793	76	7	6	13				
37	155	149	304	77	0	1	1				
38	279	270	549	78	11	6	17				
39	149	143	292	79	4	2	6				

Příloha 2: Věková struktura na Chrudimsku-města v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle věry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	–	–	–	40	407	432	839	80	17	15	32
1	6	3	9	41	31	39	70	81	3	2	5
2	6	9	15	42	83	75	158	82	1	1	2
3	11	2	13	43	48	34	82	83	1	1	2
4	7	6	13	44	32	26	58	84	–	–	–
5	5	4	9	45	151	147	298	85	4	2	6
6	9	14	23	46	62	53	115	86	2	1	3
7	6	4	10	47	36	26	62	87	–	–	–
8	12	11	23	48	83	86	169	88	–	1	1
9	22	25	47	49	20	46	66	89	2	1	3
10	48	59	107	50	250	308	558	90	3	1	4
11	87	78	165	51	36	36	72	91	1	–	1
12	178	214	392	52	43	39	82	92	–	–	–
13	142	190	332	53	23	21	44	93	–	–	–
14	173	214	387	54	30	30	60	94	–	–	–
15	240	290	530	55	46	54	100	95	1	1	2
16	153	278	431	56	44	35	79	96	1	–	1
17	109	170	279	57	6	15	21	97	–	1	1
18	274	427	701	58	25	23	48	98	–	–	–
19	119	167	286	59	12	14	26	99	1	–	1
20	305	454	759	60	160	149	309	100	1	–	1
21	67	88	155	61	11	13	24	101	–	–	–
22	111	150	261	62	15	12	27	102	–	–	–
23	72	105	177	63	16	9	25	103	–	–	–
24	125	190	315	64	3	10	13	104	–	–	–
25	108	202	310	65	28	20	48	105	–	–	–
26	120	202	322	66	15	5	20	106	–	–	–
27	73	103	176	67	9	7	16	107	–	–	–
28	131	165	296	68	11	6	17	108	–	–	–
29	63	74	137	69	6	5	11	109	–	–	–
30	393	489	882	70	47	40	87	nej.	31	29	60
31	38	59	97	71	5	1	6	Celkem	5 772	7 123	12 895
32	64	103	167	72	8	5	13				
33	75	60	135	73	3	1	4				
34	66	79	145	74	2	1	3				
35	175	205	380	75	9	2	11				
36	122	129	251	76	1	2	3				
37	43	49	92	77	–	–	–				
38	83	116	199	78	1	2	3				
39	44	51	95	79	–	–	–				

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Příloha 3: Věková struktura na Chrudimsku-venkov v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	–	–	–	40	1 013	1 004	2 017	80	21	24	45
1	4	1	5	41	81	93	174	81	2	3	5
2	0	1	1	42	151	162	313	82	4	6	10
3	0	1	1	43	95	92	187	83	2	4	6
4	0	2	2	44	62	37	99	84	–	3	3
5	–	–	–	45	410	286	696	85	5	–	5
6	1	3	4	46	134	123	257	86	3	–	3
7	6	8	14	47	45	42	87	87	1	–	1
8	10	15	25	48	113	94	207	88	2	–	2
9	25	23	48	49	52	51	103	89	2	2	4
10	113	112	225	50	647	505	1 152	90	8	–	8
11	165	199	364	51	45	44	89	91	1	–	1
12	651	594	1 245	52	85	45	130	92	1	–	1
13	414	500	914	53	61	23	84	93	–	1	1
14	484	518	1 002	54	65	38	103	94	–	–	–
15	682	802	1 484	55	98	59	157	95	–	1	1
16	418	607	1 025	56	86	53	139	96	1	–	1
17	259	336	595	57	21	14	35	97	–	–	–
18	679	1 024	1 703	58	41	36	77	98	–	–	–
19	201	363	564	59	26	17	43	99	1	–	1
20	841	1 213	2 054	60	314	210	524	100	2	–	2
21	158	264	422	61	23	17	40	101	–	–	–
22	300	417	717	62	25	25	50	102	1	–	1
23	194	299	493	63	28	13	41	103	–	–	–
24	340	556	896	64	26	11	37	104	–	–	–
25	495	713	1 208	65	47	26	73	105	–	–	–
26	424	543	967	66	15	6	21	106	–	–	–
27	228	304	532	67	12	9	21	107	–	–	–
28	393	493	886	68	21	6	27	108	–	1	1
29	154	206	360	69	11	5	16	109	–	–	–
30	1 305	1 442	2 747	70	87	41	128	nej.	40	46	86
31	150	165	315	71	7	5	12	Celkem	15 092	16 681	31 773
32	304	295	599	72	12	5	17				
33	145	98	243	73	7	3	10				
34	172	193	365	74	2	4	6				
35	576	460	1 036	75	17	3	20				
36	286	256	542	76	6	4	10				
37	112	100	212	77	–	1	1				
38	196	154	350	78	10	4	14				
39	105	92	197	79	4	2	6				

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice

Příloha 4: Věková struktura na panství Rokycany v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle vry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	14	15	29	40	31	35	66	80	3	–	3
1	22	18	40	41	7	3	10	81	–	–	–
2	21	13	34	42	5	14	19	82	–	–	–
3	16	20	36	43	5	8	13	83	–	–	–
4	17	17	34	44	3	4	7	84	–	–	–
5	19	12	31	45	20	12	32	85	–	–	–
6	11	10	21	46	8	6	14	86	–	–	–
7	20	16	36	47	5	1	6	87	–	–	–
8	13	10	23	48	4	5	9	88	–	–	–
9	10	19	29	49	5	4	9	89	–	–	–
10	13	15	28	50	22	21	43	90	–	–	–
11	11	10	21	51	3	3	6	91	–	–	–
12	17	14	31	52	6	4	10	92	–	–	–
13	10	13	23	53	5	2	7	93	–	–	–
14	11	15	26	54	3	6	9	94	–	–	–
15	19	5	24	55	6	11	17	95	–	1	1
16	10	13	23	56	4	4	8	96	–	–	–
17	6	12	18	57	2	2	4	97	–	–	–
18	18	22	40	58	2	4	6	98	–	–	–
19	19	6	25	59	4	–	4	99	1	–	1
20	14	18	32	60	6	13	19	100	–	–	–
21	3	8	11	61	1	2	3	101	–	–	–
22	9	12	21	62	–	4	4	102	–	–	–
23	2	6	8	63	2	1	3	103	–	–	–
24	15	12	27	64	1	2	3	104	–	–	–
25	11	7	18	65	2	2	4	105	–	–	–
26	9	19	28	66	1	1	2	nej.	2	–	2
27	3	5	8	67	–	2	2	Celkem	654	688	1 342
28	8	19	27	68	1	2	3				
29	4	6	10	69	–	–	–				
30	28	45	73	70	3	3	6				
31	5	6	11	71	–	–	–				
32	6	10	16	72	–	–	–				
33	6	3	9	73	1	–	1				
34	7	6	13	74	–	–	–				
35	16	20	36	75	–	–	–				
36	10	8	18	76	–	–	–				
37	3	7	10	77	2	–	2				
38	14	7	21	78	–	1	1				
39	8	6	14	79	–	–	–				

Příloha 5: Věková struktura na panství Rokycany-město v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	10	8	18	40	15	20	35	80	2	–	2
1	5	8	13	41	6	3	9	81	–	–	–
2	7	8	15	42	4	10	14	82	–	–	–
3	8	9	17	43	4	6	10	83	–	–	–
4	11	12	23	44	3	2	5	84	–	–	–
5	9	7	16	45	13	4	17	85	–	–	–
6	7	6	13	46	4	4	8	86	–	–	–
7	9	9	18	47	4	1	5	87	–	–	–
8	6	6	12	48	2	4	6	88	–	–	–
9	5	9	14	49	5	2	7	89	–	–	–
10	6	9	15	50	8	13	21	90	–	–	–
11	7	3	10	51	3	2	5	91	–	–	–
12	8	6	14	52	6	4	10	92	–	–	–
13	7	4	11	53	3	2	5	93	–	–	–
14	6	9	15	54	2	4	6	94	–	–	–
15	8	3	11	55	4	8	12	95	–	1	1
16	7	9	16	56	2	3	5	96	–	–	–
17	4	9	13	57	1	2	3	97	–	–	–
18	10	15	25	58	2	4	6	98	–	–	–
19	11	1	12	59	3	–	3	99	1	–	1
20	5	14	19	60	–	7	7	100	–	–	–
21	2	7	9	61	1	2	3	101	–	–	–
22	9	9	18	62	–	3	3	102	–	–	–
23	–	3	3	63	2	1	3	103	–	–	–
24	8	7	15	64	1	2	3	104	–	–	–
25	1	4	5	65	–	2	2	105	–	–	–
26	5	12	17	66	1	1	2	nej.	2	–	2
27	2	4	6	67	–	2	2	Celkem	361	420	781
28	5	14	19	68	1	2	3				
29	3	4	7	69	–	–	–				
30	15	23	38	70	–	3	3				
31	5	6	11	71	–	–	–				
32	4	6	10	72	–	–	–				
33	3	2	5	73	1	–	1				
34	4	4	8	74	–	–	–				
35	6	8	14	75	–	–	–				
36	7	8	15	76	–	–	–				
37	1	2	3	77	2	–	2				
38	13	6	19	78	–	1	1				
39	4	2	6	79	–	–	–				

Příloha 6: Věková struktura na panství Německý Brod v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	16	17	33	40	66	68	134	80	2	5	7
1	27	40	67	41	2	–	2	81	–	–	–
2	39	35	74	42	9	10	19	82	–	–	–
3	36	40	76	43	9	6	15	83	–	–	–
4	16	31	47	44	5	4	9	84	–	–	–
5	28	23	51	45	18	13	31	85	–	–	–
6	24	28	52	46	17	18	35	86	–	–	–
7	27	30	57	47	10	5	15	87	–	–	–
8	21	24	45	48	5	4	9	88	–	1	1
9	14	28	42	49	10	8	18	89	–	1	1
10	23	21	44	50	38	50	88	90	1	3	4
11	9	4	13	51	6	4	10	91	–	–	–
12	32	33	65	52	6	12	18	92	–	–	–
13	12	18	30	53	5	3	8	93	–	–	–
14	22	17	39	54	10	9	19	94	–	–	–
15	32	26	58	55	4	2	6	95	–	–	–
16	24	29	53	56	13	12	25	96	1	–	1
17	11	21	32	57	7	3	10	97	–	–	–
18	43	46	89	58	2	5	7	98	–	–	–
19	13	25	38	59	–	3	3	99	–	–	–
20	34	42	76	60	34	32	66	100	–	–	–
21	6	6	12	61	1	–	1	101	–	–	–
22	22	17	39	62	9	4	13	102	–	–	–
23	11	23	34	63	4	1	5	103	–	–	–
24	14	23	37	64	3	4	7	104	–	–	–
25	13	28	41	65	5	5	10	105	–	–	–
26	27	35	62	66	2	4	6	nejz.	1	1	2
27	14	17	31	67	2	3	5	Celkem	1 129	1 296	2 425
28	13	16	29	68	1	1	2				
29	10	28	38	69	1	3	4				
30	52	80	132	70	8	6	14				
31	4	3	7	71	–	–	–				
32	14	20	34	72	–	–	–				
33	4	6	10	73	–	1	1				
34	10	15	25	74	–	–	–				
35	30	12	42	75	2	–	2				
36	22	31	53	76	2	5	7				
37	12	8	20	77	–	1	1				
38	7	7	14	78	–	–	–				
39	19	22	41	79	1	1	2				

Příloha 7: Věková struktura na panství Německý Brod - města v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle víry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	10	9	19	40	48	46	94	80	1	4	5
1	20	25	45	41	1	–	1	81	–	–	–
2	29	20	49	42	8	6	14	82	–	–	–
3	23	26	49	43	5	1	6	83	–	–	–
4	10	17	27	44	5	3	8	84	–	–	–
5	18	13	31	45	11	11	22	85	–	–	–
6	13	15	28	46	12	8	20	86	–	–	–
7	16	17	33	47	5	3	8	87	–	–	–
8	12	13	25	48	4	3	7	88	–	1	1
9	11	22	33	49	7	4	11	89	–	1	1
10	7	13	20	50	29	36	65	90	1	3	4
11	5	3	8	51	3	1	4	91	–	–	–
12	18	23	41	52	2	9	11	92	–	–	–
13	8	12	20	53	4	1	5	93	–	–	–
14	17	8	25	54	6	6	12	94	–	–	–
15	16	13	29	55	2	1	3	95	–	–	–
16	15	20	35	56	8	10	18	96	1	–	1
17	10	18	28	57	3	2	5	97	–	–	–
18	26	35	61	58	1	5	6	98	–	–	–
19	12	22	34	59	–	1	1	99	–	–	–
20	23	27	50	60	23	27	50	100	–	–	–
21	5	5	10	61	–	–	–	101	–	–	–
22	10	11	21	62	3	2	5	102	–	–	–
23	11	18	29	63	3	–	3	103	–	–	–
24	10	14	24	64	3	3	6	104	–	–	–
25	9	14	23	65	2	4	6	105	–	–	–
26	18	22	40	66	1	3	4	nej.	1	–	1
27	7	14	21	67	1	3	4	Celkem	724	846	1 570
28	9	9	18	68	–	1	1				
29	8	15	23	69	1	1	2				
30	31	52	83	70	5	4	9				
31	1	–	1	71	–	–	–				
32	8	8	16	72	–	–	–				
33	3	3	6	73	–	–	–				
34	5	14	19	74	–	–	–				
35	15	8	23	75	2	–	2				
36	14	23	37	76	–	3	3				
37	9	7	16	77	–	1	1				
38	7	4	11	78	–	–	–				
39	12	15	27	79	1	1	2				

Příloha 8: Věková struktura na panství Německý Brod - venkov v roce 1651 dle Soupisu poddaných podle věry

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem	Věk	Muži	Ženy	Celkem
0	6	8	14	40	18	22	40	80	1	1	2
1	7	15	22	41	1	–	1	81	–	–	–
2	10	15	25	42	1	4	5	82	–	–	–
3	13	14	27	43	4	5	9	83	–	–	–
4	6	14	20	44	–	1	1	84	–	–	–
5	10	10	20	45	7	2	9	85	–	–	–
6	11	13	24	46	5	10	15	86	–	–	–
7	11	13	24	47	5	2	7	87	–	–	–
8	9	11	20	48	1	1	2	88	–	–	–
9	3	6	9	49	3	4	7	89	–	–	–
10	16	8	24	50	9	14	23	90	–	–	–
11	4	1	5	51	3	3	6	91	–	–	–
12	14	10	24	52	4	3	7	92	–	–	–
13	4	6	10	53	1	2	3	93	–	–	–
14	5	9	14	54	4	3	7	94	–	–	–
15	16	13	29	55	2	1	3	95	–	–	–
16	9	9	18	56	5	2	7	96	–	–	–
17	1	3	4	57	4	1	5	97	–	–	–
18	17	11	28	58	1	–	1	98	–	–	–
19	1	3	4	59	–	2	2	99	–	–	–
20	11	15	26	60	11	5	16	100	–	–	–
21	1	1	2	61	1	–	1	101	–	–	–
22	12	6	18	62	6	2	8	102	–	–	–
23	–	5	5	63	1	1	2	103	–	–	–
24	4	9	13	64	–	1	1	104	–	–	–
25	4	14	18	65	3	1	4	105	–	–	–
26	9	13	22	66	1	1	2	nej.	–	1	1
27	7	3	10	67	1	–	1	Celkem	405	450	855
28	4	7	11	68	1	–	1				
29	2	13	15	69	–	2	2				
30	21	28	49	70	3	2	5				
31	3	3	6	71	–	–	–				
32	6	12	18	72	–	–	–				
33	1	3	4	73	–	1	1				
34	5	1	6	74	–	–	–				
35	15	4	19	75	–	–	–				
36	8	8	16	76	2	2	4				
37	3	1	4	77	–	–	–				
38	–	3	3	78	–	–	–				
39	7	7	14	79	–	–	–				

Příloha 9: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, panství Rokycany

Věk	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku				Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku			
	0	1–4	5–9	10–11	0	1–4	5–9	10–11
18	0,0455	0,0909	–	–	–	–	–	–
19	–	–	–	–	–	–	–	–
20	0,0556	0,1111	–	–	–	0,0714	–	–
21	–	0,3750	–	–	–	–	–	–
22	0,1667	0,6667	0,1667	–	–	–	–	–
23	–	0,6667	–	–	–	0,5000	–	–
24	0,0833	0,1667	0,0833	–	0,1333	0,1333	–	–
25	–	0,2857	–	–	0,0909	0,1818	–	–
26	0,1579	0,7368	0,4211	–	0,1111	0,2222	–	–
27	0,2000	0,8000	0,4000	0,2000	–	0,3333	–	–
28	0,3158	0,6842	0,4211	0,0526	–	0,1250	–	–
29	–	1,0000	0,6667	–	0,2500	0,5000	0,2500	–
30	0,1111	0,6000	0,4444	0,2000	0,1429	1,1071	0,3929	–
31	0,1667	0,1667	0,6667	0,1667	0,2000	0,4000	0,2000	–
32	–	0,7000	0,4000	0,1000	–	0,5000	0,8333	–
33	–	–	–	–	0,1667	0,5000	0,6667	0,3333
34	0,1667	0,3333	1,0000	0,3333	0,1429	0,8571	0,2857	–
35	0,1500	0,6500	0,7000	0,4000	0,1250	0,6250	0,6875	0,1250
36	–	0,1250	0,5000	0,1250	0,1000	0,5000	0,2000	0,1000
37	–	0,5714	0,8571	0,1429	0,3333	1,3333	0,6667	0,3333
38	0,1429	0,2857	0,7143	0,2857	0,1429	0,2143	0,5000	0,0714
39	–	0,5000	0,1667	0,1667	–	0,3750	0,5000	0,2500
40	0,0571	0,3429	0,4286	0,1143	0,0968	0,3871	0,7419	0,1613
41	–	–	–	0,3333	–	0,4286	0,7143	0,1429
42	0,0714	0,1429	0,3571	0,0714	–	0,6000	0,8000	–
43	–	0,2500	0,5000	0,1250	–	0,8000	0,8000	0,2000
44	–	–	0,2500	–	–	0,6667	0,3333	–
45	–	0,0833	0,5000	0,1667	0,0500	0,4000	0,3000	0,1500
46	–	–	0,3333	–	0,1250	0,3750	0,6250	0,3750
47	–	–	–	–	–	0,2000	0,6000	–
48	–	–	0,2000	–	–	0,7500	0,5000	0,2500
49	–	0,2500	–	0,2500	–	0,4000	0,4000	–
50	–	–	0,0952	0,1429	0,0909	0,2727	0,2727	0,0909
51					–	0,3333	0,3333	0,3333
52					–	–	0,3333	0,1667
53					–	–	0,4000	0,4000
54					–	0,3333	1,0000	–
55					–	0,1667	–	0,1667
56					0,2500	–	–	–
57					–	–	–	1,0000
58					–	–	0,5000	–
59					0,5000	0,5000	0,2500	–
60					–	–	0,1667	0,1667

Příloha 10: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Rokycany-město

Věk	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku				Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku			
	0	1–4	5–9	10–11	0	1–4	5–9	10–11
21	–	0,4286	–	–	–	–	–	–
22	0,1111	0,7778	0,2222	–	–	–	–	–
23	–	1,0000	–	–	ndf	ndf	ndf	ndf
24	0,1429	0,1429	0,1429	–	–	–	–	–
25	–	–	–	–	–	–	–	–
26	0,2500	0,4167	0,4167	–	–	–	–	–
27	–	0,2500	0,5000	0,2500	–	0,5000	–	–
28	0,2857	0,6429	0,2857	0,0714	–	–	–	–
29	–	0,7500	0,7500	–	0,3333	0,6667	0,3333	–
30	0,1739	0,3478	0,4348	0,2174	0,1333	0,8000	0,2000	–
31	0,1667	0,1667	0,6667	0,1667	0,2000	0,4000	0,2000	–
32	–	0,6667	0,5000	0,1667	–	0,5000	0,7500	–
33	–	–	–	–	0,3333	0,3333	1,0000	0,6667
34	–	0,2500	0,7500	0,5000	0,2500	0,7500	–	–
35	–	0,5000	0,3750	0,2500	0,1667	0,3333	0,3333	–
36	–	0,1250	0,5000	0,1250	0,1429	0,1429	0,2857	0,1429
37	–	–	0,5000	–	1,0000	2,0000	1,0000	–
38	0,1667	0,3333	0,5000	0,1667	0,1538	0,2308	0,4615	0,0769
39	–	1,0000	0,5000	–	–	0,5000	0,5000	0,2500
40	0,1000	0,4000	0,4000	–	0,0667	0,0667	0,2667	0,0667
41	–	–	–	0,3333	–	0,5000	0,8333	0,1667
42	0,1000	0,2000	0,4000	0,1000	–	0,5000	1,0000	–
43	–	–	0,5000	0,1667	–	0,7500	0,5000	–
44	–	–	0,5000	–	–	0,6667	0,3333	–
45	–	–	0,2500	0,2500	0,0769	0,4615	0,2308	0,0769
46	–	–	–	–	0,2500	0,5000	0,7500	0,7500
47	–	–	–	–	–	0,2500	0,7500	–
48	–	–	0,2500	–	–	1,5000	1,0000	0,5000
49	–	0,5000	–	0,5000	–	0,4000	0,4000	–
50	–	–	0,1538	0,0769	0,1250	–	0,2500	0,1250
51					–	0,3333	0,3333	0,3333
52					–	–	0,3333	0,1667
53					–	–	0,3333	0,3333
54					–	–	0,5000	–
55					–	0,2500	–	0,2500
56					–	–	–	–
57					–	–	–	–
58					–	–	0,5000	–
59					0,6667	0,6667	0,3333	–
60					–	–	–	–

Příloha 11: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, panství Něm. Brod

Věk	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku				Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku			
	0	1–4	5–9	10–11	0	1–4	5–9	10–11
16	–	0,0345	–	–	–	–	–	–
17	–	–	–	–	–	–	–	–
18	–	0,0652	–	–	–	–	–	–
19	–	0,1200	–	–	–	–	–	–
20	0,0476	0,1190	0,0476	–	–	–	–	–
21	0,1667	0,1667	–	–	–	–	–	–
22	0,0588	0,4118	0,0588	–	0,0455	0,0909	–	–
23	–	0,2609	0,1304	–	–	0,0909	–	–
24	0,2609	0,5217	0,1739	0,0435	–	0,1429	–	–
25	0,1071	0,5357	0,3571	–	–	0,2308	0,0769	–
26	0,1429	0,4857	0,4571	0,0286	0,1481	0,4444	0,0741	0,0370
27	–	0,4706	0,4706	–	0,0714	0,5000	0,0714	–
28	0,0625	0,5625	0,2500	–	–	0,5385	0,5385	–
29	0,0357	0,3214	0,4643	0,0357	–	0,6000	0,2000	–
30	0,0750	0,4875	0,5250	0,0875	0,0577	0,5192	0,2692	0,0385
31	–	0,3333	–	–	–	0,5000	0,5000	–
32	0,1000	0,5000	0,8000	0,2000	0,2143	0,5714	0,2857	0,0714
33	–	0,5000	1,0000	0,3333	–	0,5000	0,5000	–
34	–	0,5333	0,6667	0,2000	0,1000	0,3000	0,4000	0,1000
35	0,1667	0,5000	0,3333	–	0,1333	0,4667	0,6333	0,1000
36	–	0,2903	0,4194	0,0968	0,1364	0,4545	0,5000	0,0909
37	–	0,5000	0,7500	–	–	0,4167	0,3333	0,0833
38	0,1429	0,2857	0,1429	0,1429	–	0,1429	0,5714	0,1429
39	0,0455	0,4091	0,3182	0,2273	0,0526	0,2632	0,6842	0,1579
40	0,0147	0,2059	0,2206	0,0441	0,0606	0,3939	0,4394	0,0909
41	ndf	ndf	ndf	ndf	–	–	–	–
42	–	0,3000	0,4000	0,2000	0,1111	0,4444	0,8889	–
43	0,1667	0,5000	0,3333	–	0,1111	0,1111	0,3333	0,1111
44	–	0,2500	0,2500	–	–	0,4000	0,2000	–
45	–	0,0769	0,3846	0,0769	–	0,3889	0,3333	–
46	–	0,1111	0,1111	0,0556	–	0,1176	0,4118	0,1176
47	–	–	0,2000	0,2000	–	0,2000	0,8000	–
48	–	–	0,5000	–	–	0,2000	0,2000	–
49	–	–	–	–	–	0,2000	0,4000	0,1000
50	–	–	0,1800	0,0400	0,0541	0,2162	0,2973	0,1081
51					–	0,1667	0,1667	–
52					–	0,3333	0,1667	–
53					–	0,2000	–	–
54					–	0,3000	0,2000	0,2000
55					–	–	–	–
56					0,0769	0,1538	0,3077	–
57					–	0,2857	0,1429	–
58					–	0,5000	1,0000	–
59					ndf	ndf	ndf	ndf
60					0,0294	0,1471	0,3529	0,0588

Příloha 12: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Něm. Brod-vsi

Věk	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku				Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku			
	0	1–4	5–9	10–11	0	1–4	5–9	10–11
16	–	0,1111	–	–	–	–	–	–
17	–	–	–	–	–	–	–	–
18	–	0,1818	–	–	–	–	–	–
19	–	–	–	–	–	–	–	–
20	0,0667	0,2667	0,1333	–	–	–	–	–
21	1,0000	–	–	–	–	–	–	–
22	0,1667	0,6667	–	–	0,0833	0,1667	–	–
23	–	0,2000	0,4000	–	ndf	ndf	ndf	ndf
24	0,4444	0,3333	0,3333	0,1111	–	–	–	–
25	0,0714	0,6429	0,3571	–	–	0,7500	0,2500	–
26	0,2308	0,6154	0,6923	0,0769	0,2222	0,2222	0,2222	–
27	–	0,6667	0,3333	–	–	0,7143	0,1429	–
28	0,1429	0,5714	0,5714	–	–	–	–	–
29	–	0,2308	0,3846	0,0769	–	1,0000	0,5000	–
30	0,0357	0,4643	0,5000	0,1071	0,0952	0,5238	0,2381	0,0952
31	–	0,3333	–	–	–	0,3333	0,3333	–
32	0,0833	0,0833	0,9167	0,1667	0,1667	0,5000	0,3333	0,1667
33	–	0,6667	1,3333	0,6667	–	–	–	–
34	–	1,0000	1,0000	1,0000	0,2000	0,2000	0,4000	–
35	–	–	0,2500	–	0,2000	0,6000	0,8000	0,1333
36	–	0,2500	0,6250	0,1250	0,2500	0,2500	1,0000	0,2500
37	–	1,0000	1,0000	–	–	0,6667	0,6667	0,3333
38	–	0,6667	0,3333	0,3333	ndf	ndf	ndf	ndf
39	–	0,2857	0,1429	0,1429	0,1429	0,4286	0,7143	0,1429
40	0,0455	0,0455	0,2273	0,0909	0,0556	0,3889	0,5556	0,1111
41	ndf	ndf	ndf	ndf	–	–	–	–
42	–	–	0,5000	0,5000	–	–	1,0000	–
43	–	0,6000	0,2000	–	–	–	0,5000	0,2500
44	–	–	–	–	ndf	ndf	ndf	ndf
45	–	–	0,5000	–	–	0,1429	0,1429	–
46	–	–	0,1000	–	–	–	0,4000	–
47	–	–	0,5000	0,5000	–	0,2000	0,6000	–
48	–	–	–	–	–	–	–	–
49	–	–	–	–	–	–	–	–
50	–	–	–	–	–	0,1111	0,5556	0,1111
51					–	–	–	–
52					–	–	0,2500	–
53					–	–	–	–
54					–	0,5000	0,2500	0,5000
55					–	–	–	–
56					–	–	0,4000	–
57					–	0,2500	–	–
58					–	1,0000	2,0000	–
59					ndf	ndf	ndf	ndf
60					–	0,2727	0,3636	0,1818

Příloha 13: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Nēm. Brod-města

Věk	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku				Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku			
	0	1–4	5–9	10–11	0	1–4	5–9	10–11
16	–	–	–	–	–	–	–	–
17	–	–	–	–	–	–	–	–
18	–	0,0286	–	–	–	–	–	–
19	–	0,1364	–	–	–	–	–	–
20	0,0370	0,0370	–	–	–	–	–	–
21	ndf	ndf	ndf	ndf	–	–	–	–
22	–	0,2727	0,0909	–	–	–	–	–
23	–	0,2778	0,0556	–	–	0,0909	–	–
24	0,1429	0,6429	0,0714	–	–	0,2000	–	–
25	0,1429	0,4286	0,3571	–	–	–	–	–
26	0,0909	0,4091	0,3182	–	0,1111	0,5556	–	0,0556
27	–	0,4286	0,5000	–	0,1429	0,2857	–	–
28	–	0,5556	–	–	–	0,7778	0,7778	–
29	0,0667	0,4000	0,5333	–	–	0,5000	0,1250	–
30	0,0962	0,5000	0,5385	0,0769	0,0323	0,5161	0,2903	–
31	ndf	ndf	ndf	ndf	–	1,0000	1,0000	–
32	0,1250	1,1250	0,6250	0,2500	0,2500	0,6250	0,2500	–
33	ndf	ndf	ndf	ndf	–	0,6667	0,6667	–
34	–	0,5000	0,6429	0,1429	–	0,4000	0,4000	0,2000
35	0,2500	0,7500	0,3750	–	0,0667	0,3333	0,4667	0,0667
36	–	0,3043	0,3478	0,0870	0,0714	0,5714	0,2143	–
37	–	0,4286	0,7143	–	–	0,3333	0,2222	–
38	0,2500	–	–	–	–	0,1429	0,5714	0,1429
39	0,0667	0,4667	0,4000	0,2667	–	0,1667	0,6667	0,1667
40	–	0,2826	0,2174	0,0217	0,0625	0,3958	0,3958	0,0833
41	ndf	ndf	ndf	ndf	–	–	–	–
42	–	0,5000	0,3333	–	0,1250	0,5000	0,8750	–
43	ndf	ndf	ndf	ndf	0,2000	0,2000	0,2000	–
44	–	0,3333	0,3333	–	–	0,4000	0,2000	–
45	–	0,0909	0,3636	0,0909	–	0,5455	0,4545	–
46	–	0,2500	0,1250	0,1250	–	0,1667	0,4167	0,1667
47	–	–	–	–	–	0,2000	1,0000	–
48	–	–	0,6667	–	–	0,2500	0,2500	–
49	–	–	–	–	–	0,2857	0,5714	0,1429
50	–	–	0,2500	0,0556	0,0714	0,2500	0,2143	0,1071
51					–	0,3333	0,3333	–
52					–	1,0000	–	–
53					–	0,2500	–	–
54					–	0,1667	0,1667	–
55					–	–	–	–
56					0,1250	0,2500	0,2500	–
57					–	0,3333	0,3333	–
58					–	–	–	–
59					ndf	ndf	ndf	ndf
60					0,0435	0,0870	0,3478	–

Příloha 14: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Náchodsko-vsi

Věk	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku				Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku			
	0	1–2	3–9	10–11	0	1–2	3–9	10–11
16	–	–	–	–				
17	–	–	–	–				
18	0,2000	0,0909	0,3571	–				
19	0,1667	0,2000	0,7273	–	1,0000	–	–	–
20	0,2414	0,2642	0,8596	0,0303	0,4000	0,2143	0,6875	–
21	0,4286	0,1000	0,8000	–	–	–	0,5000	–
22	0,2000	0,2222	1,2500	0,0227	0,5000	–	0,3333	–
23	0,1818	0,1875	0,8889	0,0741	0,1429	0,1250	0,5000	–
24	0,2353	0,1154	1,1786	0,1111	0,3333	0,0909	0,5000	0,0435
25	0,2759	0,2400	1,2600	0,0899	0,4545	0,1739	0,7600	–
26	0,2800	0,2500	1,7059	0,1200	0,2500	0,2692	0,7857	0,0263
27	0,2857	0,1304	1,1538	0,2500	–	–	0,8333	0,0833
28	0,0625	0,1538	1,4615	0,2708	0,1111	0,1667	0,7600	0,0526
29	0,2222	0,2500	1,5833	0,1739	–	0,3333	1,3333	0,1250
30	0,0685	0,1068	1,4569	0,2326	0,2051	0,1739	1,3377	0,1680
31	0,5000	0,2857	2,0000	0,2000	0,2500	0,2222	1,4545	0,1000
32	0,2000	0,0556	1,5714	0,3333	0,1538	0,2000	1,1250	0,1818
33	–	0,3333	1,5714	0,4000	–	0,2000	1,3750	0,1364
34	0,1111	0,1667	1,2500	0,1667	0,4000	0,1765	1,1176	0,0435
35	0,1481	0,1111	1,3404	0,2542	0,2273	0,1220	1,3778	0,2174
36	0,1818	–	1,5882	0,1667	0,1176	0,1667	1,4138	0,2222
37	–	–	1,8750	0,2500	–	0,1111	1,3333	0,4167
38	0,0833	0,1111	1,4000	0,3478	0,1111	0,1333	1,5333	0,2632
39	–	0,2857	1,0000	0,1176	–	0,5000	1,0000	0,0714
40	0,0267	0,0762	0,9009	0,2105	0,0806	0,1458	1,5784	0,2313
41	–	–	1,1667	0,1250	–	–	–	0,1818
42	–	–	0,3750	0,1250	0,1429	–	1,3889	0,2692
43	–	0,1429	1,2857	0,1250	0,2000	–	2,1818	0,2000
44	0,2500	0,1429	2,0000	0,2500	–	0,2500	1,2500	0,6250
45	–	0,1818	0,5385	0,1750	0,1176	0,0930	1,5778	0,1316
46	–	0,1429	0,7143	–	–	0,1538	1,4615	0,1111
47	–	–	1,0000	–	–	0,1250	1,0000	0,3750
48	–	–	0,5000	0,3333	–	0,2000	1,2000	0,2941
49	–	–	0,5000	0,3333	–	0,1250	0,4444	0,0833
50	–	0,0286	0,5405	0,1607	0,0476	0,1268	0,7975	0,2083
51					–	0,1429	1,0000	0,3750
52					–	0,0714	1,4000	0,3125
53					–	0,2000	0,4000	0,1429
54					–	–	1,0000	0,5000
55					–	0,0769	0,5000	0,2308
56					–	–	0,7778	0,1818
57					–	–	1,0000	–
58					–	0,1250	1,9000	0,2727
59					–	–	–	–
60					–	0,0476	0,5417	0,0769

Pramen: Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století, DP PFF UK 2003, str. 85 a 86.

Příloha 15: Průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu (jednoho muže) daného věku, Náchodsko-města

Věk	Počet dětí daného věku na jednu ženu daného věku			Počet dětí daného věku na jednoho muže daného věku		
	0	1–9	10–11	0	1–9	10–11
16	1,0000	1,0000	–	1,0000	–	–
17	–	–	–	–	–	–
18	–	–	–	1,0000	1,0000	–
19	0,3000	–	–	–	–	–
20	1,0000	0,2857	0,0465	0,7500	–	0,1000
21	0,2500	1,0000	0,1667	–	1,0000	–
22	–	1,2000	–	–	1,0000	–
23	0,2000	0,7500	–	0,2000	–	–
24	0,0909	0,9231	0,0435	0,2500	1,2500	–
25	0,2000	1,1250	0,0833	0,3333	1,3125	–
26	0,2000	1,1667	0,0500	0,2000	0,8000	0,0714
27	0,1538	1,8571	–	0,1176	0,8750	0,0968
28	–	1,2000	0,1724	0,2500	1,6000	–
29	0,1111	1,0000	0,1818	0,2500	1,4167	0,2000
30	–	1,5556	0,1467	–	1,8571	0,1111
31	0,3333	1,6000	0,3333	–	1,2000	0,2143
32	0,3333	1,8750	0,1667	–	1,2308	–
33	–	0,8571	0,2500	–	1,8182	0,1176
34	–	0,6667	0,3077	0,3333	1,8571	0,4444
35	–	1,3889	0,1739	0,5000	1,3636	0,1667
36	–	2,0000	0,2727	–	–	0,5000
37	0,1667	2,2500	0,2000	0,1364	1,6842	0,2105
38	0,3333	1,5714	0,2353	–	1,7500	0,2500
39	0,0513	1,3333	0,2500	0,3333	1,4286	0,6250
40	–	0,9481	0,1478	–	1,0000	0,1667
41		–	–	–	–	0,3333
42		1,7500	0,5000	–	0,8333	0,2000
43		0,1667	0,1250	–	1,0000	0,3333
44		0,5000	0,6000	–	1,3333	0,5000
45		1,2000	0,1053	–	0,8333	0,1176
46		0,4444	0,2222	–	–	0,5000
47		1,4000	0,2000	0,0556	0,7949	0,1159
48		1,2000	0,4286	–	1,0000	0,2500
49		3,0000	0,3333	–	1,3333	0,4444
50		0,3056	0,2553	–	1,5000	0,2500
51				–	1,2500	0,2500
52				–	0,6000	0,5714
53				–	–	0,2500
54				–	1,0000	–
55				–	–	–
56				–	–	0,5000
57				–	0,6667	0,1250
58				1,0000	–	–
59				–	–	–
60				1,0000	1,0000	–

Pramen: Chodounská, H.: Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století, DP PFF UK 2003, str. 85 a 86.

Příloha 16: Podíl svobodných žen v městech Chrudimského kraje podle věku

Město	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65+
Dašice	90,5	41,3	22,7	29,3	–	–	–	–	–	–	–
Hlinsko	95,0	50,0	17,2	27,3	–	–	–	–	–	–	–
Choceň	89,7	45,2	15,6	12,1	–	–	–	–	–	–	25,0
Chrudim	92,0	53,1	19,7	15,7	2,2	–	1,9	1,3	–	–	5,9
Košumberk	83,8	48,5	25,0	6,7	–	–	–	–	–	–	–
Lanškroun	94,3	51,0	22,4	20,5	2,6	–	1,6	1,5	6,3	–	–
Litomyšl	92,1	53,0	21,4	18,9	1,7	–	–	–	–	–	–
Heřmanův Městec a Stolany	96,8	40,0	16,0	5,9	–	–	–	14,3	–	–	–
Pardubice	89,0	44,2	25,4	29,2	–	–	–	–	–	–	–
Polička	89,9	63,9	32,1	22,9	–	4,0	–	5,9	–	7,7	–
Vysoké Mýto	97,4	54,5	25,7	16,7	–	–	–	–	–	–	–

Příloha 17: Podíl vdaných žen v městech Chrudimského kraje podle věku

Město	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65+
Dašice	9,5	58,7	77,3	65,9	62,5	52,6	54,5	58,8	12,5	25,0	33,3
Hlinsko	5,0	50,0	79,3	72,7	58,3	63,6	64,3	36,4	80,0	66,7	50,0
Choceň	10,3	51,6	78,1	72,7	71,4	45,5	93,3	50,0	75,0	36,4	–
Chrudim	7,2	42,7	67,1	75,7	76,7	65,6	48,1	43,4	53,8	23,1	29,4
Košumberk	16,2	48,5	70,0	93,3	80,0	87,5	42,9	22,2	50,0	–	–
Lanškroun	5,7	48,3	74,8	76,1	66,2	68,2	67,7	60,6	50,0	20,7	43,5
Litomyšl	7,9	45,8	72,8	74,6	79,3	60,0	61,4	52,2	41,7	29,2	11,1
Heřmanův Městec a Stolany	3,2	60,0	84,0	88,2	93,3	69,2	50,0	28,6	33,3	60,0	100,0
Pardubice	11,0	54,5	73,0	69,0	64,3	57,7	60,0	38,5	33,3	16,7	14,3
Polička	10,1	33,3	64,3	74,3	63,3	44,0	70,6	29,4	75,0	23,1	30,0
Vysoké Mýto	2,6	42,0	63,5	70,8	73,8	54,5	59,3	65,8	50,0	32,1	18,2

Příloha 18: Podíl ovdovělých žen v městech Chrudimského kraje podle věku

Město	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65+
Dašice	–	–	–	4,9	20,8	10,5	13,6	17,6	50,0	37,5	33,3
Hlinsko	–	–	3,4	–	4,2	9,1	–	18,2	20,0	33,3	33,3
Choceň	–	3,2	6,3	15,2	19,0	45,5	6,7	43,8	25,0	63,6	75,0
Chrudim	–	3,1	11,8	8,7	15,6	22,2	35,2	39,5	30,8	57,7	58,8
Košumberk	–	3,0	5,0	–	–	12,5	42,9	55,6	50,0	–	–
Lanškroun	–	0,7	2,8	3,4	15,6	18,2	17,7	21,2	31,3	44,8	43,5
Litomyšl	–	1,2	5,8	6,6	12,1	23,8	31,8	30,4	50,0	45,8	66,7
Heřmanův Městec a Stolany	–	–	–	5,9	–	–	37,5	14,3	66,7	–	–
Pardubice	–	0,6	1,6	1,8	13,3	8,2	11,4	26,2	25,0	45,8	42,9
Polička	–	2,8	3,6	2,9	23,3	28,0	17,6	52,9	12,5	30,8	50,0
Vysoké Mýto	–	3,4	10,8	12,5	7,1	24,2	14,8	23,7	44,4	46,4	45,5

Příloha 19: Podíl svobodných mužů v městech Chrudimského kraje podle věku

Město	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65+
Dašice	100,0	80,0	24,0	25,0	–	–	–	–	–	–	–
Hlinsko	100,0	63,6	14,3	30,8	–	–	–	–	–	–	–
Choceň	100,0	69,2	42,3	32,0	–	–	–	–	–	–	–
Chrudim	100,0	83,8	37,9	26,7	1,5	1,0	–	–	–	5,0	–
Košumberk	95,5	71,4	22,2	25,0	–	–	–	–	–	–	–
Lanškroun	100,0	76,5	27,4	6,3	–	1,5	–	–	–	2,2	–
Litomyšl	98,2	73,3	34,4	11,3	–	–	–	–	–	–	–
Heřmanův Městec a Stolany	100,0	91,7	25,0	31,6	–	–	–	–	–	–	–
Pardubice	98,7	79,6	21,5	10,7	–	–	–	–	–	–	–
Polička	97,4	79,1	53,3	25,0	–	3,2	–	–	–	–	–
Vysoké Mýto	100,0	84,9	40,8	16,7	–	–	–	–	–	–	4,8

Příloha 20: Podíl ženatých mužů v městech Chrudimského kraje podle věku

Město	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65+
Dašice	–	20,0	76,0	75,0	90,9	93,8	100,0	78,6	83,3	80,0	75,0
Hlinsko	–	36,4	85,7	69,2	100,0	85,7	94,4	66,7	100,0	100,0	54,5
Choceň	–	30,8	57,7	68,0	85,7	88,2	88,2	66,7	100,0	81,8	75,0
Chrudim	–	15,0	60,3	72,2	86,2	82,0	86,2	87,5	92,3	75,0	78,1
Košumberk	4,5	28,6	77,8	75,0	70,0	100,0	100,0	66,7	100,0	100,0	33,3
Lanškroun	–	23,5	72,6	93,7	95,7	92,3	94,0	96,8	100,0	82,6	83,3
Litomyšl	1,8	26,7	65,6	86,6	94,2	92,4	96,3	91,2	90,0	82,9	87,5
Heřmanův Městec a Stolany	–	8,3	75,0	68,4	90,9	87,5	88,9	100,0	100,0	100,0	100,0
Pardubice	1,3	20,4	78,5	87,5	89,4	83,5	91,2	86,0	90,0	82,6	81,3
Polička	2,6	20,9	46,7	75,0	82,4	80,6	93,3	68,8	76,9	76,9	83,3
Vysoké Mýto	–	15,1	59,2	77,8	81,3	88,5	94,7	82,9	70,6	78,9	71,4

Příloha 21: Podíl ovdovělých mužů v městech chrudimského kraje podle věku

Město	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65+
Dašice	–	–	–	–	–	3,1	–	–	–	20,0	–
Hlinsko	–	–	–	–	–	7,1	–	8,3	–	–	27,3
Choceň	–	–	–	–	7,1	5,9	11,8	22,2	–	9,1	12,5
Chrudim	–	–	1,7	1,1	1,5	4,0	1,7	1,8	–	20,0	3,1
Košumberk	–	–	–	–	–	–	–	16,7	–	–	66,7
Lanškroun	–	–	–	–	1,4	–	4,0	1,6	–	6,5	6,7
Litomyšl	–	–	–	2,1	–	2,2	–	1,8	–	2,9	8,3
Heřmanův Městec a Stolany	–	–	–	–	–	–	5,6	–	–	–	–
Pardubice	–	–	–	1,8	–	1,9	1,8	9,3	–	8,7	6,3
Polička	–	–	–	–	5,9	6,5	6,7	12,5	7,7	15,4	16,7
Vysoké Mýto	–	–	–	3,7	6,3	–	–	2,4	17,6	5,3	9,5

Příloha 22: Věkový rozdíl mezi manžely na Chrudimsku

Panství	Věkový rozdíl mezi manžely												Celkem
	stejně staří	muž starší					muž mladší					nezj.	
		1–5	6–10	11–15	16–20	21+	1–5	6–10	11–15	16–20	21+		
Bělá	–	21	18	9	4	1	8	1	1	–	–	–	63
Bítovany	–	8	1	1	1	2	–	–	–	–	–	–	13
Bylany	1	3	5	1	2	–	2	1	–	–	–	–	15
Březovice	–	9	3	1	–	2	5	2	–	–	–	–	22
Čankovice	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2
Nové Hradý	4	86	44	16	15	12	17	7	–	–	–	1	202
Choceň	11	153	86	39	19	24	47	15	5	2	–	2	403
Choltice	9	26	38	10	10	7	6	4	1	2	–	–	113
Chrast	11	45	75	11	16	2	8	5	1	–	–	1	175
Chroustovice	5	62	47	7	3	2	10	3	–	1	–	–	140
Chrudim	17	108	113	51	27	31	57	30	7	7	4	2	454
Bystrá a Čankovice	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Košumberk	11	79	59	16	16	10	11	5	–	–	–	1	208
Lanškroun	46	837	555	184	113	123	138	40	20	7	8	2	2 073
Lhotka	2	1	2	1	1	–	2	2	1	–	–	–	12
Libanice	–	4	4	1	1	–	1	1	–	–	–	–	12
Litomyšl	131	719	545	195	149	137	150	62	11	12	5	6	2 122
Heřmanův Městec a Stolany	15	49	63	22	15	12	21	11	5	–	–	–	213
Morašice	8	24	19	5	1	3	4	1	–	–	–	–	65
Vysoké Mýto	25	115	103	39	22	22	43	20	6	6	5	2	408
Nasavrky	6	55	29	20	12	8	22	6	3	–	–	8	169
Orel	–	6	8	3	1	4	5	–	–	1	–	1	29
Pardubice	92	668	553	282	157	129	192	104	47	26	9	5	2 264
Polička	1–	146	137	65	29	40	41	17	4	4	2	1	496
Přestavky	–	32	22	4	7	4	1	–	–	1	–	2	73
Rosice	1	57	46	14	7	10	18	14	2	2	–	2	173
Rychmburk	9	273	244	109	53	52	75	24	15	–	8	2	864
Seč	1–	80	61	16	16	9	20	10	2	1	1	3	229
Skuteč	–	4	6	2	2	1	1	–	1	–	–	–	17
Slatiňany	–	30	18	7	4	9	7	3	–	–	1	–	79
Svojanov	–	13	15	5	2	12	2	2	4	1	–	4	60
Trojovice	5	21	14	4	4	2	6	2	–	–	1	2	61
Třebířichy	–	2	5	5	2	4	1	–	–	1	–	–	20
Hrochův Týnec	1	8	11	8	5	5	2	1	3	1	–	1	46
Uhersko	–	5	3	6	2	3	5	–	–	–	–	–	24
Vlčnov	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Zaječice	9	14	27	1–	5	6	9	7	2	–	1	2	92
Zdechovice	13	31	25	9	5	2	7	3	1	2	1	1	100
Žumberk	1	34	22	6	1	1	11	4	–	–	–	–	80
České Heřmanice	1	70	57	17	3	4	9	4	1	1	–	–	167
Celkem	454	3 900	3 083	1 201	732	695	964	411	143	78	46	51	11 758

Příloha 23: Věkový rozdíl mezi manžely na Chrudimsku na venkově (v %)

Panství	Věkový rozdíl mezi manžely												Celkem
	stejně staří	muž starší					muž mladší					nezj.	
		1–5	6–10	11–15	16–20	21+	1–5	6–10	11–15	16–20	21+		
Bělá	–	33,3	28,6	14,3	6,3	1,6	12,7	1,6	1,6	–	–	–	100,0
Bítovany	–	61,5	7,7	7,7	7,7	15,4	–	–	–	–	–	–	100,0
Bylany	6,7	2–	33,3	6,7	13,3	–	13,3	6,7	–	–	–	–	100,0
Březovice	–	40,9	13,6	4,5	–	9,1	22,7	9,1	–	–	–	–	100,0
Čankovice	–	100,0	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	100,0
Nové Hradý	2,0	42,6	21,8	7,9	7,4	5,9	8,4	3,5	–	–	–	0,5	100,0
Chocěň	2,2	38,8	22,3	9,7	4,3	5,4	11,2	3,6	1,4	0,7	–	0,4	100,0
Choltice	8,5	23,4	31,9	10,6	9,6	5,3	4,3	3,2	1,1	2,1	–	–	100,0
Chrast	5,2	24,3	44,3	7,0	7,8	1,7	4,3	4,3	–	–	–	0,9	100,0
Chroustovice	3,6	44,3	33,6	5,0	2,1	1,4	7,1	2,1	–	0,7	–	–	100,0
Chrudim	1,9	28,8	23,1	9,6	3,8	5,8	11,5	11,5	1,9	–	–	1,9	100,0
Bystrá a Čankovice	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Košumberk	4,3	35,7	30,7	5,7	10,0	3,6	6,4	3,6	–	–	–	–	100,0
Lanškroun	2,3	40,6	27,5	9,2	4,7	5,4	7,0	2,0	0,6	0,3	0,5	–	100,0
Lhotka	16,7	8,3	16,7	8,3	8,3	–	16,7	16,7	8,3	–	–	–	100,0
Libanice	–	33,3	33,3	8,3	8,3	–	8,3	8,3	–	–	–	–	100,0
Litomyšl	6,4	34,6	25,6	9,5	6,8	6,4	6,7	2,6	0,5	0,4	0,3	0,2	100,0
Heřmanův Městec a Stolany	9,8	20,3	25,6	11,3	5,3	5,3	12,8	6,0	3,8	–	–	–	100,0
Morašice	12,3	36,9	29,2	7,7	1,5	4,6	6,2	1,5	–	–	–	–	100,0
Vysoké Mýto	6,4	28,4	27,7	9,9	5,7	3,5	6,4	5,7	1,4	2,1	2,8	–	100,0
Nasavrky	3,2	32,3	17,7	11,4	7,6	4,4	13,3	3,2	1,9	–	–	5,1	100,0
Orel	–	20,7	27,6	10,3	3,4	13,8	17,2	–	–	3,4	–	3,4	100,0
Pardubice	4,4	29,5	25,8	11,7	7,3	5,2	8,5	4,4	1,9	0,9	0,4	0,2	100,0
Polička	2,2	30,9	28,7	12,2	5,5	8,6	8,3	2,2	0,6	0,6	–	0,3	100,0
Přestavlký	–	43,8	30,1	5,5	9,6	5,5	1,4	–	–	1,4	–	2,7	100,0
Rosice	0,6	32,9	26,6	8,1	4,0	5,8	10,4	8,1	1,2	1,2	–	1,2	100,0
Rychmburk	1,4	29,1	28,6	14,6	7,1	5,6	7,9	2,7	1,4	–	1,1	0,3	100,0
Seč	4,6	37,4	27,6	7,5	5,7	3,4	7,5	3,4	0,6	0,6	0,6	1,1	100,0
Skuteč	–	23,5	35,3	11,8	11,8	5,9	5,9	–	5,9	–	–	–	100,0
Slatiňany	–	38,0	22,8	8,9	5,1	11,4	8,9	3,8	–	–	1,3	–	100,0
Svojanov	–	21,6	24,3	2,7	5,4	24,3	5,4	2,7	8,1	–	–	5,4	100,0
Trojovice	8,2	34,4	23,0	6,6	6,6	3,3	9,8	3,3	–	–	1,6	3,3	100,0
Třebřichy	–	10,0	25,0	25,0	10,0	20,0	5,0	–	–	5,0	–	–	100,0
Hrochův Týnec	–	6,3	25,0	25,0	18,8	12,5	6,3	6,3	–	–	–	–	100,0
Uhersko	–	20,8	12,5	25,0	8,3	12,5	20,8	–	–	–	–	–	100,0
Vlčnov	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Zaječice	9,8	15,2	29,3	10,9	5,4	6,5	9,8	7,6	2,2	–	1,1	2,2	100,0
Zdechovice	13,0	31,0	25,0	9,0	5,0	2,0	7,0	3,0	1,0	2,0	1,0	1,0	100,0
Žumberk	1,3	42,5	27,5	7,5	1,3	1,3	13,8	5,0	–	–	–	–	100,0
České Heřmanice	0,6	41,9	34,1	10,2	1,8	2,4	5,4	2,4	0,6	0,6	–	–	100,0
Celkem	4,0	33,9	26,8	10,2	6,1	5,5	7,9	3,3	1,0	0,5	0,4	0,4	100,0

Příloha 24: Věkový rozdíl mezi manžely na Chrudimsku ve městech (v %)

Panství	Věkový rozdíl mezi manžely												Celkem
	stejně staří	muž starší					muž mladší					nezj.	
		1–5	6–10	11–15	16–20	21+	1–5	6–10	11–15	16–20	21+		
Choceň	4,0	36,0	19,2	9,6	5,6	7,2	12,8	4,0	0,8	0,0	0,0	0,8	100,0
Choltice	5,3	21,1	42,1	0,0	5,3	10,5	10,5	5,3	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Chrast	8,3	28,3	40,0	5,0	11,7	0,0	5,0	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	100,0
Chrudim	4,0	23,1	25,1	11,4	6,2	7,0	12,7	6,0	1,5	1,7	1,0	0,2	100,0
Košumberk	7,4	42,6	23,5	11,8	2,9	7,4	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	100,0
Lanškroun	2,0	39,5	24,6	7,9	7,9	7,7	5,6	1,8	2,2	0,4	0,0	0,4	100,0
Litomyšl	5,1	31,2	26,1	7,9	7,9	6,8	8,4	4,2	0,7	1,2	0,0	0,5	100,0
Heřmanův Městec a Stolany	2,5	27,5	36,3	8,8	10,0	6,3	5,0	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Vysoké Mýto	6,0	28,1	24,0	9,4	5,2	6,4	12,7	4,5	1,5	1,1	0,4	0,7	100,0
Nasavrky	9,1	36,4	9,1	18,2	0,0	9,1	9,1	9,1	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Pardubice	3,3	29,6	20,8	14,6	5,9	7,0	8,5	5,2	2,6	1,8	0,5	0,2	100,0
Polička	1,5	25,4	24,6	15,7	6,7	6,7	8,2	6,7	1,5	1,5	1,5	0,0	100,0
Rychmburk	0,0	38,0	27,3	7,4	3,7	7,0	10,7	2,9	2,5	0,0	0,4	0,0	100,0
Seč	3,6	27,3	23,6	5,5	10,9	5,5	12,7	7,3	1,8	0,0	0,0	1,8	100,0
Svojanov	0,0	21,7	26,1	17,4	0,0	13,0	0,0	4,3	4,3	4,3	0,0	8,7	100,0
Hrochův Týnec	3,3	23,3	23,3	13,3	6,7	10,0	3,3	0,0	10,0	3,3	0,0	3,3	100,0
Celkem	3,5	31,2	24,7	10,3	6,5	6,9	9,0	4,1	1,8	1,0	0,4	0,5	100,0

Příloha 25: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - muži

Věk	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
0–4	–	30	–	–	3	1	34
5–9	–	70	1	17	5	3	96
10–11	3	254	–	114	29	9	409
12–14	1	1 070	16	779	112	39	2 017
15–19	111	1 292	39	1 430	118	109	3 099
20–24	864	571	162	735	52	103	2 487
25–29	1 503	136	219	215	19	61	2 153
30–34	2 132	57	305	122	7	44	2 667
35–39	1 445	11	174	55	3	19	1 707
40–44	1 666	9	212	49	–	27	1 963
45–49	944	2	106	14	–	13	1 079
50–54	1 085	–	152	13	–	9	1 259
55–59	333	–	53	6	–	6	398
60–64	500	–	92	4	–	12	608
65–69	139	–	31	–	–	1	171
70–74	123	–	48	1	–	6	178
75–79	32	–	13	1	–	1	47
80–84	37	–	11	–	1	–	49
85–89	14	–	7	–	–	–	21
90–94	5	–	9	–	–	–	14
95–99	4	–	4	–	–	–	8
nej.	30	13	5	16	5	2	71
Celkem	10 971	3 515	1 659	3 571	354	465	20 535

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 26: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - ženy

Věk	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhyně	Služebné postavení	Podruhyně-dcera	Ostatní	Celkem
0–4	–	23	–	–	1	–	24
5–9	–	74	1	19	11	2	107
10–11	2	278	1	116	36	10	443
12–14	15	1 147	15	831	145	48	2 201
15–19	551	1 366	250	1 894	184	163	4 408
20–24	1 808	310	607	768	49	155	3 697
25–29	1 852	80	727	195	28	72	2 954
30–34	1 910	34	767	120	23	69	2 923
35–39	1 079	2	430	37	6	26	1 580
40–44	1 197	4	662	45	3	34	1 945
45–49	575	1	321	25	1	12	935
50–54	586	–	431	27	–	20	1 064
55–59	175	–	133	4	–	3	315
60–64	183	–	257	3	–	14	457
65–69	49	–	42	2	–	–	93
70–74	49	–	48	2	1	5	105
75–79	6	–	12	–	–	1	19
80–84	17	–	40	1	–	–	58
85–89	1	–	5	1	–	–	7
90–94	–	–	2	–	–	–	2
95–99	–	–	4	–	–	–	4
nej.	26	10	13	19	4	3	75
Celkem	10 081	3 329	4 768	4 109	492	637	23 416

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 27: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - muži, vsi

Věk	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
0-4	–	4	–	–	–	–	4
5-9	–	22	1	15	2	2	42
10-11	1	169	–	91	13	3	277
12-14	1	822	8	626	55	26	1 538
15-19	99	983	29	967	72	70	2 220
20-24	744	417	134	436	26	62	1 819
25-29	1 213	97	170	138	12	40	1 670
30-34	1 691	32	216	73	5	33	2 050
35-39	1 087	7	105	38	1	13	1 251
40-44	1 195	5	135	29	–	14	1 378
45-49	657	1	71	9	–	7	745
50-54	771	–	102	8	–	3	884
55-59	223	–	39	3	–	3	268
60-64	332	–	69	1	–	4	406
65-69	90	–	13	–	–	1	104
70-74	79	–	33	1	–	2	115
75-79	25	–	10	–	–	1	36
80-84	21	–	6	–	–	–	27
85-89	9	–	4	–	–	–	13
90-94	2	–	8	–	–	–	10
95-99	1	–	3	–	–	–	4
nejz.	18	8	3	10	1	–	40
Celkem	8 259	2 567	1 159	2 445	187	284	14 901

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 28: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - ženy, vsi

Věk	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhyň	Služebné postavení	Podruhyň-dcera	Ostatní	Celkem
0-4	–	5	–	–	–	–	5
5-9	–	30	–	13	4	2	49
10-11	1	194	–	90	19	6	310
12-14	12	853	10	611	79	30	1 595
15-19	482	979	213	1 220	109	104	3 107
20-24	1 497	196	446	447	33	106	2 725
25-29	1 470	54	527	121	15	46	2 233
30-34	1 479	18	528	66	17	42	2 150
35-39	746	1	259	22	3	14	1 045
40-44	851	2	445	29	2	20	1 352
45-49	362	1	203	11	1	7	585
50-54	344	–	271	14	–	8	637
55-59	98	–	73	3	–	3	177
60-64	112	–	153	1	–	3	269
65-69	26	–	24	1	–	–	51
70-74	31	–	24	–	1	1	57
75-79	4	–	9	–	–	–	13
80-84	11	–	28	–	–	–	39
85-89	–	–	2	–	–	–	2
90-94	–	–	1	–	–	–	1
95-99	–	–	2	–	–	–	2
nejz.	19	5	7	14	–	1	46
Celkem	7 548	2 338	3 225	2 663	283	393	16 450

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 29: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - muži, města

Věk	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
0–4	–	26	–	–	3	1	30
5–9	–	48	–	2	3	1	54
10–11	2	85	–	23	16	6	132
12–14	–	248	8	153	57	13	479
15–19	12	309	10	463	46	39	879
20–24	120	154	28	299	26	41	668
25–29	290	39	49	77	7	21	483
30–34	441	25	89	49	2	11	617
35–39	358	4	69	17	2	6	456
40–44	471	4	77	20	–	13	585
45–49	287	1	35	5	–	6	334
50–54	314	–	50	5	–	6	375
55–59	110	–	14	3	–	3	130
60–64	168	–	23	3	–	8	202
65–69	49	–	18	–	–	–	67
70–74	44	–	15	–	–	4	63
75–79	7	–	3	1	–	–	11
80–84	16	–	5	–	1	–	22
85–89	5	–	3	–	–	–	8
90–94	3	–	1	–	–	–	4
95–99	3	–	1	–	–	–	4
nej.	12	5	2	6	4	2	31
Celkem	2 712	948	500	1 126	167	181	5 634

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 30: Věková a sociální struktura v Chrudimském kraji v roce 1651 - ženy, města

Věk	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhyně	Služebné postavení	Podruhyně-dcera	Ostatní	Celkem
0–4	–	18	–	–	1	–	19
5–9	–	44	1	6	7	–	58
10–11	1	84	1	26	17	4	133
12–14	3	294	5	220	66	18	606
15–19	69	387	37	674	75	59	1 301
20–24	311	114	161	321	16	49	972
25–29	382	26	200	74	13	26	721
30–34	431	16	239	54	6	27	773
35–39	333	1	171	15	3	12	535
40–44	343	2	217	16	1	14	593
45–49	213	–	118	14	–	5	350
50–54	242	–	160	13	–	12	427
55–59	77	–	60	1	–	–	138
60–64	71	–	104	2	–	11	188
65–69	23	–	18	1	–	–	42
70–74	18	–	24	2	–	4	48
75–79	2	–	3	–	–	1	6
80–84	6	–	12	1	–	–	19
85–89	1	–	3	1	–	–	5
90–94	–	–	1	–	–	–	1
95–99	–	–	2	–	–	–	2
nej.	7	5	6	5	4	2	29
Celkem	2 533	991	1 543	1 446	209	244	6 966

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 31: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – muži

Panství	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
Bělá	73	27	1	10	–	6	117
Bítovany	13	2	–	5	–	–	20
Bylany	13	7	4	3	–	1	28
Březovice	25	–	1	14	1	2	43
Čankovice	3	–	–	4	–	–	7
Nové Hradý	225	51	43	49	1	4	373
Choceň	359	121	93	143	11	19	746
Choltice	123	17	1	50	–	1	192
Chrast	194	123	1	52	3	16	389
Chroustovice	154	23	3	4	5	42	231
Chrudim	429	93	77	163	38	53	853
Košumberk	216	79	9	86	3	11	404
Lanškroun	1 723	656	497	611	64	24	3 575
Lhotka	13	–	4	3	–	–	20
Libanice	12	4	1	7	1	1	26
Litomyšl	2 151	710	175	629	62	58	3 785
Morašice	70	10	2	26	–	–	108
Vysoké Mýto	363	161	79	210	28	28	869
Nasavrky	166	47	6	17	3	6	245
Orel	32	2	–	23	1	–	58
Pardubice	2 024	644	453	732	51	88	3 992
Polička	494	168	56	159	28	19	924
Přestavky	66	22	16	54	2	3	163
Rosice	191	49	5	65	5	5	320
Rychmburk	853	219	70	199	29	27	1 397
Seč	242	45	1	25	6	4	323
Skuteč	18	5	1	2	–	–	26
Slatiňany	61	15	21	24	1	10	132
Svojanov	62	36	8	28	–	6	140
Trojovice	65	19	2	24	–	1	111
Třebřichy	23	4	1	16	–	–	44
Hrochův Týnec	52	18	–	7	4	1	82
Uhersko	25	15	–	20	–	1	61
Vlčnov	1	2	–	2	–	–	5
Zaječice	95	24	3	28	4	12	166
Zdechovice	90	24	9	30	1	9	163
Žumberk	82	18	–	19	–	4	123
České Heřmanice	170	55	16	28	2	3	274
Celkem	10 971	3 515	1 659	3 571	354	465	20 535

Příloha 32: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 - ženy

Panství	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhně	Služebné postavení	Podruhně-dcera	Ostatní	Celkem
Bělá	63	29	2	23	–	6	123
Bítovany	17	1	–	6	–	–	24
Bylany	11	5	8	4	–	–	28
Březovice	15	7	9	12	1	3	47
Čankovice	3	–	–	4	–	–	7
Nové Hradý	203	50	89	77	3	–	422
Chocěň	340	121	186	150	16	36	849
Choltice	114	28	9	58	–	1	210
Chrast	179	119	30	60	4	7	399
Chroustovice	133	36	26	1	1	22	219
Chrudim	343	111	276	160	52	59	1 001
Košumberk	213	60	36	82	5	18	414
Lanškroun	1 662	636	1 131	837	120	51	4 437
Lhotka	12	–	5	1	1	–	19
Libanice	10	4	4	4	3	3	28
Litomyšl	1 948	596	770	780	65	71	4 230
Morašice	67	18	17	20	1	–	123
Vysoké Mýto	310	165	254	190	38	34	991
Nasavrky	174	44	15	33	3	11	280
Orel	29	4	5	21	–	–	59
Pardubice	1 900	607	1 027	710	80	136	4 460
Polička	463	148	207	187	31	37	1 073
Přestavky	60	14	40	65	3	8	190
Rosice	172	56	66	60	9	11	374
Rychmburk	778	225	259	266	34	59	1 621
Seč	186	46	74	38	8	3	355
Skuteč	22	9	3	4	–	1	39
Slatiňany	65	21	41	29	–	4	160
Svojanov	59	23	32	28	3	1	146
Trojovice	56	17	19	20	2	5	119
Třebřichy	13	4	8	11	–	3	39
Hrochův Týnec	46	19	8	17	2	2	94
Uhersko	30	11	–	22	1	3	67
Vlčnov	–	2	–	2	–	–	4
Zaječice	81	23	34	29	2	16	185
Zdechovice	76	19	39	28	3	8	173
Žumberk	79	11	4	20	–	3	117
České Heřmanice	149	40	35	50	1	15	290
Celkem	10 081	3 329	4 768	4 109	492	637	23 416

Příloha 33: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – vsi, muži

Panství	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
Bělá	73	27	1	10	–	6	117
Bítovany	13	2	–	5	–	–	20
Bylany	13	7	4	3	–	1	28
Březovice	25	–	1	14	1	2	43
Čankovice	3	–	–	4	–	–	7
Nové Hradý	225	51	43	49	1	4	373
Chocěň	241	81	66	97	6	7	498
Choltice	104	15	1	43	–	1	164
Chroustovice	154	23	3	4	5	42	231
Chrast	128	37	1	31	1	12	210
Chrudim	45	23	10	28	2	2	110
Košumberk	153	54	3	54	1	5	270
Lanškroun	1 296	492	403	437	38	8	2 674
Lhotka	13	–	4	3	–	–	20
Libanice	12	4	1	7	1	1	26
Litomyšl	1 738	563	141	497	42	32	3 013
Morašice	70	10	2	26	–	–	108
Vysoké Mýto	134	64	14	69	4	12	297
Nasavrky	155	41	6	17	3	4	226
Orel	32	2	–	23	1	–	58
Pardubice	1 523	447	292	467	29	61	2 819
Polička	356	131	40	88	22	10	647
Přestavky	66	22	16	54	2	3	163
Rosice	191	49	5	65	5	5	320
Rychmburk	622	165	48	112	13	21	981
Seč	185	38	–	22	–	3	248
Skuteč	18	5	1	2	–	–	26
Slatiňany	61	15	21	24	1	10	132
Svojanov	40	30	1	16	–	1	88
Trojovice	65	19	2	24	–	1	111
Třebřichy	23	4	1	16	–	–	44
Hrochův Týnec	19	8	–	7	2	1	37
Uhersko	25	15	–	20	–	1	61
Vlčnov	1	2	–	2	–	–	5
Zaječice	95	24	3	28	4	12	166
Zdechovice	90	24	9	30	1	9	163
Žumberk	82	18	–	19	–	4	123
České Heřmanice	170	55	16	28	2	3	274
Celkem	8 259	2 567	1 159	2 445	187	284	14 901

Příloha 34: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – vsi, ženy

Panství	Hlava domácnosti	Dcera	Podruhně	Služebné postavení	Podruhně-dcera	Ostatní	Celkem
Bělá	63	29	2	23	–	6	123
Bítovany	17	1	–	6	–	–	24
Bylany	11	5	8	4	–	–	28
Březovice	15	7	9	12	1	3	47
Čankovice	3	–	–	4	–	–	7
Nové Hradý	203	50	89	77	3	–	422
Chocěň	233	84	124	98	10	19	568
Choltice	95	24	8	46	–	–	173
Chrast	112	42	25	33	1	4	217
Chroustovice	133	36	26	1	1	22	219
Chrudim	37	11	25	21	5	2	101
Košumberk	143	40	27	43	4	8	265
Lanškroun	1 241	452	873	607	88	37	3 298
Lhotka	12	–	5	1	1	–	19
Libanice	10	4	4	4	3	3	28
Litomyšl	1 544	465	602	524	44	47	3 226
Morašice	67	18	17	20	1	–	123
Vysoké Mýto	124	61	62	50	8	17	322
Nasavrky	163	39	14	33	3	10	262
Orel	29	4	5	21	–	–	59
Pardubice	1 399	414	652	420	43	73	3 001
Polička	340	110	133	88	20	17	708
Přestavky	60	14	40	65	3	8	190
Rosice	172	56	66	60	9	11	374
Rychmburk	546	155	168	145	20	43	1 077
Seč	149	35	43	29	3	3	262
Skuteč	22	9	3	4	–	1	39
Slatiňany	65	21	41	29	–	4	160
Svojanov	39	18	13	10	1	1	82
Trojovice	56	17	19	20	2	5	119
Třebřichy	13	4	8	11	–	3	39
Hrochův Týnec	16	7	2	4	2	1	32
Uhersko	30	11	–	22	1	3	67
Vlčnov	–	2	–	2	–	–	4
Zaječice	81	23	34	29	2	16	185
Zdechovice	76	19	39	28	3	8	173
Žumberk	79	11	4	20	–	3	117
České Heřmanice	149	40	35	50	1	15	290
Celkem	7 548	2 338	3 225	2 663	283	393	16 450

Příloha 35: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 - města, muži

Panství	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
Choceň	118	40	27	46	5	12	248
Choltice	19	2	–	7	–	–	28
Chrast	66	86	–	21	2	4	179
Chrudim	384	70	67	135	36	51	743
Košumberk	63	25	6	32	2	6	134
Lanškroun	427	164	94	174	26	16	901
Litomyšl	413	147	34	132	20	26	772
Vysoké Mýto	229	97	65	141	24	16	572
Nasavrky	11	6	–	–	–	2	19
Pardubice	501	197	161	265	22	27	1 173
Polička	138	37	16	71	6	9	277
Rychmburk	231	54	22	87	16	6	416
Seč	57	7	1	3	6	1	75
Svojanov	22	6	7	12	–	5	52
Hrochův Týnec	33	10	–	–	2	–	45
Celkem	2 712	948	500	1 126	167	181	5 634

Příloha 36: Sociální struktura na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje v roce 1651 – města, ženy

Panství	Hlava domácnosti	Syn	Podruh	Služebné postavení	Podruh-syn	Ostatní	Celkem
Choceň	107	37	62	52	6	17	281
Choltice	19	4	1	12	–	1	37
Chrast	67	77	5	27	3	3	182
Chrudim	306	100	251	139	47	57	900
Košumberk	70	20	9	39	1	10	149
Lanškroun	420	184	258	231	32	14	1 139
Litomyšl	404	131	168	256	21	24	1 004
Vysoké Mýto	186	104	192	140	30	17	669
Nasavrky	11	5	1	–	–	1	18
Pardubice	501	193	375	290	37	63	1 459
Polička	123	38	74	99	11	20	365
Rychmburk	233	70	91	120	14	16	544
Seč	37	11	31	9	5	–	93
Svojanov	20	5	19	18	2	–	64
Hrochův Týnec	29	12	6	14	–	1	62
Celkem	2 533	991	1 543	1 446	209	244	6 966

Příloha 37: Věk osoby v čele domácnosti na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje - muži

Panství	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75+	?	Celkem
Bělá	–	–	3	4	8	13	13	8	6	6	8	1	2	1	–	73
Bitovany	–	–	5	3	–	1	–	2	2	–	–	–	–	–	–	13
Bylany	–	–	–	2	1	1	1	7	1	–	–	–	–	–	–	13
Březovice	–	–	2	5	6	4	3	–	2	1	1	1	–	–	–	25
Čankovice	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	–	–	–	–	3
Nové Hradky	–	9	44	45	43	27	15	15	14	–	6	–	2	1	4	225
Choceň	–	10	25	68	55	63	48	35	31	4	13	2	1	3	1	359
Choltice	–	–	7	18	28	14	26	13	9	6	1	–	1	–	–	123
Chrast	–	–	5	9	48	20	52	14	31	1	9	2	2	1	–	194
Chroustovice	–	2	14	26	28	40	20	10	9	2	2	–	1	–	–	154
Chrudim	–	5	15	38	64	59	90	49	46	15	21	13	6	6	2	429
Košumberk	–	2	21	39	47	19	27	22	20	4	12	1	1	–	1	216
Lanškroun	–	11	131	247	322	256	222	141	165	64	85	30	28	18	3	1 723
Lhotka	1	1	3	1	2	1	1	–	2	1	–	–	–	–	–	13
Libanice	–	–	–	4	5	1	1	–	1	–	–	–	–	–	–	12
Litomyšl	1	16	186	292	467	188	356	154	247	52	119	19	33	18	3	2151
Morašice	–	–	9	5	26	8	12	1	4	–	3	–	2	–	–	70
Vysoké Mýto	–	–	17	33	55	39	65	42	51	18	25	4	7	4	3	363
Nasavrky	–	2	13	27	33	26	19	9	16	7	11	–	1	1	1	166
Orel	–	–	1	4	3	10	7	2	2	2	–	–	1	–	–	32
Pardubice	1	25	176	282	437	283	307	186	180	48	61	13	11	11	3	2 024

Příloha 37: Věk osoby v čele domácnosti na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje - muži - pokračování

Panství	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75+	?	Celkem
Polička	–	5	35	74	76	67	76	44	43	26	31	6	4	6	1	494
Přestavlky	–	–	6	6	11	8	12	4	9	5	2	2	–	–	1	66
Rosice	–	2	10	32	38	26	18	11	23	11	16	2	2	–	–	191
Rychmburk	–	2	27	85	100	167	134	120	93	33	39	30	8	9	2	853
Seč	–	7	33	51	60	20	31	9	15	3	8	3	1	–	1	242
Skuteč	–	–	–	–	6	2	5	–	2	–	1	–	1	1	–	18
Slatiňany	–	2	7	13	10	5	7	6	7	1	–	1	–	–	–	61
Svojanov	–	–	2	4	9	10	9	1	3	10	5	1	3	2	1	62
Trojovice	–	3	6	11	11	7	14	3	5	3	1	–	–	–	1	65
Třebřichy	–	–	3	1	4	2	4	3	4	–	2	–	–	–	–	23
Hrochův Týnec	–	–	3	2	3	6	12	4	7	3	5	1	4	2	–	52
Uhersko	–	–	–	4	5	4	6	1	3	1	1	–	–	–	–	25
Vlčnov	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	1
Zaječice	–	1	4	11	24	13	15	6	9	3	6	1	–	–	2	95
Zdechovice	–	1	8	9	35	6	9	5	9	1	3	3	1	–	–	90
Žumberk	–	1	16	17	20	8	9	7	2	2	–	–	–	–	–	82
České Heřmanice	1	4	27	31	41	20	20	10	11	–	2	3	–	–	–	170
Celkem	4	111	864	1503	2132	1445	1666	944	1085	333	500	139	123	92	30	10971

Příloha 38: Věk osoby v čele domácnosti na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje - ženy

Panství	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75+	?	Celkem
Bělá	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Bítovany	–	1	–	–	1	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	4
Bylany	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Březovice	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	1
Čankovice	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Nové Hradky	–	–	–	–	2	1	2	–	–	–	–	–	–	–	–	5
Choceň	–	–	–	1	4	2	5	1	2	–	3	–	–	–	–	18
Choltice	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Chrast	–	–	–	–	2	4	7	–	3	2	3	–	–	–	–	21
Chroustovice	–	–	1	–	5	2	4	–	–	–	–	–	–	–	–	12
Chrudim	–	–	2	5	11	10	16	16	21	7	8	4	1	–	–	101
Košumberk	–	–	5	2	8	5	2	6	6	1	1	–	1	1	–	38
Lanškroun	2	1	3	5	7	14	22	6	20	6	12	4	9	6	3	120
Lhotka	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	2
Libanice	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	2
Litomyšl	–	1	11	12	36	24	61	18	39	10	27	2	5	6	–	252
Morašice	–	–	1	3	1	1	2	–	2	–	–	1	–	–	–	11
Vysoké Mýto	–	–	1	3	7	1	13	7	4	4	11	–	3	–	–	54
Nasavrky	–	–	4	4	2	–	3	4	1	–	1	–	–	–	–	19
Orel	–	–	–	1	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Pardubice	–	3	9	15	25	20	42	22	24	8	11	3	1	1	–	184

Příloha 38: Věk osoby v čele domácnosti na jednotlivých panstvích Chrudimského kraje - ženy - pokračování

Panství	<15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75+	?	Celkem
Polička	2	–	2	6	4	15	15	8	9	3	5	1	2	2	–	74
Přestavky	–	–	–	–	1	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Rosice	–	–	2	3	10	3	8	3	6	3	5	–	–	–	–	43
Rychmburk	–	–	2	3	5	11	15	13	24	14	5	3	1	2	–	98
Seč	–	1	1	3	4	3	3	1	–	–	3	–	1	–	–	20
Skuteč	–	1	–	–	1	–	–	–	2	1	–	1	–	–	–	6
Slatiňany	–	–	–	1	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Svojanov	–	–	–	–	–	–	1	1	–	2	1	–	1	–	–	6
Trojovice	–	–	–	2	–	–	2	1	1	1	–	–	–	–	1	8
Třebřichy	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hrochův Týnec	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	2
Uhersko	–	–	1	1	–	3	2	–	–	–	–	–	–	–	–	7
Vlčnov	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Zaječice	–	–	–	–	4	1	2	1	2	–	–	–	1	–	–	11
Zdechovice	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	1	–	–	2
Žumberk	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	3
České Heřmanice	–	2	1	2	3	3	3	–	1	–	–	–	–	–	–	15
Celkem	4	10	46	73	146	128	237	108	170	62	96	19	27	18	4	1 148

Příloha 39: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - muži

Věk	Hlava domácnosti					Hlava podružské domácnosti					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nej.	celkem	svobodný	ženatý	vdovec	nej.	celkem	
0-4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5-9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10-11	3	–	–	–	3	–	–	–	–	–	3
12-14	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
15-19	47	51	–	–	98	5	8	–	–	13	111
20-24	96	637	4	–	737	15	111	–	1	127	864
25-29	70	1 248	11	1	1 330	6	167	–	–	173	1 503
30-34	58	1 777	20	4	1 859	22	248	3	–	273	2 132
35-39	2	1 230	17	24	1 273	–	160	5	7	172	1 445
40-44	–	1 369	41	34	1 444	1	203	6	12	222	1 666
45-49	–	803	32	19	854	–	82	4	4	90	944
50-54	1	865	69	25	960	–	102	5	18	125	1 085
55-59	1	269	15	10	295	–	29	4	5	38	333
60-64	2	364	39	24	429	–	57	6	8	71	500
65-69	–	96	13	8	117	–	17	1	4	22	139
70-74	–	80	12	3	95	–	24	2	2	28	123
75-79	–	20	4	2	26	1	5	–	–	6	32
80-84	–	25	2	1	28	–	8	–	1	9	37
85-89	–	8	2	1	11	–	1	1	1	3	14
90-94	–	2	1	–	3	–	1	1	–	2	5
95-99	–	2	1	–	3	–	1	–	–	1	4
nej.	–	16	–	7	23	–	5	–	2	7	30
Celkem	281	8 862	283	163	9 589	50	1 229	38	65	1 382	10 971

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 40: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - ženy

Věk	Hlava domácnosti					Hlava podružské domácnosti					Celkem
	svobodná	vdaná	vdova	nej.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nej.	celkem	
0-4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5-9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10-11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
12-14	2	–	–	–	2	2	–	–	–	2	4
15-19	3	–	1	–	4	4	–	2	–	6	10
20-24	12	–	10	–	22	17	–	7	–	24	46
25-29	12	1	26	–	39	14	–	20	–	34	73
30-34	17	–	49	–	66	47	–	33	–	80	146
35-39	–	–	62	9	71	–	–	39	18	57	128
40-44	–	–	119	22	141	3	–	61	32	96	237
45-49	–	–	62	5	67	1	–	33	7	41	108
50-54	–	–	90	10	100	1	–	46	23	70	170
55-59	–	–	34	7	41	–	–	18	3	21	62
60-64	–	–	52	4	56	–	–	34	6	40	96
65-69	–	–	9	3	12	–	–	6	1	7	19
70-74	–	–	11	1	12	–	–	11	4	15	27
75-79	–	–	1	–	1	–	–	2	1	3	4
80-84	–	–	7	–	7	–	–	5	2	7	14
85-89	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
90-94	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
95-99	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
nej.	–	–	1	2	3	–	–	–	1	1	4
Celkem	46	1	534	63	644	89	–	317	98	504	1 148

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 41: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - muži, venkov

Věk	Hlava domácnosti					Hlava podružské domácnosti					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nej.	celkem	svobodný	ženatý	vdovec	nej.	celkem	
0-4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5-9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10-11	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
12-14	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
15-19	39	49	–	–	88	4	7	–	–	11	99
20-24	81	556	4	–	641	14	88	–	1	103	744
25-29	59	1 018	10	1	1 088	5	120	–	–	125	1 213
30-34	50	1 434	17	2	1 503	16	170	2	–	188	1 691
35-39	1	936	11	20	968	–	108	5	6	119	1 087
40-44	–	1 024	35	27	1 086	–	99	4	6	109	1 195
45-49	–	557	28	15	600	–	53	2	2	57	657
50-54	1	618	54	20	693	–	62	4	12	78	771
55-59	1	181	12	7	201	–	16	3	3	22	223
60-64	1	236	28	21	286	–	33	6	7	46	332
65-69	–	60	9	4	73	–	15	–	2	17	90
70-74	–	48	9	3	60	–	17	2	–	19	79
75-79	–	16	2	1	19	1	5	–	–	6	25
80-84	–	17	–	1	18	–	3	–	–	3	21
85-89	–	4	2	1	7	–	–	1	1	2	9
90-94	–	–	1	–	1	–	–	1	–	1	2
95-99	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	1
nej.	–	11	–	3	14	–	3	–	1	4	18
Celkem	235	6 765	223	126	7 349	40	799	30	41	910	8 259

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 42: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - ženy, venkov

Věk	Hlava domácnosti					Hlava podružské domácnosti					Celkem
	svobodná	vdaná	vdova	nej.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nej.	celkem	
0-4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5-9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10-11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
12-14	2	–	–	–	2	2	–	–	–	2	4
15-19	3	–	–	–	3	4	–	2	–	6	9
20-24	12	–	6	–	18	11	–	7	–	18	36
25-29	9	1	17	–	27	10	–	16	–	26	53
30-34	11	–	31	–	42	43	–	21	–	64	106
35-39	–	–	33	5	38	–	–	27	16	43	81
40-44	–	–	86	12	98	3	–	44	18	65	163
45-49	–	–	34	2	36	–	–	20	1	21	57
50-54	–	–	46	4	50	1	–	28	14	43	93
55-59	–	–	17	1	18	–	–	11	2	13	31
60-64	–	–	28	2	30	–	–	24	3	27	57
65-69	–	–	4	1	5	–	–	1	1	2	7
70-74	–	–	6	–	6	–	–	10	2	12	18
75-79	–	–	–	–	–	–	–	2	1	3	3
80-84	–	–	3	–	3	–	–	4	1	5	8
85-89	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
90-94	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
95-99	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
nej.	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1
Celkem	37	1	311	27	376	74	–	217	60	351	727

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 43: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - muži, města

Věk	Hlava domácnosti					Hlava podružské domácnosti					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nej.	celkem	svobodný	ženatý	vdovec	nej.	celkem	
0-4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5-9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10-11	2	–	–	–	2	–	–	–	–	–	2
12-14	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
15-19	8	2	–	–	10	1	1	–	–	2	12
20-24	15	81	–	–	96	1	23	–	–	24	120
25-29	11	230	1	–	242	1	47	–	–	48	290
30-34	8	343	3	2	356	6	78	1	–	85	441
35-39	1	294	6	4	305	–	52	–	1	53	358
40-44	–	345	6	7	358	1	104	2	6	113	471
45-49	–	246	4	4	254	–	29	2	2	33	287
50-54	–	247	15	5	267	–	40	1	6	47	314
55-59	–	88	3	3	94	–	13	1	2	16	110
60-64	1	128	11	3	143	–	24	–	1	25	168
65-69	–	36	4	4	44	–	2	1	2	5	49
70-74	–	32	3	–	35	–	7	–	2	9	44
75-79	–	4	2	1	7	–	–	–	–	–	7
80-84	–	8	2	–	10	–	5	–	1	6	16
85-89	–	4	–	–	4	–	1	–	–	1	5
90-94	–	2	–	–	2	–	1	–	–	1	3
95-99	–	2	–	–	2	–	1	–	–	1	3
nej.	–	5	–	4	9	–	2	–	1	3	12
Celkem	46	2 097	60	37	2 240	10	430	8	24	472	2 712

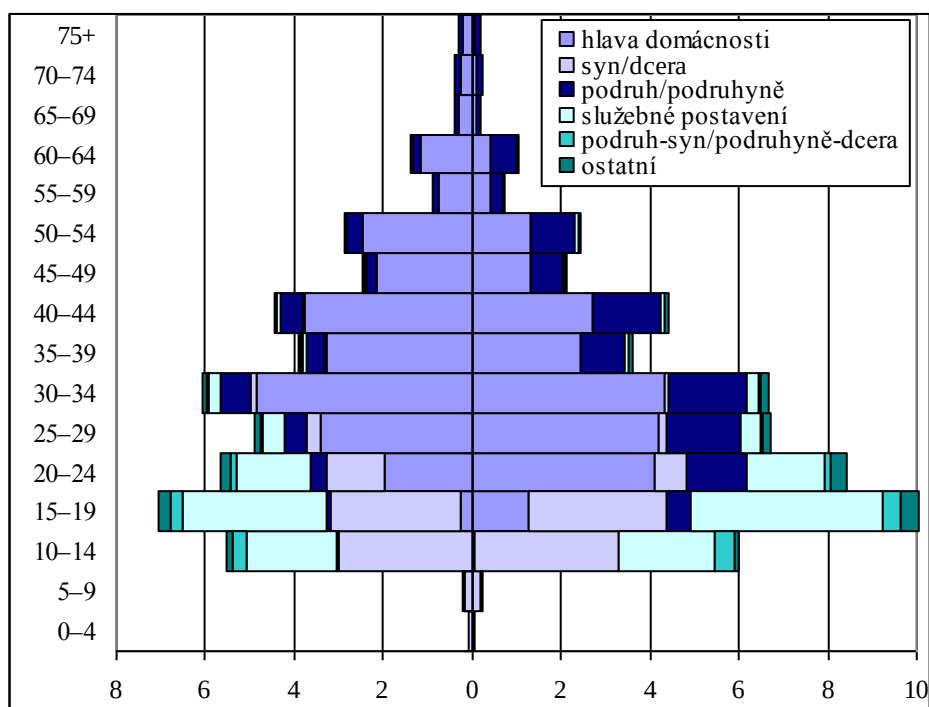
Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 44: Osoby v čele domácnosti podle věku a rodinného stavu - ženy, města

Věk	Hlava domácnosti					Hlava podružské domácnosti					Celkem
	svobodná	vdaná	vdova	nej.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nej.	celkem	
0-4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5-9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10-11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
12-14	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
15-19	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	1
20-24	–	–	4	–	4	6	–	–	–	6	10
25-29	3	–	9	–	12	4	–	4	–	8	20
30-34	6	–	18	–	24	4	–	12	–	16	40
35-39	–	–	29	4	33	–	–	12	2	14	47
40-44	–	–	33	10	43	–	–	17	14	31	74
45-49	–	–	28	3	31	1	–	13	6	20	51
50-54	–	–	44	6	50	–	–	18	9	27	77
55-59	–	–	17	6	23	–	–	7	1	8	31
60-64	–	–	24	2	26	–	–	10	3	13	39
65-69	–	–	5	2	7	–	–	5	–	5	12
70-74	–	–	5	1	6	–	–	1	2	3	9
75-79	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	1
80-84	–	–	4	–	4	–	–	1	1	2	6
85-89	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
90-94	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
95-99	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
nej.	–	–	1	2	3	–	–	–	–	–	3
Celkem	9	–	223	36	268	15	–	100	38	153	421

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 45: Obyvatelstvo Chrudimského kraje podle věku a sociálního postavení (v %)

Príloha 46: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji

Věk	Podruh					Podruhyně					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem	
0–4	3	–	–	–	3	1	–	–	–	1	4
5–9	6	–	–	–	6	12	–	–	–	12	18
10–11	29	–	–	–	29	37	–	–	–	37	66
12–14	128	–	–	–	128	156	1	–	–	157	285
15–19	150	20	–	–	170	243	185	4	1	433	603
20–24	105	235	–	1	341	182	469	24	1	676	1 017
25–29	52	356	3	–	411	193	538	55	–	786	1 197
30–34	73	507	5	–	585	324	445	100	–	869	1 454
35–39	2	302	10	35	349	5	216	110	162	493	842
40–44	1	364	13	54	432	9	242	255	253	759	1 191
45–49	–	162	12	22	196	2	111	134	114	361	557
50–54	1	200	25	50	276	4	109	221	163	497	773
55–59	–	65	13	12	90	1	38	78	37	154	244
60–64	–	106	26	31	163	1	53	162	81	297	460
65–69	1	36	5	11	53	–	10	27	12	49	102
70–74	–	53	13	10	76	2	5	42	15	64	140
75–79	1	10	6	2	19	–	3	7	5	15	34
80–84	–	13	3	5	21	–	4	30	13	47	68
85–89	–	5	2	3	10	–	–	4	1	5	15
90–94	–	6	3	2	11	–	–	1	1	2	13
95–99	–	2	–	1	3	–	1	–	2	3	6
nezj.	6	8	1	2	17	1	9	1	6	17	34
Celkem	558	2 450	140	241	3 389	1 173	2 439	1 255	867	5 734	9 123

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Príloha 47: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji - venkov

Věk	Podruh					Podruhyně					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem	
0–4	3	–	–	–	3	1	–	–	–	1	4
5–9	4	–	–	–	4	9	–	–	–	9	13
10–11	16	–	–	–	16	23	–	–	–	23	39
12–14	80	–	–	–	80	79	–	–	–	79	159
15–19	68	3	–	–	71	111	44	–	–	155	226
20–24	48	69	–	–	117	68	177	11	–	256	373
25–29	25	129	–	–	154	82	205	24	–	311	465
30–34	38	203	2	–	243	134	217	34	–	385	628
35–39	1	138	1	20	160	1	103	49	79	232	392
40–44	1	191	6	28	226	4	107	104	105	320	546
45–49	–	64	4	10	78	2	59	49	50	160	238
50–54	–	96	8	29	133	3	55	97	76	231	364
55–59	–	30	5	5	40	1	22	38	16	77	117
60–64	–	46	6	11	63	1	20	75	42	138	201
65–69	–	12	4	10	26	–	5	16	4	25	51
70–74	–	21	4	5	30	2	4	19	5	30	60
75–79	–	1	1	1	3	–	–	1	2	3	6
80–84	–	8	1	3	12	–	–	12	4	16	28
85–89	–	4	–	–	4	–	–	2	1	3	7
90–94	–	2	–	–	2	–	–	1	–	1	3
95–99	–	1	–	–	1	–	–	–	2	2	3
nezj.	4	5	1	1	11	1	5	1	6	13	24
Celkem	288	1 023	43	123	1 477	522	1 023	533	392	2 470	3 947

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 48: Podruzi podle věku, pohlaví a rodinného stavu v Chrudimském kraji - města

Věk	Podruh					Podruhyně					Celkem
	svobodný	ženatý	vdovec	nezj.	celkem	svobodná	vdaná	vdova	nezj.	celkem	
0–4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5–9	2	–	–	–	2	3	–	–	–	3	5
10–11	13	–	–	–	13	14	–	–	–	14	27
12–14	48	–	–	–	48	77	1	–	–	78	126
15–19	82	17	–	–	99	132	141	4	1	278	377
20–24	57	166	–	1	224	114	292	13	1	420	644
25–29	27	227	3	–	257	111	333	31	–	475	732
30–34	35	304	3	–	342	190	228	66	–	484	826
35–39	1	164	9	15	189	4	113	61	83	261	450
40–44	–	173	7	26	206	5	135	151	148	439	645
45–49	–	98	8	12	118	–	52	85	64	201	319
50–54	1	104	17	21	143	1	54	124	87	266	409
55–59	–	35	8	7	50	–	16	40	21	77	127
60–64	–	60	20	20	100	–	33	87	39	159	259
65–69	1	24	1	1	27	–	5	11	8	24	51
70–74	–	32	9	5	46	–	1	23	10	34	80
75–79	1	9	5	1	16	–	3	6	3	12	28
80–84	–	5	2	2	9	–	4	18	9	31	40
85–89	–	1	2	3	6	–	–	2	–	2	8
90–94	–	4	3	2	9	–	–	–	1	1	10
95–99	–	1	–	1	2	–	1	–	–	1	3
nezj.	2	3	–	1	6	–	4	–	–	4	10
Celkem	270	1 427	97	118	1 912	651	1 416	722	475	3 264	5 176

Pozn.: bez panství Bystrá a Čankovice a panství Heřmanův Městec a Stolany

Příloha 49: Vyznání podle věku a pohlaví na Chrudimsku v roce 1651

Věk	Katolíci		Nekatolíci		Nekatolíci s nadějí na obrácení		Nekatolíci bez naděje na obrácení		Nezjištěno		Židé		Celkem
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	
0–4	–	1	–	–	1	2	–	–	32	22	1	–	59
5–9	55	58	–	–	5	15	–	–	35	33	1	1	203
10–11	342	369	3	6	59	68	3	2	6	3	–	–	861
12–14	1 501	1 665	27	20	473	504	35	37	6	4	–	–	4 272
15–19	2 397	3 492	65	52	608	805	59	105	5	10	–	–	7 598
20–24	2 042	3 069	43	49	357	518	70	97	1	3	–	–	6 249
25–29	1 813	2 463	49	70	267	392	60	75	–	5	–	–	5 194
30–34	2 289	2 458	40	63	308	391	73	64	2	5	–	2	5 695
35–39	1 453	1 271	49	32	206	258	32	49	2	2	–	–	3 354
40–44	1 743	1 632	19	30	200	273	36	55	3	4	2	–	3 997
45–49	971	792	19	9	105	132	10	18	1	3	–	–	2 060
50–54	1 109	894	15	21	137	150	23	23	1	1	–	–	2 374
55–59	359	264	2	2	36	50	7	3	1	1	–	–	725
60–64	549	384	5	2	52	62	11	18	4	2	–	1	1 090
65–69	149	68	–	1	24	20	2	5	–	1	–	–	270
70–74	161	89	6	–	9	16	4	1	–	–	–	–	286
75–79	40	16	–	–	7	4	1	–	–	–	–	–	68
80–84	44	52	–	–	5	6	–	1	2	–	–	–	110
85–89	19	5	–	–	2	2	–	–	–	–	–	–	28
90–94	14	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	16
95–99	5	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	8
100–104	4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4
105–109	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
nejz.	39	27	9	13	19	31	5	10	898	1 044	3	6	2 104
Celkem	17 098	19 075	351	370	2 880	3 699	431	563	999	1 143	7	10	46 626

Pozn.: m – muži, ž – ženy.

Příloha 50: Vyznání podle věku a pohlaví na Chrudimsku - města v roce 1651

Věk	Katolíci		Nekatolíci		Nekatolíci s nadějí na obrácení		Nekatolíci bez naděje na obrácení		Nezjištěno		Židé		Celkem
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	
0–4	–	1	–	–	–	1	–	–	29	18	1	–	50
5–9	27	25	–	–	1	4	–	–	25	28	1	1	112
10–11	116	114	–	1	16	20	–	–	3	2	–	–	272
12–14	42	524	–	–	64	82	8	9	1	3	–	–	1 111
15–19	775	1 169	2	1	110	141	7	17	1	4	–	–	2 227
20–24	613	918	–	–	54	53	13	15	–	1	–	–	1 667
25–29	466	694	–	–	22	40	7	10	–	2	–	–	1 241
30–34	595	739	1	1	26	37	14	12	–	–	–	1	1 426
35–39	439	497	–	–	23	44	5	8	–	1	–	–	1 017
40–44	571	564	1	–	20	31	7	11	1	–	1	–	1 207
45–49	342	337	1	–	9	20	–	–	–	1	–	–	710
50–54	370	401	–	2	8	25	3	6	1	–	–	–	816
55–59	128	121	–	1	4	16	–	2	1	1	–	–	274
60–64	194	176	–	–	5	8	4	7	2	1	–	1	398
65–69	65	37	–	–	3	4	1	2	–	–	–	–	112
70–74	62	45	–	–	1	2	2	1	–	–	–	–	113
75–79	10	6	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	17
80–84	19	19	–	–	2	–	–	–	1	–	–	–	41
85–89	8	4	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	13
90–94	4	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5
95–99	3	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5
100–104	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
105–109	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
nejz.	13	8	–	–	2	2	2	3	143	216	3	6	398
Celkem	5 241	6 402	5	6	371	531	73	103	208	278	6	9	13 233

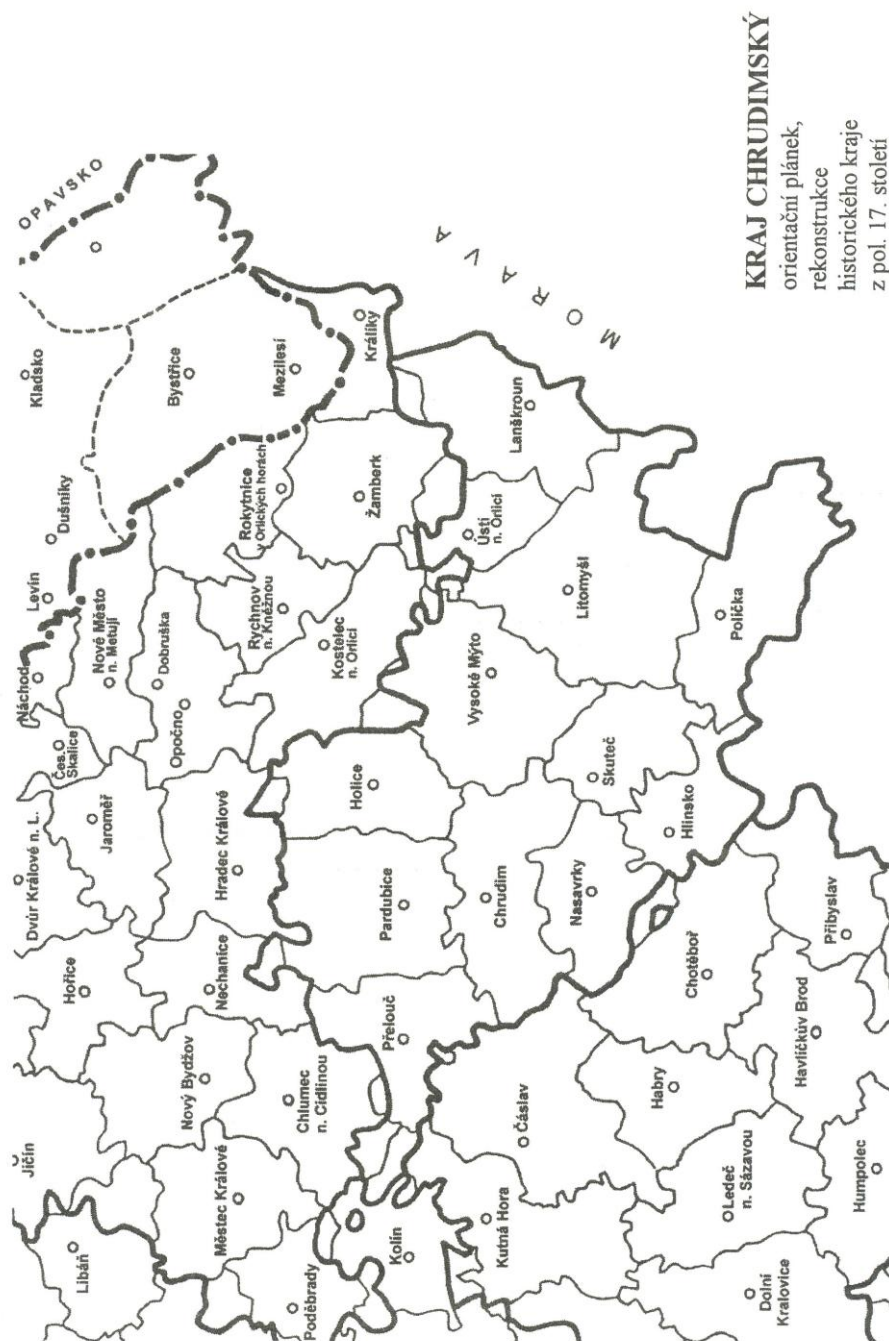
Pozn.: m – muži, ž – ženy.

Příloha 51: Vyznání podle věku a pohlaví na Chrudimsku - vsi v roce 1651

Věk	Katolíci		Nekatolíci		Nekatolíci s nadějí na obrácení		Nekatolíci bez naděje na obrácení		Nezjištěno		Židé		Celkem
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	
0–4	–	–	–	–	1	1	–	–	3	4	–	–	9
5–9	28	33	–	–	4	11	–	–	10	5	–	–	91
10–11	226	255	3	5	43	48	3	2	3	1	–	–	589
12–14	1 081	1 141	27	20	409	422	27	28	5	1	–	–	3 161
15–19	1 622	2 323	63	51	498	664	52	88	4	6	–	–	5 371
20–24	1 429	2 151	43	49	303	465	57	82	1	2	–	–	4 582
25–29	1 347	1 769	49	70	245	352	53	65	–	3	–	–	3 953
30–34	1 694	1 719	39	62	282	354	59	52	2	5	–	1	4 269
35–39	1 014	774	49	32	183	214	27	41	2	1	–	–	2 337
40–44	1 172	1 068	18	30	180	242	29	44	2	4	1	–	2 790
45–49	629	455	18	9	96	112	10	18	1	2	–	–	1 350
50–54	739	493	15	19	129	125	20	17	–	1	–	–	1 558
55–59	231	143	2	1	32	34	7	1	–	–	–	–	451
60–64	355	208	5	2	47	54	7	11	2	1	–	–	692
65–69	84	31	–	1	21	16	1	3	–	1	–	–	158
70–74	99	44	6	–	8	14	2	–	–	–	–	–	173
75–79	30	10	–	–	6	4	1	–	–	–	–	–	51
80–84	25	33	–	–	3	6	–	1	1	–	–	–	69
85–89	11	1	–	–	2	1	–	–	–	–	–	–	15
90–94	10	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	11
95–99	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
100–104	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
105–109	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
nejz.	26	19	9	13	17	29	3	7	755	828	–	–	1 706
Celkem	11 857	12 673	346	364	2 509	3 168	358	460	791	865	1	1	33 393

Pozn.: m – muži, ž – ženy.

Příloha 52: Chrudimský kraj v polovině 17. století, orientační pláněk

podle: Soupis poddaných podle víry – Chrudimsko 3. Zpracovaly Matusíková, L.–Pazderová, A.,
SÚA Praha, 2001, příloha.

